

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

DERYA GONCA PEKSARI

NATO'NUN DEĞİŞEN KONSEPTİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI:
PROF. DR. ENVER BOZKURT

KIRIKKALE - 2006

ÖZET

NATO (Kuzey Atlantik Örgütü), İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyet yayılcılığına ve Nazi Almanya'sı tehlikesine karşı Avrupa güvenliği sağlamak amacıyla 1949 yılında ABD önderliğinde Batılı devletler tarafından kurulmuştu. NATO'nun kurulmasından altı yıl sonra ise 1955 yılında Varşova Paktı kurulmuş dünya doğu - batı olmak üzere iki büyük kampa ayrılmıştı. Soğuk Savaş dönemi olarak adlandırılan bu dönem boyunca kırk yıllık bir süre zarfında NATO kuruluş amacına hizmet etti ve Sovyet yayılcılığını bertaraf etti. Ancak 1991'de Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla birlikte NATO bünyesindeki yapısını, stratejilerini ve amacını sorguladı. Artık NATO'yu kuran nedenin ortadan kalkmış olması NATO'ya duyulan gereksinimin de ortadan kalkması anlamına geliyordu. Fakat NATO kendini değişen uluslararası ortama adapte etti. Bünyesine yeni üyeler ekleyerek doğuya doğru genişleme politikasına yön verdi. Bu uğurda 1991 yılında Yeni Stratejik Konsept ilan edildi; BİO, KAİK ve Akdeniz Diyalogu platformları oluşturuldu ve üye sayısını 2004 yılı NATO İstanbul Zirvesiyle yirmi altıya çıkarttı. 1999 Washington NATO Zirvesi ise, NATO için bir dönüm noktası oldu; kendine yeni görev alanları, alan dışı faaliyetler belirledi ve NATO zaman zaman 5.Maddesini uygulamaya koydu.

Bugün, 21.yüzyıla NATO, uluslararası ortama kendini uyarlamaya devam eden, dünya dengelerini ayarlamayı bilen bir örgüt olarak geldi. Rusya ile yakınlaşma politikasına girerken Rusya'yı İttifak içine alma girişimlerine başladı. Ayrıca büyüyen Çin'i dengelerken, Orta Asya ve Kafkasya devletlerini bünyesine katma girişimlerine hız verdi. 1990'lı yıllardan sonra güç dengelerinin ve uluslararası tehditlerin değişmiş olması karşısında, Avrupa'nın güvenliği için NATO'ya gereksinim kalmadığı görüşünün NATO tarafından yıkıldığı dönemlerdi. Dolayısıyla NATO 21. yüzyılda da dünyanın gereksinim duyacağı tek savunma örgütü olarak kalmaya devam edecektir.

ABSTRACT

NATO (North Atlantic Organization) was established in 1949 by the Western countries in the leadership of USA after The World War II in order to prove the security of Europe against the Soviet expansionism and Nazi Germany. After six years of the establishment of NATO, Warsaw Treaty Organization was established in 1955 and it was separated into two great camps as east and west. During this period named as Cold War through the forty years NATO served in compliance with its establishment purpose and put aside the Soviet expansionism. However through the destruction of Soviet Union in 1991, NATO questioned its structure, strategies and purpose in itself. Since the reason removed which was the purpose of the establishment of NATO, it also means that the need of NATO shall be removed. However NATO adapted itself to the changing international circumstances. It had new members and fronted to the expansion politics through the east. Because of this purpose the New Strategic Concept announced in 1991; the BIO, KAIK and Mediterranean Dialogue platforms were established and the number of the member was increased to twenty six in 2004 NATO Istanbul Summit. 1999 Washington NATO Summit was a critical point for NATO; it determined new task fields and activities out of the field and NATO started to apply its Article No: 5 time to time.

Today, NATO reached to twentieth century as an organization that continues to adapt itself to the international circumstances and achieve to adjust the world balance. While it considers to become close to Russia it started to attempt in order to take Russia inside the Agreement. Also, while balancing the developing China, it speeded up to the enterprises of the participating of the Middle Asia and Caucasian countries to its structure. The changing of the power balances and the international treaties in 1990s, was the period when the concept of the NATO is not needed anymore for the security of Europe but in this period this concept has been destroyed again by NATO NATO. So, NATO shall continue to be the unique defence organization that the world needs in 21. century.

KİŞİSEL KABUL/AÇIKLAMA

Yüksek Lisans / Doktora tezi olarak hazırladığım “NATO’nun Değişen Konsepti” adlı çalışmamı, ilmi ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığımı ve faydalandığım eserlerin bibliyografyada gösterdiklerimden ibaret olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.

18.10.2006

Derya Gonca PEKSARI

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT.....	II
KİŞİSEL KABUL/AÇIKLAMA.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
KISALTMALAR.....	VIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. NATO'NUN OLUŞUMU, GÖREVLERİ VE SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDEKİ FONKSİYONU

1. 1. İkinci Dünya Savaşı Sonrası NATO'nun Oluşumunu Sağlayan Tarihi	
Arka Plan.....	4
1. 1. 1. Truman Doktrini ve Marshall Planı	10
1. 1. 2. Berlin Ablukası ve NATO.....	14
1. 2. NATO'nun Kuruluşu.....	16
1. 3. NATO'nun Amacı.....	18
1. 4. NATO'nun Birimleri.....	21
1. 4. 1. Konsey.....	21
1. 4. 2. Genel Sekreter.....	23
1. 4. 2. 1. Siyasal İşler Dairesi	24
1. 4. 2. 2. Savunma Planlaması ve Politikası Dairesi.....	24

1. 4. 2. 3. Savunma Desteği İşleri Dairesi.....	25
1. 4. 2. 4. Altyapı, Lojistik ve Konsey Harekat Dairesi.....	25
1. 4. 2. 5. Bilimsel İşler Dairesi.....	26
1. 4. 3. Askeri Komite.....	26
1. 5. Soğuk Savaş Döneminde NATO'nun Stratejileri.....	29
1. 5. 1. Topyekün Karşılık Stratejisi.....	29
1. 5. 2. Esnek Karşılık Stratejisi.....	34
1. 5. 3. Esnek Karşılık ve İleri Savunma Stratejisi.....	38

İKİNCİ BÖLÜM

2. SOĞUK SAVAŞ SONRASI NATO'NUN YENİ STRATEJİK KONSEPTİ VE YENİ KONSEPTİ İLE BİRLİKTE AVRUPA GÜVENLİĞİNDEKİ YERİ - TÜRKİYE'NİN NATO İÇİNDEKİ KONUMU

2. 1. Avrupa Güvenliği'nin Teminatı İçin NATO'nun Yeni Konsept Arayışları.....	42
2. 1. 1. Yeni Stratejik Konsept ve KAİK Projesi.....	44
2. 1. 2. Yeni Stratejik Konsept ve BİO Projesi.....	48
2. 1. 3. NATO'nun Yeni Stratejik Konseptinin Amacı.....	51
2. 1. 4. NATO'nun Yeni Stratejik Konseptinin İçeriği.....	56
2. 2. NATO'nun Yeni Stratejik Konseptinin Avrupa Güvenliğindeki Yeri	61
2. 2. 1. Yirmi Birinci Yüzyılda Yeni Stratejik Konsept İle Avrupa'nın NATO İçin Önemi.....	61
2. 2. 2. NATO'ya Alternatif Bir Kurumsallaşma BAB.....	65
2. 2. 3. NATO'ya Alternatif Diğer Bir Kurumsallaşma AGİT.....	74
2. 3. Avrupa'nın Güvenliğinde ODGP'nin Oluşum Süreci.....	78
2. 3. 1. Maastricht Antlaşması.....	78
2. 3. 2. Amsterdam Antlaşması.....	82

2. 3. 3. Helsinki Zirvesi.....	83
2. 4. AGSK - NATO - AB.....	86
2. 5. AB - NATO İlişkisi.....	91
2. 6. Avrupa'nın Güvenliği İçin NATO'daki Güvenilir Müttefik Türkiye.....	96
2. 6. 1. Türkiye'nin NATO'ya Girişi.....	96
2. 6. 2. Türkiye'nin NATO'ya Alınış Nedeni.....	102
2. 6. 3. NATO İçinde Türkiye'nin Konumu	104
2. 6. 4. NATO Üyeliğinin Türkiye'ye Sağladıkları.....	106
2. 6. 5. Türkiye'nin NATO Üyeliğinin AGSP'ye Etkisi.....	109
2. 6. 6. Yirmi Birinci Yüzyılda NATO'nun Yeni Stratejik Konsepti ile Türkiye.....	118

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. NATO'NUN DOĞU'YA DOĞRU GENİŞLEMESİ VE ALAN DIŞI FAALİYETLERİNİN DEĞİŞEN GÜVENLİK ORTAMINA UYGUN POLİTİKALAR İÇERMESİ

3. 1. NATO'nun Genişlemesi.....	125
3. 1. 1. NATO'nun Birinci Genişleme Dalgası.....	127
3. 1. 2. NATO'nun İkinci Genişleme Dalgası ve Baltık Ülkeleri.....	130
3. 1. 3. NATO'nun Üçüncü Genişleme Dalgası ve Ukrayna.....	135
3. 1. 4. NATO'nun Yeni Genişleme Alanları; Kafkasya, Orta Asya ve Çin.....	138
3. 1. 5. NATO'nun Genişlemesine Tepkiler.....	146
3. 1. 6. Rusya'nın NATO'nun Genişleme Politikası İçine Alınması.....	150
3. 1. 6. 1. Rusya İle AKKA.....	160
3. 2. NATO'nun Yeni Stratejik Konsepti ve Alan Dışı Faaliyetleri	163

3. 2. 1. NATO'nun Avrupa'daki İlk Alan Dışı Faaliyetleri: Bosna - Hersek ve Kosova.....	163
3. 2. 2. 11 Eylül ve Beraberinde Afganistan'ın İşgalinde NATO'nun Konumu	174
3. 2. 3. Irak Savaş'ında NATO'nun Fonksiyonu.....	184
3. 2. 4. Değişen Güvenlik Ortamı ve NATO.....	190
3. 2. 5. Yirmi Birinci Yüzyılda NATO'nun Geleceği ve Uluslararası Terör..	196
SONUÇ.....	202
KAYNAKÇA.....	209
ÖZGEÇMİŞ.....	226

KISALTMALAR

- AAOK: Avrupa - Atlantik Ortaklık Konseyi
AB: Avrupa Birliği
ACE: Avrupa Komutanlığı
ACCHAN: Manş (Kanal) Bölgesi Müttefik Komutanlığı
ACLANT: Atlantik Müttefik Komutanlığı
AGİT: Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilatı
AGİK: Avrupa Güvenlik İşbirliği Konferansı
AGSK: Avrupa Güvenlik Savunma Kimliği
AGSP: Avrupa Güvenlik Savunma Politikası
AKKA: Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması
ALB: Hava- kara Muhabere Doktrini
AT: Avrupa Topluluğu
ATC: Müttefik Transformasyon Komutanlığı
BAB: Batı Avrupa Birliği
BDT: Bağımsız Devletler Topluluğu
BM: Birleşmiş Milletler
BMA: Birleşmiş Milletler Anlaşması
BMGG: Birleşik Müşterek Görev Gücü
BMGK: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BİO: Barış İçin Ortaklık
BOP: Büyük Ortadoğu Projesi
CHP: Cumhuriyet Halk Partisi
CJTP: Birleşik Müşterek Görev Kuvveti
CUSRPG: Amerika - Kanada Bölgesi Stratejik Grubu
DP: Demokrat Parti
DTÖ: Dünya Ticaret Örgütü
EUMS: AB Askeri Komitesi
FOFA: Birbirini İzleyen Kuvvetler Üzerine Taarruz Konsepti
ICBM: Kıtalararası Uzun Menzilli Güdümlü Füze

IFOR: Bosna - Hersek Barış Gücü
IRBM: Orta Menzilli Güdümlü Füze
ISAF: Uluslararası Güvenlik Destek / Yardım Gücü
KAİK: Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi
KFOR: Kosova Gücü
MAD: Karşılıklı Silahlanma
NATO: Kuzey Atlantik Örgütü
ODGP: Ortak Dış Güvenlik Politikası
ODSP: Ortak Dış ve Savunma Politikası
OECE: Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü
SACEUR: Avrupa Mtfevik Kuvvetleri Yüksek Kumandanı
SACLANT: Atlantik Mtfevik Yüksek Kumandanı
SALT I-II: Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri
SBKP: Sovyetler Birliği Komniz Partisi
SFOR: Bosna- Hersek İstikrar Gücü
SHAPE: Mtfevik Kuvvetler Avrupa Komutanlığı
SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
START I- II: Stratejik Nükleer Silahların İndirimi Anlaşması
PSC: Siyasi ve Güvenlik Politikası
TSK: Türk Silahlı Kuvvetleri
UAD: Uluslararası Adalet Divanı
EP: yelik Eylem Planı
VP: Varşova Paktı

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ortam değişmiş ve iki süper güç olarak ABD ve Sovyetler Birliği ortaya çıkmıştı. Sovyet yayılcılığı bu dönemde Doğu Avrupa'ya doğru hızla devam ederken Avrupalı devletler ve özellikle Avrupa, güvenliğini sağlamak için yeni bir Batı ittifakına ihtiyaç duymuştur. Bu ihtiyaç karşısında savaş sonrasında kurulan BM bir savunma örgütü değildi ve ihtiyaçları karşılamanın ötesinde sadece barışı koruma görevini üstlenmişti. Dolayısıyla Çarlık Rusya'nın mirasını alan Sovyetler Birliği Doğu Avrupa'ya doğru ilerlerken artık kendini güvende hissedemeyen bir devlet adeta kalmamıştı. Bunların içinde Türkiye ve Yunanistan da vardı. Öncelikle bu devletlerin ekonomilerini kalkındırmaları için 1947 yılında Truman Doktrini ve beraberinde Marshall Planı adı altında ekonomik yardım paketleri sunuldu. Çünkü bu iki devlet buldukları konum itibarıyla Sovyet yayılcılığını bir nebze olsun yavaşlatacaklardı. Ancak halen bir savunma örgütü Avrupa'nın güvenliği için yoktu. Bu nedenle çalışmanın birinci bölümde Avrupa'nın güvenliği için 1949 yılında oluşturulan NATO'nun tarihsel gelişimi, NATO'ya duyulan ihtiyaç ve NATO'nun uyguladığı stratejiler anlatılacaktır.

NATO'nun kurulmasından yaklaşık altı yıl sonra ise Varşova Paktı'nın kurulmasıyla dünya artık doğu - batı olarak iki büyük kampa bölünmüştü. NATO Batı Bloku'nun güvenliklerini sağlamada örgütlenmeler içerisinde en önemlisi oldu ve bu örgütlenme Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra da dimdik ayakta kaldı, kendine yeni misyonlar edindi.

1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla ve Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılmasıyla iki bloklu dünyada sona ermişti. Soğuk Savaş döneminin yaşandığı askeri, siyasi, ideolojik düşüncelerin şiddetli bir hal aldığı uluslararası ortam yerini belirsiz bir uluslararası ortama bırakmıştı. Bu belirsizlik içinde kuruluşunun asıl nedeni Sovyetler Birliği'nin yıkılması ise NATO'yu amaçsız bırakmıştı. Bütün bu zaman sürecinde NATO, adeta kendini yeniden yapılandırmış, 21.yüzyıl uluslararası ortamına adapte etmiş, stratejilerini değiştirmiştir.

NATO'nun görevi artık belli bir bloktan gelebilecek saldırılara karşı koymak değil, global anlamda bütün dünya barışının korunması amacına hizmettir. Bunu sağlamak için de özellikle 1991 yılında Yeni Stratejik Konsepti kabul etti ve İttifak'ın yeni görev alanları belirlenerek, İttifak'ın geleneksel amaçlarına siyasi

yollarla ulaşılması gerektiği zorunluluğu yineleni. Temel amaç İttifak'ın üyelerinin güvenliğinin sağlanması ve güvenliğin teminatıdır. Bu bağlamda NATO, doğrudan müdahalesinin olmadığı ama Avrupa güvenliğini güçlendirecek oluşumlara yöneldi. Tezimizde bu oluşumlardan olan ve eski Doğu Avrupa üyelerini İttifak'a katmak için başlattığı 1991'de KAİK (Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi) ve 1994'te de BİO (Barış İçin Ortaklık) projelerinin uygulamaları anlatılacaktır. KAİK, NATO ile Avrupa arasında Atlantik bölgesindeki üye olmayan ölkeler arasında temel bir danışma görevi görürken; ABD bu devletlerin NATO içerisinde yer alması gerektiğine inanmıştır. Beraberinde oluşturulan ve KAİK'in askeri ve güvenlik boyutunu ifade eden BİO projesi ise, NATO'ya üye olmayan ölkelerle askeri anlamda işbirliğini geliştirmeyi amaçlamıştır ve bu program ile çok sayıda ölkeler bir araya toplanmıştır. Bu erevede NATO, askeri kuvvetleri gerektiğinde diğer uluslararası kuruluşlarla işbirliği dahilinde hareket ederek İttifak üyesi olmayan ölkelerde barışı sağlayacaktı. Bütün bu değişim kapsamı içerisinde ayrıca en güvenilir müttefiği olan Türkiye'nin Kore Savaşı'ndan sonra NATO'ya üye olmasıyla elde ettiği kazanımlar, NATO için Türkiye'nin konumunun önemine de ikinci bölümde değinilecektir.

Bu çalışmada önemle belirtilen diğer bir konu da; Avrupa ölkelerinin güvenliklerini sağlamak amacıyla İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan NATO'nun halen Avrupa güvenliği için bir zorunluluk olduğudur. Avrupa'nın kendi güvenliğini oluşturması düşünceyiyle oluşturulan NATO'nun bir uzantısı haline gelen BAB (Batı Avrupa Birliği), AB ve NATO arasında bir araç olmuştur. Batı Avrupa'nın barış gücü faaliyetlerinde yer almaktadır. Ayrıca yine NATO'ya alternatif bir süreç olarak oluşturulan AGİT (Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilatı), zamanla Avrupa güvenliği için Soğuk Savaş döneminde aktif bir şekilde çalışmıştır. AGİT, 1975 yılındaki Helsinki Nihai Senedi sonrasında gerçekleştirilen konferanslarla gelişimini, 1990 yılında Paris şartı'nın kabul edilmesiyle kurumsallaştırmıştır. Ancak bu iki oluşum Avrupa için NATO kadar garantör olamamışlardır.

Bu kapsamda NATO, AB bünyesinde oluşturulan düzenlemelere ve girişimlere destek vermiştir. Ortak Dış Güvenlik Politikası'nın oluşumuna 1991 Maastricht Zirvesi ile başlanmış, 1999 yılında Amsterdam Anlaşması, Helsinki ve Köln Zirveleriyle oluşum devam etmiştir. 1990'lı yıllarda ODGP'nin AB'nin güvenliğini

ilgilendiren tüm konuları kapsamaması gerektiği, hızlı ve acil müdahale gücünün oluşturulması gerektiği üzerinde durulmuştur. Ayrıca NATO içinde AGSK'nın (Avrupa Güvenlik Savunma Kimliği) oluşturulup, BAB'ın yerini alması planlanmıştır. Ancak 1990'larda yaşanan Balkanlar'daki krizlerde AB'nin askeri anlamda kendi kıta bölgesinin güvenliğini sağlayacak düzeyde yeterli olmadığı ve halen NATO'nun varlığına ihtiyaç duyulması gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Bu durumda ABD'nin ve NATO'nun Avrupa savunmasını uzun vadede dahi bırakabileceği gözükmemektedir.

1994 yılında BİO eski Varşova Paktı ülkelerine de teklif edilmişti. Çünkü Yeni Stratejik Konsept dahilinde NATO üyelerinin güvenliğine yönelik tehditler artık NATO dışından ve Avrupa'nın coğrafi sınırlarının çok ötesinden kaynaklanacaktı. Bu bağlamda NATO'nun doğuya doğru genişleme prensibinin 1995 yılında kabulüyle birlikte en son 2004 yılı İstanbul Zirvesinde İttifak üye sayısını yirmi altıya çıkarmıştır. Ayrıca genişleme süreci içerisinde NATO'nun yapmış olduğu alan-dışı faaliyetler ve 11 Eylül sonrasında meydana gelen uluslararası terör saldırılarına karşı uyguladığı politikalar, Rusya ile yakın işbirliği ve ayrıca 2003 Irak Savaşı'nda NATO'nun uyguladığı politikaların hangi doğrultuda olması gerektiği üçüncü bölümde şekillenecektir. Dolayısıyla bu çalışma NATO'ya duyulan ihtiyacın sadece Bosna'da ve Kosova'da değil, 11 Eylül sonrasında Afganistan'ın işgalinde, 2003 Irak Savaşı'nda ve uluslararası terör ile mücadelede NATO'ya karşı duyulan güvenin bir göstergesi olması bakımından önemlidir. Çünkü NATO Soğuk Savaş sonrasında da dünya barışını sağlayan ve dengelemeyi bile olağanüstü bir savunma örgütüdür.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. NATO'NUN OLUŞUMU, GÖREVLERİ VE SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDEKİ FONKSİYONU

1. 1. İkinci Dünya Savaşı Sonrası NATO'nun Oluşumunu Sağlayan Tarihi Arka Plan:

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte ortaya çıkan yeni uluslararası ortam beraberinde birçok şeyi de değişikliğe uğratmıştır. Bu dönemde Sovyetler Birliği ve ABD iki süper güç olarak ortaya çıkmış, birçok ülke de Sovyet egemenliği altına girmiştir. Hatta bu durumun kıpırdanmaları savaş bitmeden görülmeye başlamış ve savaş sırasında oluşan ittifaklaşma yıkılmaya yüz tutmuştur.

1944 Kasım'ından, Almanların Yunanistan'dan çekilmesinden itibaren komünist Yunan direnişçileri ile Batı taraftarı Yunan direnişçileri arasında gerçek bir iç savaş ortaya çıkmıştır. İngiltere, komünistleri saf dışı bırakmak için hemen müdahaleye ederken; komünistler de komşu ülkelerde hakimiyeti ele geçiren (Arnavutluk, Yunanistan, Bulgaristan) yandaşlarından yardım görmüşlerdir.¹ Savaşın bütün hızıyla yayılması karşısında İngiltere, ABD'den yardım istemiş ve bir dizi konferans (Dumbarton Oaks, Yalta ve Postdam) dünya barışının tesisi için yapılmıştır. 1945 yılında ortaya çıkan iki süper güç Sovyetler Birliği ve ABD bu konferanslarda anlaşmaya varmış ve dünyayı yönetmeye karar vermişlerdir.²

İkinci Dünya Savaşı'nın sona erdiği aşamasında Nazi Almanyası'nın teslim olmasından yedi hafta sonrasında ve Hiroşima'ya ilk atom bombasının atılışının altı hafta öncesinde ise, Mihver devletleri ve yandaşlarına karşı çarpışan veya bunlara savaş ilan etmiş olan elli ülke, 26 Haziran 1945'te San Francisco'da, Birleşmiş Milletler Antlaşmasını imzalamışlardır. Dünya uluslarının artık barışın değerini ve barışın korunması gereğini iyice anlamış buldukları umudu yaygındı. Oysa 1945'ten 1949'a kadar uzanan dört yıllık süreçte, bu umudun geçerli olmadığı ortaya

¹ George Langlois, **20.Yüzyıl Tarihi**, İstanbul: Nehir Yayınları, 2000, s.274.

² Erol Bilbilik, **NATO İstanbul Zirvesi ve Geniş Ortadoğu Stratejisi**, İstanbul: Otopsi Yayınları, 2004, s.99.

çıkmiştir. Avrupa'nın on ülkesi kendilerini, BM Yasası'nın sağlayabilmeyi öngördüğü korumanın ötesinde, belirli ve somut koruyucu önlem ve düzenlemeler ihtiyacı karşısında bırakan bir tehditle yüz yüze kalmışlardır.³ Yine İngiltere ve ABD Sovyetler Birliği'nin bir yayılma politikası izleyerek; dünya barışı ve güvenliği için ciddi anlamda tehlike oluşturmaya başladığını ileri sürmüşlerdi. Çünkü iki büyük askeri ve sanayi gücü olan Almanya ve Japonya'nın savaştan yenik çıkmaları sonucunda Avrupa'da ve Pasifik'te, yani Sovyetler Birliği'nin batısında ve doğusunda büyük bir boşluk ortaya çıkmıştı.⁴

Ayrıca Almanya, iki kez Doğu Avrupa yolunu kullanarak Rusya'ya saldırmıştır. Üstelik Batılı ülkelerin bir bölümü Rus iç savaşını körükleyip askeri müdahalede bulunmuş ve iki savaş arası dönemde bu devlete karşı dostça olmayan bir politika izlemişlerdir. Sovyetler bundan sonra kendisine karşı girişilecek bir saldırıda Doğu Avrupa'nın bir "atlama tahtası" olarak kullanılması için önlemler almıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyet güvenliği, Doğu Avrupa ülkelerinde uydu hükümetlerin kurulmasını gerektirmiştir. Çünkü çıkacak bir savaşta, savaş alanını Sovyet sınırından uzaklaştırmak ve Almanya ile arasına bir "tampon bölge" koymak gerekiyordu.⁵

Sovyetler Birliği'nin saldırgan politikası, Batılı milletlerin barış ümitlerini kısa zamanda hayal kırıklığına uğratmıştı. Sovyetler önce işe Baltık ülkelerinden başladılar. Estonya, Letonya, Litvanya gibi memleketleri bir anda ele geçirirken; Finlandiya'nın büyük bir kısmını, Polonya'nın büyük bir parçasını topraklarına eklediler. Çekoslovakya ve Almanya'nın ise bir kısmına sahip çıktılar.⁶ Artık Rusya ve komünist rejimler Avrupa'nın ortalarına kadar yerleşirken yaklaşık kırk beş yıl sürecek olan Soğuk Savaş döneminin de temelini atmışlardı.⁷ Bu süre içinde Doğu Almanya, Çekoslovakya, Macaristan, Romanya, Bulgaristan, Yugoslavya ve Arnavutluk komünist devletler olmuşlardır.

Ayrıca Sovyetler Birliği, Çanakkale ve İstanbul boğazları için ortak kontrol noktalarının kurulmasını öne sürerek Rus emperyalizmin eski hayallerinden birini

³ Ali Arsin, **NATO Savunma ve Eğitim Yönleri Sempozyumu**, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1984, s.8.

⁴ Muharrem Gürkaynak, **Avrupa Savunma ve Güvenlik Politikası**, Ankara: Asil Yayınları, 2004, s.31.

⁵ Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918 - 1994**, Ankara: İmge Kitabevi, 1998, s.213.

⁶ Tekin Erer, **Nato'nun Hür Ufukları**, İstanbul: Ak Yayınları, 1969, s.80.

⁷ Kemal Girgin - Işık Biren, **21.yy. Perspektifinde Dünya Siyaseti**, İstanbul: Okumuş Adam Yayınları, 2002, s.26.

canlandırmak istemekteydi. Bu aynı zamanda Doğu Akdeniz'in güvenliği konusunda hassas olan İngiltere'nin de eski bir politikasıydı. 5 Mart 1946'da, iktidarda olmadığı bir dönemde Missouri, Fulton'da yaptığı konuşmada “ *Baltık'tan Adriyatik'e kadar bütün bir kıtayı bir demir perde kapladı* ” diyerek bütün ittifakın bittiğini açıkladı.⁸ Böylelikle Rusların komünizm altına aldığı ülkeler kapılarını komünist olmayan ülkelere kapatmak zorunda bırakılmıştı. Ayrıca Akdeniz'e uzanmak için 1945 yılından itibaren Yunanistan'da bir iç savaş çıkarmayı başardılar ve bu iç savaşta komünist ihtilalcileri bütün güçleriyle desteklediler. Türkiye'ye baskı yaparak toprak talebinde bulundular ve Boğazlarda üs istediler. İran'ın kuzeyinde bulunan ordularını buradan çekmemek ve İran'ın büyük bir kısmını da ele geçirmek için bu ülke üzerindeki siyasi baskılarını artırdılar.⁹

1947 yılına gelindiğinde ise, komünist rejim altında bulunan ülkeler, Moskova'dan yönetilen bir blok haline gelmiş bulunuyordu. Buna Winston Churchill'in kullandığı deyimle “*Demir Perde*” denilmekteydi. Bu sırada aşağıda belirtileceği gibi, Batı ülkelerinin aralarında ittifaklar yapmaları üzerine, Sovyetler de, “Demir Perde” Blok'unu güçlendirmek ve daha sıkı şekilde kontrolleri altında tutmak üzere, bu blok içindeki ülkelerle dostluk, işbirliği, saldırmazlık gibi adlarla bir takım anlaşmalar yaptı. Diğer yandan, uluslararası komünizm faaliyetlerini yeniden örgütlemek üzere, Avrupa'nın önde gelen komünist partilerini Silezya'da bir konferansa çağırdı.¹⁰ Bu toplantının sonunda, 5 Ekim 1947'de Sovyet Rusya, Fransa, İtalya, Polonya, Macaristan, Çekoslovakya, Yugoslavya, Romanya ve Bulgaristan komünist partileri tarafından Kominform'un kurulduğu ilan edildi ve yayınlanan bildiri de dünyanın iki bloka ayrılmış olduğu açıklandı.

Kominform zaman kaybetmeden, “tüm dünyanın Amerikan emperyalizminin egemenliği altına girmesini ve demokrasinin yıkılmasını” amaçlayan emperyalist ve demokrasi karşıtı bir politika uygulamaya başladı.¹¹ Amaçları öncelikli olarak bütün dünyayı içine alan Sovyet Cumhuriyeti'nin kurulması, “ Dünya işçilerinin tek vatani Sovyet Rusya'dır ” düşüncesinin kabulü, ABD önderliğindeki emperyalizme karşı koyarken; Batı ülkelerinin kalkınmasını sağlayacak olan OECE'ye (Avrupa

⁸ Langlois, s.275.

⁹ Erer, s.80.

¹⁰ Rıfat Uçarol, **Siyasi Tarih (1789 - 1994)**, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1995, s.664.

¹¹ JM.Roberts, **Yirminci Yüzyıl Tarihi**, Ankara: Dost Kitabevi, 2003, s.409.

Ekonomik İşbirliği Örgütü) karşı bir örgüt kurulmasıydı.¹² Ancak Kominform 1956'da uluslararası ortamın sakinleştiği bir dönemde sessizce kapatıldı. Artık jeopolitik olarak Komünist Avrupa ve Kapitalist Avrupa olarak bölünen Avrupa kıtasında sınırsız bir rekabet yaşanmaya başladı.

Peyk memleketlerde Sovyetlerin desteğiyle yapılan komünist darbeler içinde, Batılı devletler üzerinde en fazla tepki uyandıran kuşkusuz 1948 Şubat'ındaki Çekoslovak darbesi olmuştur. Çünkü bu memleket şimdiye kadar Orta Avrupa'da Batılı anlamındaki demokrasinin en ileri öncüsüydü. Ayrıca Çekoslovakya'daki komünist hükümet darbesiyle Sovyetlerin, Doğu ve Orta Avrupa ile Balkanlardaki egemenliği de tamamlanmış oluyordu. Şüphesiz bundan sonra sıra Batı Avrupa'ya gelecekti.¹³

Atlantik devletleri ve özellikle ABD, Çekoslovakya'nın Habsburg İmparatorluğu'ndan koparak bağımsız olmasını teşvik etmiş hatta geleneksel, otoriter rejimler içinde bir temsili hükümet adacığının kurulması ile iftihar etmişti. Belki Fransa, İngiltere ve ABD, Çekoslovakya'nın hürriyetinin yeni baştan yok edilmesi karşısında vicdan azabı duymuştu; çünkü daha önce iki kere 1938'de ve 1939'da Hitler'in işgalinde bu ülkeler pasif kalmışlardı.¹⁴ "Savaşız fetih" yönteminin kendi açısından başarılı uygulamasıyla, Sovyetler Birliği, bir yıldan az bir zamanda, Budapeşte, Bükreş, Sofya, Varşova ve Prag'da kendi kontrolündeki rejimleri iş başına getirmiş bulunmaktaydı. Komünistler bu ülkelerde artık tek başlarına iktidardaydılar. Muhalefetler susturulmuş ve tasfiyeleri tamamlanmaya geçilmişti.¹⁵ Savaşın sonuna doğru Avrupa'da (Mayıs 1945) Rus birlikler Elbe'ye kadar ulaşmış yerleşmişti. Bunların bütün Doğu Avrupa'dan dönmeleri ise yaklaşık Almanya'nın yarısının da Sovyet İmparatorluğu'nda olmasını içermekteydi.¹⁶ Özellikle Çekoslovakya'nın işgaliyle birlikte Sovyetlerin bu yayılmacı politikasına Batı, karşı bir cephe oluşturmaya doğru yönelmiştir. Bu cepheleşmenin ilk adımını da ABD'nin 12 Mart 1947'de kongreye sunduğu Truman Doktrini oluşturacaktır.

ABD'nin İkinci Dünya Savaşında Japonya'ya karşı atom bombasına Rusların 1949'da sahip olmasıyla da ayrı bir dehşet dengesi oluşmuştur. Bu korkunç silahın kullanılması her iki tarafı da yok edeceği için hiç kimse bu silahı kullanma cesareti

¹² Haydar Çakmak, **Avrupa Güvenliği**, Ankara: Akçağ Yayın, 2003, s.118.

¹³ Fahir H.Armaoğlu, **Siyasi Tarih (1789 - 1960)**, Ankara: Sevinç Matbaası, 1973, s.771.

¹⁴ James Robert Huntley, **NATO Hikâyesi**, Ankara: Yarı Yayınları, 1969, s.34.

¹⁵ Arsin, s.6.

¹⁶ Hugh Hanning, **NATO Our Guarantee of Peace**, RUSI: Brassey's Defense Yearbook, 1986, s.14.

gösterememiştir. Halbuki Sovyetler Birliği, İkinci Dünya Savaşı sonundaki davranışlarıyla Batıyla işbirliği yapmayacağını göstermişti. Savaş sonrası Doğu Avrupa'da ve Uzak Doğu'da genişlemeye başlamıştı.¹⁷ İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise ortaya çıkan uluslararası ortamda ABD izolasyonu öngören Monroe doktrinini terk etmiştir, 1917 Bolşevik İhtilalinden beri içine kapanan Sovyetler Birliği de yayılcı bir siyaset takip etmeye başlamıştı. Bu yayılcı siyaset içinde aynı zamanda Uzak Doğu da vardı. ABD Japonya'da Sovyetler'i dışlamış, iktidara bir şekilde etki yapmalarına ve güvenliği tehdit etmelerine imkan vermemiştir.

Sovyetler Birliği diğer kazançlarını Çin'den elde etmişlerdi. Sovyetler Birliği'nin nüfuzu konusunda Batılı devletlerin kaygılarına kısa bir süre içinde eklenecek diğer bir korkutucu olgu da, savaşın sonuna gelindiğinde, Moskova'ya dostça bakmaları beklenebilecek komünistlerin Çin'in büyük bir bölümünün denetimini ele geçirmiş olmalarıydı.¹⁸ 1949'da, Çin'de iktidara birdenbire komünistlerin gelmesiyle Kıta bloku kalabalık nüfusa ve geniş topraklara kavuşmuştu. Çin'de milliyetçiler ve komünistler arasındaki savaş Japon saldırıları sırasında askıya alınmıştı.¹⁹ Bu durumdan yararlanan komünistler ise; 1 Ekim 1949'da da Çin Halk Cumhuriyeti'ni kurmuşlardır.

Bütün bu gelişmeler 14 Mayıs 1955'te Sovyetler Birliği, Arnavutluk (1968 yılında üyelikten çekildi), Demokratik Alman Cumhuriyeti, Bulgaristan, Macaristan, Polonya, Romanya, Çekoslovakya'nın da katılımıyla Varşova Paktı'nın kurulmasını sağlamıştır. Böylece Sovyetler Birliği'nin liderliğinde olan politik, ideolojik, ekonomik ve askeri yönlerden bir blok "Doğu Bloku" meydana gelmiş ve dünya yeni bir bloklaşma dönemine girmiştir.²⁰ Varşova Paktı her ne kadar bir NATO saldırısına karşı Doğu Avrupa ülkelerini savunmak amacıyla kurulmuşsa da asıl amacı farklıydı. Ülke yönetimini Stalin'in ölümünden sonra ele geçiren Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri Kruşçev, özellikle Tito'nun Yugoslavya'daki bağımsız tutumunun Doğu Avrupa'da genişlemesini engellemek istiyordu. Bu amaçla kurulan Varşova Paktı'nın kuruluş antlaşması, üye ülkeler

¹⁷ Çakmak, s.115.

¹⁸ Roberts, s.402.

¹⁹ Langlois, s.280.

²⁰ Uçarol, s.665.

arasında birleşik bir askeri komutanlık kurulmasını ve Doğu Avrupa ülkelerinin topraklarında Sovyet ordu birliklerinin yerleşmesini öngörüyordu.²¹

Bu boyutuyla İkinci Dünya Savaşı'nın etkileri paradoksaldır. Bir yandan savaş döneminde düşman olarak birbirini görenler, savaş sonrasında işbirliğine girmişler öte yandan aynı safta yer alan ülkelerle yeni dönemin düşmanlıklarını belirlemişlerdir. Bu durum dünyanın bloklaşmasını temsil eden yeni ortamın hazırlayıcısı olmuştur. Nitekim ABD ve Sovyetler Birliği'nin temsil ettiği kutuplaşma süreç içinde şekillenerek, İkinci Dünya Savaşı sonrasında siyasal atmosferinde yeni bir kutuplaşmayı ancak bu defa üçlü bölünmeye dayalı (Bağılantısızlar Hareketi) iki kutupluluğu yaratmıştır. Bir süre sonra daha da derinleşecek olan bu kutuplaşmanın zemininde dünya ölçeğinde etkinlik taşımayı amaçlayan örgütlenmeler kurulmaya başlanmıştır. Bu örgütlenmeler siyasal alanda olduğu gibi, ekonomik alanda da gerçekleşmiştir.²² Avrupa'da savunma alanında işbirliği çalışmalarının ilk adımı ise; İngiltere ile Fransa arasında 1947 yılında imzalanan Dunkirk Antlaşmasıdır. Antlaşmanın temel amacı, Almanya'nın askeri bir güç olarak ortaya çıkmasını önlemektir. Aslında o dönemde Almanya'nın toprakları işgal altındaydı ve ülke savaştan yenik olarak çıkmıştı. Dunkirk Antlaşmasının imzalanmasında Avrupa'da Sovyetler Birliği etkisini sınırlama düşüncesi de rol oynamıştır.²³ İngiliz Dışişleri Bakanı Ernest Bevin, bu anlaşmayla Avrupa'da oluşturulması gereken bir Batı Birliği formülünü ortaya atmıştır.

Nitekim Sovyetler Birliği'nin 1947'de Paris konferansı sırasında takındığı uzlaşmaz tavır; gittikçe güçlenen Sovyet Bloku karşısında Batı'nın ortak bir güç halinde birleşmesi gerektiğini gösterdi. Belçika 1945'te bir Batı federasyonunun kurma fikrini ortaya atarken; Benelüks, Batı konfederasyonunun siyasal anlamda ilk adımı oldu. 1948 yılının mart ayında ise İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında imzalanan Brüksel Antlaşması, bir savunma birliğinin yanı sıra, iktisadi ve kültürel işbirliğini öngörüyor, Atlantik medeniyeti kavramını ortaya çıkarıyordu.²⁴ Amaç; muhtemel tehdide karşı savunma olanaklarının birleştirilmesi

²¹ Sander, "Siyasi...", s. 244.

²² Yaşar Hacı Salihoğlu, **Yeni Dünya Düzeni Arayışları ve Türkiye Jeopolitik Analiz**, İstanbul: Çantay Kitabevi, 2001, s.14.

²³ İrfan Kaya Ülger, **Avrupa Birliğinde Siyasal Bütünleşme**, İstanbul: Gündoğan Yayınları, 2002, s.55.

²⁴ Buca Tarih, "Soğuk Savaşın Kaynakları ve NATO'nun Kuruluşuna Yol Açan Gelişmeler", <http://bucataarih.sitemmynet.com/seminer/karma/nato.html>, 17.06.2005.

ile daha kuvvetli bir güç olarak caydırıcılık kavramının vasıflarını üye ülkelerin milli güvenlikleri yararına en iyi bir şekilde değerlendirmek ve gerektiğinde de askeri kuvvetlerinin imkan ve kabiliyetlerinden muhtemel bir saldırıyı durdurmak gayesiyle yararlanmaktı. Anılan anlaşma, ortak bir tehdide karşı ortak mücadele vermeyi kabul eden devletlerin Avrupa'nın ve dolayısıyla Dünya barışının korunması için ortaya koydukları müşterek savunma kavramının temel taşı oluyordu.²⁵ Bu temel taş birlik olmayı, devletlerin ekonomik ve siyasal anlamda kalkınmalarını gerektiriyordu. Bu amaçla ABD tarafından Avrupa ülkelerine yardım paketleri sunuldu.

1. 1. 1. Truman Doktrini ve Marshall Planı:

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyet yayılcılığı hızla devam ederken Sovyetleri engellemenin en önemli unsuru güçlü bir Batı ittifakını oluşturulmasıydı.

Bu amaçla savaş sonrası Avrupa ve Japonya'da yerle bir olmuş sanayilerin, çiftliklerin ve kentlerin yeniden kurulmasına imkan vermek üzere çok geniş kapsamlı bir Amerikan ekonomik yardım programının uygulaması kaçınılmazdı; çünkü bu, yalnızca böyle yerlerin Komünist sınıf mücadelesi ve devrim doktrinlerine kapılmaları ihtimalini azaltmakla kalmayacak, güç dengelerinin ABD'nin lehine uygun olarak yeniden ayarlanmasını sağlayacaktı.²⁶

ABD Başkanı Truman'ın 1947 yılında yaptığı ünlü konuşmada "ABD dış politikası, kendilerini boyunduruk altına almak için silahlı azınlıklar tarafından sarfedilen gayretler ve dış baskılara karşı koymaya çalışan hür milletleri destekleme amacına yönelecektir" demesi Amerikan dış politikasının gelişen sosyalizme karşı bir yapılanma içinde olduğunu göstermiştir.²⁷ Dolayısıyla Sovyet yayılcılığının Avrupa, Asya ve Afrika'ya ulaşmasını önlemek amacıyla Türkiye, Yunanistan, İran ve Yakın Doğu'ya öncelik verilmesi gerekiyordu ve ekonomik plan çerçevesine bu ülkeler alındı. ABD'nin başlattığı bu ekonomik kalkınma planının ilk adımını Truman Doktrini oluşturdu.

²⁵ NATO'da 30 Yıl, Ankara: Türk Andlaşması Derneği Yayını, 1982, s.16.

²⁶ Paul Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşü**, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1998, s.441.

²⁷ Semih Hiçyılmaz, **Halklara Karşı Bir Örgütlenme NATO**, İstanbul: SAV Vakfı Yayınları, 2004, s.20.

girişimler henüz oluşmakta olan Atlantik blokun güçlendiren mali girişimleri de beraberinde getirmekteydi.³¹ Dolayısıyla bu ekonomik kalkınma planlarının devamı gelmeliydi ve Truman Doktrinini Marshall Planı izledi.

ABD Dışişleri Bakanı George C.Marshall 5 Haziran 1947'de Harvard Üniversitesi'nde verdiği bir demeçte bir Avrupa ekonomik yardım programı düşüncesini ortaya attı ve Avrupa ülkelerine ekonomik yardım gereksinmelerinin rakamsal dökümünü içeren ortak bir program yapmalarını önerdi. Böyle bir programa ABD'nin gerekli desteği sağlamaya kararlı olduğunu belirtmişti. Marshall, ortaya attığı düşünce ile önerinin "hiçbir ülke ya da doktrini hedef almadığını" sadece "açlığa, yoksulluğa ve umutsuzluğa ve kargaşalığa" karşı olduğunu söylüyordu.³² Marshall Planı, Batı Avrupa'daki ülkelerde sevinçle karşılanırken; Sovyetler Birliği yardımı Amerikan emperyalizmin yeni bir aracı olarak görmekteydi. Dolayısıyla Marshall Planı kısmi olarak Sovyetler Birliği ve nüfuzu altındaki Doğu Avrupa ülkelerini de içermekteydi.

Avrupa'nın on altı ülkesi tarafından derhal kabul edilen yardım, Kremlin tarafından reddedildi. Kremlin kendine bağımlı uydu devletlerinin de yardımdan yararlanmasını yasakladı. Yardımın reddedilişi reel sebeplere de dayanıyordu. Zira yardımdan yararlanan ülkelerin bütçelerini Washington tarafından belirlenen önceliklere göre düzenlemeleri gerekiyordu. Ayrıca yardımın büyük bir kısmı ABD'den gelen alımlara gidiyordu.³³

Başlangıçta planın çok geniş bir coğrafyayı içermesi fakat istenilen başarının sağlanamaması Atlantik güvenliğinin ABD tarafından sağlanabileceği umudunu zayıflatmıştır. Dolayısıyla daha sonralarda plan Batılı ülkelerin ekonomik kalkınmalarını içeren bir uygulama olarak kalırken; Avrupa'da mevcut olan bölünmeleri daha da derinleştirmiştir.

Açıkça saldırgan ekonomik diplomasinin parçası olan daha önceki yardımların aksine, Marshall Planı krediden çok bağış biçimini aldı. Ancak ABD'nin hakim olduğu serbest ticarete, serbest döviz kurlarına ve serbest piyasalara dayanan bir savaş sonrası dünya ekonomisi kurmak için hazırlanan özgün Amerikan planının sürekli dolar kıtlığı çeken Avrupa ve Japonya'nın korkunç ödeme güçlükleri nedeniyle gerçekçi olmadığı görüldü. Bu da serbest ticaret ve ödemeler konusunda

³¹ Langlois, s.277.

³² Buca Tarih, <http://bucatarih.sitemynet.com/seminer/karma/nato.html>, 17.06.2005.

³³ Langlois, s.278.

yakın gelecekte hiçbir umut olmadığını gösteriyordu. ABD de, Avrupalı devletlere gelişim halindeki serbest girişim ekonomisinin yanı sıra siyasal yapı olarak ABD'yi model alacak ideal bir tek Avrupa Planını kabul ettirecek konumda değildi. Ne kendilerini hala bir dünya gücü olarak gören İngilizler, ne de zayıf ve bölünmüş bir Almanya düşleri kuran Fransa bu durumdan hoşnuttu.³⁴ ABD Hükümeti Avrupa'nın yeniden yapılanması programını oldukça kararsız bir şekilde kendi kendine yerine getirdi. ABD planı üç yıllık süre içerisinde Avrupa'ya uyguladı ancak yetersiz bir başarı sağladı. Plan sonunda sahip olunan tek unsur ABD tarafından ortaya konulan; Avrupa ekonomisinin uzun süre içinde yapılanmasıyla birlikte ortak bir organizasyon oluşturulması ve geniş bir Avrupa ile nihai olarak Amerika'nın içinde olduğu bir Avrupa yaratılmasıydı. Marshall Planı bu bağlamda kasten Avrupalı milletleri birlik için birbiriyle anlaşmaya itmişti.³⁵ İkinci Dünya Savaşı boyunca her iki ülkenin baskılarına boyun eğmeyen Türkiye, savaş döneminin sonlarına doğru kendisinden toprak talebinde bulunulması üzerine, Misak-ı Milli ile tespit edilen sınırları içinde kalan toprakların bütünlüğü ve milli güvenliği korumak amacıyla, caydırıcı düzeyde denge sağlayacak dış destek aramaya başlamıştır. Hakimiyetin ve milli güvenliğin korunmasında en büyük katkıyı sağlayan silahlı kuvvetlerine, o tarihlerde şartların dikte ettirdiği koşullarda uymasını sağlamak amacıyla girişilen modernize çalışmaları için ihtiyaç duyulan yardım ABD'nin Marshall Planı'ndan sağlanmıştı.³⁶

Türkiye'nin Truman Doktrinin de olduğu gibi Marshall planı kapsamına alınmasının da başlıca nedenleri vardı. Türkiye'nin yardım kapsamına alınmasındaki başlıca unsur Avrupalı devletlerce, Avrupa'nın yeniden inşasına yardım edeceği yönündeki kanıydı. Çünkü Türkiye'nin tarımsal ve madencilik üretiminin artırılmasıyla birlikte dışa açılan bir pazar oluşturulması Avrupa'nın ekonomik anlamda kalkınmasını sağlayacaktı. Türkiye bu çerçevede şimdiye kadar tarafsız olan dış politikası bir kenara bırakarak, Batı Bloku içinde yer alması sağlayacak unsurları ekonomik ve siyasal anlamda yerine getiren bir ülke olmuştur.

³⁴ Eric Hobsbawn, **Kısa 20.Yüzyıl 1914 - 1991**, İstanbul: Sarmal Yayıncılık, 2003, s.295.

³⁵ Francis H. Heller and John R. Gillingham, **The Founding of The Atlantic Alliance and The Integration of Europe**, N.Y: St.Martins Press, 1992, s.166.

³⁶ Türk Atlantik Antlaşması Derneği, s.20.

1. 1. 2. Berlin Ablukası ve NATO:

Söz konusu gerçekleştirilmeye çalışılan ekonomik kalkınma hareketleri Avrupa'da bölünmeleri önleyemezken; bu bölünmeler Sovyetler Birliği'nin lehinde daha da derinleşmiştir. 1948'e gelindiğinde Doğu ve Batı giderek birbirinden ayrılmaya başlamıştır.

Özellikle de İngilizler, Polonya'nın, Stalin'in Doğu Avrupa'da yalnızca itaatkar devletlerce hoşgörü göstereceğini gösteren kaderi karşısında kaygıya kapılmışlardı. Ayrıca savaş sona erene dek ABD'de hiçbir hükümet ya da birey, Sovyetler Birliği'yle makul bir anlaşma yapılması konusundaki kuşkularını açıkça dile getirmemişti. Çünkü Başkan Roosevelt, Amerika'nın savaş müttefikleriyle barış zamanında anlaşabileceğinden (Şubat 1945'de, Yalta'da gerçekleştirilen) son müttefikler konferansından sonra bile emindi; Alman gücünün yeniden canlanmasının engellenmesinin ve sömürge karşıtlığının desteklenmesinin iki tarafın ortak noktası olduğuna inanıyor. Rus siyasetinin tarihi eğilimlerinden habersiz görünüyordu.³⁷ ABD'nin Sovyetler Birliği'nin uygulamaya koyduğu çevreleme politikasına tepkisi gecikmemişti ve Berlin'in abluka altına alınması girişimlerine başlanmıştı.

Brüksel Anlaşmasının yapıldığı yıl 1948'de Ruslar, Almanya'yla ilgili Dörtlü Denetim Konseyi'nden, bu ülkenin ekonomik ve politik geleceği konusunda Batı'yla aralarında uyuşma sağlanması mümkün olmayan görüş ayrılıkları bulunduğu iddiasıyla çekildiler. Üç ay sonra, üç batılı denetim gücü, Almanya'daki karaborsa ve para kargaşasına son vermek üzere yeni bir "*deutschemark*" oluşturduklarını duyurdular. Sovyetler Birliği bu tek taraflı eyleme karşı, Alman parasını kendi bölgelerinde yasaklamakla kalmadı; kendi alanlarının yüz mil içine sokulan ve bir batılı nüfus bölgesi olan Berlin'e giriş ve çıkışlara kısıtlama getirdi.³⁸ Savaş sonrası anlaşmaları ile yüz mil kadar Sovyet işgal bölgesi içinde bulunan Berlin'deki Amerikan, İngiliz ve Fransız işgal birliklerinin Batı Almanya'dan her türlü ihtiyaçlarını karadan, demiryolundan ve havadan serbestçe sağlanacağı üzerinde görüş birliğine varılmıştı. İşte Berlin kentinin Sovyetlerce ablukaya alınmasıyla, kentin batı bölgelerine giden ve gelen tüm kara ve demiryolu trafiği durdurulmuş

³⁷ Roberts, s.405.

³⁸ Kennedy, s.443.

oldu. Amaç yalnız işgal birliklerinin değil, aynı zamanda Batı Berlin halkının da temel ihtiyaç maddelerini kesmek ve böylece Batılıları ödün vermeye zorlamaktı.³⁹ Halbuki, İkinci Dünya Savaşı sonrasında yapılan antlaşmayla Sovyetler ile Batı Avrupalılar arasında Berlin ikiye bölünmüştü.

Stalin'in emriyle 20 Haziran 1948'de işgal altındaki Almanya'nın Batı açısından en zayıf noktası olan Batı Berlin'e giriş ve çıkış yolları kapatılırken, Batılılar da kenti Alman Federal Cumhuriyeti'ne bağlayan bir hava köprüsü kurmuştu. Berlin Ablukası, savaş ihtimalini yeniden gündeme getirmişti; ancak Rusların olayın ciddi boyutunu anlayıp 1949'da ablukayı kaldırmasıyla durum normale dönmüştü. Böylece Avrupa'yı iki kutup arasında siyasal, askeri ve ekonomik yönden bölen çizgi kesinleşmiş, savaşla birlikte biteceği umulan silahlanma yarışı, özellikle Sovyet atom bombasından sonra, Amerika'da hidrojen bombası araştırmalarına hız verilmesi ile yeniden ivme kazanmıştır.⁴⁰

Stalin, Sovyetlerin kuvvetini ve savaşçılığını abartmaya, Amerikan gücünü özellikle de en etkili silahı olan atom bombasını küçük göstermeye sistemli olarak çalıştı. Stalin, Truman kendisini bombasının varlığından haberdar edince de aynı kayıtsızlığı göstermişti. Dünyadaki iyi niyetli akademik takipçiler tarafından da desteklenen komünist propagandası, atom bombasının icadının askeri stratejiyi değiştirmedeği ve stratejik bombalamanın etkisiz olacağı temasını işledi.⁴¹ Dolayısıyla nükleer silahlara sahip olma ve bunları kullanma caydırıcılık unsurunun bir parçası olurken; Sovyetler Birliği, ABD ve Çin gibi devletleri sınır aşırı askeri müdahalelere maruz bırakmıştır. Sovyetler bunu kapitalizmi, komünist anayurdundan uzak tutarak sağlamıştır. Bu arada ABD, Sovyet tehdidini tehlikesini iyice hissetmeye başlamıştı.

Batı Avrupa'ya yönelen bu Sovyet tehdidi bütün Kuzey Atlantığı de etkisi altına alabilecek nitelikteydi. Bu sebeple bu tehlike karşısında ABD'de faaliyete geçti ve BAB ittifakı ile bir bağlantı kurmayı amaçladı. Lakin Monroe'den beri devam eden Amerikan dış politikasının temel ilkesi politik kombinasyonlara ve ittifaklara karışmamaktı. Fakat Sovyet tehlikesi de meydandaydı.⁴² Berlin ablukası, Soğuk Savaş döneminde uluslararası alanda Sovyetler Birliği ile ABD'yi karşı

³⁹ Sander, "Siyasi...", s.225.

⁴⁰ Burcu Bostanoğlu, **Türkiye - ABD İlişkilerinin Politikası**, Ankara: İmge Kitabevi, 1999, s.260.

⁴¹ Henry Kissinger, **Diplomasi**, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000, s.408.

⁴² Armaoğlu, s.772.

karşıya getiren ilk olayken Sovyet yayılcılığı karşısında acil önlem alınması gereğini ortaya koymuştur.

1. 2. NATO'nun Kuruluşu:

Sovyetler Birliği'nin büyük bir hızla yayılmaya devam etmesi ve siyasi baskısı; Batı'nın ortak savunmayı öngören askeri bir yapılanmayı oluşturmasını da hızlandırmıştı.

1948 ilkbaharında Kanada Başbakanı Louis Saint-Laurent, Kuzey Amerika'ya da kapsayacak şekilde Brüksel Antlaşması'nın genişletilmesi çağrısında bulundu. Başkan Truman'ın da tasvibi ile Dışişleri Bakanlığı Atlantik Bölgesinin güvenliği konusunda Senatör Arthur H.Vandenberg ve Senatör Tom Connally ile görüşmeye başladılar. Bu kişiler ve diğerleri için, Birleşik Amerika'nın artık bir daha Avrupa işlerinden uzak kalma lüksüne sahip olamayacağı gerçektir.⁴³ Senatör Vandenberg'in senatoya sunduğu karar tasarısı ABD'nin milli güvenliği ile Birleşmiş Milletler yasasına uygun olan bölgesel savunma anlaşmalarına askeri yardımda bulunulmasını içeriyordu. Vandenberg kararları 11 Haziran 1948'de kabul edildi. Böylelikle Amerikan dış politikası dönüm noktası geçirmekteydi zira kendi güvenliğini korumak için dahi olsa ittifaklara öncelik verecekti.

Bu arada görüşmeler devam etti ve 10 Aralık 1948'de, Washington'da Brüksel Antlaşmasını imzalayan beş devletin (İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda, Lüksemburg) temsilcileri ile Kanada ve ABD temsilcileri arasında Kuzey Atlantik Antlaşması'nı kaleme almak için müzakereler başladı.15 Mart 1949'da bu müzakereci ülkeler Danimarka, İzlanda, İtalya, Norveç ve Portekiz'i de Antlaşmaya resmen katılmaya çağırdılar. 18 Mart 1949'da müzakere eden ülkeler arasında Kuzey Atlantik İttifakı hususunda görüş birliğine varıldı ve bunun neticesi aynı gün Kuzey Atlantik Antlaşması'nın metni açıklandı.⁴⁴ Dünyayı ideolojik kamplara bölen İkinci Dünya Savaşı sonrasında meydana gelen jeopolitik boşluğu, Amerika demokrasiyi yayarak, örgütlenerek sağlamak isterken; Sovyetler Birliği de kendi hegemonyası

⁴³ Huntley, s.34.

⁴⁴ Halis Duman, **Gezilerim: NATO, AET ve OECD Tarihten Bazı Kısımlar**, İstanbul: Acar Yayınları, 1987, s.229.

altında bir Avrupa oluşturarak devam ettirmek istiyordu. Dolayısıyla bu duruma yönelik savunma amaçlı ilk oluşum NATO oldu.

Gerçekten İkinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkmasının en büyük nedeni Nazi Almanya'sının Avrupa'da kuvvet dengesini tamamen bozan seviyede güçlenmiş olmasıydı. Almanya'nın bu gücüne karşı koyabilecek güçte bir ülke de Avrupa'da söz konusu değildi. Rusya tarafından böyle bir durumun yeniden ortaya çıkmakta olduğunu gören Avrupa ülkeleri, NATO İttifakında, kendilerinde mevcut olmayan güce sahip olan ABD'yi Avrupa'da güç dengesini kuracak kuvvet unsuru olarak bulmuşlardır.⁴⁵ Anlaşma Berlin'in Sovyet güçleri tarafından ablukaya alınmasıyla birlikte on iki Batı ülkesinin Nisan 1949'da Kuzey Atlantik Anlaşmasını imzalamasıyla ortaya çıkmıştı. Anlaşmadan beş hafta sonra Berlin ablukası kaldırılmıştı. Anlaşma, 5. madde çerçevesinde üye ülkelerden birine bir saldırı olmasında toplu halde saldırıyı deklare etmekteydi.⁴⁶

Antlaşmaya taraf olan ülkeler BM Kanunu'na uygun olarak barış ve milletlerarası güvenliği korumayı ve Kuzey Atlantik bölgesinde istikrar ve refahı geliştirmeyi taahhüt etmişlerdir.⁴⁷ NATO Anlaşması İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra birbiriyle işbirliğine giren ülkeler arasında muhtemel saldırılara karşı hür milletlerin toprak bütünlüğünü korumak amacıyla oluşturulmuştur.

NATO İttifakı Uluslararası bir kuruluş olarak oluşturulmuştu. Birleşmiş Milletler Örgütü'ne üye bazı uluslar kendi aralarında yeni bir birleşme ve dayanışma örgütü olarak NATO'yu kurmuşlardı. Daha sonra NATO'ya 1952 yılında Türkiye, 1954 yılında Yunanistan, 1982 yılında da Batı Almanya ve İspanya katılmıştır.⁴⁸ 1999'da Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, NATO'ya üye olurken; 2002 Prag Zirvesi'nde alınan karar gereğince de 2004 yılında Bulgaristan, Estonya, Litvanya, Romanya, Slovakya, Slovenya, Letonya NATO'ya üye olmuşlardır.⁴⁹ Ayrıca kurucu üyelerinden on ülke Kuzey Atlantik devletiyken; bunlardan sadece İtalya ve Lüksemburg'un Atlantik Deniz'inde sahilleri yoktur.

⁴⁵ Aydın Alacakaplan, **Atlantik İttifakı**, Ankara: Türk-Atlantik Derneği Yayını, 1986, s.29.

⁴⁶ Hanning, s.15.

⁴⁷ Ahmet Yıldız, "Dünden Bugüne NATO" , <http://www.ilkadimdergisi.com>, 28.11.2004.

⁴⁸ "Nato Günü", <http://www.memocal.com/bgvh/NatoGunu.asp>, 06.12.2004.

⁴⁹ Hiçyılmaz, s.35.

NATO ilk kurulduğunda merkezi Pariste'ydi. Ancak daha sonra Belçika'ya Brüksel'e taşınmıştır. NATO'nun güneydoğu komutanlığının karargahı ise İzmir'de bulunmaktadır.⁵⁰

1. 3. NATO'nun Amacı:

Sovyet tehdidine karşı bir savunma örgütü olarak kurulan NATO aynı zamanda dünya barışının, ekonomik-sosyal hayatın teminatıdır. Bu teminatı da anlaşma maddelerine yansıtmıştır.

NATO Antlaşması, ABD'nin geçmişteki dünya siyasetiyle bağlarını kopardığını ve komünizmle savaşa kararlı biçimde başladığının göstergesi olmuştur. Artık, ABD'nin güvenliği deniz aşırı faktörlerden etkilenmektedir. Bunun için de ABD, savaşta olduğu gibi, barışta da yabancı ülkelerle askeri işbirliği içinde bulunacaktır.⁵¹

Taraflar antlaşmanın giriş bölümünde BM antlaşmasının amaç ve ilkelerine olan inançlarını bütün uluslar ve hükümetlerle barış içinde yaşama arzularını tekrarlamaktadırlar. Halklarının demokrasi ilkelerine, kişisel özgürlük ve hukukun üstünlüğüne, ortak miras ve kültürlerini korumaya kararlı oldukları belirtilmektedir. Kuzey Atlantik bölgesinde istikrar ve refahı geliştirmeye çalışacaklarını, savunma, barış ve güvenliklerini korumak için birlikte hareket edecekleri konusunda kararlı olduklarını açıklamaktadırlar. Antlaşmaya göre, taraflar kendilerinin karışabilecekleri uluslararası nitelikteki uyuşmazlıkları BM Antlaşması'nda belirtildiği üzere, barışçı yöntemlerle çözümlenmeye ve uluslararası ilişkilerinde kuvvet kullanmamayı veya kuvvet kullanma tehdidinde bulunmamayı kabul etmektedirler. Antlaşmanın 4.maddesine göre taraflar, içlerinden herhangi birisinin görüşüne göre; her hangi birisinin ülke bütünlüğü, siyasal bağımsızlığı veya güvenliği tehdit edildiğinde karşılıklı görüş alışverişinde bulunacaklardır.⁵² Barışçı yollarla çözüm sağlamaya çalışan ülkeler NATO'ya olan sorumluluklarını eksiksiz yerine getirirken ittifakın savunma gücünü kuvvetlendirmişlerdir. Üye ülkeler her

⁵⁰ "NATO neden var?", <http://www.hurriyetim.com.tr/agora/article.asp>, 28.11.2004.

⁵¹ Bostanoğlu, s.260.

⁵² Gürkaynak, s.57.

türlü kuvvet kullanımından uzak durarak ittifak içinde de düzeni sağlamakta ve refah seviyelerini artırmaktadırlar.

5.maddeye göre, “Avrupa ya da Kuzey Amerika’da içlerinden birisine veya daha fazlasına karşı girişilen silahlı bir saldırıyı taraflar hepsine birden yapılmış bir saldırı sayacak” tı. Böyle bir durumda taraflar “Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği yeniden kurmak ve sağlamak için silahlı kuvvet kullanılması da dahil olmak üzere gerekli göreceği harekete tek veya toplu olarak diğer taraflarla mutabakat halinde hemen girişmek suretiyle, tecavüze uğrayan taraf ya da taraflara yardım etmek konusunda mutabık” kalmışlardı. 20 yıl süreli olan andlaşma bütün üyelerin temsil edilecekleri bir ana organın da kurulmasını öngörüyordu.⁵³ NATO Antlaşması’nın bu en önemli maddesinin dikkatli bir incelemesinden anlaşılacağı gibi, NATO’da, bir yıl önce kurulan Brüksel Antlaşması’nın aksine, “otomatik yardım”, yani bir saldırı durumunda silahlı kuvvetlerin kullanımı ile hemen yardıma koşmak, öngörülmemiştir. Ayrıca antlaşmanın 11.maddesi bu yükümlülüğü gevşetmektedir. Antlaşmanın hükümlerinin her ülkenin anayasal sürecine uygun olarak onaylanması ve hükümlerince uygulanması söz konusudur.” *9.madde, savunma politikasını gerçekleştirmek için bir Konsey kuruyor, 12 ve 13.maddeler, her on yılda bir antlaşmayı gözden geçirmeyi öngörüyor ve kuruluşundan yirmi yıl sonra her üye,bir yıl önceden haber vermek koşuluyla antlaşmadan çekilme hakkına sahip oluyordu.⁵⁴

Buna karşın, Soğuk Savaş’ın sona erdiği tarihten bu yana, NATO yapısı ve politikaları hem Avrupa’nın genel güvenliğini artırmaya yardımcı olacak hem de müttefikler ile komşu ülkeler arasındaki siyasi diyaloglar için istikrarlı ve barış dolu

⁵³ Ali Halil, **Atatürkçü Dış politika ve NATO ve Türkiye**, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1968, s.112.

⁵⁴ Sander, “Siyasi...”, s.240 *(Madde 9: Taraflar bu Antlaşmanın uygulanması ile ilgili konulan ele almak üzere hepsinin temsil edileceği bir Konsey oluştururlar. Konsey, herhangi bir zamanda acil olarak toplanabilecek şekilde düzenlenecektir. Konsey gerekli gördüğü ikincil organları oluşturacaktır. Özellikle madde 3 ve Madde 5’in uygulanmasına ilişkin önlemleri önerecek bir savunma komitesi derhal oluşturacaktır. Madde 11: Bu antlaşma Taraflarca kendi anayasal süreçleri uyarınca onaylanacak ve hükümleri uygulanacaktır. Onay belgeleri en kısa zamanda Amerika Birleşik Devletleri Hükümetine teslim edilecek, bu Hükümet de aldığı her belgeden tüm Tarafları haberdar edecektir. Antlaşma Belçika, Kanada, Fransa, Lüksemburg, Hollanda, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri dahil olmak üzere imzacıların çoğunluğu tarafından onaylanıp onaylanmaz, onaylayan Devletler arasında yürürlüğe girecektir; diğer Devletler açısından ise onaylarının verildiği tarihte yürürlüğe girecektir. Madde 12: Antlaşma on yıl boyunca yürürlükte kaldıktan sonra ya da daha sonra herhangi bir tarihte, Taraflar, içlerinden herhangi birinden talep geldiği takdirde, Kuzey Atlantik Bölgesinde barış ve güvenliği etkileyen faktörleri ve BM Yasası uyarınca uluslararası barış ve güvenliği korumak amacıyla yapılan evrensel ve bölgesel düzenlemeleri göz önüne alarak, Antlaşmanın gözden geçirilmesi amacıyla görüşmeler de bulunacaktır. Madde 13: Antlaşma yirmi yıl boyunca yürürlükte kaldıktan sonra herhangi bir Taraf, ayrılma bildirimini Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti’ne vermesinden bir yıl sonra Taraf olmaktan çıkabilir. ABD Hükümeti aldığı her ayrılma bildiriminden tüm Tarafları haberdar edecektir.)

bir ortam oluşturacak şekilde uyarlanmıştır. Bunun için İttifak, aynı zamanda ek sorumluluklar da yüklenmiştir. Avrupa güvenliği için tehdit oluşturan bölgesel ve etnik çatışmalarla mücadele görevi de buna dahildir. NATO, 1949'dan beri NATO'ya üye olan devletler ile bu devletlerin halkının güvenliğine ya da çıkarlarına zarar verebilecek ya da zarar veren güvenlik sorunlarıyla aktif bir şekilde mücadele etmek için tasarlanan daha çeşitli ve kapsamlı etkinliklerle uğraşmaktadır.⁵⁵ NATO'nun bir başka amacı da, üyeleri arasında ekonomik, siyasal istikrarı sağlayarak yakın ilişkiler kurmaktır. Bu amaçla ilgisi olan 2.madde ise şöyledir: “Taraflar, kendi özgün kuruluşlarını sağlamlaştırmak, bu kuruluşların dayandığı ilkelerin daha iyi anlaşılmasını sağlamlaştırmak ve istikrar ile refahı sağlamaya yönelik koşulları geliştirmek yoluyla, uluslararası iyi niyetli ve dostça ilişkilerin gelişmesine yardım edeceklerdir. Taraflar uluslararası ekonomik politikalarındaki tüm farklılıkları ortadan kaldırmaya çalışacaklar ve içlerinden her biri ya da tümü arasında ekonomik işbirliğini teşvik edeceklerdir”.⁵⁶

NATO'nun en önemli özelliklerinden birisi de şüphesiz İttifakça alınan kararların oy çokluğu ile değil, oy birliği ile alınmasıdır. Bakanlar Konseyinden çıkacak her karara üye ülkelerin tamamının oy vermesi gerekmektedir. Bir ülkenin karşı çıkması kararın iptaline sebep olmaktadır. Aynı zamanda NATO'dan ayrılmak isteyen üye ülkeler bir yıl önceden haber vererek İttifak'tan çıkabilirler. Bunu önleyici herhangi bir anlaşma hükmü, bir plan veya karar yoktur. Dolayısıyla Kuzey Atlantik Anlaşmasının üyeleri üzerinde hiçbir zorlayıcı etkisi yoktur.⁵⁷ İttifak'ın dinamizmi açısından önemini sürdürebilmesi için NATO'nun değişen önceliklerini karşılayabilecek şekilde sürekli olarak kendisini yenilemesini gerektirmektedir. NATO'nun güvenlik konusunda ne kadar önemli olduğu düşünülürse, üye ülkelerin İttifak ile yakın bir ilişki kurmak istemeleri de doğaldır. Aynı zamanda İttifak, üyeleri için cazip bir girişim olmayı ve onların beklentilerini gerçekleştirmeyi sürdürmelidir.⁵⁸ Buna göre anlaşma hükümleri değişen uluslararası konjoktüre göre barışın devamını sağlayacak ve değişime uğrayacak niteliktedir.

⁵⁵ “Atlantik İttifakı”, <http://www.natoistanbul2004.org.tr/tur>, 17.06.2005.

⁵⁶ Sander, “Siyasi...”, s.241.

⁵⁷ Türk Atlantik Anlaşması Derneği, s.18.

⁵⁸ Robert Weaver, “Ortaklık Vasıtasıyla Güvenlik Sağlamaya Devam”, www.nato.int/docu/review/2004/issue1/turkish/art1-pr.html, 17.06.2005.

1. 4. NATO'nun Birimleri:

NATO dört ana birimden ve bunlara bağılı alt dairelerden oluşmaktadır.

1. 4. 1. Konsey:

NATO'nun merkez birimi olan Konsey, İttifakın en yüksek organı ve makamı konumundadır.

Konseyin yapısı müttefiklerin oluşmasıyla pek çok defa değişmiştir. Eylül 1949'da üye ülkelerin dışişleri bakanlarından oluşması, yılda bir defa toplanmasına karar verilmiş ve aynı zamanda savunma bakımından savunma komisyonu oluşturulmuştur. Daha sonra Kasım 1949'da maliye bakanlarından meydana gelen savunma finans ekonomi komisyonu oluşturulmuştur. Bu sistemin günlük problemlerin çözümünde kullanışsız olduğu belirlenerek; 1950'de müttefiklerin askeri ve sivil aktivitelerinin koordinasyonunu sağlamak konseyin direktiflerini yerine getirmek amacıyla Londra'da bir meclis oluşturulmasına karar verilmiştir. Daha sonra 1951'de Savunma Komitesi, Savunma Ekonomik Finansal Komitesinin baskısıyla güvenlik konseyinin rolü bugünkü haline gelerek genişletilmiştir.⁵⁹

Anlaşmada yer alan Konsey, üye ülkelerin Dışişleri Bakanlarından müteşekkildi. Ancak dışişleri bakanları son derece meşgul olduklarından sık sık toplanamıyorlardı. Bunun içinde her birinin NATO'nun (1952'ye kadar Londra'da sonra Paris'de ve 1967'den sonra Brüksel'de bulunan) genel merkezine daimi bir temsilci yollaması kararlaştırıldı. Bunlar yüksek dereceli şahsiyetlerdi ve bir süre sonra kendi dışişleri, savunma bakanlıklarının personeli ile desteklenmiş olacaklardı.⁶⁰

Genel olarak Konsey her çarşamba daimi temsilciler düzeyinde toplanır ama pratikte ihtiyaç duyulduğu durumda haftada dört ya da beş defa toplandığı da olur. Aslında Konsey herhangi bir gün veya ayda toplantıya çağrılabilir. Konseyin iki saat içinde toplanabilmesi için nöbetçi memur sistemi bulunmaktadır. Neredeyse tüm Konsey toplantıları politik konular başlığı ile açılır. Bu başlık altında kalıcı üyeler

⁵⁹ **The North Treaty Organisation/Facts and Figures**, NATO Information Service Brussels, 1991, s.91.

⁶⁰ Türk Atlantik Anlaşması Derneği, s.38.

tartışabilirler. Sınırlı yapılan bir oturumda da resmi herhangi bir kayıt tutulmaz.⁶¹ Üyeler için üretim programlarını belirleyip, bütçe ihtiyaçlarını oluşturan ve askeri katkıların niteliğini ve sayısını belirleyen yine Konsey'dir.

Bakanlar düzeyinde ise; en az iki kez biri ilkbaharda, üye ülkelerden birini başkentinde, diğeri de kışın Brüksel'de NATO merkezinde olmak üzere toplanılır.⁶² Konsey toplantıları kimi kez hükümet başkanları düzeyinde de olur. Bunun dışında Konseyin işleri üyelerin NATO katındaki sürekli temsilcilerince (büyükelçi) yürütülür. Her yıl (İngilizce alfabe sırasına göre) bir ülkenin Dışişleri Bakanı Konseyin onur başkanlığını yapar. Konsey, Genel Sekreter başkanlığında toplanır ve İttifakı ilgilendiren askeri sivil bütün meselelerde karar alır. Konseyde kararlar da oy birliği ile alınır.⁶³Buradan kasıt üye devletlerin eşit haklara sahip olduğunu göstermektir ve aynı zamanda siyasal dayanışmayı gerçekleştirmektir.

Konsey, kural olarak NATO'nun savunma sorunlarını ele almamaktadır. Bu sorunlar Konsey gibi sık ve aynı seviyede toplanan, Konsey'e bağlı olan Savunma Planlama Komitesi tarafından incelenmektedir.⁶⁴ Savunma Planlama Komitesi Genel Sekreter başkanlığında yılda iki kere savunma bakanları düzeyinde, geri kalan zamanda da büyükelçiler düzeyinde toplanmaktadır.⁶⁵

Görevi kuvvet planlarının denetimini sağlamak, bunların siyasal açıdan uygulanabilirliğini saptamak ve savunma planlamasına esas olacak şekilde Bakanlar Yönergesini hazırlamaktır.⁶⁶

Bu Komite'nin onur başkanı *konsey onur başkanı olmaktadır. NATO'nun en yüksek askeri organı olan Askeri Komite de Savunma Planlama Komitesine bağlı olarak çalışmaktadır.⁶⁷

⁶¹ The North Teraty Organisation/Facts and Figures, s.38.

⁶² Duman, s.225.

⁶³ İsmail Soysal, **Türkiye'nin Dış Münasebetleriyle İlgili Başlıca Siyasi Antlaşmalar**, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1996, s.394.

⁶⁴ Duman, s.233.

⁶⁵ Soysal, s.394.

⁶⁶ Candan Azer, **NATO Savunma ve Eğitim Sempozyumu**, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1984, s.10.

⁶⁷ Duman, s.234. *(Konsey'de her yıl üye ülkelerden birinin Dışişleri Bakanı, üyelerin İngilizce alfabe sırasına göre onur başkanı olur.)

1. 4. 2. Genel Sekreter:

NATO sözcüsü Genel Sekreter'dir. NATO'nun başında dört yıllık görev süresi için atanan Genel Sekreter bulunur. Genel Sekreter üye ülkelerin uluslararası alanda saygınlık kazanmış üst düzeyli devlet adamları arasından seçilir. Genel Sekreter Kuzey Atlantik Konseyi ve diğer önemli NATO organlarının toplantılarına başkanlık eder ve müttefikler arasında uzlaşma sağlanmasına yardımcı olur.⁶⁸ Aynı zamanda uluslararası personel yapılanmasının yönetiminden de sorumludur. Genel Sekreter yardımcısı onun yokluğunda görevlerini yerine getirir.⁶⁹

“Ayrıca, NATO çerçevesinde Bakanlar Konseyinin 13.12.1956 tarihli bir kararı ile de NATO devletleri arasındaki hukuksal ve ekonomik uyuşmazlıklar dışındaki uyuşmazlıkların bu örgüt çerçevesinde Genel Sekreter'in dostça girişimine konu oluşturacağı kabul edilmiştir.”⁷⁰ Kuzey Atlantik Konseyi'nin ve Savunma Planlama Komitesi'nin başkanı olan Genel Sekreter aynı zamanda milletlerarası sekreterliğin yönetiminden de sorumludur. Nükleer Savunma İşleri Komitesinin, Nükleer Planlama Grubunun da başkanıdır.

Genel Sekreter'e bağlı olarak çalışan çeşitli uzmanlık daireleri bulunmaktadır.

1-Siyasi İşler Dairesi. 2-Savunma Planlaması ve Politikası Dairesi. 3-Savunma Desteği Dairesi. 4-Alt yapı, Lojistik ve Konsey Harekatı Dairesi. 5-Bilimsel İşler Dairesi.⁷¹ Yardımcı kurumları olarak NATO parlamenter asamblesi ve Atlantik antlaşması derneği faaliyet göstermektedir. NATO'da danışma mekanizmalarının etkinliği örgütün konsensüs ile karar alma niteliğinden ileri gelmektedir. Konsensüsün oluşturulabilmesi, hem bu danışma mekanizmasının işletilmesine hem de üyelerin özel koşullarının dikkate alınarak tüm üyelerin destekleyebileceği kararların alınmasını sağlamaktadır. Bu karar aşamasında sessizlik süreci olarak isimlendirilen bir süre zarfında, hiçbir üye itirazını dile getiremezse o karar alınmış sayılır. Bu her üyenin karar alma sürecinde veto hakkına sahip olduğu anlamına gelir.⁷²

⁶⁸ “ NATO'nun Çalışma Şekli ve Faaliyetleri ”, http://www.sabah.com.tr/ozel/nato66/dosya_77.html, 06.12.2004.

⁶⁹ The North Teraty Organisation/Facts and Figures, s.92.

⁷⁰ Hüseyin Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri - IV.Kitap**, Ankara: Turhan Kitabevi, 2000, s.7.

⁷¹ Mehmet Hasgüler - Mehmet B. Uludağ, **Uluslararası Örgütler**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2005, s.206.

⁷² Mustafa Demir, “ Haziran 2004 Panoraması; NATO Nedir? NATO İstanbul Zirvesi Süreci ve Sonuçları ”, www.cumok.org/html/cumok/İstanbul/mdemir_nato.htm. 17.06.2005.

1. 4. 2. 1. Siyasal İşler Dairesi:

Bu daire siyasi işler, ekonomik işler, enformasyon ve basın olmak üzere dört alt bölümden oluşur ve Genel Sekreter'e bağlı olarak çalışır. Dairenin başında Genel Sekreter Siyasi İşler Yardımcısı bulunur, daire alt bölümlere bağlı Komite toplantılarına başkanlık ve sekreteryaya hizmeti sağlar. Ayrıca görüşülecek konulara ilişkin rapor taslaklarını hazırlar.⁷³ Ayrıca dairenin başlıca görevleri; Konsey ve Siyasi Komitenin görüşülüp tartışılacağı siyasi konuları hazırlamak, üye ülkeler delegasyonları ile siyasi konularda bağlantıyı sağlamak, diğer uluslararası ve hükümetler arası kuruluşlarla bağlantıyı sağlamaktır.⁷⁴

1. 4. 2. 2. Savunma Planlaması ve Politikası Dairesi:

Genel Sekretere bağlı olarak çalışan bu daire kuvvet planlaması, nükleer planlama ve sivil olağanüstü hal planlaması direktörlüklerinden oluşmaktadır. Genel Sekreter Yardımcısı dairenin başkanıdır.⁷⁵

a- Kuvvet Planlaması Direktörlüğü: Ulusal delegasyonlarla işbirliği halinde savunma planlamasının bütün görevlerine ilişkin faaliyetlerin eşgüdümünü ve ulusal planlar ile NATO planlarının birbirine uyumunu sağlamakla yükümlüdür.

b- Nükleer Planlama Direktörlüğü: Bu direktörlük nükleer savunma politikasının, nükleer alandaki eşgüdümüne ilişkin faaliyetlerini yürütür. Ayrıca Nükleer Planlama Grubunun sekreteryaya hizmetlerini sağlar.

c- Sivil Olağanüstü Hal Planlaması Direktörlüğü: Günümüz savaşlarının, topyekün savaş niteliği nedeniyle sivil kaynakların gerektiğinde savunma alanında kullanımına olanak sağlamak amacıyla gerekli planlama faaliyetlerinin müttefikler arasında eşgüdümlü faaliyetlerini sağlar.⁷⁶ Aynı zamanda direktörlüğe bağlı on beşten fazla alt direktörlük vardır ve bu direktörlükler ekonomik faaliyetlerini Sivil Olağanüstü Hal Planlaması Komitesine bağlı alt komitelerle yürütmektedirler. Ayrıca

⁷³ Azer, s.11.

⁷⁴ Alacakaplan, s.34.

⁷⁵ Alacakaplan, s.34.

⁷⁶ Azer, s.12

sivil olağanüstü hal planlaması direktörlüğü doğal afete uğrayan müttefiklere yardımların koordinasyonunu da sağlamaktadır.⁷⁷

1. 4. 2. 3. Savunma Desteği İşleri Dairesi:

Genel Sekreter'e bağlı bu daireye Savunma Desteği İşleri Yardımcısı başkanlık eder ve faaliyetlerini yürütür. Daire üç ana direktörlüğe ayrılır.⁷⁸

a- Kuvvet Planlaması ve Politikası Direktörlüğü: Bu direktörlük ulusal delegasyonlarla işbirliği halinde savunma planlamasının bütün veçheleri ilişkin faaliyetlerin eşgüdümünü ve ulusal planlar ile NATO planlarının uyumunu sağlamakla yükümlüdür.

b- Nükleer Planlama Direktörlüğü: NATO'nun savunma politikasının nükleer alandaki eşgüdümüne ilişkin faaliyetleri yürütür.

c- Sivil Olağanüstü Hal Planlama Direktörlüğü: Sivil kaynakların gerektiğinde savunma alanında kullanımına olanak sağlayacak düzenlemelerin müttefikler arasında eş güdümlü ve ahenkli bir şekilde alınmasına olanak sağlayacak faaliyetleri yürütür.⁷⁹

1. 4. 2. 4. Alt yapı, Lojistik ve Konsey Harekatı Dairesi:

Bu daire Genel Sekreter'e bağlıdır. Daireye Genel Sekreter Yardımcısı başkanlık eder.

Altyapı, lojistik, konsey harekatı alt bölümlerinden oluşan bu birimin başlıca amacı NATO alt yapı kaynaklarının hazırlanarak, bunların uygulanmasına ilişkin programların uygulanmasıdır. Ortak bir fon oluşturularak mevcut kaynakların en etkin biçimde kullanılması sağlanmaktadır.⁸⁰

⁷⁷ Azer, s.12.

⁷⁸ The North Treaty Organisation/Facts and Figures, s.93.

⁷⁹ Alacakaplan, s.35.

⁸⁰ Azer, s.12.

1. 4. 2. 5. Bilimsel İşler Dairesi:

Genel Sekreter'e bağlı bu daireye Genel Sekreter Bilimsel İşler Yardımcısı başkanlık eder. Bilimsel İşler Yardımcısının görevleri arasında;

- NATO'yu ilgilendiren bilimsel meseleler hakkında Genel Sekretere danışmanlık yapmak;
- NATO'nun Bilim Komitesine başkanlık yapmak;
- Bilim Komitesinin görüşüp tartışacağı konuları hazırlayarak aldığı kararları uygulamak;
- Bilim Komitesi tarafından kurulan çalışma gruplarının çalışmasını düzenlemek;
- Bilimsel İşler Dairesini bu işleri yürütebilecek şekilde düzenlemek;
- NATO askeri ve sivil makamları ile üye memleketlerin bilim programlarını hazırlamakla görevli makamları ve bilimsel meselelerle ilgili diğer uluslararası teşkilatlar arasında bağlantı ve işbirliğini sağlamak.⁸¹

Genel Sekreterlik içerisinde bulunan Yürütme Sekreteri de Konsey ile Savunma Planlama Komitesinin ve bunlara bağlı olan alt komitelerin almış olduğu kararların uygulamasını kontrol etmekte, bu komitelerin eşgüdümlü bir şekilde çalışmasını sağlamaktadır. Ayrıca Avrupa Hava Sahası Koordinasyon Komitesi için gerekli personeli temin etmektedir.⁸²

1. 4. 3. Askeri Komite:

NATO'nun en yüksek askeri organı ise, üye ülkelerin genel kurmay başkanlarından oluşan Askeri Komite'dir. Askeri Komite, Savunma Planlama Komitesine bağlı olarak çalışır. Daimi merkezi Brüksel'dedir ve yılda bir veya iki defa toplanır. Askeri Komite'ye çalışmalarında, Komite'nin yürütme organı olan ve sivil sekreterlik gibi çalışan Milletlerarası Askeri Kurmay Heyeti yardım etmektedir.⁸³

Askeri Komite, barış döneminde NATO bölgesinin ortak savunması ile ilgili tedbirleri Konsey'e tavsiye etmekle yükümlüdür. Başlıca NATO komutanlıkları da Komite'ye karşı sorumludurlar. Dolayısıyla Komite'nin sürekli bir biçimde

⁸¹ Alacakaplan, s.36.

⁸² The North Teraty Organisation/Facts and Figures, s.93.

⁸³ Duman, s.237.

toplantabilmesi için, her ülke, genelkurmay başkanını temsilen, bir Daimi Askeri Temsilcisini de Askeri Komite'ye atamaktadır.⁸⁴

Üye devletlerin Avrupa ve Kuzey Amerika kıtasındaki topraklarını kapsayan NATO bölgesi üç uluslararası komutanlığa bölünmüştür: Atlantik Müttefik Komutanlığı (ACLANT), Avrupa Komutanlığı (ACE) ve Kanal - Manş Komutanlığı (ACCHAN). Ayrıca bir de Kuzey Amerika kıtası için Bölgesel Planlama Grubu bulunmaktadır. Bu komutanlıklara atanan NATO komutanları, bölgesel savunma planlarının hazırlanmasından ve üye devletlerin kendilerine tahsis ettiği ulusal kuvvetlerin nasıl kullanılacağından sorumludur.⁸⁵

a- Avrupa Müttefik Kuvvetleri Yüksek Komutanlığı (ACE) : Askeri Komiteye bağlı olan ve 1951'de Kore Savaşı sırasında kurulan Avrupa Komutanlığı, Kuzey Burnu'ndan Akdeniz'e ve Atlantik Okyanusundan Türkiye'nin doğu sınırına kadar uzanan alanı içine alır. İngiltere ve Portekiz bu alanın dışında kalmaktadır. İngiltere'nin savunması NATO askeri komutanlıklarının sorumluluğunun dışında bırakılırken; Portekiz'in savunması Atlantik Okyanusu Müttefik Yüksek Komutanlığı'nın yetkisindedir.⁸⁶ Müttefik Kuvvetler Avrupa Komutanlığı'nın karargahı Belçika'nın Mons şehrinde ve kısaca SHAPE olarak anılır.⁸⁷ Avrupa Müttefik Kuvvetleri Yüksek Kumandanı (SACEUR) ise, müttefiklerin savunma planlarını uyumlaştırarak Avrupa güvenliğini korur ve bölgesinin barış zamanında etkin biçimde kullanımına hazır olmasını sağlar. Savaş zamanında da bölgesindeki bütün kara, deniz ve hava hareketini yönetir.⁸⁸

b- Atlantik Müttefik Komutanlığı (ACLANT) : ABD'den Kuzey Norveç'e kadar uzanan Atlantik bölgesini kapsar. Başkomutanlık karargahı ise Norfolk'ta bulunur.⁸⁹ Askeri Komite'ye karşı sorumlu olan Atlantik Müttefik Yüksek Kumandanı (SACLANT) barış zamanında savunma planları hazırlar, ortak eğitim uygulamasını düzenler, kuvvetlerinin tertip ve eğitimi ile ilgili esasları tespit eder. Savaş zamanında ise; deniz yollarının savunması ile düşmanın bu bölgeye girmesini

⁸⁴ Sander, "Siyasi...", s.242.

⁸⁵ Sander, "Siyasi...", s.242.

⁸⁶ Duman, s.239.

⁸⁷ Azer, s.15.

⁸⁸ Soysal, s.395.

⁸⁹ Azer, s.16.

engelleyerek Atlantik Okyanusunun güvenliğini sağlar.⁹⁰ Bu komutanlık 1950 yılında kurulmuştur.

c- Manş (Kanal) Bölgesi Müttefik Komutanlığı (ACCHAN) : 1952 yılında kurulan, Askeri Komite'ye bağlı bu komutanlık da Manş bölgesini içine alır. Karargahı ise İngiltere'nin Nortwood kentindedir.⁹¹

Ayrıca Amerika – Kanada Bölgesi Stratejik Grubu (CUSRPG) : Kuzey Amerika bölgesini içine alan bu grup Washington ve Ottawa'da toplanır, Kanada – Amerika bölgesinin savunması için planlar hazırlayarak Askeri Komiteye sunar.⁹²

NATO güçlerinin örgütlenmesi daha sonra Kasım 2002'deki Prag zirvesinde alınan kararlarla değiştirilmiştir. Buna göre biri operasyonel diğeri işlevsel olmak üzere iki stratejik komutanlık biçiminde örgütlenmeye geçilmiştir. Buna göre operasyonel komutanlık; SACEUR'un komutanlığındaki müttefik hareket komutanlığıdır. ACO ise, İttifakın gerek Avrupa gerekse Atlantik bölgesindeki tüm hareketlerden sorumlu olan komutanlıkken; buna bağlı olarak Hollanda'da bulunan Kuzey Ortak Kuvvet Komutanlığı ile merkezi İtalya'da bulunan Güney Ortak Kuvvet Komutanlığı kurulmuştur. İşlevsel Komutanlık ise, merkezi Norfolk, Virginia'da bulunan müttefik transformasyon komutanlığıdır (ATC).⁹³ Bu komutanlıklar Amerikalı orgeneraller tarafından yürütülür ve NATO'nun askeri yapısı tamamen bu komutanların emir ve komutası altındadır.

Bu organların yanı sıra NATO örgüt yapısından bağımsız olmakla birlikte, onunla bağlantılı üç ayrı kuruluş vardır. Bunlardan Kuzey Atlantik Asamblesi NATO ülkelerinin parlamenterleri arasındaki işbirliğini artırmak için çalışmalar yapar. Türkiye bu kuruluşa dokuz parlamenterle katılır. Asamble'de alınan kararlar, NATO Genel Sekreter'i aracılığıyla NATO Konseyince kurulu. Diğer bir kuruluş NATO'nun Fransa ve İzlanda dışındaki Avrupalı üyelerinden oluşan Avrupa Grubudur. Grubun amacı, Avrupa devletlerinin NATO'ya daha etkili bir biçimde katılmalarını özendirme ve ortak savunmalarını güçlendirmektir. Bu çerçevede alınan kararlar NATO Konseyi'ne tavsiye olarak sunulur. Son olarak, tüm üye ülkelerde kurulan Atlantik Antlaşması Dernekleri, NATO Genel Sekreterliği ve

⁹⁰ Alacakaplan, s.43.

⁹¹ Azer, s.16

⁹² Alacakaplan, s.43.

⁹³ Demir, www.cumok.org/html/cumok/İstanbul/mdemir_nato.htm. 17.06.2006.

Kuzey Atlantik Asamblesi ulusal grubu ile işbirliği içinde yayınlar dağıtmakta, konferans ve seminerler düzenlemektedirler.⁹⁴

1. 5. Soğuk Savaş Döneminde NATO'nun Stratejileri:

NATO kurulduğu günden beri Sovyetler Birliği ile ilişkilerini dört önemli sürece ayırmış ve bu süreçlere uygun stratejiler planlayarak uygulamıştır. Bu süreçler; a- Gerginlik dönemi (1949 - 1962) b- Yumuşama (detant) dönemi (1962-1968) c- Uzlaşma dönemi (1968 - 1990) d- 1990 sonrası yeni stratejik konsept dönemidir.⁹⁵

1. 5. 1. Topyekün Karşılık Stratejisi:

NATO, İkinci Dünya Savaşı sonrasında değişen uluslararası ortamda kendisini koruyacak stratejiler üretmiştir. Bunlardan en önemlisi ise; devletler için en fazla caydırıcılık unsuru taşıyan, rekabete ve nükleer silahlanmaya dayanan topyekün karşılık stratejisidir.

Dünyanın nükleer silah gerçeği ile tanışması ABD'nin 1945 yılı Ağustos'unda Japonya'nın Hiroşima ve Nagasaki kentlerine attığı ve yaklaşık iki yüz bin insanın ölümüne yol açan iki atom bombası ile başlamıştı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan iki kutuplu uluslararası sistemin diğer süper gücü SSCB'nin de 1949'da nükleer silah denemesini yapmasının ardından nükleer silahlar, ABD ve SSCB arasındaki ilişkiler stratejisinin tespiti ve yürütülmesinde en temel unsur olarak öne çıktı. Bu bağlamda iki süper güç Topyekün Karşılık ve Esnek Karşılık olarak kavramsallaştırılan caydırıcılık stratejileri geliştirilirken, taraflar arasındaki güç dengesi özellikle 1960'larda dehşet dengesine, (MAD) karşılıklı silahlanmaya dönüştü.⁹⁶ 1951 yılında Kore Savaşı'nın başlamasından hemen sonra, ABD Ulusal Güvenlik Konseyi Washington ile Moskova arasındaki çatışmanın niteliğini araştırmak üzere bir komisyon kurmuş ve ortaya çıkan belgeyi kabul ettiği

⁹⁴ The North Teraty Organisation/Facts and Figures, s.93.

⁹⁵ Bilbilik, "NATO...", s.27.

⁹⁶ Nazım Cafersoy, "ABD - Rusya İlişkilerinin Ana Çıkmazı: Ulusal Füze Savunma Sistemi", **Stratejik Analiz**; İsrail - Filistin Çatışması Sürecinde Uluslararası Bir Çözüm Arayışı: Mitchell Komisyonu, Sayı 17, (Eylül 2001), s.40.

gibi NATO'nun resmi stratejisi, Topyekün Karşılık Stratejisi haline gelmişti. Burada asıl önemli olan nokta, belgenin sınırlı savaş anlayışını, Başkan Kennedy'den çok önce benimsemiş olmasıdır. Buna göre, Sovyet tehdidini, savunma çabaları ile etkisiz hale getirmek için geniş ordular ile örgütlenme yoluna gidilmesi gerekmektedir.⁹⁷

Dünyada 1950'li yılların ortası ve sonu bir umut ve gerginlik dönemidir. Bir yandan, Sovyetler Birliği'ndeki Stalin sonrası çözülme ve diğer yandan (ikisi de 1955'te yapılan) Cenevre ve Avusturya Devlet Antlaşmalarının ruhu Soğuk Savaş geriliminde bir azalma olması umutlarını artırmıştı. Ancak 1956'da yaşanan Berlin Krizi Avrupa'nın halen çabuk alevlenebilen bir yapıda olduğunun göstergesiydi. Batı Avrupa hükümetlerinin NATO'nun üzerindeki Amerikan nükleer şemsiyesinin güvenilirliği konusunda şüphelerin olduğu ve Batı Avrupa halklarının (özellikle de Batı Almanya halkı) ABD'nin Batı Avrupa'nın savunması amacıyla nükleer silahları kullanma doktrininden çıkardıkları anlamdan rahatsızlık duydukları bir dönemdi.⁹⁸ Bu dönem 1950'lilerin ortasında ABD'nin ve Sovyetler Birliği'nin Avrupa'dan karşılıklı olarak ayrılmaya çalıştığı ve Doğu Avrupa'nın silahsızlanması için entrikaların üretildiği bir dönemi temsil etmekteydi.

1953 yılının son aylarında ABD, yeni Genelkurmay Başkanı Oramiral Radford'un, Ulusal Güvenlik Konseyi'ne yeni bir rapor hazırlattı. "Yeni Bakış" "*New Look*" diye bilinen bu rapor "N.S.C. 162" adı ile ABD'nin stratejik bombardıman uçakları ve nükleer silahlar alanındaki başarılarını simgeleyen 1953 yılının ekim ayında başlayan Başkan Eisenhower tarafından, 1954 yılının Aralık ayında ise; NATO Konseyince onaylandı ve yeni NATO stratejisi olarak kabul edildi. Termonükleer silahların gelecek savaşta kullanılmayacağı varsayımını reddeden bu belge, birkaç ay sonra ABD Dışişleri Bakanı J.F.Dulles tarafından açıklanan Topyekün Karşılık Stratejisinin temelidir.⁹⁹ Aralık 1955'te yapılan NATO Bakanlar Konseyi toplantısında Topyekün Karşılık Stratejisi somut bir hal almış ve güdümlü füze sayısının artırılarak geliştirilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca bu yeni strateji ile Amerikan ekonomisinin büyük ordu besleyerek düştüğü ağır durumun önüne geçmek hedeflenmiştir.¹⁰⁰

⁹⁷ Oral Sander, **Türk - Amerikan İlişkileri (1947 - 1964)**, Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1979, s.90.

⁹⁸ Ted Galen Carpenter, **NATO at 40 Confronting a Changing World**, Washington D.C: CATO Institute, 1990, s.242.

⁹⁹ Sander, "Türk...", s.92.

¹⁰⁰ Gürkaynak, s.80.

O dönemin şartları göz önüne alındığında bu stratejinin çok da yersiz olmadığı görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan zaferle ayrılmış güçlü Rusya karşısında baş edebilecek yeterlilikte bir Avrupa'nın olmaması ve artık klasik silahlar kullanılarak savaşın engellenemeyeceği gerçeği topyekün karşılık stratejisini doğru kılmaktadır. Dolayısıyla Rus tehdidine karşı caydırıcı olarak Amerikan kuvvetlerinin ve nükleer gücünün ön plana çıkarılması zorunlu olmuştur.

Çünkü bu stratejisi düşman saldırısının iki türde gerçekleşebileceğini öngörmüştü. Bunlardan ilki büyük çapta saldırı ve genel savaşken; ikincisi örtülü operasyonlar ve genel savaştan daha düşük boyuttaki saldırılardı.¹⁰¹

NATO'nun caydırıcılığı bu strateji ile gitgide Amerikanlaşan ve nükleerleşen bir hal almış ve bu eylemsel bir temelde Kıta'nın güvenliği konusunda geniş çaplı bir ABD bağlılığını garanti ettiği için, Avrupalılara kusursuz bir şekilde uymuştur. ABD birliklerinin devam eden varlığı, bu bağlılığın somut bir göstergesi olmuştur. Herhangi bir çatışmanın başlangıcında Amerikan katılımını sağlayarak ve NATO caydırıcılığının en gerekli ögesi olan ABD nükleer cephaneliği devreye girerek; Avrupa zamanla bağlı hale getirilerek strateji görünmez bir tuzak işlevi görmüştür. 1950'lerin sonlarında bu durum NATO'nun Avrupalı zihniyetini baskın hale getirmişti.¹⁰²

ABD'nin diğer ülkelere de kabul ettirdiği Topyekün Karşılık Strateji, kısaca Kuzey Atlantik bölgesinde ortaya çıkan bir komünist tehlike karşısında, ABD'nin Stratejik Hava Komutanlığı kanalıyla Sovyetler Birliği ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin önemli nüfus ve endüstri merkezlerine karşılıkta bulunulacağını öngörmekteydi. Böylece NATO'nun artık geniş bir kara ordusu bulundurması da gerekmiyordu. Tercihen Amerikalı askerlerden oluşacak ve kendisine bir saldırı durumunda stratejik hava kuvvetlerinin de harekete geçmesini sağlayacak kadar bir kuvveti içermekteydi. Bu açıdan strateji; nükleer silahlarla karşılık yeteneği ile düşmanı hem sınırlı hem de topyekün bir savaştan caydıracaktır; ya da nükleer silahlar durum gerektirdiği takdirde kullanılacaktır.¹⁰³

Topyekün karşılık stratejisine göre, karşı tarafla girişilecek her hangi bir çatışmada, karşı tarafın kullandığı silah türüne bakılmaksızın nükleer silah kullanılmasını içerir. Nükleer silahlar şehir, liman ve sanayi merkezlerini hedef

¹⁰¹ Bilbilik, "NATO...", s.27.

¹⁰² Carpenter, s.37.

¹⁰³ Sander, "Siyasi...", s.301.

alırken, taktik silahlarda karşı tarafın ordularının bertaraf edilmesinde kullanılacaktır. Karşı tarafın ortadan kaldırılmasını ve tahriklerle nükleer silahların kullanımını öngören strateji, Sovyetler Birliği'nin uzun menzilli silahlar üretmeye başladığının anlaşılmaya başlamasıyla gevşemiştir. "ABD Savunma Bakanı Robert McNamara, söz konusu bu strateji doğrultusunda, bir füzenin taşıdığı tek nükleer başlık yerine bu füzenin daha küçük infilak gücünde bir çok savaş başlığı taşıyarak geniş alanları etkisiz kılınması projesini savunmuştur."¹⁰⁴ Herhangi bir Avrupa çatışmasına Amerika'nın hemen katılımının sağlanmasıyla, Amerika'nın somut konvansiyonel askeri varlığı NATO'nun caydırma işlevinin güvenilirliğini artırmıştır. Caydırma, Avrupa müttefiklerinin egemenlik odağı olmuştur. Çünkü nükleer ya da konvansiyonel olsun herhangi bir savaş bölge için bir felaket oluşturabilirdi.¹⁰⁵ Sonuçta nükleer bir saldırı ile karşılık, Sovyetler Birliği'nin girişeceği topyekün bir saldırıyı caydıracak durumda olurken; artık nükleer silahların kullanılması korkusu savaşın çıkmasını bir derece engelliyordu. Böylece NATO üyesi devletler Avrupa kıtasında çok fazla kara ordusu bulundurmalarını gerektirmeden nükleer çağın gereklerine uygun olarak güvenliklerini sağlamışlardır.

Bu devrede Amerika, kendi hava gücünün üstünlüğü ile ve Avrupa'daki müttefiklerinin kendisine temin ettiği imkanlarla da atom silahını her hangi bir saldırı halinde doğrudan doğruya Sovyet Birliği'nin üzerine götürüp, atma imkanına ilk günden sahip bulunmaktaydı. Bu imkanın caydırıcı etkisi büyük olmuştur ve o tarihten sonra Avrupa'da Sovyet ilerlemesi durdurulmuştur. Sovyetler de atom silahını kendi hava imkanları ile hava güçleriyle, ilerilere götürmek ve yabancı memleketlere atom bombası atmak imkanına kavuştukları ve 4 Ekim 1957'de Sputnik'in uzaya gönderildiği zaman durum değişmiştir.¹⁰⁶ Sputnik'in fırlatılmasına askeri açıdan bakıldığında Sovyetler Birliği, bir termonükleer savaş başlığını yaklaşık olarak beş millik bir mesafeye yirmi dakikada gönderme imkanına kavuşmuştur. Dolayısıyla ABD ve dünyanın hemen her yeri Sovyet füze menzili içine girmiştir.¹⁰⁷ Ayrıca Sovyetler Birliği'nin Sputnik ile ICBM'lere (Kıtalararası Uzun Menzilli Güdümlü Füze) sahip olması NATO'nun topyekün karşılık stratejisini tartılır hale getirmiştir. Şimdiye kadar her türlü saldırıya karşı korunmuş olan ABD,

¹⁰⁴ Beril Dedeoğlu, **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, İstanbul: Derin Yayınları, 2003, s.233.

¹⁰⁵ Carpenter, s.36.

¹⁰⁶ Selahattin Deniz, **Dünya Siyasetinde Türkiye'nin Yeri ve NATO**, Ankara: Doğu Matbaası, 1974, s.75.

¹⁰⁷ Gürkaynak, s.82.

Sovyetler Birliği'nin nükleer silahlarının yıkıcılığına açılmış konumuna gelmiştir. Artık zm olarak ABD, Sovyetler Birliği'ne karşı 1957'de Sovyetlere yakın olan mtfevik topraklarında Orta Menzilli Güdümlü Füze (IRBM) yerleştirme girişimlerinde bulunmuş ve bu durum ABD'ye daha sonra seçenekli bir strateji uygulama imkanı sağlamıştır.

Ancak, Topyekün Stratejisinin bazı zararları olduğu yavaş yavaş ortaya çıkmıştır. Öncelikle stratejinin büyük ölçüde ABD'nin nükleer gücüne bağlı olduğundan, tetikte sadece ABD'nin parmağı olması, geleneksel ittifak anlayışıyla bağdaşmayan bir durumdur. Dolayısıyla ABD'nin yapacağı hareketlerin Avrupalı mtfeviklerinin hareket alanını daraltma olasılığı söz konusuydu. İkinci olarak küçük çaptaki çatışmalarda nükleer silahların olayları global bir savaşa döndürme olasılığı, bu silahların kolaylıkla kullanılması caydırıcı bir unsur olarak kalmasına engel olmaktaydı.¹⁰⁸ Sovyetler Birliği'nde kendisine yönelik bir saldırıyı durdurabilmek için nükleer silahları kullanabileceğini açık bir biçimde beyan etmiştir. Sovyetler Birliği'nin bu tutum değişikliğinde; askeri ve siyasi konvansiyonel kuvvetlerin kullanımı karşısında nükleer silahların caydırıcılığına başvurması olağan bir tedbirdir. Ayrıca Soğuk Savaş esnasında Kızıl Ordu'nun konvansiyonel üstünlüğünden korktuğu için nükleer silahları ön plana çıkaran Amerikan ve NATO stratejilerine karşı Sovyet yönetimi nükleer silahları son are olarak düşüneceğini vurgulayan taktik bir anlayış kullanıyordu.¹⁰⁹ Dolayısıyla nükleer silahlara Sovyetler Birliği'nin sahip olması caydırıcılığın yanı sıra uluslararası arenada temel aktör olarak kalmasını sağlamıştır.

Mevcut duruma göre uygulanması zorunlu hale gelen topyekn karşılık strateji yerini 1957'den itibaren esnek mukabele stratejisine doğru bırakmış ve 1960'dan sonra Kennedy yönetimiyle tamamen değişmiştir. 1970'e kadar sürecek olan bu yeni strateji krizleri önlemede nükleer güç yerine konvansiyonel yöntemlerin kullanılması ve çevreleme politikasının uygulanmasını gerektirmekteydi.

¹⁰⁸ Koray Erdoğan, "Değişen NATO mu Stratejileri mi", www.geocities.com/begunay/27.htm, 10.01.2006.

¹⁰⁹ C.Cem Oğuz, "Büyük Satranç Tahtası ve Rusya'da Silahlı Kuvvetlerin Modernizasyonu", **Avrasya Dosyası - Rusya zel**, Cilt 6, Sayı 4, (Kış 2001), s.115.

1. 5. 2. Esnek Karşılık Stratejisi:

Artık 1957'den itibaren topyekün karşılık stratejisinin zayıf noktaları ortaya çıkmaktaydı ve bu strateji caydırıcılığını yitirmişti. Yeni bir strateji zorunluluk haline gelmişti.

Örneğin; bu strateji saldırganı karşı topyekün ve tüm imkanlarla karşılık vermeyi öngörmekteydi. Durum böyle olunca, coğrafi olarak tehdide en yakın topraklar üzerinde olan Avrupa devletleri karar alma mekanizmasında daha çok yer almak istiyorlardı. Bu da her karara ve stratejiye müdahale etmek isteyen Avrupalı devletlerin ABD'nin hareket alanını kısıtlamasına neden olacaktı. İkinci olarak, eskiden Amerika toprakları olası bir Rus nükleer saldırısı menzili dahilinde bulunmuyordu. Ancak, Sovyetlerin ICBM'leri (Kıtalararası Uzun Menzilli GÜdümlü Füze) kullanmaya başlamalarından sonra ABD toprakları bu tip bir saldırıya açık hale gelmişti.¹¹⁰ Böyle bir durumda esnek stratejinin benimsenmesi çok daha avantajlı idi çünkü nükleer silahların kullanılması ancak Avrupa için düşünülebilirdi.

Keza kıtalararası füzelerin bulunması ve tatbik edilmeye başlanması Sovyetler Birliği ile ABD arasındaki bu termonükleer silah ve bu silahı hedefe götürme bakımından bir denge sağlamıştı. Her iki blokun lideri olan rakipler arasında korkuya ve dehşete dayanan bir denge meydana gelmişti. Yani saldırıya başlayacak olan devlet belki de ilk anda karşı tarafta milyonlarca insanın kaybına sebep olacaktı. Fakat kendisini de total bir tahripten kurtaramayacaktı. Dolayısıyla bu denge nükleer silahın adeta kullanılmaması gibi bir paradoksal bir sonuç ortaya çıkarmıştır. Ancak bununla beraber Avrupa için yeni bir tehlike meydana gelmiştir. Avrupa'da klasik konvansiyonel silahlar bakımından Sovyetler Birliği Avrupa devletlerine kıyasla çok üstün durumdaydı.¹¹¹ Sonuçta iki süper güç olan Sovyetler Birliği ve ABD'nin de nükleer teknolojide bu derece ilerlemesi birbirlerine verebilecekleri zararları ölçülemez bir boyuta taşırken, nükleer gücü kullanma tehdidinin caydırıcılığını ortadan kaldırırken, esnek karşılık stratejisini ortaya çıkarmıştır.

Bu sıralarda Sovyetler Birliği ile Çin arasındaki ilişkiler de bozulmuştu. Sovyetler Birliği, nükleer silahları geliştirmesi için Çin'e yardımda bulunmayı vaat etmiş ancak bunu yerine getirmemiştir. Böylece, atom silahlarının yayılmasını

¹¹⁰ Erdoğan, www.geocities.com/begunay/27.htm, 10.01.2006.

¹¹¹ Deniz, s.75.

önlemek ve zararlarını azaltmak için Eisenhower ve Kruşçef tarafından sürdürülen çabalar, 1957 yılında Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın kurulması, 1959'da da Antartika Anlaşmasının yapılması ile sonuçlandırılmıştır.¹¹² Böylece iki süper güç atom silahlarının kullanılmasının yaratacağı tahribatın bilincine vararak, bu silahların sınırlandırılmasına yönelik girişimlere başlanmış ve daha esnek stratejiler oluşturmuşlardır.

Başkan Kennedy, 1963 Ocak ayında yaptığı açıklamasında, gerektiğinde Avrupa'yı savunmak için nükleer silahların kullanılabileceğini belirtmişti. Fakat her koşulda ve durumda nükleer karşılık yükümlülüğünün ortadan kalkması gerekmektedir. Ayrıca Amerikan Savunma Bakanı McNamara'ya göre; nükleer bir savaş bile genel bir savaşa varmadan sınırlı tutulabilirdi. Her iki taraf da ilk anda yoğun yerleşme merkezlerine değil ana nükleer merkezlere saldırıda bulunabilir ve savaş bu biçimde sınırlı tutulabilirdi. Dolayısıyla böyle bir strateji müttefikler arasında eş güdüm ve hedef saptamasını ve dolayısıyla bir ülkenin nükleer silahlar üzerinde tekeli gerekliliğini kılmaktaydı.¹¹³

1962 yılında Küba Krizi'nin iki blok liderini direkt olarak karşı karşıya getirmesi ve bir savaş tehlikesinin ortaya çıkması her iki ülke liderlerini de korkutmuştu. Zira her iki blokta birbirlerini yok edecek derecede silahlara sahipti. Bu kriz sonrasında ise Batı'nın yumuşama "*Detant*", Doğu Bloku'nun da birlikte yaşam diye adlandırdığı dönemece girilmişti. NATO bu çerçevede 1967'de Belçika Dışişleri Bakanı Pierre Harmel'e bu döneme uygun bir politik strateji belirlemesi için görev vermişti.¹¹⁴

Belçika Dışişleri Bakanı Harmel, 1967 yılında yeni bir plan ileri sürmüştür. Bu, iki blokun karşılıklı yumuşamasını temin etmek ve böylece barışı gerçekleştirmek için yapılan bir plandır. NATO'nun bir taraftan bütünlüğünü tam olarak korumaya gayret gösterirken, bir taraftan da Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkeleri ile yakınlaşmayı geliştirme amaçlanmıştır. Detant dönemi karşılıklı bloklar arasında yumuşamayı temin etmektir. Esnek karşılık stratejisi de Harmel'in bu teklifinden sonra ortaya konulmuştur.¹¹⁵

¹¹² Mehmet Gönübol, **Uluslararası Politika**, Ankara: Atilla Kitapevi, 1993, s.846.

¹¹³ Sander, "Siyasi...", s.306.

¹¹⁴ Çakmak, s.201.

¹¹⁵ Erer, s.91.

Esnek karşılık stratejisi; “nükleer eşik”i yükseltmek, diğer bir ifadeyle nükleer silahlara başvurma ihtimalinin azaltılması, konvansiyonel silah sistemlerinin yaygınlaştırılması, geliştirilmesi ilkesine dayanmıştır. Bu çerçevede esnek karşılık stratejisinin aşamalarına baktığımızda;

- savunmanın öncelikle konvansiyonel silahlarla yapılması, düşmanın bu tür silahlarla durdurulmaya çalışılması,
- konvansiyonel silahların kullanıldığı savunma yeterli olmadığında ise; taktik nükleer silahların kullanılması ve nükleer silahlara başvurma sorumluluğunun karşı tarafa yükletilmesi, bu savunma yetmediğinde de nükleer silahlara başvurulmasıdır.¹¹⁶

Esnek Karşılık Stratejisinde; düşman saldırısının genel savaş ve genel savaştan daha küçük bir saldırı olmak üzere iki şekilde gerçekleşeceği öngörülmüştü. Stratejinin, topyekün karşılık stratejiden farkı; NATO savunmasının başarılı olamaması veya tehlikeye düşmesi durumunda nükleer silahların caydırıcılık etkisini artırmasıdır.¹¹⁷ Dolayısıyla stratejide aşamalı nükleer silah kullanmak zorunda kalmanın bir başka amacı da karşı tarafı nükleer silah kullanmaya zorlamakla suçlayıp, bunun sorumluluğunu Doğu Bloku’na yüklemektir. NATO’nun bu strateji ile amacı; Doğu Bloku’nun da kendileri gibi davranmasını sağlayarak nükleer silah kullanılması riskini azaltmak istemiştir.¹¹⁸ Halbuki o güne kadar, Sovyetler Birliği hangi silahla saldırırsa saldırınsın mutlaka nükleer silahlarla saldırı bertaraf ediliyordu. Esnek karşılık stratejisi, ne çeşit bir saldırı olursa ona karşı nükleer silah kullanmayı değiştirmiştir. Nükleer anlamda caydırıcılığın tahrip boyutu düşünüldüğünde maddi ve manevi olarak çok fazla kayıp verilmesi göze alınmamıştır.

Türk hükümeti de esnek karşılık stratejisinin ortaya çıkmasını ilk başta onaylamamış ancak zamanla stratejinin gerektirdiği hükümet politikalarını uygulamaya koymuş, gerekli askeri üsler açmıştır.

16 - 19 Aralık 1957 yılında Türkiye’den de Başbakan A. Menderes’in katıldığı NATO Konseyi’nin hükümet başkanları düzeyindeki toplantısında, atom silahlarının katılması konusunda bir karar alınmıştı. Bu karar üzerine, NATO savunması çerçevesinde ABD tarafından Türkiye’ye verilecek olan modern silahlarla ilgili olarak Türkiye ile ABD 18 - 28 Ekim 1959 tarihleri arasında görüşmeler

¹¹⁶ Dedeoğlu, s.235.

¹¹⁷ Bilbilik, “NATO...”, s.29.

¹¹⁸ Çakmak, s.201.

yapılmıştı. Ancak daha önce 5 Mayıs 1959'da Ankara'da imzalanan bir anlaşma ile atom silahlarının kullanılması için bilgi ve eğitim işleri düzenlenmişti. Böylece Türkiye, atom silahlarının ülkesinde konuşlandırılmasını kabul edince ABD tarafından atom başlıkları ve bunların atılmasını sağlayacak sistemler de gönderilmeye başlanmıştı. Bunlar arasında IRBM'lerden (Orta Menzilli Balistik Füze) Jüpiter füze rampaları da 1959 sonlarında İngiltere, İtalya ve Türkiye'de konuşlandırılmıştı.¹¹⁹ Esnek karşılık stratejisiyle ilgili bazı Türk yazar ve politikacılar Türkiye'nin toprakları üzerindeki nükleer silahları kullanma hakkının olmadığını ve bu silahlar yüzünden Türkiye'nin Sovyet tehdidine maruz kaldığını iddia ettiler. Onlara göre, Sovyetler Birliği'nin Batı blokuyla bir savaşa başlaması halinde Türk toprakları üzerindeki nükleer silahlar bulunan üsler bombalanabilir veya ABD, Türk hükümeti'nin denetimi altında bulunmayan bu üslerdeki nükleer silahları kullanarak Türkiye'yi isteği dışında bir savaşın tarafı durumuna getirebilirdi. Türkiye'ye bu noktada önerilen şey, ya nükleer silahlar üzerinde Türk hükümetinin denetiminin tam olarak sağlanması ya da Türk toprakları üzerindeki bütün nükleer silahların kaldırılmasıydı.¹²⁰

Nitekim her iki süper güç de, öbürünü (ve öbürüyle birlikte başka herkesi) yok etmeye öyle yeterli hale gelmiştir ki; bu durum hemen MAD karşılıklı garantili yok etme diye adlandırılmış ve nükleer silah yarışını çeşitli biçimlerde denetlemek için düzenlemeler oluşturulmaya başlanmıştır.¹²¹

ABD ile Sovyetler Birliği arasında nükleer anlamda silahsızlanma ve silahların denetimi çabalarının, esas olarak 1962 Küba Krizi'nin ardından belirgin bir görünüm kazanmıştır. Bu kriz sırasında her ülkenin bir nükleer savaşın eşiğine gelmesi, bütün dünyada heyecan ve endişe yaratırken, her iki ülke yöneticilerini de etkilemiş, 20 Haziran 1963'te taraflar arasında "Sıcak Hat" Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmaya göre taraflar, bunalımlı durumlarda kullanmak üzere aralarında doğrudan bir haberleşme hattı oluşturma konusunda anlaşmışlardır. Taraflar arasında 30 Eylül 1971'de Washington'da imzalanan Nükleer Savaş Riskini Azaltacak Önlemler Anlaşması da nükleer silahların kullanımına karşı önlemleri içermiştir. Bu anlaşmalar temelde nükleer silahların kullanımına ilişkin sınırlandırmaları konu edinirken, ABD ve Sovyetler Birliği arasında nükleer silahların üretimine ilişkin ilk

¹¹⁹ Soysal, s.397.

¹²⁰ Nasuh Uslu, **Türk - Amerikan İlişkileri**, Ankara: 21.Yüzyıl Yayınları, 2000, s.193.

¹²¹ Salihoglu, s.27.

önemli anlaşma 1972 yılında SALT-I olmuştur.¹²² Bu anlaşmaları takiben düşmanın balistik füzelerini daha hedefe ulaşmadan yok etmeyi amaçlayan, ülke genelinde herhangi bir savunma sistemi oluşturulmasını önlemek amacı taşıyan AMB (Anti Balistik Füze) Anlaşması (1974) ve (Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri) SALT-II (1979) Anlaşması ABD ile Sovyetler Birliği arasında imzalanmış ve daha esnek bir strateji oluşturularak uzlaşma dönemine doğru gidilmiştir.

1. 5. 3. Esnek Karşılık ve İleri Savunma Stratejisi :

1950'ler Amerika'nın geçici NATO taahhütlerini kurumsallaştırıldığı on yıldır ve 1960'lar ve 1970'ler de şimdi müttefiklerde görüş ayrılığı yaratan konuların yüksek görünürlük elde etmeye başladığı on yıllardı. Batı Avrupa'nın ABD'nin gitgide artan inanılmaz nükleer garantisine aşırı güveni, Avrupa'nın geleneksel savunma çabalarının yetersizliği, Batı Almanya ve Fransa gibi kilit NATO üyeleri ve ABD'nin birbirine aykırı güvenlik çıkarları ile dış politika hedefleri belirgin hale geldi.¹²³ Bu dönemde detant gelişmiş fakat birçok kriz de yaşanmıştı.

Brejnev'in bu dönemin başından itibaren giriştiği detant politikası 1974 sonrasında Üçüncü Dünya Devletleri'nde yaşanan olaylarla zarar görmüş; bu dönem Arap-İsrail Savaşı, Petrol krizi gibi krizlerle ve silahlanma yarışı ile ifade bulmuştur. Özellikle 1970'lerin sonlarındaki güvenlik tartışmalarının odağını da Doğu-Batı askeri güç dengesi olmuştur. Hem stratejik, yani doğrudan ABD ve Sovyetler arasında karşılıklı kullanılacak olan hem de ister bir ülkeden diğerine orta menzilli atışlarla ya da isterse daha kısa cephe atışlarından olsun Avrupa kıtasında kullanılmak üzere olan nükleer silahlar, Avrupa güvenlik stratejilerinde önemli bir yer işgal etmiştir. 1979 yılında Cruise ve Pershing-II füzelerinin Avrupa'ya yerleştirilmesi kararı alan NATO'ya karşılık Sovyetler Birliği de 175 adet SS-20 füze bataryasını aynı coğrafyaya yerleştirmeye başlamış ve bu gelişme Avrupa'da nükleer gerilimi artırmıştır.¹²⁴ Yine de 1991 yılına kadar sürecek olan esnek karşılık stratejisinde silahsızlanma ve silahların kontrolü ile ilgili önemli adımlar atılmıştır.

¹²² Cafersoy, s.41.

¹²³ Carpenter, s.36.

¹²⁴ Beril Dedeoğlu - Mesut Hakkı Çaşın, "NATO - BAB - AB - AGİT İlişkileri", **Avrasya Dosyası-Avrupa Birliği Özel**, Cilt 5, Sayı 4, (Kış 1999), s.166.

Ortadoğu’da Sovyetler Birliği ile yaşanan bu gelişmelerden sonra, ABD “Carter Doktrini” resmen uygulamaya koymuştur. 1979’daki İran İslam Devrimi ve 1980’de İran ile Irak arasında patlak veren savaştan sonra petrol fiyatları da ikinci kez aşırı derecede yükselmiştir. Ortadoğu petrollerine bağımlı olan Avrupa ülkeleri ise, güvenliklerinin sağlanmasını sadece Avrupa kıtasının güvenliği ile yeterli kalmadığı, hammadde ve enerji kaynaklarının bulunduğu Ortadoğu ve Afrika bölgelerini de içerdiği gerçeğinin farkına varmışlardır.¹²⁵

“Bu tür kaygılar, 1970’lerin sonlarında Esnek Karşılık Stratejisi çerçevesinde İleri Savunma Doktrinini kabulünü sağladı. Bu doktrin, çatışmayı yerleşim merkezlerinden mümkün olduğunca ileride ve uzakta tutmayı öngörüyordu. Kanat ülkeleri olan Türkiye ve Norveç’e düşen yük yine artırıyordu. Fakat kısa süre sonra, bu doktrinle, stratejik derinliğe sahip, sürpriz ve sürat ilkelerine önem veren, kademeli düzenlenmiş Sovyetler Birliği birliklerine hareket inisiyatifi verildiği anlaşıldı.”¹²⁶ Stratejinin kabul edildiği yıllarda ise “sınırlı savaş” anlayışı bazı NATO üyesi devletleri savaş alanı dışına çıkarırken bazılarını olası bir savaşın merkezi haline getiriyordu. Örneğin; Kanada böyle bir tehdide ne kadar uzaksa Türkiye o kadar yakındı. Zira Türkiye topraklarında büyük güçler arasındaki küçük çatışmalar oldu-bittiye getirilebilir ve Sovyetlerin işgal edeceği topraklar dünya barışının bozulmaması uğruna feda edilebilirdi. Şimdi çok uzak bir ihtimal gibi görünen bu olasılık Soğuk Savaş ortamında üst düzeyde bir güvenlik bunalımına sebep olabilirdi. Zaten, Türkiye esnek karşılık stratejisine bu sebeplerden dolayı uzun süre direnmiş ve durumu en son kabul eden ülkelerden biri olmuştur.¹²⁷ Bu çerçevede NATO, 1979 yılında Çift Yol “*Double Track*” kararını almıştır. Çift Yol, nükleer silahlara başvurulmaması prensibi ile birlikte Avrupa’nın konvansiyonel caydırıcılığının artırılmasını ifade etmektedir. Burada amaç, caydırıcılık ile savaş yapılma olanağını ortadan kaldırmaktır. Söz konusu strateji, Avrupa’da sınırlı bir nükleer savaş ve Sovyetler Birliği’nin Avrupa’daki konvansiyonel kapasitesini artıracığı ihtimallerini yükseltmiş ve bu doğrultuda bazı önlemler geliştirilmiştir. NATO’nun nükleer silahları ilk kullanan taraf olmaması için en başta yapılacak olanın NATO

¹²⁵ Gürkaynak, s.117.

¹²⁶ Çağrı Erhan “ABD ve NATO’yla İlişkiler”, **Türk Dış Politikası**, (Editör: Baskın Oran), Cilt- I, Ankara: İletişim Yayınları, 2001, s.571.

¹²⁷ Erdoğan, www.geocities.com/gegunay/27.htm, 10.01.2006.

konvansiyonel güçlerinin modernizasyonu olduğuna karar verilmiştir.¹²⁸ Buna göre nükleer silahlara başvurmayı önlemek için Avrupa’da caydırıcılık rolü oynayabilecek miktarda konvansiyonel silahlara sahip olmak gerekmektedir. Ayrıca 1979 yılında SSCB’nin Afganistan’ı işgali, Polonya’da işçi sendikasının hak aramasının komünist rejim tarafından zorla bastırılması, 1985’te reformcu Gorbaçov’un Sovyetler Birliği komünist partisinin genel sekreteri olması gibi önemli değişiklikler olmuştur. Ancak NATO 1989’a kadar temel strateji ve prensiplerinde önemli değişiklikler yapmamıştı.¹²⁹

1980’lerdeki ABD politikasının NATO’ya yansımaları ise, NATO’nun Avrupalı müttefiklerinin silah ve teçhizatlarını yenilenmesi biçiminde olmuştur. Fransa, bu uygulamayı Avrupa’nın yeniden silahlandırılması olduğu gerekçesiyle, İngiltere ve Almanya ise; mevcut askeri varlığın artırılmasının birliklerin esnekliğini bozacağı gerekçesiyle geri çevirmiştir. Dolayısıyla, ABD’nin bu yeni politikası Batı Avrupalı müttefiklerinin direnişlerini artırmıştır.¹³⁰ Bu durumda esnek karşılık stratejisini uygulamaya koymak için 1980’lerde FOFA (Birbirini İzleyen Kuvvetler Üzerine Taarruz Konsepti) ile ALB (Hava - Kara Muhabere Doktrini) gibi kavramlar stratejiyi geliştirmek için kullanılmıştır. Soğuk Savaş’a damgasını vuran ve Türkiye’nin de uzunca bir süre kabul etmediği bu iki strateji, NATO üyesi ülkelerde göreceli bir güvenlik sağlamıştır.

Soğuk Savaş’ta NATO’nun görevi müttefiklerinin topraklarını saldırıya karşı savunmaktır. Müttefikinin toprak bütünlüğünü savunma NATO’nun birincil görevi olmaya devam etse de, (Madde 5’teki misyonu gereğince) Soğuk Savaş’ın bitimiyle İttifak’ın fiili sınırları dışında görevler üstlenmeye çok daha fazla varlığını adadı (Madde 4’teki operasyonlar çerçevesinde). Ancak, henüz Merkezi ve Doğu Avrupa güvenliği ile ilgili sorumluluğu konusunda açık ve doğrudan bir anlaşma ya da ilke bulunmamaktadır.¹³¹ NATO İttifak’ının kırkıncı yıldönümü 1989’da göstermektedir ki; Batı’da yaşanan krizler artık İttifak’ın aşikar olarak Batı Avrupa dışındaki bölgelere doğru büyümesini ve NATO içinde çok daha fazla muhafazakar kesimi

¹²⁸ Dedeoğlu, s.236.

¹²⁹ Çakmak, s.202.

¹³⁰ Dedeoğlu - Caşın, s.197.

¹³¹ Walter Golstein, **Security in Europe: The Role of NATO After The Cold War**, Brassey’s London, 1994, s.12.

İttifak'ın düzeltimi ve güven sağlaması için gerektirmektedir.¹³² Doğu Bloku'nun yıkılmasıyla NATO stratejisi yumuşamış, NATO asker indirimine gitmiş, nükleer silahların sayısı azaltılmış ve hızlı hareket kabiliyetine sahip acil müdahale gücü ortaya çıkarılmıştır. NATO böylece her türlü harekete karşı koyacak bir yapılmaya dönüştürülmüştür.

¹³² Dan Smith, **European Security in the 1990s**, London: Pluto Press With The Transnational Institute, 1989, s.25.

İKİNCİ BÖLÜM

2. SOĞUK SAVAŞ SONRASI NATO’NUN YENİ STRATEJİK KONSEPTİ VE YENİ KONSEPTİ İLE AVRUPA GÜVENLİĞİNDEKİ YERİ - TÜRKİYE’NİN NATO İÇİNDEKİ KONUMU

2. 1. Avrupa Güvenliği’nin Teminatı İçin NATO’nun Yeni Konsept Arayışları:

NATO, Soğuk Savaş dönemi boyunca Almanya’nın kontrol edildiği, Sovyetler Birliği’nin, dışarıda bırakıldığı bir konumda, Avrupa’nın güvenliğini sağlayan kolektif bir savunma örgütü olarak görev yapmıştı. Soğuk Savaş sonrasında ise NATO’nun güvenliğini tehdit eden unsurların değişime uğraması ve NATO’nun varlık nedeninin ortadan kalkmasıyla NATO konsept değişikliğine gitmiştir.

Sovyetler Birliği’ndeki işçi sınıfının elde ettiği kazanımlar gitgide yok olmaya başlarken; Stalin sonrası başlayan bu süreçte 1985’te Gorbaçov’un SBKP (Sovyetler Birliği Komünist Partisi) Sekreteri ve Devlet Başkanı olmuştu. Beraberinde kapitalizme karşı gerçekleştirdiği glasnost ve perestroyka (açıklık ve yenilik) hareketleri de Sovyetler’in yıkıma doğru gidişini engelleyememişti.¹³³ 9 - 10 Kasım 1989’da ise Berlin duvarı yıkılmış, Aralık 1989 yılında Çavuşesku devrilmiş ve 1990’da da Sovyetler Birliği dağılmıştı. Beraberinde on beş Federal Cumhuriyet, Bağımsız Devletler Topluluğunu (BDT) oluşturmuştu. Varşova Paktı ülkeleri 5 - 6 Temmuz 1991’de “Avrupa ile bütünleşme” protokolünü Brüksel’de imzalamış ve beraberinde Varşova Paktı sona ermişti. Soğuk Savaş’ın temel aktörü olan Sovyetler Birliği de ortadan kalkmıştı.¹³⁴ Dolayısıyla dünyayı tehdit eden somut varlığın ortadan kalkması çok daha büyük tehditleri de beraberinde getireceğinden; askeri anlamda büyük bir ittifak olarak kurulan NATO’nun varolan sorumluluklarının da değişmesi şarttı.

¹³³ Hiçyılmaz, s.88.

¹³⁴ Bilbilik, “NATO...”, s.29.

Sovyet tehdidin ortadan kalkmasıyla etnik ve bölgesel çatışmalar, göç olayları, aşırı milliyetçilik, kitle imha silahlarının yayılması, uluslararası terörizm, uyuşturucu ticareti, organize suç olayları güvenlik kaygılarının temelini oturdu. Rusya'nın kendi ekonomik ve siyasi istikrarsızlığı, eski Sovyetler Birliği topraklarında yaşanan bölgesel - etnik çatışmalar (Dağlık Karabağ - Çeçenistan gibi) ve Doğu Avrupa ülkelerinin demokrasi ve serbest pazara geçiş sorunları da Avrupa güvenliği için en önemli meseleler haline geldi.¹³⁵

Özellikle, Soğuk Savaş'ın bitişinin NATO üzerinde derin bir etkisi oldu. Neredeyse bir gecede İttifak, oluşma nedenini ve birleştirici stratejik odağını kaybetmiş göründü. Neyse ki, ve belki de şaşırtıcı bir şekilde büyüklüğü ve karmaşıklığına bağlı olarak, NATO hemen yeni güvenlik ortamına uyum sağlamaya başladı ve tartışmalı bir şekilde kendini yeniden ilgili konuma getirerek bugün de aynı şekilde devam etmektedir.¹³⁶ Zira, “1989 ihtilalleri yalnızca komünizmi devirmekle kalmamış, Yalta ve Versailles'dan bu yana kurulmuş olan barış düzenlerini çözüveren bir dinamik ortaya çıkarmıştır. Balkanlarda savaş, Doğu ve Orta Avrupa ile Sovyetler Birliği'nde istikrarsızlık, ABD'nin gelecekteki rolü kadar (Avrupa Topluluğu) AT'nin geleceğine ilişkin artan şüpheler, hepsi Soğuk Savaş sonrası istikrarlı bir Avrupa güvenlik düzeninin yokluğuna dikkati çekmiştir”.¹³⁷ Artık iki kutuplu dönemde ortak bir düşmana karşı NATO üyesi devletlerce verilen mücadele Soğuk Savaş sonrası yerini belirsiz bir düşmana ve mücadeleye bırakmış gözükürken, Avrupa'nın özerkliğini elinde bulundurma amacı devam etmiştir.

Bu yüzden, akıllara yerleşmiş olan sorunlar yeniden gündeme gelmiştir. 1990'ların diplomatik gündemine hakim olacak; ABD'nin Batı Avrupa'yla ilişkisinin niteliği, Doğu Avrupa'daki Sovyet hükümdarlığının akıbeti ve Alman sorunudur.¹³⁸ Çünkü, Almanya'nın Aralık 1991'de tek taraflı olarak Hırvatistan'ı tanıması hem Bosna'daki olayları tetikleyen önemli bir nedendi hem de Almanya'nın bölgedeki potansiyelini, tehlikeli ve dengeleri bozucu kapasitesini ortaya çıkarmıştı. Almanya'nın, Avrupa Para Birliği ve Avrupa Birliği üzerindeki gücü, diğer

¹³⁵ Engin Erdem, “Batı Avrupa Birliği”, **Avrasya Dosyası; Avrupa Birliği Özel**, Cilt 5, Sayı 4, (Kış 1999), s.201.

¹³⁶ Golstein, s.10.

¹³⁷ Zbigniew Brzezinski, “NATO: Genişlemenin İkilemleri”, **Yeni NATO: Soğuk Savaşın Sıcak Savaşı**, (Editör: Musa Ceylan), Ankara: Ülke Kitapları, 1999, s.227.

¹³⁸ Carpenter, s.241.

Avrupalıların Alman baskınlığı geri mi dönüyor diye endişelenmelerine neden olmuştur.¹³⁹

Savaş sonrası Avrupa tarihsel koşullar tarafından şekillenmeye başlamıştı. İster istemez, savaş sonrası sistemin dayanıklılığı, oluşan sistemin getirdiği şartların dönüşümüyle, belirsiz bir uluslararası ortam oluşmuştu¹⁴⁰ Bu durum NATO'nun kuruluş amacını da sorgulamıştı. Çünkü 1990'ların başında uluslararası arenada bir çok şey değişmişti. Değişen faktörlerden biri de düşmanın niteliği olmuştur artık somut bir düşman, devlet ya da ideoloji yoktur. Bu durum çok daha fazla siyasi, ekonomik, sosyal alanda işbirliği içinde olarak savunmayı güçlendirmenin gerektiği anlaşılmıştır. Sonuçta yeni tehditler dünya barışını, global ekonomiyi ve istikrarını tehdit edecek konumda olan tehditlerden kaynaklanmaktaydı.

“Avrupa'nın herhangi bir bölgesindeki istikrarsızlık, üyeler için tehdit oluşturabilir” argümanını temel alan örgüt, 1995 yılı sonunda, BM'nin vermiş olduğu yetki ile Bosna'daki barış anlaşmasının “askeri hükümlerinin uygulanması” için çok uluslu bir güç (IFOR) oluşturmuştur. 1999'da da, Sırp güçlerine karşı operasyonlar yapan örgüt, aynı yıl içerisinde, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya gibi, eski Sovyet Bloğu ülkelerini de içine almış ve bir genişleme sürecine girmiştir. Artık tek taraflı ve kitlesel bir tehdide karşı savunma mücadelesi veren NATO'nun askeri alanda tutumu alan dışı görevlere çıkararak; değişikliğe uğrarken NATO'nun amacını da değişikliğe uğratmıştır.¹⁴¹ NATO'nun bu değişim süreci 1990 Londra Zirve toplantısında başlatılmış, 1991 Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde de somut bir hal almış ve KAİK'in kurulmasına karar verilmiştir.

2. 1. 1. Yeni Stratejik Konsept ve KAİK Projesi:

Avrupa'daki gelişmeler karşısında NATO'nun ilk çalışmalarından birini 7-8 Kasım 1991 tarihli Roma toplantısını takiben “YENİ STRATEJİ KAVRAMI” olmuştur. Bu vesile ile yayımlanan bildiriye, Avrupa'nın yakın bir askeri çatışmanın tehdidi altında bulunmadığı, dolayısıyla muhtelif bölgelerdeki istikrarsızlık ve gerilimler yüzünden tehlikeli durumlarla karşılaşabileceği hesaplanarak İttifak'ın ana

¹³⁹ Gabriel Kolko, “NATO'da Kriz”, www.uzaklar.net/htm/nato_da_kriz_gabriel_kolko.html., 10.03.2004.

¹⁴⁰ Carpenter, s.240.

¹⁴¹ Çağdaş Evrim Ergün, “Yeni NATO Konsepti”, <http://www.basarm.com.tr/dergi/99-06/a/nato/htm>., 09.07.2005.

görevleri yeniden belirlenmesi gerektiği belirtilmiştir. Güvenliğin siyasi, ekonomik, sosyal, çevresel hususlar, ekonomik, askeri konularla ilgili çok yakından ilişkili olduğunun belirtildiği bildiride, İttifak'ın geleneksel amaçlarına siyasi yollarla ulaşılması zorunluluğu yinelenmiş ve İttifak'ın güvenlik politikasının diyalog, işbirliği ve ortak bir savunma gücünün muhafazası esaslarına dayanmaya devam ettiği, bu unsurlardan her birinin Avrupa'nın güvenliğini tehlikeye düşürecek krizlerin barışçıl yollardan önlenmesine yardımcı olacağı noktaları üzerinde durulmuştur.¹⁴²

Bu stratejik konseptte NATO'nun temel amacı olan üyelerin güvenliğini sağlamakla ilgili dört görev alanına da vurgu yapılmıştır;

a- Demokratik kurumların gelişmesi ve hiçbir ülkenin herhangi bir Avrupa ülkesini tehdit edemeyeceği ya da zor kullanma tehdidiyle baskı kuramayacağı bir tarzda Avrupa'daki istikrarın, güvenlik ortamının sağlanması,

b- NATO Anlaşması'nın 4'üncü maddesinde ifadesini bulan risk oluşturan muhtemel gelişmeler dahilinde, çıkarlarını ilgilendiren konularda çabaların uygun bir şekilde eş güdümü için Atlantik ötesi bir forum oluşturmak,

c- Üye ülkelerin topraklarına yönelik tehdit, saldırıları caydırmak ve üye ülkeleri savunmak,

d- Avrupa'da stratejik dengeyi korumak,¹⁴³

Bu yeni strateji NATO'nun varolan kuvvetlerini zamanla azaltarak; bu kuvvetlerin günümüzün güvenlik şartlarına daha uygun hale gelmesi için gerekli değişiklikleri yaptı. Bunların en önemlisi, NATO kuvvetlerinin, hareketliliklerini artırmaları gerektiğini şart koşması oldu. Bu talimatın nasıl uygulandığına dair belirli NATO'nun faaliyetleri:

- Daimi Akdeniz Deniz kuvvetlerini oluşturulması,
- Avrupa Müttefik Komutanlığı (ACE) Acil Müdahale Kuvvetleri karargahının harekete geçirilmesi,
- Hava Müdahale Gücü Personelinin başlangıç eylemsel kapasitesi ve
- Avrupa Müttefik Komutanlığı Müdahale Gücü Planlama Personelini eylemsel kapasitesinin artırılmasıdır.¹⁴⁴

¹⁴² NATO'nun Genişlemesi ve Türkiye, İstanbul: Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, 1997, s.19.

¹⁴³ Çağrı Erhan, "Çok Taraflı İş Birliğine Geçiş Sürecinde Tehdit Algılamaları ve Uluslararası Mukabele Yöntemleri", Genel Kurmay Başkanlığı – SAREM, **Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik - Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2003, s.90.

Buna göre NATO, sadece Avrupa değil, Avrupa dışında da genel istikrarı bozucu gelişmeleri bir tehdit olarak ele almış ve müdahale edilmesini karara bağlayarak ilgi coğrafyasını genişletmiştir. NATO, geliştirdiği yeni strateji ile her ne kadar ilk zamanlarda düşmanını yitirdiği için işlevsiz kaldığı biçiminde yorumlandıysa da, aslında muhtemel sonuçların yirmi birinci yüzyılda daha etkin olarak şekillenmesinin kuvvetle muhtemel olduğu değişim sürecini hızlandırmıştır.¹⁴⁵

NATO genişleme politikası ise; 1989 - 1991'deki devrimci dönemden sonra üç farklı aşama geçirmiş ve Temmuz 1997'deki Madrid Zirvesiyle birlikte dördüncü bir aşamaya girmiştir. Birinci dönem, en başta; politika yapıcılarının, Almanya'yı birleştirerek ve NATO ve diğer örgütleri önemli bir bozulma olmadan yeni şartlara uyarladıkları, Avrupa'nın varolan güvenlik yapıları içinde kıtadaki değişik jeopolitik durumla baş etmeye giriştikleri bir dönemdi. Bu dönem Bush ve Clinton yönetimlerini içerdi ve sadece, Almanya ve Doğu aslında büyük bir dönüşüm geçirirken NATO'nun hiçbir ilerleme kaydetmediği dönem olarak tanımlandı. Bu dönem KAİK'i kurma kararını içeriyordu ve beraberinde BİO ile sonuçlanan bu dönemde daha önemli değişikliklere geçiş sağlandı.¹⁴⁶

NATO eski muhaliflerle olduğu kadar diğer Avrupa devletleriyle ve Akdeniz bölgesindeki komşu ülkelerle de işbirliği, diyalog ve güvenin tesisi için ortam sağlama yoluyla güvenliği ve istikrarı güçlendirmek yönünde bir dizi yeni girişim başlatmıştı. Bu yöndeki ilk adım da 1991 yılında KAİK'in kurulmasıdır. KAİK, adının 1997 yılında Avrupa - Atlantik Ortaklık Konseyi (AAOK) olarak değiştirildiğinden bu yana da NATO ile Avrupa - Atlantik bölgesindeki üye olmayan ülkeler arasında danışma ve işbirliği görevi görmektedir.¹⁴⁷ KAİK, bir danışma forumu olara ilk açılışını 20 Aralık 1991'de yirmi beş ülkenin katılımıyla gerçekleştirmiştir. Dışişleri ve Savunma Bakanları düzeyinde toplanan KAİK, taraflar arasında görüş alışverişini oluşturan bir danışma, işbirliği forumudur. NATO, böylece doğrudan müdahalesi olmadan ama Avrupa güvenliğini güçlendirecek kurumlar oluşturma yoluna inanmıştır.

¹⁴⁴ Golstein, s.11.

¹⁴⁵ Dedeoğlu - Caşın, s.172.

¹⁴⁶ Charles - Philippe David and Jacques Levesque, **The Future of NATO, Enlargement, Russia and European Security**, W.D, 1999, s.80.

¹⁴⁷ "NATO'nun Çalışma Şekli ve Faaliyetleri", http://www.sabah.com.tr/ozel/nato66/dosya_77.html, 06.12.2004.

KAİK'in amacı barışın tesisi, silahsızlanmanın başarılması, savunmanın planlanması, askeri konular, demokrasi, sivil asker ilişkileri, silah sanayinin sivil amaçlarla kullanılması, savunma bütçeleri, bilimsel işbirliği, savunmayla ilgili ekolojik sorunlar, askeri hava trafiği gibi çok sayıda konuyu tartışmak ve ortak hareket etmektir. Yılda en az bir kez zorunlu toplanma ve gerektiği zamanda toplanabilme olanağı sağlanmıştır.¹⁴⁸

Yeni ortaya çıkan demokratik ülkelerin AT'ye üyelikleri konusundaki kararsızlığı belirgin hale gelirken; ABD bu devletleri Atlantik topluluğunu içine alma gereğine inanmıştı. Bir Amerikan fikri olan KAİK, NATO'nun bu ülkelerdeki demokratik gelişmeleri desteklemesi ve onların hariç tutulmadığını gösteren ilk adımdı. KAİK'in ana çizgileri ilk olarak ABD Dışişleri Bakanlığı'nın politika planlama biriminde çizildi ve KAİK 1992 - 1993 yılında ilk toplantısını düzenledi. KAİK üyeliği serbestti dolayısıyla İttifaka katılmak için genel işbirliği konuları dışındaki hazırlıkları belirsiz olan birçok devlet KAİK içinde yer aldı.¹⁴⁹ Bu nedenle, eski Varşova Paktı üyeleri KAİK içinde, kendi özel güvenlik endişelerinin diğer ülkelerden farklı bir biçimde değerlendirilmemiş olmasından rahatsızlık duymuşlardır. Bu durum Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin KAİK'i güvenliklerini garantileme çabalarına ulaşmada yalnızca geçici bir araç olacağı fikrine inanmalarına neden olmuştur. Gerçekten de, 1991 yılında NATO tarafından şekillendirilmiş KAİK'in, İttifak'ın tamamen "*önleyici diplomasi*" politikasının bir uygulaması olarak pratiğe geçilmesi nedeni ile, eski Doğu Bloku ülkeleri ve eski Sovyet Cumhuriyetleri ile NATO arasında bir danışma, görüş alışveriş formu olmaktan öteye gitmediği görülmüştür. Nitekim NATO'nun Kopenhag Zirvesi'nde, eski Doğu Bloku ülkelerine İttifak'ın sözlü olarak vermiş olduğu güvenlik güvencesinin bu ülkelerin kaygılarını gidermede başarılı olmadığı saptanmıştır.¹⁵⁰

Dolayısıyla NATO'nun bu ülkelerin kaygılarını gidermek ve Soğuk Savaş sonrası döneme uyumunu kolaylaştırmayı amaçlayan diğer bir oluşumu da BİO'dır.

¹⁴⁸ Çakmak, s.271.

¹⁴⁹ David - Levesque, s.83.

¹⁵⁰ Çayhan Esra - Ateşoğlu Güney Nurşin, **Avrupa'da Yeni Güvenlik Arayışları: NATO - AB - Türkiye**, TÜSES Vakfı, İstanbul: AFA Yayınları, 1996, s.52.

2. 2. 2. Yeni Stratejik Konsept ve BİO Projesi:

Bu transformasyon sürecinin ikinci aşamasını oluşturan ve KAİK'in askeri ve güvenlik boyutunu ifadeden BİO projesi, NATO'nun 10 - 11 Ocak 1994 Brüksel Zirvesi'nde ele alınmış ve bu projesiyle NATO'nun doğruya doğru genişlemesi hız kazanmıştır.

NATO, kendi sınırları çerçevesinde bir güvenlik kuşağı oluşturmak için eskiden muhasım olduğu devletlere kapısını açarak onlardan üç tanesini bünyesine almış, BİO ile de “*partnership for peace*” olarak adlandırılan yakın işbirliğine girmiştir. NATO'nun bu ülkelerle ilişkilerinin amacı bu ülkeleri Batı dünyasıyla kaynaştırmak, askeri açıdan da dünya üzerinde güvenliği tehdit eden bir kriz meydana geldiğinde bu ülkelerinde siyasi ve askeri katkısını alarak, krizlere birlikte müdahale etmektir.¹⁵¹ 1991'de yapılan Roma deklarasyonuna göre kendisine yeni stratejiler belirleme ihtiyacı duyan NATO, artık Avrupa'yı kitle imha silahlarının yayılmasına, sosyo - ekonomik, etnik - dinsel vs. gibi sorunlara karşı koruyacaktı. Ayrıca NATO'nun bu görev anlayışı içinde tanımlanan BİO projesi Varşova Paketi ülkeleriyle bir uzlaşma ortamını sağlamıştır. Orta ve Doğu Avrupa'yı içine alan bu proje Orta Asya ve Kafkaslar'da da bir takım ortaklıkları da gündeme getirmiştir. Buradaki ülkeleri yalnızca askeri bakımdan değil aynı zamanda siyasi bakımdan da eğitmeye başlamıştı.

Sovyetler Birliği dağılmış olsa bile Rusya'da halen istikrarlı bir ortam söz konusu değildi. Dolayısıyla bu durumda NATO, sadece Avrupa'nın güvenliğini sağlayan bir örgüt değildi, üye ülkeler arasında siyasi, ekonomik ve askeri bir güçlendirme konusunda bir araç haline gelen örgüt olmuştu.

NATO'ya üye olmayan ülkelerle askeri alanda işbirliğini geliştirmeyi amaçlayan BİO programı; hava savunması, iletişim, kriz yönetimi, barışı koruma operasyonları ve lojistik gibi çeşitli faaliyet alanlarını içermektedir. Rusya, Doğu Avrupa ülkeleri ve Tacikistan dışındaki bütün Orta Asya ve Kafkasya ülkeleri, Slovenya, Finlandiya ve İsveç BİO programına üye olmuşlardı ve program tüm AGİT bölgesini içerir hale gelmişti. Böylelikle coğrafi ve politik açıdan elverişli

¹⁵¹ “Yeni Dünya Düzeni, NATO'nun Yeni Stratejisinin Lojistiğini Etkileyen Yönü”, www.tsk.mil.tr/uluslararası/natolojistik/yenidunya.htm, 20.01.2006.

lkeler NATO yeliğine bir adım daha yaklaşırken diğer ülkelerin NATO'yla ilişkileri daha da derinleşmiştir.¹⁵²

Ayrıca BİO'nun NATO içinde geliştirilmesi ile;

- sınırlara saygı,
- tehdit etmeme ve kuvvet kullanımını engelleme,
- savunma ve güvenlik alanında bilgi değişimi,
- ordunun demokratik olarak kullanımı,
- ortak barışı koruma operasyonu,
- ortak tatbikat, eğitim, planlama ve bütçeleme usullerini geliştirme,
- ortak savunma sanayi projelerinin¹⁵³ oluşturulması hedeflenmiştir.

Dolayısıyla bu programın tasarlanma amacı, katılan ülkelerin demokratik bir toplumdaki uygun görevlerini yerine getirmelerini ve NATO'nun yönettiği barışı koruma operasyonlarına katılmalarını sağlamak için silahlı güçlerini yeniden yapılandırılmalarına yardımcı olmaktır. Her ülkenin kendi gereksinimlerine uyacak Şekilde ayarlanan proje, birçok farklı alanda pratik işbirliği fırsatı sunarak katılımcıların bu programdan, güvenlikleri için gerektiği ölçüde, yararlanmalarına izin vermektedir. Bu faaliyetler arasında askeri tatbikat ve çalışmaları, seminerler ve eğitim kursları yer almaktadır. Böylece askeri güçlerin Őeffaf ve Őemenlere karşı sorumlu hale getirilmesi sağlanmaktadır.¹⁵⁴ Bu Şekilde NATO, kriz yönetimi ve barışı koruma kuvvetlerini, her zaman Avrupa-Atlantik bölgesinde oluşabilecek herhangi bir tehdide karşı hazır konuma getirmiştir. Artık herhangi bir tehdide karşı bu ülkelerin desteğiyle birlikte müdahale öngörüldü.

Çünkü NATO'nun askeri gücünün ağırlıklı olarak ABD'nin askeri imkan ve kabiliyetlerine dayanması ABD'yi ekonomik olarak rahatsız ederken, Avrupalı devletleri de güvenlik açısından ABD'nin imkan ve kabiliyetlerine bağımlı kılmaktaydı. Bu durum Avrupalı NATO yesi ülkelerin savunma ve güvenlik kimliklerini geliştirmesini sağladı. Böylece her ülkenin tek başına pahalı olan askeri sistemlere sahip olarak çok sayıda askeri gücü muhafaza etmesi yerine, askeri silah ve sistemlerin ortak yatırımlarla üretilerek çok uluslu birliklerin, Avrupa'nın

¹⁵² Bülent Sarper Ağır, "Soğuk Savaş Sonrası Avrupa Güvenlik Düzenine Kurumsal Bir Bakış", **Avrasya Dosyası - Güvenlik Bilimleri zel**, Cilt 9, Sayı 2, (Yaz 2003), s.120.

¹⁵³ "Batı Avrupa Birliği (BAB-WEU) Faaliyetleri", Savunma Sanayi Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, http://www.msb.go.tr/Birimler/TekHizD/Fs_BilgiNotu.htm, 06.12.2004.

¹⁵⁴ "NATO'nun alışma Şekli ve Faaliyetleri", http://www.sabah.com.tr/ozel/nato66/dosya_77.html, 06.12.2004.

savunması için muhafazası anlayışı kabul edildi.¹⁵⁵ Bu kuvvetlerin oluşturulması, aşağıda sıralanan NATO'ya üye on dokuz ve NATO'ya üye olmayan yirmi dört devlet tarafından kabul edilmiştir. Bunlar; ABD, Kanada, İngiltere, Almanya, Fransa, Norveç, İsveç, Finlandiya, Danimarka, Hollanda, Belçika, Luxemburg, İzlanda, İrlanda, İtalya, Avusturya, İspanya, Portekiz, Türkiye, Yunanistan, Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Bulgaristan, Romanya, Slovakya, Litvanya, Letonya, Estonya, Arnavutluk, Slovenya, Malta, Moldavya, Rusya Federasyonu, Beyaz Rusya, Ukrayna, Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan, Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Tacikistan'dır.¹⁵⁶ Mevcut 43 ülke ile birlikte amaç barış temeline dayanan ortaklıklar ve işbirlikleri kurmak ve geliştirmektir. Dolayısıyla tüm KAIK üyelerini de içeren BİO oluşumuna başlangıçta KAIK'in NATO üstünde tutulması gerektiği inancıyla Rusya karşı çıkmış ancak daha sonra Rusya ile ittifak arasında Avrupa güvenliği ile ilgili siyasi danışmalarda bulunulacak, bağlayıcılığı olmayan bir ek belge kabul edilmiştir.

BİO ile kazanılan deneyim aynı zamanda Bosna - Hersek'teki İstikrar Gücü (SFOR) ile Kosova Gücü (KFOR) gibi barışı koruma güçlerine katılan ülkeler arasındaki işbirliğine önemli ölçüde katkı sağlamıştır.¹⁵⁷ Ayrıca Aralık 1993 - Ocak 1994'te Brüksel'de BİO, geliştirilmiş bir şekilde, eski Varşova Paktı ülkelerine teklif edilmiş, NATO ve katılımcı devletler arasındaki ilişkinin şeklini değiştirecek olan acil ve kullanışlı bir program başlatılmıştı. ABD için bu yaklaşım, gerçekte, kurumlararası sürece kabul edilebilir en küçük ortak paydaydı. Dolayısıyla Doğu Avrupa'yı Atlantik İttifak'ına bağlamakla, NATO'nun Doğu Avrupa için bir tehdit unsuru olduğu endişeleri de giderilmişti.¹⁵⁸ Başkan Clinton Ocak 1994'teki NATO zirvesinde alternatif bir görüş ileri sürdü. ABD'nin Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya'nın NATO üyeliğine neden karşı olduğunu açıkladı. NATO'nun gelecekteki bir çatışmada Doğu-Batı arasında yeni bir hat çizemeyeceğini belirtti. "...Avrupa'da daha doğuya doğru bir çizgi çizmemizi isteyen Avrupa'daki ve Birleşik Devletler'deki herkese şunu söylüyorum: Avrupa için en güzel gelecek olasılığını şimdiden kapatmamalıyız. Öyle bir gelecek ki, her yerde demokrasi, pazar ekonomisi ve ortak güvenlik için insanların işbirliği

¹⁵⁵ Buca Tarih, <http://bucatarih.sitemmy.net/seminer/karma/nato.html>, 17.06.2005.

¹⁵⁶ Bilbilik, "NATO...", s.26.

¹⁵⁷ "NATO'nun Çalışma Şekli ve Faaliyetleri", http://www.sabah.com.tr/ozel/nato66/dosya_77html, 06.12.2004.

¹⁵⁸ David - Levesque, s.84.

olacak.”¹⁵⁹ Böylece Başkan Clinton, BİO planının çerçevesini çizerek eski Doğu Avrupa ülkelerinin ve Varşova Paktı ülkelerinin içinde olacağı yepyeni bir güvenlik sistemi oluşturuyordu.

NATO'nun BİO oluşumu ile kendisini çevreleme politikasını yeniden oluşturduğu konusunda kuşkuları bulunan Rusya Federasyonu için ise, Ukrayna ile birlikte özel bazı girişimler öngörülmüştü. Özellikle nükleer kapasiteleri nedenleriyle bu iki ülkeyle 1997 yılında birer stratejik işbirliği anlaşması imzalanmıştı. NATO'nun bu politikası da, Temmuz 1997 Madrid Zirvesi'nde “açık kapı” politikası olarak belirlenmişti. Tüm bu gelişmeler doğrultusunda, NATO'nun halen devam etmekte olan yeni stratejisinin iki boyutu bulunduğu söylenebilir. Bunlardan birincisi, acil sivil müdahale boyutudur. İkincisi ise, çevre ülkelerle bilimsel ve güvenlik alanları ile çevre konusunda işbirliğinin geliştirilmesi boyutudur.¹⁶⁰ NATO'nun açık kapı politikasının devam edeceği, bu çerçevede Arnavutluk, Hırvatistan ve Makedonya'nın tam üyelik için gerekli seviyeye ulaşması konusunda teşvik edildiği, ortaklık ilişkilerinde stratejik öneme sahip Kafkasya ve Orta Asya bölgelerine ağırlık verileceği ifade edilmiştir. Bu çerçevede NATO Genel Sekreteri'nin Kafkasya ve Orta Asya için bir Özel Temsilci görevlendirilmesine ve her iki bölgeye birer NATO yetkilisi atanması kararlaştırılmıştı.¹⁶¹ NATO'nun açık kapı politikasının devam edeceği varsayımı çerçevesinde, Güney Kafkasya cumhuriyetlerinin NATO üyeliği bir zaman süreci sonucunda mümkün hale getirilmektedir. Bunun yanında hem NATO'dan hem de Güney Kafkasya cumhuriyetlerindeki koşullardan kaynaklanan sebeplerle, kısa vadede bu cumhuriyetlerin NATO üyeliği öngörülmemektedir. Bununla birlikte ABD ve Türkiye'nin tutumu bu süreci hızlandırabilir niteliktedir.¹⁶²

2. 1. 3. NATO'nun Yeni Stratejik Konseptinin Amacı:

Soğuk Savaş'ın en karanlık ve tehlikeli zamanında doğan NATO 40 yıl boyunca olağanüstü başarısının tadını çıkardı. NATO, Sovyet ordusu ve ideolojik tehdidine karşı bir savunma duvarı olarak kuruldu; ama bu tehlike geri çekilince

¹⁵⁹ Kissinger, s.784.

¹⁶⁰ Dedeoğlu, s.239.

¹⁶¹ Birol Erdem, **NATO 17'nci İstanbul Zirvesi Sonuç Raporu**, Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Yayını, Temmuz 2004.

¹⁶² “Küresel Jeopolitik”, **Jeopolitik Gündem Dergisi**, ASAM, Sayı 33, (Temmuz 2004), s.3

kendine başka bir temel arayan kurum haline geldi. Bu kurum için yeni tartışmanın arz ettiği kritik konu, hızlı jeopolitik değişim döneminde, NATO'yu doğuran ve destekleyen faktörlerin alakalı ve inandırıcı kalıp kalmayacağıydı.¹⁶³ NATO'nun yapısı, askeri-politikle ve Avrupa sahnesiyle ilgili askeri işlerle baş etmek için hala yeterli olabilecek düzeydeydi. Ama yine de Avrupa çevresi dışına ve acil askeri konuların ötesine bakma konusunda, NATO karargahlarının kapasiteleri sorgulandı. De Gaulle'ün, İttifakın dünya çapındaki politikasını kordine etmeyi üçlü bir yapıyla yönetme teklifi iyi bilinir. Belki daha az bilinen, Henry Kissinger'in "Kuzey Atlantik sınırları dahilindeki ulusların politikalarını uyumlaştıran en üst düzeyde bir siyasi yapı" olarak anlattığı NATO sınırları içinde bir çeşit yönetme grubu veya yürütme komitesi kurma yönündeki tekrarlanmış önerileridir.¹⁶⁴ Bu önerilerin ise, uluslararası alandaki değişikliğe ayak uydurup uydurmayacağı NATO'nun küresel misyonunda değişime ne kadar açık olduğuna bağlıdır.

Atlantik havzasının Soğuk Savaş dönemindeki stratejik önemi Soğuk Savaş sonrasında değişmiştir. Özellikle Soğuk Savaş süresince Sovyet tehdidine karşı ortak bir savunma merkezi oluşturan bu havza, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle ve Sovyet tehdidinin ortadan kalkmasıyla ortak bir ittifak hattı olmaktan çıkmış, uluslararası ekonomi-politik ve stratejik yapılanmanın merkezi haline gelmiştir.¹⁶⁵ Bu bakımdan yeni konsept NATO'nun faaliyetlerine, amacına coğrafi sınırlama da getirmeyecektir.

Ayrıca hala etkisini sürdürmekte olan bu değişim sürecinin ortaya çıkardığı bu belirsizlikler sistemin önemli güçlerini yeni kıta ve havza tanımlamaları yapmaya zorlamıştır. Entegrasyon ve bloklaşma anlayışına göre kendilerine uygun politikalar üreten, üç ülke grubu oluşmuştur.

- a- Yeni uluslararası ekonomik ve politik konjonktür içinde alternatif kozlar bulundurmak isteyen büyük güçler,
- b- Çift kutuplu statik yapının dağılmasından sonra uluslararası ilişkiler içindeki konumunu yeniden tanımlamak zorunda kalan bölgesel güçler,

¹⁶³ Carpenter, s.240.

¹⁶⁴ N.Peter Schmitz, **Depending The NATO Alliance; Global Implications**, Washington, D.C.: National Defence University Press 1987, s.115.

¹⁶⁵ Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, İstanbul: Küre Yayınları, 2001, s.210.

c- İç siyasi kültür içinde yaşadığı kimlik krizini ya da uluslararası ilişkilerdeki yalnızlığını dünya-sistemine entegrasyon ile aşmaya çalışan ülkelerdir.¹⁶⁶

Dolayısıyla Soğuk Savaş sonrası oluşan yeni uluslararası ortamda çift kutuplu sistem yerini tek kutuplu sisteme bırakmış, kıta ölçekli küresel politikalar ön plana çıkmış, jeo-politik stratejiler yeniden tanımlanmıştır. Yeni Stratejik Konsept ile İttifak'ın gelecekteki görevleri tanımlanırken, NATO yapılarına bu görevleri yerine getirmesi için gerekli yeteneğin kazandırılmasını sağlamıştır. Artık NATO, müttefiklerinin güvenliğine yönelik tehditler NATO dışından ve bazen Avrupa'nın coğrafi sınırlarının çok ötesinden kaynaklanacaktı.¹⁶⁷ Artık NATO'nun yeni amacı, yalnız belli bir bloktan gelebilecek saldırılara karşı ittifak üyesi ülkeleri korumak değildir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nce yürütülmesi gereken uluslararası jandarma misyonunu da üstlenerek, global anlamda tüm dünyada barışı sağlamaktır. NATO'nun bu yeni politikasına dayanak teşkil eden ve uluslararası jandarma misyonunu yükleyen unsurlar, ittifakın hukuki veya siyasi statüsündeki bir farklılaşma değil, tamamen konjonktürel yapıdaki değişiklikler olmuştur.¹⁶⁸ Müttefikler her defasında BM onayına başvurulup başvurulmadığı üzerinde tartışıp NATO'ya uygun olarak hareket edilmesinde uzlaşacaklardır. Bu durum NATO'nun amacını zorunlu olarak değiştirmiştir. Bu amaçla transatlantik bir bağlantıyla Avrupa'nın güvenliğinin garantörlüğü devam edecek, NATO'nun Avrupa'ya doğru genişlemesinin önü açılacak ve daha kapsamlı işbirliği geliştirilecekti.

ABD'nin Soğuk Savaş sona erdi diye, Avrupa'dan çıkmak yada bağları koparmak gibi bir stratejik yaklaşımı söz konusu değildi. ABD mevcut konumunu daha az bir maddi bedelle korumak istiyordu. İşte bu anlayış çerçevesinde, İngiltere ve Fransa St.Malo'da, ABD'nin katılmayı öngörmediği kriz yönetimi operasyonlarını AB'nin siyasi öncülüğünde yapılabilmesi için gerekli yeni mekanizmaların geliştirilmesi konusunda anlaşmaya varmışlardır. St.Malo ile birlikte 1990'lardan bu yana BAB'ın üstlenmeye çalıştığı fonksiyonların AB'ye entegre edilebilmesinin de önü açılmış oluyordu.¹⁶⁹ ABD için değişmeyen tek şey Avrupa'nın güvenliğini tek başına üstlenmesi olmuştur. Ancak Avrupa ülkeleri de her zaman NATO içinde ABD'nin egemenliğini azaltmak için sürekli olarak

¹⁶⁶ Davutoğlu, s.185.

¹⁶⁷ "İttifakta Birlik ve Çatlak Var", www.milliyet.com.tr/1999/03/03/ente/ent.htm., 17.06.2005.

¹⁶⁸ Ergün, "Yeni..." http://www.basarm.com.tr/dergi/99-06/a/nato.htm, 09.07.2005.

¹⁶⁹ Can Buharalı, **Avrupa Güvenliğinde AB ve Türkiye**, ARI Düşünce ve Toplumsal Gelişim Derneği, 2002, s.31.

mücadele etmişlerdir. Örneğin; Fransa'nın 1967'de NATO'nun askeri kanadından çekilerek savunmasını nükleer güce dayandırması bunun sonucudur.

Nitekim Soğuk Savaş'ın sona ermesi NATO içerisindeki merkez çevre tartışmalarını da anlamsız hale getirmiştir. Soğuk Savaş döneminde savunmada öncelikli bölge, Doğu Almanya Batı Almanya sınırının batısında kalan bölge iken; NATO'nun yeni stratejisinde bu durum iki şekilde ele alınmaktadır. Bunlardan biri, Kuzey'de Almanya Rusya arasındaki rekabet alanını oluşturan Türkiye, Kafkasya ve Orta Asya'ya açılan bölge, diğeri ise Kuzey Afrika ve Akdeniz'den Ortadoğu ve Güneybatı Asya'ya uzanan şerit üzerinde yer alan bölgedir. Bunlardan özellikle Doğu Avrupa'da ortaya çıkan çatışmaların Avrupa'yı kısa bir süre etkisi altına alabileceği görülmüştür. Çünkü; 1992'den bu yana devam eden Bosna - Hersek'teki çatışmanın sona erdirilememesinin en büyük nedenlerinden bir tanesi bu bölgedeki güç dengesinin oldukça hassas olmasıdır.¹⁷⁰

NATO ülkeleri, toplu savunma taahhütlerinin ve güvenliklerinin en iyi teminatının NATO aracılığıyla sağlanacak işbirliğini bilmektedirler. Çünkü askeri istila olasılığı azalmış olmasına karşın, bölgesel çatışmalara müdahale etmek ve Avrupa'da barışı ve istikrarı korumak için siyasi ve askeri işbirliği alanında yeni yapılanmalara gerek vardır. Aslında askeri güçlere ve yeteneklere, kriz yönetimi, barışı koruma ve barışı destekleme operasyonları gibi yeni görevlere uyarlamak ve bunun yanı sıra temel savunma görevlerini devamlı olarak yerine getirmelerini sağlamak için büyük iç reformlar yapılması gerekiyordu.¹⁷¹ Avrupa güvenliği ile ilgili yeni değerlendirmeler, tehditler saptanarak çözüm önerileri geliştirildi. Artık NATO, savunma amaçlı bir örgüt olmaktan adeta çıkarak, güvenlik alanında işbirliğine giden politikalar üreten bir örgüt haline getirildi.

Güvenli bir Avrupa için, Soğuk Savaş döneminde Sovyet hegemonyası altında bulunan, Balkan ülkeleri ve Orta Avrupa ülkelerinin Batı Avrupa'yla ve Batı savunma sistemiyle bütünleşmesi sonucu güvenli bir Avrupa oluşacağı kanısı oluştu. Bu nedenle, NATO genişleyerek eski Varşova Paktı ülkelerini bünyesine alarak kendi savunma sistemine dahil etmeye başlamıştı. Büyük ölçüde Avrupa'ya odaklanan bu savunma yaklaşımı ile Ortadoğu ve Afrika gibi Soğuk Savaş sonrası etnik ve mezhepsel çatışmaların derinleştiği ve yeni çatışmalara gebe Ortadoğu ve

¹⁷⁰ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2004, s.297.

¹⁷¹ "İttifakın Yeniden Yapılanması", www.natoistanbul2004.org.tr/tur/n67.asp, 17.06.2005.

Afrika ülkelerini ise göz ardı etmiştir.¹⁷² Dolayısıyla NATO'nun küresel misyonunu artırmakla birlikte küresel stratejiler üretmek ve bunları uygulamak gerekmektedir.

Yine de Kissinger'in "NATO'yu yeniden şekillendirme" konusundaki son planı, özellikle Avrupa'da hatırı sayılır bir şekilde ilgi gördü. NATO'da varolan "hem benzersiz hem de huzursuz edici" tartışmalara işaret etti, Kissinger, İttifak'ın stratejik yapısının ısrarlı eleştirisi ve iddia edilen, İttifak'taki Avrupa kararsızlığı üzerine dayalı İttifak'ta çarpıcı değişiklikler yapılmasını önerdi. Kissinger, "NATO doktrini, genişlemesi ve politikalarında ciddi ve hızlı bir revizyon konusunda ısrar etti ve Helmut Schmidt gibi, İttifak'ın "bu yüzyılın geri kalanı için uygun olarak Doğu - Batı problemleri ve Üçüncü Dünya ilişkileri için büyük bir strateji geliştirmek zorunda" olduğunu ileri sürdü.¹⁷³ İttifak, yeni genişletilmiş misyon ifadesiyle Avrupa civarının bütünüünün güvenliği ve istikrarındaki rolünü kabul etme yönünde kararlar almalıdır. Böyle genişletilmiş bir misyon kabul edilirse, bir sonra ihtiyaç duyulacak adım, İttifak'ın onaylama ve yasal olarak kriz yönetimini veya olası güvenlik operasyonlarını üstlenme süreçlerini kolaylaştırarak NATO'nun güvenilirliğini artırmaktır. Müttefikler eylemden yana olma "*biastor action*" denilen durumun yaratılması için NATO'da artan bir baskı oluşturacaktır. Bu, durum NATO'nun Merkezi ve Doğu Avrupa'daki ulusların ihtiyaç duyduğu güvenlik yardımlarının daha çabuk karşılama potansiyelinin iyileşmesini gerektirir. Bu yolda, politik süreç, emrindeki askeri güçlere hemen müracaat ederek krizlerin erken çözümlenmesine yardımcı olabilir.¹⁷⁴

Dolayısıyla gelecekte NATO'nun misyonu, sadece belirli bir görüşü temsil etmek değil, aksine tüm dünyanın çıkarları doğrultusunda hareket etmek olmalıdır. NATO'nun tüm dünyayı çatısı altına alması süreci ya Batılı ülkelerin ideolojilerinin diğer ülkelere kabul ettirilmesi yoluyla ya da ideolojilerin uzlaşması ile ideolojiler üstü bir yapılanmanın sağlanması yoluyla gerçekleştirilebilir. Zira Batılı ülkelerin düşünce yapısının tüm Dünya ülkelerine empoze edilmesi kalıcı bir barış ortamı yaratmayacağı gibi yeni bir Doğu Bloğunun gizliden gizliye gelişmesine de zemin hazırlayabilir. Çözüm olarak, eski Doğu Bloku ülkelerinin bastırılması yerine geliştirilecek işbirlikleriyle farklı ideolojilerin uzlaştırılmasıyla NATO'nun

¹⁷² Nilüfer Narlı, "Yeni Dünya, Yeni Tehditler, Yeni Savaş, Yeni Paradigma", **Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu - Tarihten Günümüze Dış Tehditler**, (Editörler: Orhan Kılıç - Mehmet Çevik), 17 - 19 Ekim 2001, Elazığ: Fırat Üniversitesi Basımevi, 2002, s.565.

¹⁷³ N.Schmitz, s.117.

¹⁷⁴ Golstein, s.12.

onları da kapsar hale getirilmesi kalıcı bir çözüm olacaktır ve yirmi birinci yüzyıl da dünya barışının sağlanmasında önemli rol oynayacaktır.¹⁷⁵

2. 1. 4. NATO'nun Yeni Stratejik Konseptinin İçeriği:

Doğu Blok'una karşı savunma amaçlı kurulan NATO, aynı zamanda askeri, siyasi bir misyon da üstlenmişti. Bu yönü NATO'yu Soğuk Savaş sonrasında Varşova Paktı'na karşı ayakta tutmuştu. NATO'nun 1990'dan sonra yeni bir kimlik arayışına girdiğini ve kendine yeni stratejiler ürettiğini belirtmiştik. NATO artık bu stratejiler ve kimlikle birlikte küresel bir amaç edinmişti.

Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki gelişmelere uygun olarak NATO'nun siyasi önderliğindeki ana düşünceyi yönlendirmeyi başarmak için kullanılan kavram tam olarak "istikrar için zorunluluk" kavramı ile ifade edilmişti. Bütün savaş sonrası düzenin kullanılamaz hale geliyor olduğu ve böyle bir değişim içinde sağlam bir zemin sağlamanın NATO için zorunluluk olduğu, NATO Uluslararası Askeri Personeli tarafından gözlenmişti. Bu noktada hem NATO hem de Varşova Paktı içindeki ittifak elitleri arasında neredeyse bir görüş birliği sağlanmıştı. Bu görüş, Berlin'i idare eden dört gücün (ABD, İngiltere, Fransa ve Sovyetler Birliği) 1989 yılı Aralık ayında yayınlanan ve istikrarın öneminin vurgulandığı bildiriye belirginleşti. Ocak 1990'da ise AKKA (Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması) görüşmelerine bağlı olarak Amerikan birliklerinin azaltılması önerilerindeki değişikliklerle de daha belirgin hale geldi.¹⁷⁶ Bu sebeple meydana gelen uluslararası alanda on yılda yaşanan değişiklikler NATO'nun hukuki, siyasi yapısına ve en önemlisi stratejilerine de yansdı, NATO'nun görev alanları yeniden tanımlandı ve Avrupa-Atlantik bölgesinin karşı karşıya kaldığı riskler daha belirgin hale geldi.

Beliren bu riskler ve tehditler 1999 Washington Zirvesi'nde somut hal alırken; bazılarının etnik çatışma, kitle imha silahlarının yayılması, uluslararası terör, sabotajlar, organize suçlar, silah teknolojisinin ilerlemesi vb. unsurlar daha

¹⁷⁵ Ergün, "Yeni...", <http://www.basarm.com.tr/dergi/99-06/a/nato.htm>, 09.07.2005.

¹⁷⁶ S.Nelson Drew - W.Keith Dayton - J.William Ervin - M.Barry Keck - C.Philip Marcum, **The Future of NATO: Facing an Unreliable Enemy in an Uncertain Environment**, Newyork, 1991, s.52.

global bir hal alarak küresel tehditler kapsamına girdi. NATO antlaşmasının 5. ve 6. maddeleri kapsamında karşılanacak tehditler oldu.¹⁷⁷

1999 yılında Washington toplantısıyla kabul edilen Yeni Stratejik Konsept'in ana noktaları; transatlantik bağlantının korunması (Avrupa ve Kuzey Amerika'nın güvenliğinin ayrılmaz olduğu konusunun vurgulanması), etkili bir askeri gücün devamı (bilhassa kriz yönetimi konularında), AGSK sürecinin NATO dahilinde sürmesi, Kriz yönetim ve çatışmaların önlenmesi, Ortaklık işbirliği ve diyalog, genişleme ve son olarak da varolan silahların kontrolü, silahsızlanma ve silahların yayılmasının önlenmesidir.¹⁷⁸ Böylesine beklentiler, NATO kurumu için devamlı halk desteği sağlamaya doğru uzun bir yola giderken, böyle yeni bir "güvenlik yapısını politik değişime uygun hale getirme" stratejisinin kesin niteliği en sonunda tamamen açıklığa kavuşturulmalıdır. Bunun için başlıca neden, NATO liderleri arasında NATO'nun gelecekte nasıl görüneceği veya şimdi olduğu yerden o geleceğe nasıl varacağı konularında açık bir fikir birliğinin olmadığı gerçeğidir. NATO içinde çalışan birkaç "uzun vadeli planlama grupları" ve SHAPE (Avrupa Müttefik Kuvvetleri Yüksek Karargahı) karargahı arasında fikir birliği alanı; Doğu Avrupa'daki olayların, "geçen haftanın uzun vadeli tahmini bu haftanın geçmişi oldu" diyecek kadar hızlı ilerlediğidir.¹⁷⁹ Sonuçta NATO'nun yeni amacı BM tarafından yürütülen uluslararası jandarma misyonunu üstlenmek ve barış ve güvenliğin teminatını sağlamak olacaktır.

Burada stratejik konseptin öne çıkardığı maddeler üç grupta toplanmaktadır; Birincisi yeni tehditler ile ilgili, 3.-20.-21.-24.maddelerken, ikincisi, NATO kuvvetlerinin alan dışı kullanımıyla ilgili olan, 24.-31.-36. ve 38 maddelerdir. Son olarak da NATO'nun BM kararlarına bağlı kalmaksızın askeri hareket kararları vermesiyle ilgili olan, 24. - 31. - 41. ve 51.maddeleridir.¹⁸⁰

Stratejik Konseptin 17.maddesi ise; AB'nin savunma ve güvenlik alanındaki kararlarının tüm NATO İttifak'ına etkileri olacağını, dolayısıyla tüm Avrupalı müttefiklerin NATO ile BAB arasında geliştirilmiş bulunan düzenlemeler temelinde buna dahil olmaları gerektiğini vurguluyordu. Madde 30 ise; NATO'nun üyelerinin kolektif savunmasının temeli olmaya devam edeceğine ve BAB'ın ve de

¹⁷⁷ Bilbilik, "NATO...", s.31.

¹⁷⁸ Erdoğan, www.geocities.com/begunay/27.htm, 10.01.2006.

¹⁷⁹ Drew - W.D. - J.E. - Keck - C.M., s.52.

¹⁸⁰ Bilbilik, "NATO...", s.30.

ismen söylenmese de ileride AB'nin siyasi kontrolü ve stratejik yönlendirmesi ile yapılabilecek askeri operasyonlara NATO desteğinin ancak konsensüs ve “*case by case*” temelinde verileceğine, katılmayı arzu ettikleri takdirde Avrupalı müttefiklerin tam haklarla katılımlarının dikkate alınacağına değinmektedir.¹⁸¹ AB, bu şekilde kendi savunma ve güvenliğinin geliştirilmesine çaba harcarken bunu NATO ve BAB içinde yapmaya ve geliştirmeye çalışmıştır.

Madde 31; “NATO, 1994’te yaptığı öneriyi hatırlatır ki; bu önerinin amacı, NATO’nun kurallarının, barış sağlayıcılığın ve BMGK’nın otoritesi altında yürütülen diğer operasyonların, AGSK’nın sorumluluğunda ittifak üyelerinin kaynaklarını ve incelemelerini sağlayabilme ilkeleri gereğince desteklenmesidir.”¹⁸²

24 Nisan 1999’da yayınlanan Washington Zirvesi’nde yayınlanan Bildiri’nin 9’uncu maddesi; “AB’nin NATO’nun olayın bütününde yer almadığı durumlarda; karar verebilmek ve askeri eylemi onaylayabilmek için özerk hareket edebilme” yeteneğine sahip olduğunu öngörmektedir. AB; esas olarak AGSK süresince kurulacak düzenlemeler ile NATO’nun hareket ve kuvvet planlama yeteneğinden sürekli ve kesintisiz bir biçimde yararlanmak istemektedir. Yine bu bildiri AB’ye NATO’nun imkan ve yeteneklerine güvenceli bir şekilde sürekli erişim hakkı vermektedir. AB, bu imkan ve yeteneğe kavuşunca kendi belirleyeceği öncelikler ve hedefler çerçevesinde icra edeceği tüm hareketlerin askeri - teknik planlama ve hazırlıklarını NATO’ya yaptırabilecek ve kendisi sadece siyasi girdileri verecektir.¹⁸³ Bu şekilde NATO desteğine sahip AB operasyonları NATO - BAB arasındaki mevcut yapıya dayanarak, AB üyesi olmayan Avrupalı devletlerin de katılımını en üst seviyede tutma amacına yönelik olurken; değişime uğrayan güvenlik ortamı da yeniden tanımlanmıştır. NATO üyelerinin güvenliğini sağlamada önceden hazır bulunulması ve geniş çapta karşı koyabilecek yeteneklerin olması gerektiği üzerinde de durulmuştur.

Soğuk Savaş sonrasında değişen uluslararası koşullara ilişkin olarak NATO Washington Bildirisi’nin 20.maddesinde de bazı tespitler yer almıştır. Bildirinin 20.maddesinde, İttifak’a karşı geniş çaplı bir saldırı ihtimalinin kısa

¹⁸¹ Buharalı, s.36.

¹⁸² Erol Bilbilik, **Küresel Dünya Politikaları ve Ulusal Seçenekler**, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2002, s.44.

¹⁸³ Hasret Çomak, Türkiye, NATO, AGSK ve AOGSP”, **Jeopolitik Bilimsel Araştırma Dergisi**, Sayı 3, Yıl 1, (Yaz 2002), s.64.

vadede azaldığı, bununla beraber bu, ihtimalin uzun vadede gerçekleşebileceği, İttifak üyelerinin güvenliklerinin, askeri ve askeri olmayan tahmini güç birçok risklerle karşı karşıya bulunduğunu bildirmiştir. Bu risklerin, Avrupa - Atlantik bölgesinde ve bu bölge çerçevesinde belirsizlik ve istikrarsızlık yarattığı, bazı ülkelerin ekonomik, siyasi ve sosyal sorunlarla karşı karşıya bulunduğu, etnik ve dini rekabetin bu bölgeyi istikrarsızlığa sevk ettiği, bazı ülkelerde çökme olasılığı bulunan devlet yapılarını yerel ve hatta bölgesel istikrarsızlığa yol açabileceği ve bu istikrarsızlıkların komşu ülkelerin yanı sıra NATO ülkelerine de sıçrayabileceği ifade edilmiştir.¹⁸⁴ NATO'nun 1999 stratejik konseptine göre, örgüt bundan böyle üyelerini sadece doğrudan saldırıya karşı değil aynı zamanda, Konsept'in 20-24. maddelerinde sayılan, etnik ve dinsel rekabet, bölgesel uyuşmazlıklar, yetersiz yada başarısız ihtilal gayretleri, insan hakları ihlalleri, devletleri dağılması, kitle imha silahlarının yayılması, terörizm, sabotaj ve örgütlü suçlar gibi risk faktörlerine karşı da koruyacaktı. Konsept'in 18.maddesinde, evvelce 1994 ve 1996 kararlarında teyit edildiği gibi, NATO'nun BAB tarafından yürütülecek operasyonlarda, İttifak'ın imkan ve kabiliyetlerinin BAB'ın kullanımına sunulmasıyla, AGSK'nın İttifak içinde geliştirilmesinin desteklendiği belirtildi. 45.maddede de "NATO, İttifak içinde AGSK'nın daha da geliştirilmesini desteklemektedir" ifadesi yer aldı.¹⁸⁵ İttifak üye ülkelerin toprak bütünlüğünü korurken; barış ve güvenliği sağlamakla ve bunun teminatını vermekle de görevli olmalıydı. AGSK'nın NATO içinde geliştirilerek görev alanının genişlemesi NATO'nun teminatı içinde olacaktır.

Bu çerçevede, NATO *"5.Madde krizlere müdahale operasyonları" kavramını ortaya atarak, doğrudan bir NATO üyesine saldırı gerçekleşmediği durumlarda da krizlere müdahale edilebileceğini kabul etmişti. Bunun için savunma yetenekleri girişiminin "*Defense Capabilities Initiative*" (CJTF) başlatılması kararlaştırılmış, üye ülkelerin İttifak toprakları dışında kriz operasyonları düzenlemek için hızlı hareket yeteneğine sahip yüksek hazırlık düzeyinde birliklerin oluşturulması öngörülmüştü. Bu operasyonlar İttifak üyeleri ile ortaklar arasındaki işbirliğiyle yürütülecekti. Böylece, NATO hem ittifak toprakları dışında, hem de 5. Madde dışı operasyonlarda bulunabileceğini kabul etmiş oldu ve 1990'lara kadar

¹⁸⁴ Mustafa Pulat, **Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara: Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2002, s.38.

¹⁸⁵ Çağrı Erhan, "Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Güvenlik Algılamaları", **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, (Editörler: Refet Yinanç - Hakan Taşdemir), Ankara: Seçkin Yayınları, 2002, s.76.

NATO içindeki “alan dışılık” sorunu ortadan kalktı.¹⁸⁶ 38.madde ise; “Akdeniz, NATO’ya üye ülkelerin ilgi alanlarıdır. Avrupa’nın güvenliği Akdeniz’deki güvenlik ve istikrara sıkı sıkıya bağlıdır” diyerek hareket alanlarını NATO’ya üye ülke alanlarıyla sınırlı olmadığı belirtilmiştir.¹⁸⁷ Alan dışı faaliyetin ilk örneğini de NATO, Bosna ve Kosova’da göstermiştir.

Böylece Kriz Yönetimi ve Barışı Destekleme Harekatı’nda sorumluluğun, AB tarafından yüklenilmesi durumunda, NATO sadece nükleer caydırıcılık ve beşinci madde görevleri için ihtiyatta tutulan bir organizasyona dönüştü. Bu bakımdan NATO’nun son on yıldır yapmış olduğu faaliyetler, tatbikatlar da dahil olmak üzere önemli bir gayretin Kriz Yönetimi, Barışı Destekleme Harekatı, BİO faaliyetleri ve Birleşik Müşterek Görev Gücü çalışmalarına dair olduğu görüldü. Bu faaliyetlerin Avrupa Birliği tarafından yüklenilmesi durumunda ise, NATO marjinal bir duruma, yani BAB’ın 1954’te girdiği duraklama dönemine girebilecektir.¹⁸⁸ Bu nedenle 1999 Washington Zirvesi, NATO’nun tekrar hayata geçirildiği, stratejik kararların alındığı ve geleceğe yön veren bir zirve olmuştur, taki 11 Eylül 2001’e kadar.

11 Eylül saldırılarının hemen sonrasında ise bu tür görüş ayrılıkları bir kenara atılmış ve NATO “tek bir ülkeye yapılan saldırı bütün NATO ülkelerine yapılmış sayılır” anlamına gelen 5. maddeyi 52 seneden beri ilk kez devreye sokmuştur. Zira ABD’nin Afganistan operasyonunu planlama esnasında 5.maddenin sembolik bir jestten daha öteye gitmeyeceği ve ABD’nin terör savaşını hemen hemen tek başına yürüteceği anlaşılmıştır. Uluslararası teröre karşı bu yüzden NATO’nun misyonunun yeniden tanımlanması gerekmiştir.¹⁸⁹ 2004 İstanbul NATO Zirvesi bu

¹⁸⁶ İlhan Uzgel, “ABD ve NATO’yla İlişkiler”, **Türk Dış Politikası**, (Editör: Baskın Oran), Cilt-II, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s.307. *(Madde 5: Taraflar Kuzey Amerika’da ve Avrupa’da içlerinden bir ya da daha çoğuna yöneltilen silahlı bir saldırının hepsine yöneltilmiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer böyle bir saldırı olursa BM Yasası’nın 51.Maddesinde tanınan bireysel ya da toplu öz savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği sağlamak ve korumak için bireysel olarak ve diğerleri ile birlikte, silahlı kuvvet kullanımı da dahil olmak üzere gerekli görülen eylemlerde bulunularak saldırıya uğrayan Taraf ya da taraflara yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır. Böylesi herhangi bir saldırı ve bunun sonucu olarak alınan bütün önlemler derhal Güvenlik Konseyi’ne bildirilecektir. Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak ve korumak için gerekli önlemleri aldığı zaman bu önlemlere son verilecektir.)

¹⁸⁷ Bilbilik, “NATO...”, s.34.

¹⁸⁸ Halil Şimşek, **Türkiye’nin Ulusal Güvenlik Stratejisi**, İstanbul: Kültür Sanat Yayıncılık, 2002, s.173.

¹⁸⁹ Yakup Beriş - Aslı Gürkan, **Türk - Amerikan İlişkilerine Bakış: Ana Temalar ve Güncel Gelişmeler**, Ankara: TUSİAD ABD Temsilciliği Değerlendirme Raporu - Temmuz 2002, s.20.

bağlamda NATO'ya yönelik tehditlerin ve NATO'nun yeni görev alanlarının yeniden tanımlandığı bir zirve olmuştur.

2. 2. NATO'nun Yeni Stratejik Konseptinin Avrupa Güvenliğindeki Yeri

2. 2. 1. Yirmi Birinci Yüzyılda Yeni Stratejik Konsept İle Avrupa'nın NATO İçin Önemi:

ABD ve Avrupa arasındaki ilişkilerin bugünkü anlamda yapısal şeklini alması İkinci Dünya Savaş'ında sonra Amerika'nın Batı dünyası ile iyi ilişkiler içine girerek; Truman Doktrini, Marshall Planı ve beraberinde BM'nin ve NATO'nun kurulması güvenlik alanında bir çatı oluşturulmasıyla başlamıştı. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı sonunda meydana gelen uluslararası alandaki boşluk Avrupa'nın her şeyden üstün olarak gördüğü savunmasını başka bir gücün eline bırakmasına neden olmuştu. Batı Avrupa'nın güvenliğini sağlayacak tek güç ise bu dönemde ABD ve NATO olmuştur.

Batı Avrupa resmi görevlileri, Kuzey Atlantik savunmalarını güçlendirmek için Amerika'nın bir kısmında eylemsel seviyede bir askeri bağlılığı içeren maksimum ve yapılması çok zor olmayan bir çaba istemişlerdi. Avrupalılar, aynı zamanda böyle doğrudan bir katılım olmadan, saldırı sırasında yardım taahhüdünü ABD'nin tutmayabileceğinden de korkmuşlardı. Daha kötüsü, Washington'un bu çekimser tutumu, Avrupalıların güvenlikleri için eninde sonunda bağlı oldukları ABD nükleer garantisinin güvenilirliğini de sarsmaktaydı. Dolayısıyla Nükleer caydırıcılıktaki herhangi bir zayıflama, bir çok Avrupalının Sovyet hakimiyetinden çok daha büyük bir kabus olarak gördüğü başka bir dünya savaşının çıkma olasılığını artırmıştı.¹⁹⁰ Böylesine çekinceler üreten bu ortam Avrupa'nın karşısına askeri örgüt NATO'yu çıkarmıştı. NATO'ya karşı Avrupa'nın duyduğu gereksinim Soğuk Savaş sonrasında kadar azalmadan devam etmiş, Soğuk Savaş sonrasında ise oluşan yeni uluslararası ortamda da Avrupa, kendi savunmasını güçlendirme ve güvenliğini sağlama girişimlerine başlamıştır.

¹⁹⁰ Carpenter, s.133.

Soğuk Savaş sonrası düzeni, NATO nedeniyle üç tür problemle karşı karşıya kalmıştır. Geleneksel ittifak yapısı içindeki iç ilişkiler; Atlantik devletlerini, Doğu Avrupa'daki eski Sovyetler Birliği uydu devletleri ilişkileri ve Sovyetler Birliği'nin yerine geçen devletlerin Kuzey Atlantik ve Doğu Avrupa ülkeleri ile ilişkilerinin belirsizliğidir. NATO bu yüzden Amerika ve Fransa'nın Atlantik ilişkileri ile görüşleri arasındaki bitmez tükenmez çekişmenin etkisi altında kalmıştır. Amerika ise, NATO entegrasyon bayrağı altında egemen olmuştur. Avrupa'nın bağımsızlığını savunan Fransa ise, AB'ye şekil veren ülke olmuştur.¹⁹¹ Bu ortam Soğuk Savaş sonrasında girift ilişkiler yumağını da beraberinde getirmiştir. Artık devletler birbirinden ayrılmayacak kadar bağımlı ve ortak siyasal birliktelikler içindedir. Bu girift ilişkiler ortak strateji ve politikalar üreterek Avrupa ve dünya güvenliği sağlamaktadır. NATO'nun da Avrupa ayağının rolü yeniden biçimlenmektedir.

Kissenger'in planında, Avrupa NATO içinde, geleneksel topraklarını savunması için büyük sorumluluk üstlenerek ve Avrupa toprakları üzerinde bulunan silahlardan bahseden silah kontrol görüşmelerini "Avrupalılaştırarak" daha önemli bir rol almalıdır. Yapısal olarak; istediği, "Avrupa'nın savunması için yapılan planlamalar daha açık bir şekilde Avrupa vazifesi haline dönüşsün diye" geleneksel olarak Amerikan destekli, Avrupa'daki yüksek dereceli müttefik komutanlığını bir Avrupalı memurun üstlendiğini görmektir. Onun görüşüne göre, yeni yapıdaki siyasi koordinasyon üzerine çok büyük bir vurguyla Amerikalı bir NATO Genel Sekreterine sahip olmak daha makul olur. "Sorumluluklardaki bu makul paylaşım", Avrupa; kıta'nın geleneksel savunmasına konsantre olurken, Amerika da Avrupa'yı emniyet altına alabilen çok hareketli klasik güçlere ağırlık vererek ve Orta Doğu, Asya veya Batı yarı küre gibi diğer bölgelerin savunmasına katkı sağlayarak küresel güç dengesini korumaya katkıda bulunur.¹⁹²

Soğuk Savaş'ın bitmesi transatlantik ilişkilerde çeşitli kopmaları da başlatmıştır. AB, Avrupa'nın güvenliğinin sağlanmasında NATO ve ABD dışında tek başına söz sahibi olmak isterken; ABD, NATO'yu giderek tüm dünyaya egemen, global güvenlik kurumu olarak kullanmayı istemektedir. Avrupalı müttefikler Almanya ve Fransa ise; bu duruma karşı çıkmaktadırlar.¹⁹³ Dolayısıyla zamanla

¹⁹¹ Kissinger, s.782.

¹⁹² N.Schmitz, s.117.

¹⁹³ Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, NATO'nun Tarihi İstanbul Zirvesi ve Muhtemel Sonuçları, http://turksae.com/face/index.php?text_id=74, 17.06.2005.

Avrupa'nın siyasi ve ekonomik olarak güçlenmesi, AT yapısı etrafında siyasi bir birlik haline dönüşmeye başlaması, Avrupa - Amerika ilişkilerini Amerika'nın vesayetinden iyice kurtarıp ekonomik, siyasi ve daha az ölçüde askeri olarak Avrupa'yı Amerika karşısında güçlü bir müttefik haline dönüştürmüştür. Bu dönüşüm, 1990 yılında sonuçlandırılan “*Trans-Atlantik Deklarasyonu*” ile yeni bir ortaklık mekanizmasına yansıtılmıştır. İki taraf arasındaki ilişkiler artık Avrupa - ABD zirveleri etrafında en üst düzeylerde ele alınmaya başlanmıştır. 1995 yılında ilan edilen Yeni Trans – Atlantik Deklarasyon ilişkilerin kurumsal birimlerini ve alt gündem maddelerini tespit etmiştir.¹⁹⁴

1995 Aralık ayında ABD ve AB'nin ortak Madrid Zirvesi'nde kabul edilen “*Yeni Transatlantik Deklarasyonu*” NATO, AB, BAB ve AGİK (Avrupa Güvenlik İşbirliği Konferansı) örgütlerinin yeni bir Avrupa güvenlik yapısı oluşturmak üzere birbirini tamamlayan ve karşılıklı olarak birbirini güçlendiren roller oynamasını öngörmüştür. NATO gibi askeri bir örgütün yanı sıra yarı askeri ve sivil nitelikli olan bu üç örgütün Avrupa güvenlik yapısında yer alacak olmaları demokratik güvenlik teorisinin Avrupa'ya bakan temelini oluşturuyordu. Bu siyasal demokratikleşmeye dayalı güvenlik stratejisi temelde Viyana Zirvesi'nin kabul ettiği yeni “*demokratik barış teorisi*”ne dayanmaktaydı. Bu teori demokratik rejimlerle yönetilen ülkelerin otoriter rejimlere kıyasla savaşa meyillerinin çok daha az olduğu, dolayısıyla sistemlerin demokratik hale gelmesinin savaşı önleyici ve güvenlik sağlayıcı etkilerinin olduğu kabullenimi üzerine kuruluyordu.¹⁹⁵

NATO, yalnızca Avrupa konularıyla ilgili olarak ABD etkisinin uygulanması için temel mekanizmayı sağlarken Amerika'nın Batı Avrupa'daki askeri varlığı için de temel olmaktadır. Ancak bu yapıya “özde bir hegemonyacıyla onun vasallarını bağlayan bir sistem yerine, az ya da çok eşit iki ortağa dayalı bir ittifakın yeni gerçeğine uymak için gereksinim duyacaktır.” Bu yüzden 1996'da Batı Avrupalı devletlerin askeri koalisyonu olan BAB'ın NATO içindeki rolünün yükseltilmesi yönünde ılımlı adımlar atılmış fakat somut bir şey elde edilememiştir. Birleşik bir Avrupa lehine yapılan gerçek bir seçim, NATO'nun yeniden düzenlenmesini gerekli kılarken İttifak içindeki Amerikan önceliğini de zayıflatacaktır.¹⁹⁶

¹⁹⁴ Beriş - Gürkan, s.12.

¹⁹⁵ Mehmet Yılmaz, “Devletin Değişmek İsteyen Yüzü”, <http://aksiyon.com.tr/detay.php?id=2812>, 21.07.2003.

¹⁹⁶ Zbigniew Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası**, İstanbul: Sabah Kitapları, 1998, s.48.

Dolayısıyla Soğuk Savaş süresince Batı Bloku'nun güvenlik şemsiyesini oluşturan NATO'ya büyük sorumluluklar düşerken; Avrupa ülkeleri de Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte sadece ekonomik alanda değil siyasal ve stratejik alanda da bütünleşme sürecine hız vermişlerdir. AET'den AT'ye oradan da AB'ye geçiş her alanı kapsayan bir bütünleşme iradesinin ürünüdür. Böylece Batı Bloku içindeki özerklik alanını gittikçe genişleten, bütünleşme sürecine hız veren AB, küresel politikalar içinde artık kendi başına bir değer ifade etmektedir.¹⁹⁷ Bu durumun destekçisi olan NATO ise askeri anlamda da Avrupa'nın kendi güvenliğini ve savunmasını kendisinin sağlamasından yana olmaktadır.

Ancak NATO'nun ve buna bağlı olarak ABD'nin Avrupa'daki varlığının öneminin azaltılmamasına da dikkat edilmelidir. AB, NATO'ya rakip bir yapılanma içine girer ve Avrupa'nın güvenliğini Amerika'dan bağımsız olarak sağlama iddiasında bulunursa, böyle bir yaklaşımın ABD tarafından kabulü söz konusu olmaz. Hatta Avrupalıların, Avrupa güvenliğinde ABD'yi dışlayacak oluşumlara başlamaları halinde, ABD'nin Avrupa'daki varlığını gözden geçirmek zorunda kalacağı ve hatta bu süreçte Avrupa'dan tamamıyla çekileceği de göz ardı edilemez.¹⁹⁸ NATO, böyle bir durumda sadece kurulan mevcut düzenin uluslararası barışa ve güvenliğe entegre olmasını sağlamada görevli olmalıdır. Çünkü; mevcut uluslararası yapı yine Avrupa'da herhangi bir çatışma ortamında NATO'yu görevli kılacak ve Avrupa için NATO her zaman öncelikli güvenlik kaynağı olacaktır.

ABD ise her zaman birleşik bir Avrupa'dan yana olduğunu dile getirerek, tutarlı biçimde Avrupa'nın, küresel liderliğindeki sorumluluklarını ve yüklerini Amerika'yla paylaşabilecek kadar güçlü ve tek bir mekanizma ile sağlanmasını istemektedir. Birleşmiş bir Avrupa'nın ortaya çıkması özellikle bunun yapıcı Amerikan desteğiyle gerçekleşmesi, ABD ile Avrupa arasında bağ olan NATO'nun yapısında ve süreçlerinde de önemli değişimleri beraberinde getirecektir. Bu ortamda oluşan büyük bir Avrupa, Rusya ile yeni bağlantılar kurma yoluna giderken Avrasya üzerindeki ülkelerde de bir etki oluşturacaktır. Dolayısıyla oluşan güvenlik şemsiyesi daha da genişleyip, NATO ile AB arasındaki ilişkileri daha da artırırken; transatlantik ilişkilerinin çeşitlenmesi ve yeni siyasi sisteme entegre olması ilişkilerin niteliğinin değişmesine neden olacaktır.

¹⁹⁷ Davutoğlu, s.519.

¹⁹⁸ Çayhan, s.52.

11 Eylül saldırıları ise; terörizme karşı olarak ABD - Avrupa ilişkileri, transatlantik işbirliği vaadlerine rağmen uluslararası ilişkileri etkileyecek pek çok konuda uzlaşıldı görüntüsü vermiştir. Çünkü Avrupa, NATO için önemli bölgesel bir yer teşkil etmektedir. 2004 yılı İstanbul Zirvesi ise; Avrupa ve ABD arasında uzun vadede güçlü bir ortaklığın yeniden tesisini sağlamıştır.¹⁹⁹

2. 2. 2. NATO'ya Alternatif Bir Kurumsallaşma BAB:

Avrupa merkezli bütünleşmeye gidilmesi yolunda gerçekleştirilen ilk girişim 4 Mart 1948'de İngiltere ve Fransa arasında yapılan Dunkirk Antlaşması olmuştur. Almanya'nın bölünmüşlüğüne çözüm bulunması için yapılan bu antlaşmanın, asıl amacının Sovyetler Birliği'nden gelebilecek tehditleri önlemek olduğu zamanla anlaşılmıştır.²⁰⁰ 1948 yılında Çekoslovak darbesinin hemen ardından Batı Avrupa ülkeleri yeni bir yapılanmanın içine girmek amacıyla acele etmişler ve 17 Mart 1948'de Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda, İngiltere'nin girişimiyle "Brüksel Paketi" olarak bilinen bir İttifak imzalamışlardı. Bu ittifak anlaşması çerçevesinde Eylül ayında BAB adında askeri bir örgüt kuruldu. BAB'ı oluşturan bu ülkeler Almanya'nın silahlanmasını engellemenin yanında Sovyet tehdidine karşı da ABD'nin desteğini almak ve ABD'yi Avrupa savunmasının içine çekmek istemişlerdi. BAB böyle bir düşüncenin ürünü olarak güvenlik alanında uluslararası arenada yerini almıştı.²⁰¹

27 - 28 Eylül 1948'de Fontaine Bleau'da Brüksel Antlaşması'na göre kurulan BAB Savunma Örgütünün Başkomutanlığı'na İngiliz Mareşal Bernard Montgomery, Kara Kuvvetleri Komutanlığına Fransız General De Lattre Tassigny, Hava Kuvvetleri Komutanlığı'na İngiliz Mareşal Sir Robb ve Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na Fransız Oramiral Jauyard getirilir.²⁰²

"NATO'nun kurulmasının ardından ikinci plana düşen Brüksel Antlaşması Teşkilatı, 1950'li yılların ortalarında yeniden canlanmıştır. Bunda İngiltere'nin önemli rolü olmuştur. Avrupa Savunma Topluluğu projesini ortaya atan ve daha sonra Almanya'nın silahlanmasından endişe ettiği için ek garantiler isteyen

¹⁹⁹ Beriş - Gürkan, s.12.

²⁰⁰ Burak Özdemir, **Avrupa'nın Güvenlik ve Savunma Yapısı ve Türkiye**, İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı, 2002, s.2.

²⁰¹ Demir, www.cumok. org/html/cumok/ İstanbul/ mdemir _ nato.htm, 17.06.2005.

²⁰² Bilbilik, "Küresel...", s.39.

ve nihayet antlaşmayı reddeden Fransa'nın ardından Avrupa güvenliği için inisiyatif İngiltere'ye geçmiştir.²⁰³ BAB Asamblesi 23 Ekim 1954'de Paris'te Fransa, Belçika, Lüksemburg, Hollanda, Almanya Federal Cumhuriyeti, İtalya ve İngiltere tarafından imzalanarak 6 Mayıs 1955'de yürürlüğe giren "Ekonomik, Sosyal ve Kültürel İşbirliği ve Ortak Meşru Müdafaa Antlaşması" ile kurulmuştur. Böylelikle üye ülkelerin tam bağımsız olmaları ve parlamentoları oluşturmaları imkanı tanınmıştır.²⁰⁴ Ulusal çerçevede aynı demokratik temsil kurumları olmalarına ilişkin Avrupa görüşü de savunulmaktadır. Politik sorumluluğu olan Avrupa kurumlarının icra organı ise, parlamentolar arasında denge unsuru olmaktadır.²⁰⁵ Parlamenter demokrasiye uygun demokratik ilkeler savunulmaya çalışılırken; Avrupa'nın kendi savunmasını kendisinin yapması amaçlanmıştır.

BAB, Brüksel Antlaşması'na imza atan beş devletin yanı sıra Federal Almanya ve İtalya'yı da içine dahil etmişti. Paris Antlaşması başlangıçta üç temel hedefe sahipti.

- Savaş sonrası Avrupa ekonomik ve refahının yeniden sağlanması,
- Üyelere yöneltilecek herhangi bir saldırgan harekete birlikte yardımda bulunulması,
- Avrupa'nın entegrasyon sürecine katkıda bulunulmasıydı.²⁰⁶ Paris Antlaşması, BAB'ın bir uzantısı olarak Avrupa'nın güvenliğine uyarlandı.

BAB üyelerinin aynı zamanda o günkü adı ile AET'ye üye olmaları gerekliliği, savunma ve güvenlik sisteminin daha o dönemden itibaren "Avrupa"lılık kimliğinin ön planda tutulması gerektiğine dayanarak şekillendirilmiştir.²⁰⁷ BAB, Batı Avrupa'da işbirliği ve dayanışmayı sağlarken; Federal Almanya Cumhuriyeti'nin NATO'ya kabulünün sağlanmasında, Fransa ve Almanya arasında sorun olan Saar bölgesinin Almanya ile birleştirilmesinde, silahların kontrolüne dair sorumluluklar yüklenilerek Batı Avrupa'da güvenin sağlanmasında önemli görevler üstlenmiştir.²⁰⁸ Federal Almanya'nın yeniden silahlanmasının Sovyetler Birliği'ni harekete geçireceği de söz konusuydu. Bu gerçek NATO garantörlüğünün gerekliliğini ön plana çıkarmış ve BAB, NATO'nun uzantısı haline getirilmiştir.

²⁰³ Ülger, "Avrupa Birliğinde...", s.55.

²⁰⁴ "Batı Avrupa Birliği", <http://www.tbmm.gov.tr/ul-kom/bab/orta/genel-tarihce.htm>, 12.05.2005.

²⁰⁵ Kazakistan El-Farabi Milli Üniversitesi, **AB ve Güvenlik Sorunları**, Ankara, 2002, s.22.

²⁰⁶ Erdem, s.199.

²⁰⁷ Dedeoğlu - Caşın, s.163.

²⁰⁸ Özdemir, s.2.

1948 tarihli Brüksel Antlaşması'nın yerini alan BAB, kuruluşundan 1973 yılına kadar Batı Avrupa'daki işbirliğini teşvik edici rol oynamış, AT ülkeleriyle İngiltere arasında da aracı rol üstlenmiştir. 1973 yılında İngiltere'nin AT'ye katılımından sonra BAB, görev alanını daraltarak; ekonomik, sosyal ve kültürel konulardaki çalışmaları AT'ye ve Avrupa Konseyi'ne devretmiştir.²⁰⁹

1980'lerin başlarında NATO, Avrupa'daki askeri varlığın modernizasyonuna yönelmiş ve Fransa, bu girişimin Avrupa'yı yeniden silahlandırmak anlamına geldiği gerekçesiyle projenin karşısında yer almıştır. Aynı dönemde Avrupa'da bulunan Amerikalı askerlerin sayısı da bir tartışma konusu olmuştur. Ancak ABD'nin NATO kapsamında askeri yapıların modernizasyonuna ilişkin yardımlarını artırması ile tartışmalara ara verilmiştir.²¹⁰ Taki 1991 Maastricht Antlaşması'na kadar BAB, NATO'nun gölgesinde kalmıştır.

23 Mart 1983'te ABD Başkanı Ronald Reagan stratejik füzelere kaynaklanan tehditlerin bertaraf edilmesine yönelik "Stratejik Savunma İnisiyatifi" adlı bir proje başlamıştı. Reagan'ın Stratejik Savunma İnisiyatifi'ni başlatması karşısında BAB üyesi yedi dışişleri bakanı, 12 Haziran 1984'te BAB'ın daha aktif hale getirilmesini görüşmek amacıyla Paris'te yeniden toplanmıştı. Daha sonra 26-27 Ekim 1984'te Roma'da BAB dışişleri ve savunma bakanları, BAB'da işbirliğinin artırılmasıyla ilgili "*BAB Roma Deklarasyonu*"nu kabul etmişlerdi. 22 Nisan 1985'te BAB'a üye yedi ülkenin Dışişleri ve Savunma Bakanları, Bonn'da toplandılar ve 1984 Paris ve Roma toplantılarında BAB'ın daha aktif hale getirilmesine yönelik kararları gözden geçirmişlerdir.²¹¹ Roma Bildirisiyle BAB ile NATO arasında güvenlik alanında daha fazla işbirliği sağlanmasının yanında, Avrupa güvenlik kimliğinin tanımı ve üyelerinin savunma politikalarının uyumlaştırılması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bu durum BAB'ın Batı Avrupa'nın güvenliğinde daha işlevsel hale gelmesini sağlamıştır.²¹²

Roma Bildirgesi'nde ayrıca BAB'ın daha aktif hale gelmesi için iki hedef saptanmıştır. Öncelikli olarak barışın korunması, savunmanın güçlendirilmesi, istikrarın sağlanması ile BAB'ın olumlu şekilde kullanımının teşvikidir. İkinci olarak da Avrupa'da yeterli askeri gücün korunması, siyasi işbirliğinin ve dayanışmanın

²⁰⁹ Erdem, s.199.

²¹⁰ Dedeoğlu, s.260.

²¹¹ Bilbilik, "Küresel...", s.41.

²¹² Özdemir, s.6.

sağlanarak Doğu - Batı Avrupa arasında istikrarın sağlanmasına yönelik hedeflerdir.²¹³ Bu hedefleri gerçekleştirmek için yine dışişleri ve savunma bakanları 28 Nisan 1986'da Venedik'te tekrar toplanmış, BAB'ın daha aktif hale getirilmesini bir kez daha görüşmüşlerdir.

Bu gelişmeler sonucunda, BAB tarafından 27 Ekim 1987'de Avrupa Güvenlik Çıkarları Platform Belgesi kabul edilmiştir. Belgeye göre Avrupa'nın birleşeceği Platform; Avrupa'nın siyasi birliği olacak ve bu birlikte BAB'ın rolü birliğin savunma boyutunu oluşturacaktı. Ayrıca Avrupa'nın savunması ve güvenliğinde ABD güçlerinin varlığına duyulan ihtiyaç NATO'yu temel unsur olarak ortaya çıkartmıştı. BAB ise kendisini NATO ile sıkı bir işbirliğine mecbur görmüştü. 1989 yılında Sovyetler Birliği'nin çöküşüne doğru gitmeye başlamasıyla BAB'ın da önemi artmaya başlamış, Batı Avrupa için yeni bir tehdit değerlendirmesi yapılması gereği ortaya çıkmıştı.²¹⁴

Soğuk Savaş bittiğine ve Rusya'da Orta Avrupa ülkeleri için artık bir tehdit teşkil etmediğine göre, BAB'ın güvenlik çerçevesinin bu ülkeler için istenilenden de iyi ve sağlam olduğu bir gerçektir. Esasen, Visegrad ülkelerinin BAB'a üye alınmaları ile güdülen başlıca amacın, Orta Avrupa ülkelerinin Rusya'ya karşı duydukları tarihi korkuyu hafifletmek ve doğu hudutlarına yöneltilebilecek muhtemel tehditlere karşı bu ülkeleri korumaktır.²¹⁵ Dolayısıyla BAB'ın bu ülkeleri de içine almak istemesiyle sorumluluğu NATO'nun 4. ve 5. maddelerinden daha bağlayıcı konuma gelmektedir. Ayrıca 5.maddenin işlerliği Petersberg Bildirisinde daha da artırılmıştır.

BAB'ın kuruluşunu düzenlemiş olan 1948 Brüksel Antlaşması'nın 5.maddesinde İttifak'ın amacı bir "saldırıya müşterek olarak karşı koymak" şeklinde tarif edilmiştir. Bu antlaşma halen yürürlüktedir ama NATO ile kıyaslandığında BAB'ın bu konudaki imkan ve kabiliyetleri son derece sınırlı kalmaktadır. Bu nedenle Soğuk Savaş dönemi boyunca önemli bir etkinliği olmayan BAB, 1990'lı yılların başında uluslararası arenadaki değişime paralel olarak yeniden aktif hale getirilmiştir.²¹⁶

²¹³ Özdemir, s.7.

²¹⁴ Ömür Mustafa Esmir, **Yeni Dünya Düzeni**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara: Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 1994, s.121.

²¹⁵ SİSAV, s.14.

²¹⁶ Ülger, "Avrupa Birliğinde...", s.104.

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle Orta ve Doğu Avrupa'da yaşanan değişiklikleri takip eden süreçte, BAB yeni Avrupa'nın yüz yüze kaldığı problemlerle boğuşabilmek ve böylelikle kendi varlığını, gücünü kanıtlayabilmek için yoğun bir çalışma temposuna girmiştir.²¹⁷ Dolayısıyla bu dönemde BAB, NATO ve AB'nin farklı üyelik statüleri arasındaki ilişkilerde düzenleyici bir rol üstlenerek AB ve NATO arasında bir geçit olmuştur. Aynı zamanda NATO üyesi yeni üyelerle genişleyen BAB, AB'nin ortak güvenlik alanındaki girişimlerine de katkıda bulunmuştur. Ancak bazen bu durum ikilemler yaşatmıştır.

“Örneğin BAB, Yugoslavya krizinde ayrı bir deniz gücü ile ambargo kararlarını uygulamak istemiş, daha sonra NATO ve BAB deniz gücü komutanlıkları, kod adı SHARP GUARD olan müşterek ve koordineli tek bir operasyonda birleştirilmiştir. 1990'lardan sonra ortaya çıkan İçişleri Geçmiş Kurumlar Konseptinin uluslararası krizler karşısında yavaş yavaş başarısızlığa uğradığı görülmüştür.”²¹⁸

Aralık 1990'da Fransa ve Almanya tarafından bir Avrupa Savunma Birliği oluşturma yönünde yapılan ilk girişimler, İngiltere, Hollanda ve Portekiz gibi bazı NATO müttefiklerinden gelen sert itirazlarla karşılaşmıştır. BAB'ın, AB'nin silahlı kanadı haline gelmesi reddedilen son fikir olmuştur.²¹⁹ Bu dönemde Avrupa da savunma ve güvenlik konularında etkin bir rol oynama çabası içinde olmamıştır. Dolayısıyla, BAB 1990'ların sonlarına doğru, Mostar ve Arnavutluk'ta üstlendiği polis operasyonlarıyla, sınırlı bir aktivizm içinde olmuştur. Sınırlı sayıda personelin görev aldığı “Askeri Planlama Hücresi” de daha fazla operasyonel yükü kaldırabilecek bir yapıda değildi.²²⁰ 1991 Maastricht Antlaşması'na göre, BAB savunma gereksinimleri olan NATO, Birliğin kararlarını ve faaliyetlerini hazırlama, uygulamaya yetkilidir. Ancak BAB'ın yerine getirmesi gereken görevler belirsizdir. AB'nin savunma unsuru olarak, BAB'ın özerk bir temelde hareket edebilmek amacıyla etkin rolünü geliştirmesi beklenmektedir. BAB ayrıca Atlantik İttifak'ındaki Avrupa nüfuzunun güçlendirmenin de vasıtasıdır. Bu son hususa göre;

²¹⁷ Elvira Borombaeva, “Maastricht Antlaşması, Ortak Dış Güvenlik Politikası ve AGSK”, AB'nin Güvenlik Konseptinin Gelişim Süreci”, <http://www.2023.gen.tr/eylul2001/dosyalar.html>., 20.02.2006

²¹⁸ **Çok Uluslu Kuvvetler Barışı Koruma ve NATO**, İzmir: Güneydoğu Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanlığı, 1994, s.34.

²¹⁹ Michael J.Brenner, **NATO and Collective Security**, Houndsmills London: Macmillan Press Ltd., 1998, s.250.

²²⁰ Buharalı, s.29.

BAB, AB ve NATO arasındaki başlıca bağlantı aracıdır ve bu yüzden, daha geniş bir İttifak çerçevesinde benimsenen durumlara uygun olarak hareket etmelidir. Bundan ötürü, tam anlamıyla bir Avrupa savunmasının yapısının tartışmalı bir konu olması veya Amerika'nın böyle bir girişime önyargılı yaklaşması şaşırtıcı değildir.²²¹ Bu yüzden BAB kendi kurumsal yapısının dışına taşınarak da ele alınma imkanı bulmuştur.

BAB'ın kurulması başlarda Fransa tarafından NATO'dan bağımsızlaşmak gibi algılandıysa da hem NATO'nun kendi imkanlarını BAB'a kullanırmakta ki isteksizliği hem de Avrupa'nın Bosna ve Kosova sorunlarının üstesinden kendi başına gelemeyeceğinin anlaşılması BAB'ı NATO ile işbirliğine sürükledi. Türkiye bir NATO üyesi olarak BAB'ın karar merkezlerinde söz hakkına sahipken 1999 Helsinki Zirvesiyle BAB, AB'ye bağlandı ve böylece AB'ye üye olmayan Türkiye BAB'ın da karar mekanizmalarından dışlanmış oldu. Türkiye, BAB'ın karar mekanizması içinde yer almaması durumunda, gerektiğinde BAB'ın NATO'nun askeri olanaklarını kullanmasını engelleyeceğini ortaya koydu.²²²

Şimdi BAB, AB'nin gelişiminin ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır ve hem AB'nin hem de NATO'nun Avrupa ayağı rolünü üstlenmektedir. AB ve NATO arasında köprü vazifesi gören BAB, AB güvenlik politikasında, NATO tarafından tesis edilen politikanın dikkate alınmasını öngören AB Antlaşması ile de uyumludur. Dolayısıyla 1992'de BAB, kolektif öz-savunma için NATO'nun sorumluluğunu teyit etmiş, Petersberg görevleri ile kendi operasyonlarını, barışın tesis edilmesi ve korunması, kriz yönetimi ve insani operasyonlar da kullanılmak üzere sınırlamıştır.²²³

19 Haziran 1992'de Petersberg görevleri adı ile bilinen deklarasyona göre; BAB'ın AB'nin savunma ayağı olması ancak bu açılımın NATO bağlantısı içerisinde gerçekleştirilmesi esas alınmıştır. Söz konusu planlama hedeflerinin ise hangi koşullar altında realize edileceği hususu net bir görüntü kazanmamış olmakla birlikte, BAB'ın yürüteceği askeri misyonların sınırları belirlenmiştir.²²⁴ Ayrıca Petersberg görevleriyle barışın korunması için gerekli tedbirlerin alınması, insani

²²¹ Brenner, s.250.

²²² Kaan Ögüt, "21.Yüzyılda Türkiye'nin Dış Politikası", <http://www.aydinlanma1923.org/sayi/30/30-10htm.>, 02.01.2006.

²²³ Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, "Avrupa Birliği'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası", <http://www.deltur.cec.eu.int/kitap/politika.html>, 30.12.2005.

²²⁴ Dedeoğlu - Caşın, s.171.

yardımlar, kurtarma ve kriz yönetimi yeni uluslararası konjoktüre göre belirlenmiş ve bu görevlerin yerine getirilmesi için gerektiğinde güç de kullanılabileceği belirtilmiştir. Bu gücün oluşması için de deklarasyonda, “BAB üyesi ülkelerin operasyonlarda kullanılacak güçlerin oluşumuna ne kadar katkı yapacakları ve bu çok uluslu güçlerin BAB komutasında kullanılması için gerekli organizasyonlar için Brüksel’de bir planlama komitesi kurulması karara bağlanmıştır.” Aynı zamanda BAB, bünyesinde görev alacak asıl ve ortak üyelerin statüleri ile ilgili temel ilkelerde belirlenmiştir. BAB’a tam üyelik için AB’ye tam üyelik koşulu getirilmiştir.²²⁵

Bunlardan daha önemli bir husus ise 1992 tarihli BAB Petersberg Bakanlar Bildirisinde “BAB’ın diğer AB ya da NATO üyesi devletlerle ilişkileri” başlığı altında 3.maddesinin A.bendinde yer almıştır. Bu maddede: “Bakanlar, BAB’da ve NATO’da üye devletleri bağlayıcı olan antlaşmalarda yer alan güvenlik garantilerinin ve savunma taahhütlerinin karşılıklı olarak birbirini güçlendirdiğini ve iki teşkilattan herhangi birine üye olan devletler arasındaki sorunlarda, Petersberg Bildirisinin III. Bölümünde taraf olan devletlerce dermeyeran edilemeyeceğini vurguladılar.” Bu madde, BAB’a tam üye olma hakkı tanınan Yunanistan’ın, değiştirilmiş Brüksel Antlaşması’nın 5.maddesini Türkiye’ye karşı işletemeyeceğine işaret etmekteydi. Ayrıca savunma ve güvenlik alanında iki devlet arasında NATO üyeliği ile tesis edilmiş olan dengenin korunmasını amaçlıyordu.²²⁶

AB’ye ortak üyeliğin tersine BAB’a üyelik Türkiye’ye pek çok hak getirmiştir. 20 Kasım 1992’de imzalanan ortak üyelik anlaşmasına göre; “ortak üyeler, birlik gönderdikleri askeri operasyonlarda tam üyelerle aynı statüye sahip olacaklardır. Operasyonlara asker gönderme lojistik ve diğer kabiliyetlerin de sağlanmasını kapsayabilir. Eğer ortak üyeler tam üyeler tarafından karar verilen BAB’ın askeri operasyonlarına katılacak olursa, bu operasyonların yönetimi için yapılacak olan düzenlemeler katılımcı ülkelerle her olay bazında tek tek ele alınacaktır.”²²⁷ Türkiye’nin BAB içerisinde elde ettiği en önemli gelişme olan NATO destekli operasyonlara tam üye olarak katılma imkanı kazanılması 15 Nisan 1997’de elde edilmiştir. Bu statü 18 Kasım 1997’de yapılan BAB Bakanlar toplantısında daha da geliştirilmiş ve Türkiye, BAB’ın görev alanı dahilindeki tüm

²²⁵ Çakmak, s.226.

²²⁶ Buharalı, s.27.

²²⁷ Seda Serdar, “AB Güvenlik Politikası’nda Yeni Bir Dönem”, **Stratejik Analiz**; ABD’nin Orta Doğu’da Değişim İhtiyacının Nedenleri, ASAM Yayınları, Cilt 3, Sayı 35, (Mart 2003), s.70.

kriz faaliyetlerine tam üyelerle benzer haklarla katılma imkanını elde etmiştir.²²⁸ Türkiye açısından bu gelişmeler Türkiye'nin bu platformdaki konumunu sağlamlaştırmaktaydı fakat 1999 Helsinki Zirvesi Türkiye'nin BAB'daki konumunu Türkiye aleyhine değiştiriyordu.

Petersberg Bildirisi ve onu tamamlayan 1992 Roma Deklarasyonları ile BAB, “hazır müdahale birlikleri” şeklinde ortak bir ordu oluşturma kararı almıştı. BAB'ın bu kapsamda başlıca faaliyetleri; barış amaçlı girişimler ve kriz önleyici tedbirler, bölge dışı alanlara müdahale, BM, NATO ve AGİT ile koordineli çalışarak; hazır müdahale birliklerinin NATO çerçevesinde de kullanılmasıydı. Hem alınan kararların etkisi hem de üyelerinin AB ve NATO üyesi devletler olmaları nedeniyle BAB fiilen bağımsız faaliyet gösterememektedir.²²⁹

Bugün birçok Batı Avrupa ülkesi, fiilen barış gücü faaliyetlerinde yer almaktadır. BAB, bir nevi barışı koruma operasyonlarına nasıl daha fazla katkı sağlayabileceğine ilişkin çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmalar sonucunda, dört çeşit Barışı Koruma Operasyonu ortaya konmuştur;

- Önleyici Konuşlandırma,
- Askeri unsurların desteği ile ekonomik yaptırım uygulamak,
- İnsani yardım sağlamak ve güvenli bölgeleri korumak,
- BM tarafından kabul edilen bir barış planını ilgili taraf veya taraflara uygulamak.²³⁰

Nitekim, BAB'ın yeniden canlandırılmasının en önemli nedenlerinden birisi, Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO'nun Avrupa kanadını güçlendirme projesiyle savunma alanındaki harcamalarını ABD'nin azaltmak istemesiydi. ABD, bu yöndeki gelişmeleri desteklemiş ve teşvik etmiştir. Bu yönde 1994 Ocak ayında yapılan NATO Devlet ve Hükümet Başkanları zirvesi sonuç bildirisinde, ABD'nin de onayı ile teşkilatın Avrupa ayağının güçlendirilmesi gereğine işaret edilmiş, BAB'ın desteklenmesi kararı alınmıştır.²³¹ BAB'ın gelişmesinde 1996 Haziran'ındaki NATO Dışişleri ve Savunma Bankaları Toplantısı da önemli bir yere sahiptir. Toplantıda, Birleşik Müşterek Görev Gücü adı altında Amerika'nın içinde olmadığı Avrupa

²²⁸ Michael Rupp, **Avrupa Birliği'nin Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası ve Türkiye'nin Uyumunu**, İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı, 2002, s.59.

²²⁹ Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, İstanbul: Der Yayınları, 1996, s.82.

²³⁰ Güneydoğu Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanlığı, s.34.

²³¹ Ülger, “Avrupa Birliğinde...”, s.106.

öncülüğünde bir hareketin yapılabilmesine karar verildi. BBGG, BAB'ın NATO imkan ve yeteneklerini kullanabilmesine imkan tanımıştır.²³²

BAB'ın geçirmiş olduğu bu aşamalar daha güvenli bir Avrupa'nın oluşturulması içindir ancak hiçbir zaman NATO'nun sağladığı güvenceyi sağlayacak konumda olmayacaktır.

BAB, AT'nin altı kurucu üyesi ve İngiltere tarafından 1954 yılında kurulduktan sonra üye sayısı Portekiz (1990) , İspanya (1990) ve Yunanistan'ın (1995) katılımıyla üye sayısını 10'a çıkarmıştır. 1992 yılında ise Türkiye, Norveç, ve İzlanda BAB'a ortak üye olmuşlardır.²³³ Avusturya, Finlandiya, İsveç, Danimarka, İrlanda BAB'ın gözlemci üyeleridir. 1998 yılında yapılan AB Lüksemburg Zirvesi ile AB üyeliği perspektifi getirilen Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya 23 Mart 1999'da NATO'ya üye kabul edilmiştir. NATO üyeliğinin gerçekleşmesiyle BAB'da ortak üyelikleri de gerçekleşmiştir. ²³⁴ Bugün 1955 yılından beri üye sayısı 28'e ulaşan BAB ülkelerinin parlamentolarından tartışmalara katılan parlamenterler ile Avrupa'nın devlet ve hükümet başkanları, savunma ve dışişleri bakanlarının da davet üzerine katıldığı BAB, bir tartışma platformu olmuştur.²³⁵

1991 yılında imzalanan Maastricht ile 1999 yılında yürürlüğe giren Amsterdam anlaşmaları doğrultusunda ve AB'nin Haziran 1999 Köln Zirvesi'nde alınan karar gereğince, BAB'ın kriz yönetimi ve barışı korumaya yönelik organ ve fonksiyonlarının 2000 yılı sonuna kadar AB ile birleştirilmesi planlanmıştır.²³⁶ 21 Mart 2000'de Lizbon'da olan BAB olağanüstü toplantısında Siyasi Komisyon'a AB'ye entegrasyon konusunda yetki verilmiş ve Temmuz 2000'de BAB Asamblesi'nin varlığı sona erdirilerek; BAB Geçici Avrupa Güvenlik ve Savunma Asamblesi kabul edilmiştir. 12 Şubat 2003'te ise BAB Geçici Avrupa Güvenlik ve Savunma Asamblesi'nin adı BAB Parlamentolarası Avrupa Güvenlik ve Savunma Asamblesi olarak değiştirilmiştir. Böylece BAB Asamblesi'ndeki parlamentolarası modelin AB'nde ulusal parlamentoların çalışmalarına katılım konusunda en uygun

²³² Erdem, s.200.

²³³ Serdar, s.70.

²³⁴ Batı Avrupa Birliği Tarihçe,

http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/bab/orta/genel_tarihce.htm, 12.05.2005.

²³⁵ "Batı Avrupa Birliği Asamblesi",

http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/bab/orta/yapi_babasamblesi.htm, 18.08.2006.

²³⁶ Savunma Sanayi Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı,

http://www.msb.gov.tr/Birimler/TekHizD/FS_BilgiNotu.htm, 10.04.2005.

model olacağı vurgulanarak faaliyetlerine başlamıştır.²³⁷ Bu kararlar birlikte Avrupa'nın güvenliğinin ve savunmasının sağlanması konusunda somut adımlar atılmaya devam etmiştir. Bunlardan biri de AGİT'tir.

2. 2. 3. NATO'ya Alternatif Diğer Bir Kurumsallaşma AGİT:

NATO'nun diğer bir alternatifi de Soğuk Savaş döneminde, Sovyet sisteminden türeyen devletleri, Orta ve Doğu Avrupa'nın diğer devletlerini de kapsamına alan AGİK'dir.

AGİT, ilk olarak AGİK şeklinde 1970'lerin başında Soğuk Savaş dönemindeki Avrupa'nın bölünmüşlüğüne son verilmesi, güvenlik ve istikrarın sağlanması, katılan devletler arasında işbirliğinin sağlanması düşüncesiyle kurulmuştur. Bu düşünceyle AGİT Doğu - Batı arasında çok taraflı görüşme ve diyalog forumu olarak belirlenmiştir.²³⁸ Bu amaçla 22 Kasım 1972 tarihinde Helsinki'de AGİK'in hazırlık görüşmelerine başlanmış ve 18 Eylül 1973'ten, 21 Temmuz 1975'e kadar aralıksız olarak Cenevre'de, BAB üyesi ülkelerin devlet ve hükümet başkanları düzeyinde devam eden görüşmeler sonrasında 1 Ağustos 1975'te AGİK Helsinki Nihai Senedini imzalanmıştır.²³⁹ Bu çerçevede AGİK adı verilen süreç başlatılmıştı. Siyasi, askeri, insani ve iktisadi olmak üzere anlaşma sağlanmasıyla sonuçlanan toplantıda alınmış olan kararların uygulanışının denetlenmesi amacıyla belli aralıklarda bir araya gelinmesi kararlaştırılmıştı.²⁴⁰

ABD, Kanada ve otuz üç Avrupa ülkesi tarafından imzalanan Helsinki Nihai Senedi ile ortaya konulan on temel ilke;

- eşitlik ve egemenliğe saygının sağlanması,
- kuvvet kullanımından kaçınılması,
- sınırların ihlal edilemezliği,
- devletlerin toprak bütünlüğünün korunması,
- anlaşmazlıkların barışçıl yollardan çözülmesi,
- içişlerine karışılmaması,
- insan haklarına ve temel özgürlüklere saygının sağlanması,

²³⁷ "Batı Avrupa Birliği Asamblesi",

http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/bab/orta/yapi_babasamblesi.htm, 18.08.2006.

²³⁸ Kazakistan El-Farabi Milli Üniversitesi, s.35.

²³⁹ Bilbilik, s.58.

²⁴⁰ Özdemir, s.5.

- halkların eşit haklardan ve kendi kaderlerini tayin hakkından yararlanması,
- devletler arasında işbirliğinin sağlanması,
- uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerin iyi niyetle yerine getirilmesidir.²⁴¹

Karşılıklı ilişkilerin, işbirliğinin ve güvenliğin sağlanmasını amaçlayan bu ilkeler doğrultusunda Helsinki Nihai Senedi istikrarlı ve barışçı bir Avrupa yolunda atılmış önemli bir adım olmuştur. Ayrıca AGİK, bağlantısız ülkeleri de Avrupa güvenlik sistemine dahil etmeyi başarmıştır.²⁴²

BAB üyesi ülkelerin devlet ve hükümet başkanları 1977'de Belgrad'da, 1978'de Montrö'de ve Kasım 1980'de yapılan görüşmeler sonucunda Fransa'nın girişimiyle Madrid'de AGİK'in daha aktif hale getirilmesi konusunu ele almışlardır.²⁴³ 1986 ve 1989 yıllarında Viyana'da toplantılar gerçekleştirilirken de, 1984 ve 1986 yıllarında Stokholm'de askeri güvenliğin önemi vurgulanmış ve Avrupa'da güven artırıcı önlemler ve silahsızlanma üzerine konferanslar düzenlenmiştir. Yapılan tüm bu olumlu gelişmelere rağmen 1989'da Berlin duvarı'nın yıkılması AGİK'in kurumsallaşma, operasyonel yeteneklerinin güçlendirilmesi ve insan haklarına ilişkin ilkelerinin geliştirilmesi yönünde yeni hedefler belirlemesi gerektiğine yol açmıştır.²⁴⁴

19 - 21 Kasım 1990 tarihleri arasında Paris'te toplanan AGİK zirvesinde bir çatışmayı önleme merkezinin oluşturulması önerilmişti. Ancak AGİK'in güvenliği artırma yeteneği imzacı devletlerin ortak davranış standartlarının uygulanması ile uzlaştırma çabaları ve girişimlerinin başarılı olmasına bağlıydı. Aksi takdirde, güvenliği garantileyebilecek bir mekanizma AGİK'te söz konusu değildi.²⁴⁵ Ayrıca bu zirvede gelecekte Avrupa'nın güvenlik garantörlüğünü AGİK'in sağlaması da öngörülmüştü. Dolayısıyla 1990'da yapılan Paris Zirvesi Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan tehditleri karşılamayı amaçlayan kurumsallaşmanın bir başlangıcı olmuştur.

Gerçekte AGİK sürecinin başlıca üstünlüklerinden biri de esnekliğinden kaynaklanmaktaydı. Bu onun Avrupa güvenlik sisteminin başkalaşımına uyarlanan derin bir evrim geçirmesine olanak sağlamıştır. Blokların çatışmasından miras kalan parlak bir kriz diplomasisinin, daha sonra konsensusu arayışını

²⁴¹ Kazakistan El-Farabi Milli Üniversitesi, s.36.

²⁴² Özdemir, s.5.

²⁴³ Bilbilik, s.59.

²⁴⁴ Özdemir, s.6.

²⁴⁵ Esmer, s.110.

amaçlayan sürekli bir görüşmenin ardından, aşamalı bir kurumsallaşma boyunca yeni bir mantık kendini kabul ettirmiştir. Bu durum Avrupa'nın yeni mirasında AGİK'e işlevsel bir rol biçmeye izin vermiştir.²⁴⁶

Soğuk Savaş sırasında doğu ve batı blokları arasında diyalog kurulabilmesi amacıyla kurulan AGİK, 1990'da imzalanan Paris Şartı'yla AGİT'e dönüşmüş ve daimi bir diyalog platform haline gelmiştir. Bugün elli beş üyesi olan, AGİT Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan bunalımların giderilmesinde aktif olarak çalışmıştır. Küreselleşme döneminin tehdit ve riskleriyle, çok taraflı iş birliği olmadan, tek bir kuruluş veya devletin başa çıkabilmesinin mümkün olmadığı yaklaşımıyla hareket eden AGİT, üyeleri ve AGİT'le diğer uluslararası kuruluşlar arasındaki ilişkileri ve iş birliği ortamını güçlendirmeye çaba göstermektedir.²⁴⁷ Dolayısıyla bir süreç olarak başlatılan AGİT süratle mekanizmalar geliştirerek organizasyon halini almıştır.

Soğuk Savaş sonrası ise AGİT'in misyonu da değişmiş, kabul edilen "Avrupa Güvenlik Şartı" çerçevesinde, insan hakları, temel özgürlükler, hukukun üstünlüğü, uluslararası terörizm ve uyuşturucu kaçakçılığı da güvenlik kavramı içinde yer almış, uluslararası azınlıklarla ilgili sorunların demokratik siyasal çerçevede çözümü istenmiştir. Hukuki ve demokratik kuruluşların, Pazar ekonomisinin desteklenmesi ile Akdeniz ve Orta Asya bölgesinin çevrelerinin güvenliğinin sağlanması ise diğer iki önemli madde olarak yer almıştır.²⁴⁸ Temmuz 1992'de yapılan Helsinki Zirvesi'nde AGİT'in kurumsallaşması ile ilgili önemli kararlar alınmıştır. Bu çerçevede AGİT'in BM ile beraber çalışarak çatışmaların önlenmesi ve sona erdirilmesi alanlarında görev alması öngörülmüş; güvenlik konusunda işbirliği forumu, ulusal azınlıklar ile ilgili yüksek komiserlik ve ekonomik bir forum kurulmuştur.²⁴⁹

1992 Helsinki sürecinde ve Soğuk Savaş döneminde bir teşkilat olmayan AGİT, bir süreç olarak tanımlanmıştı ancak daha sonra bir organizasyon halini almış ve bir takım mekanizmaları da beraberinde getirmişti şimdi ise daimi bir teşkilat olarak Avrupa'nın güvenliğinde etkili olmaktadır.

²⁴⁶ Emmanuel Decaux, **CEP Üniversitesi AGİK**, Ankara: Yeni Yüzyıl Kitaplığı İletişim Yayınları, 1993, s.30.

²⁴⁷ Erhan, "Çok...", s.88.

²⁴⁸ Ögüt, <http://www.aydinlanma1923.org/sayi/30/30-10htm>, 02.01.2006.

²⁴⁹ Özdemir, s.6.

AGİT, barışın korunmasına yönelik olarak uzun süreli ilk görevine, 1992 yılında Kosova, Sancak ve Voyvodina'da başlamıştır. Ayrıca aynı yıl içinde AGİT, BM Şartı çerçevesinde bölgesel bir düzenleme olarak uluslararası alanda bir örgüt haline gelmiştir. 1994 yılında AGİT'in Budapeşte Zirvesinde; güvenliğin politik ve askeri yönü yeniden gözden geçirilmiş, önemli adımlar atılmıştır. Helsinki'de alınan kararlar onaylanmış ve demokratik kurumlardaki silahlı kuvvetlerin rolü yeniden belirlenmiştir.²⁵⁰ Budapeşte Zirvesi, AGİT'in işbirliği ve ortaklık esasını içeren yeni bir Avrupa güvenlik yapılanmasının oluşturulması gerektiğini gösteren bir zirve olmuştur.

AGİT, daha geniş bir katılımı uzlaşmayı ifade ettiğinden, dengelerin kurulması açısından önemli bir zeminde işaret etmektedir. AGİT bünyesinde kurulmuş olan acil müdahale birimi, bu açıdan büyük bir öneme sahiptir. Avrupa'da tanımlanan tehditkar gelişmelere müdahale edebilecek bu birim, bazı durumlarda NATO müdahalesini gereksiz kılabilceği gibi, kimi zamanda AB müdahalesini de ortadan kaldıracak ve bunu da geniş bir uzlaşma içinde yapabilecektir.²⁵¹ Bugün AGİT 1994 Budapeşte Zirvesiyle kabul edilen pek çok yerde barometre rolü gören yerleşik elemanlara sahiptir. Bunların uyarmasıyla önce krizin önlenmesi mekanizmaları harekete geçiriliyor, bu başarısızlığı takdirde krizin yönetilmesi mekanizmaları harekete geçiriliyor. Ancak bu aşamaya gelmek başarısızlığın bir sembolüdür bundan sonra da bunalımın yönetimi aşamasına geçilerek, zorlayıcı tedbirler ortaya konulmaktadır.²⁵²

AGİT'in gelişiminde diğer önemli bir dönemeç 18 - 19 Kasım 1999'da İstanbul'da 54 ülkenin devlet ve hükümet başkanlarının katılımıyla gerçekleştirilen AGİT İstanbul Zirvesi'dir. Bu zirve yirminci yüzyılın son zirvesi olmuştur ve AGİT için önemli kararlar içerirken; üye ülkeler arasında işbirliğine dayanan ilişkiler teşkil edilmesi amaçlanmıştır.²⁵³

AGİT'in insan haklarına katkılarını güçlendirip Avrupa'da değişimi sağlayacak bu sistemlerin yanında yeni atanan Azınlıklar Yüksek Komiseri'ne

²⁵⁰ Özdemir, s.6.

²⁵¹ Dedeoğlu - Caşın, s.175.

²⁵² ASAM Jeopolitik ve Strateji Araştırmaları Masası, **NATO Stratejisindeki Değişim ve Gelişimler**, 24. Jeopolitik Tartışma Toplantısı (11 Mayıs 2004), Ankara: ASAM Yayınları, 2004, s.11.

²⁵³ "AGİT İstanbul Zirvesi", <http://www.belgenet.com/arsiv/agitistanbul.html>, 18.08.2006.

mümkün olan en erken aşamada bölgede bir çatışmaya neden olabilecek etnik gerilimi belirleme ve müdahale etme hakkı da tanınmıştır.²⁵⁴

Bu durumda günümüzde AGİT'in yirmi birinci yüzyıldaki öncelikli hedefleri;

- ortak değerlerin tahkim edilmesi ve sivil toplumların kurulması,
- yerel çatışmaların önlenmesi, istikrarın sağlanması, savaşın tahrip ettiği bölgelere barışın getirilmesi,
- güvenlik boşluklarının giderilmesi ve işbirliğine dayanan ortak bir güvenlik sisteminin geliştirilmesidir.²⁵⁵ Ayrıca temel özgürlükler, demokrasi ve insan kaynakları güvenliğin merkezidir.

Ayrıca Batı, AGİT'i, tüm Avrupa için geçerli bir güvenlik ve işbirliği stratejisinin hazırlanmasını mümkün kılacak bir mekanizma olmak yerine, yeni dinamik politikasını meşrulaştırmasının bir aracı olarak da görmektedir. Bunun sonucu olarak, Batı'lılar, AGİT'in, Avrupa ve Atlantik ötesi kuruluşların yerini almasına ve herkes için güvenliğin eşit şekilde sağlanmasını mümkün kılacak bir ortak güvenlik sistemine dönüştürülmesine asla müsaade etmeyeceklerini de ortaya koymuşlardır.²⁵⁶

Bütün bu çelişkilere rağmen AGİT Avrupa'nın güvenliğinde daha büyük sorumluluklar üstlenmeye yöneltilmiştir. Ayrıca AGİT'in Avrupa'da istikrarın garantisi konumunda olan NATO'nun yerini alması söz konusu olmasa da NATO kapsamında olan bu iki kurumsallaşma, yeni stratejik konsept dahilinde Avrupa'nın güvenliği için garantör olabilecek düzeye gelecektir.

2. 3. Avrupa'nın Güvenliğinde ODGP'nin Oluşum Süreci:

2. 3. 1. Maastricht Antlaşması:

Soğuk Savaş sonrasında oluşan çift kutuplu dönemde; bu bölünmeyi kendi bünyesinde demir perde ile yaşayan Avrupa, 1980'li yıllardan sonra derinleşmesini hızlandırmış, AB ile yeni bir kimlik ve çekim alanı oluşturmaya

²⁵⁴ Kazakistan El - Farabi Milli Üniversitesi, s.38.

²⁵⁵ Kazakistan El - Farabi Milli Üniversitesi, s.39.

²⁵⁶ SİSAV, s.10.

başlamıştır.²⁵⁷ Oluşturulan bu yeni kimlik, güvenlik ve savunma ile kaplı olmuştur. Avrupa bunun ilk aşamasını da Maastricht Antlaşması ile başlatmıştır.

1991 yılında imzalanan “Maastricht Antlaşması” ile Avrupa Topluluğu, Avrupa Birliği’ne dönüştürülmüştür. Ayrıca Ortak Dış ve Savunma Politikası (ODSP) ile müşterek karar verme mekanizmasının teşkil edilmesi ve BAB’ın Avrupa Birliği’nin savunma bileşeni olması ön görülmüştür. Maastricht Antlaşması ile eş zamanlı olarak imzalan BAB’ın Maastricht Deklarasyonu ile AGSK kabul edilmiştir. BAB’ın, NATO’nun Avrupa ayağı oluşturarak AB’nin savunma bileşeni olarak görev yapması ön görülmüştür.²⁵⁸ 1991 Maastricht Antlaşması, BAB’ın AB’nin savunmasının bir parçası olarak “Atlantik İttifakı” Avrupa kanadının güçlendirilmesi gerektiğini tekrarlamıştır. Maastricht sonrası AB devletlerinin liderleri ise, BAB’a AB üyelerinin ortak savunma politikası açısından daha da önem verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.²⁵⁹ Bu eğilim, 14 Ekim 1991’de *AB Konseyi Başkanı’na Cumhurbaşkanı Mitterrand ve Şansölye (Başbakan) Kohl tarafından gönderilen; bir Fransız - Alman çekirdeği etrafında gelişecek ve BAB üye devletleri arasında yakın bir işbirliği için bir katalizör olarak hareket edecek çokuluslu bir birim, bir Avrupa kolordusu yaratma fikrini duyuran mektupla doğrulandı.²⁶⁰ Ancak AB üyesi olan ve olmayan Avrupa ülkelerinin savunmaya destek sağlamaları ve başarılı olmaları tek başlarına söz konusu olmadığından bütünleşme ve genişleme Avrupa savunması için bir zaruret haline geldi. Tek başlarına AB üyelerinin askeri girişimlerde bulunmaları, savunmalarına destek aramaları da çalışmaları ise beraberinde bir çok sorunu getirecektir.

En başta, tarafsızlıklarını güvenilirleştirmek için askeri kuvvetlere önemli yatırımlar üstlenen özellikle Finlandiya ve İsveç gibi Avrupalı tarafsızlara benzemeyen Merkezi Avrupa ülkelerinin hiçbirinin benzer yatırımlara gücü yetmez. Dahası, güvenli savunma durumları elde etmek için askeri kapasitelerini diğerleriyle birleştirmeleri gerekmektedir. İkinci bir sorun da, Merkezi Avrupalılar, eski Yugoslavya’daki krizlere arabuluculuk etmede güvenlikten daha fazlasını

²⁵⁷ Davutoğlu, s.185.

²⁵⁸ Şimşek, s.171.

²⁵⁹ Erdem, s.199.

²⁶⁰ Brenner, s.250. *(AB Konseyi, aslında Bakanlar Konseyi için kullanılan bir terimdir. Ancak burada “European Council”ın tercümesi için kullanılmıştır. European Council için henüz Türkçe bir terim yoktur. Eropcean Council ve Council of Europe (Avrupa Konseyi) birbirine karıştırılmamalıdır. Council of Europe, AB’den bağımsız başka bir örgüttür. European Council bir AB birimidir ve zirve toplantılarının kurumsallaşmış halidir.)

sağlayamayan AB başarısızlığını görmekte zorlanmaktadırlar. AB'ye katılmanın, ekonomik yapı ve kanuni sistemi diğer AB üyeleriyle uyumlu hale getirmek için altüst etme anlamına gelmesi de üçüncü bir sorun olacaktır.²⁶¹

AT'nin 1991 yılındaki Maastricht Zirvesi'nden sonra siyasal bütünleşme yönünde AB adını alması ve BAB'ı canlandırma yönünde adımlar atması, 1990'larda Balkanlar'da yaşanan sıcak gelişmeler ABD'de, Avrupa'daki krizlerin önlenmesinde Avrupa ülkelerinin daha etkin görev alması gerektiği yönündeki düşünceleri güçlendirmişti. Ayrıca 1999'da Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'ın NATO'ya katılmasıyla İttifak'ın Avrupalı kimliği güçlenirken; ABD'nin Avrupa'nın savunulmasının Avrupalılara bırakılması gerektiğine inancı artmıştı.²⁶² Bu sebeple bütünleşme sürecinde önemli mesafeler alan Avrupa doğuya doğru genişlemeye başlamış ve AB bünyesinde yapısal değişiklikler meydana getirmiş ve kendi güvenlik kimliğini çerçevesini çizmiştir.

Maastricht'te aynı zamanda ülke hudutlarına ortak bir vatandaş tesis etmek, Avrupa ve dünyada barış ve güvenliği sağlayacak Avrupa kimliğini ve savunma mekanizmasını oluşturmak, dış politika ve güvenlik konularını ortaklaşa yürürlüğe koyarak hakların emniyetini ve güvenliğini garanti altına almak, serbest dolaşımı kolaylaştırmak hedeflenmiştir.²⁶³ Bu önerilen yeni modele göre ekonomik ve bazı siyasal konular uluslar üstü bir şekilde Topluluk hukuku kapsamına girmiş, adalet, içişleri ve dış politika konuları ortak bir politika oluşturma çabaları içinde hükümetler arası platforma bırakılmıştır. Bu kapsam çerçevesinde oluşturulması ve kurumsallaştırılması öngörülen ODGP, AB'nin politik bütünleşmesine atılmış bir adım olarak, dış politikada üye devletlerin daha uyumlu, tutarlı ve kararlı politikalar yürütebilmelerini sağlamayı amaçlamıştır.²⁶⁴ Maastricht antlaşması ile AB, tam anlamıyla bir demokrasi kulübü oluşturmuştur.²⁶⁵ Ayrıca güvenlik ilk kez kurucu antlaşmalar arasına girmiş, üye devletler güvenlik ve savunma konularını antlaşmaya dahil etmeyi ilk kez burada kabul etmişlerdir.

²⁶¹ Drew - W. D. - J.E. - Keck - C.M. , s.31.

²⁶² Erhan, "Soğuk...", s.75.

²⁶³ M.Sami Denker, **Uluslararası Terör Türkiye ve PKK**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, s.160.

²⁶⁴ Başak Kale, "AB'nin Güvenlik ve Savunma Politikası'nda Değişen Perspektifler", **Stratejik Analiz**; Orta Asya ve Kafkaslar'da Mistik - Hümanistik Güç Oyunu, ASAM Yayınları, Sayı 10, (Şubat 2001), s.21.

²⁶⁵ Denker, s.160.

Antlaşma'nın J.1. maddesi ile AB'nin ODGP konusundaki temel öncelikler vurgulanmış, üye ülkelere ortak çıkarların ve AB'nin bağımsızlığının korunması yönünde çağrıda bulunulmuştur. Bu yüzden ODGP'nin Birlik ve üye ülkelerin güvenliğini tüm yönleriyle sağlayacağı vurgulanmıştır.²⁶⁶ Maastricht Antlaşması'nın J.4 maddesine göre ise, ODGP'nin içeriğine “Birliğin güvenliğini ilgilendiren ve uzun dönemde ortak savunmaya yol açabilecek her konu dahildir”. Antlaşmada, ODGP'nin hedefleri;

- Birliğin ortak değerlerinin, temel menfaatlerinin ve bağımsızlığının korunması;
- Birliğin ve üye devletlerin güvenliğinin her türlü yolla güçlendirilmesi;
- BMA, Paris Şartı ve Helsinki Nihai Senedi hedefleri doğrultusunda barışın korunması ve uluslararası güvenliğin geliştirilmesi;
- Uluslararası alanda işbirliğinin geliştirilmesiyle; demokrasi, hukuk devleti, insan haklarına saygının ve temel hürriyetlerin geliştirilmesidir.²⁶⁷

Ayrıca üye devletlere, AB'nin çıkarlarına aykırı veya uluslararası ilişkilerde tutarlı bir güç olarak etkinliğini yaralayacak eylemlerden kaçınma yükümlülüğü' de getirilmiştir.

AB Antlaşması, Madde J: 4(1) “ODGP, AB'nin güvenliğini ilgilendiren tüm konuları kapsar ve uzun vadede, nihai olarak ortak bir savunma sistemine yol açabilecek olan bir ortak savunma politikasını tesis edilmesini içerecektir.” Fakat, üyeleri arasında tarafsız ve bağlantısız ülkeler de bulunan AB, bir savunma ittifakı olmayıp herhangi bir askeri yapıya sahip değildir. Savunma politikası açısından sonuçları olan kararlar ve tedbirler, AB'nin talebi üzerine, BAB tarafından hazırlanır ve uygulanır. AB'ye üye devletler de BAB içinde üye ve gözlemci olarak temsil edilirler.²⁶⁸ Bu madde ile savunma ve güvenlik konuları arasındaki bağ ve AB'nin yönetim mekanizması zayıflatılırken; BAB, Avrupa'nın tek güvenlik kanadı haline getirilmek istenmiştir.

Dolayısıyla bugüne kadar Birliğin ekonomik gücüyle desteklenmiş olan ortak dış politika girişimlerinin ötesine geçebilmek için, askeri güç desteğinin gerekliliği bir gerçektir. Böylece, kuruluşundan itibaren güvenlik ve savunma

²⁶⁶ Özdemir, s.9.

²⁶⁷ İrfan Kaya Ülger, “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Arkaplanı, Oluşumu ve Temel Anlaşmazlık Konuları”, **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, (Editörler: Refet Yinanç - Hakan Taşdemir), Ankara: Seçkin Yayınları, 2002, s.102.

²⁶⁸ Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, “Avrupa Birliği'nin...”, <http://www.deltur.cec.eu.int/kitap/politika.html>, 30.12.2005.

konularının kendi bünyesinde değil de NATO bağlamında değerlendirmiş olan AB, artık askeri meselelerde geçmişteki hassasiyetinden kurtulmuş gibi gözükmektedir.²⁶⁹

1991 Maastricht Antlaşması ODGP'nin temellerini atmaya sevk ederken, 1 Mayıs 1999'da yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması, ODGP konusunu daha da genişletecektir ve AB'nin varlık nedeni ortak dış politika ve güvenlik olacaktır.

2. 3. 2. Amsterdam Antlaşması:

1 Mayıs 1999'da yapılan Amsterdam Antlaşması ile ODGP karar alma yapısı iyileştirildi ve üye devletlerin önemli ortak çıkarlara sahip oldukları konularda ortak stratejiler öngörüldü. Bakanlar Konseyi için çalışan bir politika birimi kurulması yoluyla erken uyarı mekanizması getirildi. Bu konu, geçici politik ve güvenlik komitesinin kriz yönetimi üzerine hükümetlere tavsiye sunacak bir paralel askeri komitenin eklenmesiyle daha da güçlendirildi. Ayrıca Amsterdam Antlaşmasının en belirgin başarılarından biri, ODGP için bir Yüksek Temsilcilik makamının kurulmasıydı. Ekim 1999'da, eski İspanyol Dışişleri Bakanı ve NATO Genel Sekreteri Javier Solana bu makamın ilk sahibi olmuşlardır. Yüksek Temsilci, onların geniş diplomatik şebekeleri ve Komisyon'un delegasyonları dahil, Komisyon ve üye devletler ile yakın temas içinde çalışmakta, böylece AB'nin dış politikasında süreklilik ve etkililik sağlanmaktadır.²⁷⁰ Fakat ODGP'nin hükümetler arası bir karar alma süreci içerdiği düşünüldüğünde, üye devletler bu tür bir teklifi veto edebilirlerdi. Aynı şekilde, zirve sırasında iki örgütün birleştirilmesi teklifi üyeler arasında tam destek bulmamıştır. Danimarka, İrlanda ve İsveç AB'ye askeri sorumluluk verilmesi girişimlerine karşı çıkmışlardır. Bununla birlikte, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg ortak güvenlik ve savunma politikası doğrultusunda AB'nin askeri sorumluluk üstlenmesini desteklemiştir. Ancak BAB'ın AB ile birleştirilmesi, AB'nin tarafsızlık statüsüne sahip dört ülkesi (Avusturya, İsveç, Finlandiya, İrlanda) için önemli problemlere sebep olacaktır.²⁷¹

Bilindiği gibi, AB, üçlü bir bağlantıyı içerir. Bunlardan ilki topluluk politikaları, ikincisi ortak dış ve güvenlik politikası, üçüncüsü ise adli ve iç işlerinde

²⁶⁹ B.Esra Çayhan, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye", **Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, Sayı 3, (2002), s.47.

²⁷⁰ Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, "Avrupa Birliği: AB ve Dünya", <http://www.deltur.cec.eu.int/ab-dunya-savunma.html>, 31.12.2005.

²⁷¹ Ağır, s.111.

ortaklıktır. (AGSP) Avrupa Güvenlik Savunma Politikası, ODGP'nin içinde yer almaktadır. Bu durum AB üyelerinin güvenlik çerçevesindeki tüm işbirliği mekanizmalarının AB içine dahil edilmesi anlamına gelmektedir. Bu bağlamda BAB'ın Petersberg Görevleri, AB antlaşması içerisine dahil edilmiştir. Ayrıca BAB'ın NATO ve AGİT çerçevesinde yapacağı faaliyetler artık AB faaliyetleri haline gelecekti.²⁷² Amsterdam Antlaşması işlevsel anlamda ortak bir savunmayı öngördüğü için ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü; Antlaşma'nın BAB'ı AB'nin gelişiminin bir parçası olarak yorumlamasına imkan tanımıştır. AB ile BAB arasındaki işbirliğinin boyutunu da göstermiştir. Buna göre herhangi bir ortak eylem içinde yer alan ancak BAB'a üye olmayan AB ülkeleri BAB bünyesinde alınacak kararlarda söz sahibi olmuşlardır.²⁷³ Bu nedenle AB ile BAB'ın birleşmesi tarafsızlık statüsüne sahip ülkeler için sorun teşkil etmekten uzak olmuştur.

AB, böylece BAB ile işbirliğine yönelerek, ODGP'nin savunma yönünü geliştirmişti. Daha sonra 1999 Haziran'ında Köln'de ve Aralık ayında da Helsinki'de yapılan AB Zirve toplantılarında da ODGP'na ağırlık verilmiş ve NATO içindeki AGSK yerine ve Ortak Avrupa Savunma Politikası'ndan söz edilmeye başlanmıştır.

2. 3. 3. Helsinki Zirvesi:

3 - 4 Haziran 1999 tarihlerinde yapılan AB Köln Zirvesi'nde de ODGP ile ilgili olarak çatışmaların önlenmesi ve kriz yönetimine yönelik kararlar alınmıştır. BAB'ın işlevlerini de içerecek şekilde gerekli şartların hazırlanması amacıyla Genel İşler Konseyi'ni görevlendiren Avrupa Konseyi, 2000 yılı sonuna kadar BAB'ın üstlendiği görevin sona erdirilmesini hedeflemiştir. AB'nin Avrupa önderliğinde etkili bir kriz yönetim mekanizması istediği ve bu mekanizmaya AB üyelerinin tam katılımlarının sağlanacağı belirtilmiştir.²⁷⁴ Köln Zirvesi'nde ayrıca NATO imkan ve yeteneklerini kullanılmasına ilişkin Washington kararları terk edilmiş, AB operasyonlarına katılım meselesinde, AB üyesi olmayan Avrupalı müttefikler üçüncü ülkelerle aynı kategoride değerlendirilmiştir. Köln Zirvesi kararlarında özetle, Washington'da NATO imkan ve yeteneklerinin kullanımı ile AB üyesi olmayan

²⁷² Dedeoğlu, s.263.

²⁷³ Özdemir, s.13.

²⁷⁴ Özdemir, s.17.

Avrupalı müttefiklerin AB operasyonlarına katılımı konusunda kurulan ilişki önemsizdir.²⁷⁵

AB'nin askeri operasyonlarda bir bütün olarak sorumlulukları ve nasıl görev alacağı belirtilmişti. Krizlere AB'nin global bir çerçevede tam anlamıyla müdahalesi öngörülmüştü. Ancak bu durum 10 - 11 Aralık 1999 yılında yapılan Helsinki Zirvesi ile somut bir hal almıştır.

1999 yılı Helsinki toplantısında İtalya, Fransa, Almanya ve İngiltere tarafından hazırlanmış olan "Askeri yapılar ve AB tarafından operatif sevk ve idare" adında belge kabul edilmiştir. Bu belge ile gerekli karar alma mekanizmalarıyla gelecekteki askeri kuvvet gücü belirlenmiştir. Yine aynı zirvede alınan kararlar bir "küresel amaç" tespit edilmiştir. Bu karar, AB'nin küresel amaçlarına uygun bir güvenlik oluşumu düzenlendiğini ifade etmekteydi. Henüz küçük ve zayıf olan yapılanması, gelecekteki durumu açısından ise çekirdek özelliği göstermektedir.²⁷⁶ Bu çerçevede Helsinki Zirvesi'nde altı çizilen en önemli unsur ise, NATO'nun müdahale etmek istemediği uluslararası krizler karşısında, AB'nin kendi alacağı kararlar doğrultusunda askeri operasyonlara girişilebileceğinin kabulüdür. AB'nin önderliğinde gerçekleştirilecek operasyonlarda kullanılmak üzere üye devletlerin 2003 yılı itibarıyla, 50 - 60 bin kişiden oluşan askeri güçleri, 60 gün içinde toplayıp harekete geçirebilecek ve bir yıl boyunca görevde tutabilecek durumda olmaları gerekmektedir. Söz konusu askeri güçler Petersberg görevlerinin tamamını yerine getirebilecek kapasitede olacaklardır. Burada önemli bir noktada Köln Zirvesi'nde kararlaştırıldığı gibi, 2000 yılı sonundan itibaren BAB'ın Petersberg görevleriyle ilgili işlevlerinin AB bünyesine dahil edilmesidir.²⁷⁷ Bu bağlamda Avrupa Konseyi'ne bağlı olarak çalışması öngörülen, uluslararası durumu yakından takip eden, kriz zamanında Birliğin krize nasıl cevap vereceği konusunda rol oynayacak olan Siyasi ve Güvenlik Komitesi ile AB bünyesi içinde askeri eylemlerin gerçekleştirilmesinden sorumlu olacak olan Askeri Komite kurulmuştur.²⁷⁸

Helsinki Zirvesi'nin ardından, 2000 yılının Mart ayında, Geçici Siyasal ve Güvenlik Komitesi'yle askeri uzmanları ve personeli içeren geçici organlar göreve başlamışlardır. Ancak bu kurumsal yapılanma, BAB'da ortak üyelik statüsüne sahip

²⁷⁵ Çomak, "Türkiye...", **Jeopolitik Bilimsel Araştırma Dergisi**, s.63.

²⁷⁶ Dedeoğlu, s.267.

²⁷⁷ Uğur Sadioğlu, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye", www.genclik.cydd.org.tr/derne/0505/Kurultay2005-Sahin-Umitkoy-doc.,06.082005.

²⁷⁸ Özdemir, s.17.

lkeler açısından sorunlar yaratmıştır. Özellikle Türkiye'nin de aralarında bulunduğu söz konusu lkeler Petersberg görevlerinin yerine getirilmesinde BAB'ın devre dışı kalmasıyla birlikte, BAB aracılığıyla AB ile kurdukları bağlantıyı yitirerek, AB karar alma mekanizmalarından tamamıyla dışlanacakları endişesine kapılmışlardır.²⁷⁹ Ancak Köln ve Helsinki Zirveleri; AB'nin NATO ile işbirliği içinde olacağını, AB yesi olmayan ülkelerin de katılımını sağlamak amacıyla düzenlemeler yapılacağını belirtmiştir. Artık AB, NATO imkan ve yeteneklerini otomatik olarak kullanma hedefine de daha fazla yaklaşmıştır. Zirveden çıkan kesin sonusa; askeri operasyonları stratejik ve siyasal açıdan yönlendirecek olan kurumsal bir yapının oluşturulması ve hayata geçirilmesidir. Bu yapının içinde AB yesi olmayan NATO yeleri ve AB adayı ülkeler de yer alacak; savunma, güvenlik, kriz konularında diyalog ve işbirliği birlikte yürütülecekti.

Hatta bir kriz durumunda Konsey'in kararına kadar varan bir dayanışmaya yardımcı olacaklardı. Konsey'in bir operasyonu başlatma kararı zerine AB yesi olmayan Avrupalı NATO yeleri, dilerlerse NATO imkan ve yeteneklerinin yardımı gereken bir durumda operasyona katılabilecekti. AB'nin NATO yeteneklerini kullanmadığı bir operasyona ise Konsey kararıyla ağrılabilirdi. AB'ye katılım için aday olan diğer lkeler, Konsey bir operasyona başlatma kararı aldığı zaman AB liderliğindeki operasyonlara da katılmaya Konsey tarafından davet edebileceklerdi. Belirli askeri gücü konuşlandırarak AB liderliğindeki operasyonlara katılmalarını onaylayan tüm lkeler, AB katılımcı ye ülkelerle bir operasyonun günlük yönetiminde aynı hak ve ykmllklere sahip olacaklardı.²⁸⁰

Helsinki Zirvesi, genişlemeye rağmen antlaşma sağlanmak suretiyle sürprizli bir Şekilde sonuçlanmış ve tarafların özellikle Rusya'nın, Helsinki kararlarını uygulayıp uygulamayacağı sorun teşkil etmiştir. Yeltsin'in Basın konferansında kendi tavsiyesi yönünde (Sovyet Parlamentosu) Duma'nın tutum takınacağını beyan etmesine rağmen, START-II (Stratejik Nükleer Silahların İndirimi Anlaşması) sözleşmesinin onayına ilişkin müzakerelerin başlaması nerisinin Duma'da ertelenmesi bu bakımdan ilginçtir.²⁸¹

²⁷⁹ Çayhan, s.49.

²⁸⁰ omak, "Türkiye...", **Jeopolitik Bilimsel Araştırma Dergisi**, s.71.

²⁸¹ SİSAV, s.167.

2. 4. AGSK - NATO - AB:

ABD karşısında 1990'lara kadar somut bir kimlik tanımlaması yapmayan Avrupa, öncelikli olarak Avrupa'nın siyasi bütünleşmesi ve politika oluşturmaya yönünde çaba harcamıştır. Daha sonra bu politikayı Maastricht antlaşması ile sağlamlaştırmıştır. Artık geniş bir Avrupa'nın güvenliğinin güçlü güvenlik yapılanmasını gerektirmesi de AGSK'nın geliştirilmesine neden olmuştur.

1980'den itibaren Avrupa, güvenlik ve savunma konusunda yeni stratejiler üretmekteydi. Bu stratejinin bir ürünü de 1984'te Roma Deklarasyonu'nda ortaya konulmuştur. AGSK'nın tanımlanarak; üye ülkelerle birlikte savunma ve güvenlik politikalarının uyumlaştırılması strateji olarak belirlenirken; AGSK'nın kimlik tanımlamalarına başlanmıştır.²⁸² NATO, 1994'ten beri gündeme aldığı AGSK konusunu NATO içerisindeki bir faaliyet olarak tarif etmiş ve düzenlemiştir. Başlarda BAB ve AB çevrelerinde de bu şekilde algılanan AGSK, 1999'dan itibaren AB tarafından ODGP'nin bir bölümü olarak; AGSP olarak kullanılmaya başlanmıştır.²⁸³

Dolayısıyla Otonom bir AGSK'nın gelişmekte olması da ABD'nin Avrupa etkisinin azalması anlamına da geliyordu. Bu kuşkusuz ABD'nin istediği bir durum değildi. Ancak kıta Avrupa'sından gelen baskıyla birlikte 1989'dan beri Avrupa'da meydana gelen değişiklikler, 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılması, ABD'yi AGSK ile ilgili gelişmeleri kabul etmeye itmişti. Ne var ki, AGSK fikrini kabul eden ABD, aynı zamanda da 1990'ların başında genel bir ilkeler dizisi oluşturmuştu. Bu ilkeler;

- NATO'nun entegre askeri komuta yapısının korunmasını,
- AGSK'nın, Avrupa'nın sınırlarının ötesine kadar uzanabilecek yetenekte olmasını içeriyordu.²⁸⁴

AGSK'nın geliştirilmesi 1990'dan itibaren NATO kapsamında yapılan çalışmalarla kendini göstermeye başlamıştı. Öncelikle ODGP çerçevesinde AB'nin güvenlik kanadı haline dönüştürülecek olan BAB'ın, gerektiğinde NATO'nun kaynaklarını kullanacağı yeni bir yapılanma üzerinde durulmuştu. Bu yeni yapılanmanın kesinlikle NATO'ya rakip olmayacağı, tam tersine, BAB'ın

²⁸² Şimşek, s.170

²⁸³ Rupp, s.54.

²⁸⁴ Buharalı, s.21.

üstleneceği işlevlerle, NATO'nun Avrupa ayağını güçlendireceği sürekli vurgulanmıştı. Bu anlayışla, AGSK teriminin hiçbir zaman tek başına kullanılmamasına itina edilerek, NATO içindeki AGSK'dan söz edilmiştir.²⁸⁵ Böylece NATO'nun Avrupa üyelerinin savunma ve güvenlik alanında daha fazla sorumluluk üstlenmesi amaçlanmıştır.

10 - 11 Ocak 1994'de gerçekleştirilen NATO Brüksel Zirvesi, AGSK kavramının ilk defa gündeme geldiği toplantı olması nedeniyle önem taşımaktaydı. NATO, AGSK'nın Avrupa'nın savunma ayağı olmasını onaylarken, böyle bir gelişmenin Atlantik ötesi ilişkileri olumsuz etkilememesi gerektiğini de belirtmiştir.²⁸⁶

Bu düşünceyle 3 Haziran 1996'da Berlin'de gerçekleştirilen NATO Dışişleri Bakanları toplantısında İttifak içerisinde AGSK'nın oluşturulması kararlaştırılmıştır. Bunun oluşturulmasında amaç, Avrupalı NATO müttefiklerinin, NATO görev ve faaliyetlerine daha tutarlı ve etkin bir şekilde katılımlarının sağlanmasıdır. Ayrıca, bu şekilde transatlantik işbirliğinin artırılması da hedeflenmiştir. Berlin kararları NATO ve BAB arasında yeni düzenlemelerin yapılarak, BAB'ın NATO yetenek ve imkanların, olası operasyonlarda kullanabilmesini sağlamıştır.²⁸⁷ Bu tür operasyonlar örneğin AB'nin liderliğinde yapılabilir. Bu çerçevede halen NATO ile AB arasında çalışmalar devam etmektedir. Ayrıca AGSK'nın geliştirilmesiyle, Avrupa'nın kendi askeri kapasitesinin güçlendirmek de dahil olup bu sayede güvenlik ile ilgili yük ve sorumlulukların Atlantik okyanusunun, iki yakası arasında daha adil şekilde dağıtılması sağlanması amaçlanmıştır.²⁸⁸ Bu sayede NATO, AGSK'nın şekillenmesine yardımcı olurken, BMGG'nin BAB kapsamında kullanılması Amerika'nın doğrudan müdahalesinin olmadığı yalnızca NATO'nun imkan ve yeteneklerinin kullanıldığı bir platform oluşturmaktadır. Dolayısıyla NATO'nun sahip olduğu kumanda yapısı ve tecrübelerin herhangi bir krizi önlemede söz konusu olmaması AGSK'nın gelişmesini de orta ve uzun vadede engelleyecektir.²⁸⁹

Esasen NATO Berlin Bakanlar Toplantısı'nın önemi ve anlamı, Avrupalılarla Atlantikçiler arasında uzun zamandır süre gelen ikileme bir müddet için de olsa ara vermeyi sağlamıştır. Bu gelişme bir tarafta AGSK'nın NATO içinde geliştirilmesi,

²⁸⁵ Çayhan, s.47.

²⁸⁶ Özdemir, s.11.

²⁸⁷ Kale, s.23.

²⁸⁸ "Geleceğe Doğru", <http://www.natoistanbul2004.org.tr/tur/n1819.asp>, 17.06.2005.

²⁸⁹ Erdem, s.203.

diğer tarafta ise her sefer ayrı onay vermek kaydıyla da olsa “*case-by-case*” temelinde, NATO imkanlarının BAB tarafından kullanılmasına izin vermek suretiyle AGSK’ya görünürlük kazanarak mümkün olabilmıştır. Dahası Berlin Bakanlar toplantısı, İttifak’ın 1991’de kaleme alınan “*Yeni Stratejik Konsept*” ve 1994 Brüksel Zirve toplantısıyla ivme kazanan reform sürecini pekiştirmiştir. İttifak, böylece kolektif savunma yeteneğinin yanı sıra kriz yönetimine ilişkin yeni görevleri de üstlenmiş, siyasi ve askeri alt yapının önemli bir bölümünü de hazırlamıştır.²⁹⁰ Böylece hem NATO’nun imkanlarından yararlanılacaktı hem de barışı koruma operasyonları ve kriz yönetimi başarıyla sürdürülecekti.

Yine AGSK’nın geliştirilmesi yönündeki kararlar 8 Temmuz 1997’de Madrid Zirvesi’nde de gündeme gelmiştir. NATO’nun 1994 yılında Brüksel Zirvesi’nde başlattığı ve Avrupa’nın tümünde güvenlik ve istikrarın güçlendirilmesini hedefleyen BİO, girişiminin değerlendirildiği 1997 Madrid Zirvesi’nde İttifak’ın yeniden yapılanma sürecine hız verilmesi gerektiği de vurgulanmıştır. Ayrıca NATO içinde AGSK’nın oluşturulması ile ilgili olarak, BAB önderliğinde düzenlenecek hareketlerde NATO tarafından verilen desteğin her boyutu kapsayacak düzeye getirilmesi gerektiği belirtilmiştir.²⁹¹ 1998’e kadar, AGSK ile ilgili tartışmalar Avrupa güvenliğinde NATO’yu esas alan ve İttifak’ın Avrupa ayağını güçlendireceği düşünülen fikir etrafında şekillenmiştir.

1998 yılındaki bazı gelişmeler, AGSK tartışmalarında önemli bir dönüm noktası olmuştur. İngiltere, Avrupa’nın savunma yeteneklerinin geliştirilebilmesinin, AB çerçevesinde mümkün olacağı yönündeki yeni yaklaşımı doğrultusunda Fransa’nın desteğini alması, AGSK açısından yaşanacak dönüşümün itici gücü haline gelmiştir. Fakat; 1998’de İngiltere ve Fransa’nın St.Malo’da yaptıkları yıllık ikili zirve toplantısı sırasında belirlenmiş olan ve “Petersberg görevleri” diye bilinen; insani yardımlar ve kurtarma, barışı koruma, kriz yönetiminde müdahale, barışı sağlama girişimlerinde, AB’nin kararlarının BAB tarafından uygulanması hedeflenmiştir.²⁹²

İngiltere ve Fransa arasında yapılan görüşmelerin ardından yayınlanan ortak bildiride taraflar;

- “Amsterdam Antlaşmasında yer alan ODGP’nin hemen uygulamaya aktarılmasını,

²⁹⁰ Buharalı, s.23.

²⁹¹ Özdemir, s.14.

²⁹² Sadioğlu, www.genclik.cydd.org.tr/derne/0505/Kurultay2005-Sahin-Umitkoy-doc.,06.08.2005.

- AB'nin uluslararası krizlere müdahale edebilecek, müstakil hareket yapabilecek kapasiteye sahip olması ve bunun için yeterli askeri güç ile desteklenmesini,
- NATO'nun bir bütün olarak müdahil olmadığı yerlerde, AB'nin karar alması için, AB'nin uygun bir yapıya ve askeri kapasiteye kavuşturulmasını istemişlerdir.”²⁹³
Bunun için de AB bünyesinde ileride hem askeri hem de kurumsal olarak bağımsız bir yapıya kavuşacak bir organizasyon amaçlanmıştır. Saint - Malo Anlaşması'ndan sonra, 7 Aralık 1998'de AB Genel İşler Konseyi Toplantısı'nda AB'nin daha özerk bir askeri yapılanmaya sahip olacağı vurgulanarak; NATO'nun 5.Maddesi'nin öngördüğü yükümlülükler, nükleer caydırıcılık ve kolektif güvenlikten sorumlu olması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca, NATO içinde Avrupa'daki krizlerin yönetilmesi için yeni bir karar mekanizması oluşturulması da kararlaştırılmıştır. Ancak AB'nin Avrupa güvenliği ile ilgili NATO'dan taviz kopartmadığı ve önemli bir ilerlemenin de sağlanmadığı görülmektedir. Bir nevi eski alınan kararların değişik isimler ve kurumlarla tekrar olmuştur.²⁹⁴

St.Malo'yu takiben NATO'nun 50. kuruluş yıldönümü vesilesiyle üye ülkelerin Devlet ve Hükümet Başkanlarının katılımıyla 1999 yılında Washington'da düzenlenen Zirve toplantısında hem İttifak'ı yirmi birinci yüzyıla taşıyacak Yeni Stratejik Konsept kabul edilmiş, hem de AB ile NATO arasında oluşturulması planlanan yeni ilişkinin de müzakeresi başlatılmıştır. Türkiye ise, yaklaşık 50 yıl boyunca elde ettiği NATO içindeki konumunu AB üyesi olmaktan ötürü kaybetmek endişesiyle bu müzakerelere aktif şekilde katılmıştır.²⁹⁵ Ayrıca konseptin AGSK başlığı altında yer alan 30'uncu maddesiyle AGSK'nın 1996 yılında Berlin'de alınan kararlara uygun olarak NATO içinde geliştirilmeye devam edileceği belirtildi. Bu, tüm Avrupalı müttefiklerin, görev ve faaliyetlerine daha uyumlu ve etkili bir katkı yapmasını sağlamak için alınan bir karar olmuştur. Böylece NATO'nun askeri olarak sorumlu olmayacağı bir harekatta, NATO imkan ve kabiliyetlerinin AB'nin katılacağı bir harekate tahsis edilmesi, tüm Avrupalı müttefiklerin tam haklarla katılımı da dikkate alınarak, her defasında ayrı ayrı ve oybirliği ile karar altına alınacaktı.²⁹⁶ Ayrıca Konseptin 10.maddesinde yer alan; “önceden belirlenmiş NATO imkan ve kabiliyetlerinin AB'ye tahsisi ve AB'nin

²⁹³ Ülger, “Avrupa Güvenlik ...”, s.106.

²⁹⁴ Çakmak, s.234.

²⁹⁵ Buharalı, s.31.

²⁹⁶ Şimşek, s.174.

NATO planlama yeteneklerine güvenceli erişimi konusunda düzenlemelerin yapılacağı...” ibaresi AB ülkeleri tarafından otomatik bir erişim olarak algılanmıştır. Türkiye ise baştan beri NATO imkan ve kabiliyetlerine erişim için “*case by case*” her durum için karar ilkesinin uygulanacağını belirtmiştir.²⁹⁷ 9 madde ile de; “NATO destekli AB operasyonlarına, NATO - BAB arasındaki mevcut danışma mekanizmaları dikkate alınarak, AB üyesi olmayan Avrupalı müttefiklerin mümkün olan en üst seviyede katılımın güvence altına alınmasına” önem verilmektedir.²⁹⁸

AGSK'nın görev ve faaliyetlerinin artırılması, Avrupa'da daha fazla rol üstlenmesi ABD içinde görüş farklılıkları yaratmıştır.

ABD'de AGSK'nın gelişimi ile ilgili iki görüş bulunmaktaydı. ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell, konuya daha ılımlı bir şekilde yaklaşmış ve NATO'nun ilgileneceği krizlerde AB'nin rol oynayabilmesi için Acil Müdahale Gücünün geliştirilmesi gerektiğini savunmuştur. Bunun için de ABD'nin destek olacağını ifade etmiştir. Diğer taraftan ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld de daha radikal bir tutum izlemiş ve AGSK'nın gelişmesi sonucunda ABD'nin bölgedeki gücünün azalacağını dile getirmiştir.²⁹⁹

Bu durumda AGSK'nın geleceği hakkında kesin bir kanıya varmak oldukça güç olsa da AB'nin NATO'ya askeri anlamda bağımlılığının uzun vadede azalacağı görülmektedir. Ancak Avrupa, Soğuk Savaş'ın bitmesinden beri güvenliğini NATO'nun desteğiyle sağlamıştır. Söz konusu konjoktür AB üyelerinin NATO ile kolektif olarak çalışmasını gerekli kılarken; askeri imkan ve kabiliyetler ihmal edilmeyecek, NATO ile işbirliği her zaman geliştirilecektir. Dolayısıyla AGSK'nın AB'nin bir parçası haline gelmesi, Avrupa'nın bir kültürünü temsil etmesi uzun vadede olması gereken bir proje de olsa da ivedilik arz eden bir konudur.

Ayrıca AGSK'nın 2000'li yıllardaki değişimi ve gelişimi “Türkiye'nin NATO Üyeliğinin AGSP'ye Etkisi” başlıklı bölümde değerlendirilecektir.

²⁹⁷ Rupp, s.55.

²⁹⁸ Armağan Kuloğlu, “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye”, **Stratejik Analiz**; Tahran'da İkinci Raund: Reformculara Rağmen Reforma Devam, ASAM Yayınları, Sayı 15, (Temmuz 2001), s.74.

²⁹⁹ A.Seda Serdar, “Yıldız Savaşlarının Oğlu ve AGSK: ABD'nin Bitmeyen, Avrupa'nın Başlamayan Oyunu”, **Stratejik Analiz**; IMF-Krizler ve Türkiye, ASAM Yayınları, Sayı 14, (Haziran 2001), s.45.

2. 5. AB - NATO İlişkisi:

Uluslararası alanda etkin olan uluslararası örgütler devletler arasında iş birliğini geliştirirken; uluslararası barış ve güvenliğin de teminatıdır. Birbirleri ile ilişkili olan bu örgütlerin en önemlileri ise AB, NATO ve BM'dir.

AB, ekonomik ve parasal alanda ABD'nin doğal rakibi ve tek pazarın tam olarak yürürlüğe girmesiyle muhtemelen daha ciddi bir rakibidir, fakat güvenlik alanında ABD'ye rakip olması oldukça zordur. Politik ve ekonomik işlerde AB'nin küresel rolü ve NATO'nun AB için bölgesel önemi Avrupa için temeldir. AB'nin "dış ilişkileri" çok geniş ve kapsamlıdır ve mali açıdan dış yardım konusundaki Amerikan çabalarını gölgede bırakmaktadır. Bush yönetiminin mali politikası bile, ABD imkan ve kabiliyetlerinin savunma önceliklerinden öte bir şey yapmadığı için çarpıcı bir başarısızlıktır.³⁰⁰ Fakat NATO bünyesinde tartışmasız üstünlüğü olan ABD'nin savunma için yaptığı harcamalar NATO'nun önemini artırmıştır. Dolayısıyla NATO'nun doğuya doğru genişlemesi ABD'nin etkinliğini daha da artıracaktır. Ancak AB'nde ise; genişlemeyle birlikte siyasi birliğin azalması ve AB içinde Avrupa savunmasına yönelik karar alma mekanizmasının geç işlemesi ABD'nin bölgede rolünü artıran diğer bir faktör olacaktır. Çünkü AB'nin uzun vadede NATO'nun imkan ve kabiliyetinin boyutuna erişmesi çok zor gözükmektedir.

AB içinde müzakere ve uzlaşma kültürünü daha fazla benimseyen Avrupa ülkeleri, güvenlik meselelerinde de özellikle "gerektiğinde tek taraflı/tek başına hareket edebilme ve askeri güç kullanabilme" noktalarında ABD ile uzlaşmazlığa dönüşebilmektedir. ABD'nin yaklaşımı, yeni tehditlere karşı uluslararası koalisyon oluşturmada müttefik kavramını ön plana çıkarma şeklinde uygulamaya dönüşmektedir. Bu yaklaşım, özellikle BM, DTÖ (Dünya Ticaret Örgütü) ve uluslararası anlaşmalarla ilgili görüşmelerde kendi konularında sürekli üyeleri arasında uzlaşma ve müzakerelerle ilerleyen AB'yi, gerektiğinde tek taraflı hareket etmeye eğilimli ABD'den ayırmıştır.³⁰¹ Çünkü güvenliğin boyutları değişmiştir ve değişen güvenlik ortamının gelişmekte olan güç ve politikalarına göre belirlendiğini varsayarsak; devletlerin ulusal çıkarlarını kontrol altına almalarında, ulusal güvenliği

³⁰⁰ Peter Volten, "Küreselleşmenin Amerika ve Avrupa'nın Güvenlik Stratejilerine Yansımaları" Genel Kurmay Başkanlığı - SAREM, **Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik - Birinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2003, s. 181.

³⁰¹ Beriş - Gürkan, s.14.

sağlamalarında AB'nin dünyada çok daha fazla öneme sahip olacağı öngörülmektedir.

Ancak ABD'nin tek taraflı hareket kabiliyetinin olması ve istediği zaman bunu kullanabilmesi gerçeği de yadsınmamalıdır. Avrupa'da ise, böyle bir imkan ve kabiliyet söz konusu değildir. Avrupa'nın AB çerçevesinde böyle bir imkan ve kabiliyet geliştirmesi, her şeyden önce geniş, diğer kıtaları da kapsayan bir stratejik vizyon geliştirmesine bağlıdır. Böyle bir stratejik vizyonu geliştirebilen bir AB ise, ortak değerlerin yorumu ve özellikle kuvvet kullanmanın meşruiyeti konusunda ABD ile anlaşmaya bugünkünden çok daha hazır olabilir. Böyle bir Avrupa ile ilişkilerinde ABD daha uzlaşmacı davranma zorunluluğu duyabilir.³⁰² Aynı zamanda, ABD ve AB ülkeleri köklü bir ortaklığa, geniş ortak ekonomik çıkarlara sahiptir. ABD "tek-çok kutuplu" bir dünyada askeri ve ekonomik anlamda bir devdir ve askeri liderlik ile müttefiklerinin siyasi, askeri desteğine duyduğu ihtiyaç arasında bir denge kurmak zorundadır. Biraz ters bir yönde de olsa AB'nin de bir denge kurması gerekir. AB'nin ABD ile uzun süren ortaklığı ve ekonomik çıkarları paylaşırken statüsünün ima ettiği yüksek beklentilere ulaşip ulaşmayacağına ve dünyada ve ABD karşısında etkileyici ekonomik başarıları, imkan ve kabiliyetleri gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceğine karar vermesi gerekir. AB'nin ABD askeri desteğine ihtiyaç duymasına rağmen, Brüksel yine de güvenlik konularında daha eşit bir ortaklık, hatta özerk bir söz hakkı isteyebilir.³⁰³

Bu bağlamda her zaman için AB, sorunları çözerken savaştan kaçınmayı yeğlemekte ve güç kullanımına karşı olmaktadır. Fakat AB uluslararası bir örgüt olarak Avrupa'nın tümünde sorunları çözememektedir ve barışçıl gelişmeleri sağlayamamaktadır. Dolayısıyla NATO ile işbirliği AB için zorunluluktur. Bu bakımdan NATO İstanbul Zirvesi'nde de NATO ile AB'nin birlikte hareket etmeleri için çözüm önerileri belirtilirken; stratejik ortaklığın devamı istenmiştir. Mevcut ortaklığın Berlin düzenlemeleri doğrultusunda yürütülmesi, Batı Balkanlar'da işbirliğinin devam etmesini ve buradaki ülkelerin Avrupa Atlantik yapısına entegre olması gerektiği bildirilmiştir.³⁰⁴ Avrupa'nın siyasi ve ekonomik alanda elde ettiği başarı güvenlik konusunda gölgenektedir. ABD bu gölgeyi kaldırmak amacıyla

³⁰² Ali L. Karaosmanoğlu, "Transatlantik Çatlağı: Değişen Kimlikler", http://www.uzaklar.net/html/transatlantik_catlagi_degisen_html, 10.01.2005.

³⁰³ Volten, s.165.

³⁰⁴ Karaosmanoğlu, http://www.uzaklar.net/html/transatlantik_catlagi_degisen_html, 10.01.2005.

Soğuk Savaş sonrasında itibaren Avrupa'nın kurumsallaştırması için çaba harcamış, AGSK'nın geliştirilmesini teşvik etmiştir. Böylece güvenlik alanında da eksikliğini tamamlayan Avrupa, Amerika'nın yıllarca hakim olduğu tek egemen güç kıstasını kırmayı amaçlarken; politik ve ekonomik güç olarak da dünyaya hakim olmak isteyecektir.

Ancak birleşik ekonomik piyasa ABD'nin NATO'ya bağlılığına yeni ifadeler yerleştirebilir; ABD ve AB arasındaki rekabeti artırabilir. Çünkü Atlantik ötesi ilişkilerde ekonomik konular her zaman parçalayıcılığın kaynağı olmuştur. Şimdiye kadar, politik ve askeri ilişkilerde geniş bir Atlantik fikir birliğinin olması ve İttifak'ın uyumunu korumak uğruna kısa dönemli ekonomik çıkarların feda edilmesi Amerika için katlanılabilir bir görüntü oluşturmuştur.³⁰⁵ Bu amaçla Ocak 1994'ten itibaren ABD ve AB yetkilileri bir "Atlantik İşbirliği" kavramı üzerinde çalışmaya başlamışlardır. Sonuçta Aralık 1995'te Clinton ile AB Komisyon Başkanı tarafından Madrid'te imzalanan bir anlaşmayla "Yeni Transatlantik Gündemi" oluşturulmuştur. Bu yeni yapılanma hem ticari ilişkilerin geliştirilmesini, hem de siyasal alanlarda işbirliğini öngörmektedir. ABD - AB ilişkilerinde dikkat çekici nokta ise, AB'nin derinleşmesi ve genişlemesi sürecine ABD'nin verdiği destektir. ABD, ekonomik açıdan gelişmiş, istikrarlı bir Avrupa'yı güvenliği, refahı için gerekli görmektedir.³⁰⁶

ABD - AB ilişkilerinin geleceği hakkında fikir yürütürken hiç dikkatten kaçırılmaması gereken unsur, bu ikilinin sayıları giderek artan konularda değişik düşüncelere sahip olsalar da, birbirlerine askeri bir tehdit oluşturmamalarıdır. Hatta AB ve ABD, aralarında değer, çıkar ve algılama farklılıkları derinleşse bile, ortak bir tehditle karşı karşıya kaldıklarında birbirlerine sarılmakta tereddüt etmeyecek kadar doğal müttefiklerdir. Atlantik İttifakı, başka birçok şeyin yanında, yoğun ve derin bir şekilde kurumsallaşmış bürokratik bir ilişkidir. İlişkinin kurumsallaşmış olması devamlılık sağlamakta, anlaşmazlıkları kriz boyutuna gelmeden engellemektedir.³⁰⁷

Ayrıca yeni güvenlik endişeleri AB ile NATO ilişkilerini beslemektedir. Bu durum AB ve NATO'nun mevcut yapılarını koruyarak sorumluluklarını yerine

³⁰⁵ Carpenter, s.245.

³⁰⁶ Uzgel, s.248.

³⁰⁷ Şanlı Bahadır Koç, "AB-ABD İlişkilerinde Metal Yorgunluğu", **Stratejik Analiz**; IMF, Krizler ve Türkiye, ASAM Yayınları, Cilt 2, Sayı 14, (Haziran 2001), s.42.

getirmelerine ve bünyelerine yeni üyeler eklemelerine neden olmaktadır. Ancak üyelik kriterleri ve karar verme kriterleri iki örgüt için değişkenlik göstermektedir.

AB üyelik kriterleri, NATO'ya giriş kriterlerinden çok daha fazla konuyu da içermektedir. AB tarafından Haziran 1993'te Kopenhag'da ve Aralık 1995'te Madrid'te kararlaştırıldığı üzere; demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıkların korunması gibi konular NATO'ya üyelik için yeterlidir. Ama AB üyeliğine başvuranlar, bunlara ilaveten AB'deki rekabetçi baskıya ve piyasa güçlerine direnebilmek için tam olarak işleyen bir piyasa ekonomisine sahip olmalı; siyasi, ekonomik ve parasal birliğin hedeflerine bağlı kalmalı ve diğer AB üyelerine uyumlu hale getirmek için idari yapılarını ayarlamalıdır.³⁰⁸

Ayrıca iki örgüt arasındaki iş bölümünün her bir krizin doğasını ve bu kriz için gereken mukabele türünü yansıması da gerekmektedir. Örneğin, savaşan tarafları ayırmak gibi yoğun bir askeri varlık gerektiren operasyonlar şimdilik NATO'nun görev alanı içinde yer almalıdır. Buna karşılık; AB çabalarını muharebe operasyonları üstlenebilecek ve kendi kendini uzun süre idame ettirebilecek büyük çaplı kuvvetlerin uzak mesafelerde hızla konuşlandırılmasından ziyade barışı koruma, afet yardımı ve insani yardım yönünde geliştirmektir. Ayrıca, kriz durumlarında uluslararası polis gücü konuşlandırmak veya yerel makamların çökmesini önlemek çoğu kez daha sonra gerekecek olan askeri eylemden kaçınılmasını sağlayabilir.³⁰⁹ Bu durumu etkileyecek en önemli olgu da İttifak'ın geçirmiş olduğu dönüşümken; buna paralel olarak AB'nin de kendine yeni hedefler çizmesi, yeni politikalar üretmesi ve ABD'nin yer almadığı görevlerde yeteneğini kendi güvenliğini sağlayacak düzeye getirmesi gerekecektir. AB ve NATO Avrupa için sıkı bir işbirliğinin devamı niteliğini taşıyacaktır.

NATO ile sıkı bir işbirliğinde olan diğer bir örgüt BM'dir. Milletler Cemiyeti ve beraberinde Soğuk Savaş zamanında kurulan BM, barışı bozanlara karşı koymanın ancak askeri bir ittifakla gerçekleştirilmesi gerektiğine inanarak NATO'nun kurulmasına olanak sağlamıştır. Dolayısıyla mevcut olan BM ve NATO arasındaki sıkı işbirliği Soğuk Savaş döneminin bir yansımasıdır. NATO anlaşma hükümleri askeri anlamda ittifakı ve güvenliği sağlarken; BM Antlaşması

³⁰⁸ David - Levesque, s.31.

³⁰⁹ Lionel Ponsard, "Güvenlikte Yeni Bir Dönem", <http://www.nato.int/docu/review/2004/issue3/turkish/art3.html>, 20.02.2006.

uluslararası barış ve güvenliğin, insan haklarının teminatı olarak birbirini bağlayıcı niteliktedir.

Askeri kuvvet kullanımı ve tehdidi, bu hususlarla ilgili BM Antlaşması'nın hükümleri, NATO'nun görevleri ve sorumluluk alanları, barış güçleri ve genel olarak uluslararası meşruiyet konularında Atlantik'in iki yakası arasında fikir farklılıkları vardır. Bu farklar o kadar ciddidir ki, ortak olan değerleri ortak olmaktan çıkaracak niteliktedir.³¹⁰ Ancak son on yılda dünyanın her tarafında baş gösteren çok çeşitli krizler, uluslararası terör BM'nin böylesine önemli krizler karşısında yönetim, maliyet, kadro zorluklarını tek başına kaldıramayacağını ortaya çıkarmıştır. Bu durum, BM'yi NATO ile işbirliği yapmaya yöneltmiştir. NATO İttifakı'nın bu tür gayretlere destek vermede en önemli teşkilat olduğu görülmüştür. Zira NATO İttifakı içinde;

- Çokuluslu Komuta - Kontrol Sistemi,
- Müşterek Harekat Usulleri,
- İttifak Altyapısı ve İrtibat Sistemleri,
- Hazır Mevcut Kuvvetler, 40 yıllık bir deneyim sonunda oluşturulmuştur.³¹¹ Ancak BM ve NATO'nun birlikte bu tür krizlere ve uluslararası teröre karşı siyasi ve askeri müdahalede bulunması uzun zaman almaktadır. Bunun en önemli nedeni Soğuk Savaş döneminin bitmesine rağmen halen süregelen siyasi denge unsurudur. Bu nedenle krizlere karşı başarı göstermenin temeli, olabildiğince fazla ülkenin Barışı Destekleme Harekatlarına fiilen katılmasıdır. Böylece uzun süreli ve çok daha farklı hareketlere sahip çok uluslu Barışı Destekleme Harekatlarının dünya ülkeleri ve uluslararası örgütler tarafından desteklenmesi önem taşımaktadır.³¹²

Ayrıca Avrupa ülkelerinin çoğunluğu, BM dışında güvenliklerini KAİK, AGSK, AB, BAB gibi örgütlenmelerle de sağlamaktadırlar. Buna rağmen bir saldırı veya kriz durumunda, BM'nin kararları doğrultusunda ekonomik yaptırım, ambargo veya ablukaya başvurmak zorunda kalınmaktadır.³¹³ Ancak NATO'nun BM kararlarına bağlı kalmaksızın ve beklemeksizin askeri hareket kararları da alması söz konusudur. Kuruluş amaçları dünya barışını sağlamak olan BM ve NATO, Avrupa'nın güvenliği için işbirliği de yapmak zorundadır. Bu işbirliğini bu iki örgüt

³¹⁰ Karaosmanoğlu, http://www.uzaklar.net/html/transatlantik_catlagi_degisen_html, 10.01.2006.

³¹¹ Güneydoğu Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanlığı, s.30.

³¹² "NATO'nun Krizlere Müdahale Beklentileri ve Çok Ulusluluk", <http://www.tsk.mil.tr/uluslararsi/natolojistik/natokriz.htm>, 18.08.2006.

³¹³ Bilbilik, "NATO...", s.34.

güvenliğin askeri boyutunun yanı sıra siyasal, ekonomik ve insani durumlarını da içeren konulara yansıtılmalıydılar. Çünkü AB'nin askeri imkanlarını zorlayacak bir kapasiteye ulaşması ve tek başına müdahalelerde bulunması ihtimali oldukça zayıf olduğu düşünülürse meydana gelen terör olaylarına ve tehditlere karşı üç örgütün birlikte hareket etmeleri gerekebilecektir.

2. 6. Avrupa'nın Güvenliği İçin NATO'daki Güvenilir Müttefik Türkiye

2. 6. 1. Türkiye'nin NATO'ya Girişi:

Türkiye'nin NATO üyeliği haklı gerekçelere dayanarak, uzunca bir maraton sonrasında gerçekleşmiştir. Bu maratona başlatan vesile Sovyet yayılcılığı iken üyeliği kesinleştiren olay Kore Savaşı olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği'nin birden bire ülkemizin doğusunda ciddi toprak taleplerinde bulunması Türk dış politikasını zor duruma düşürürken; o süreçte bu talepler bizi istemeyerek de olsa NATO'ya bir anlamda kuşatma altına girmeye itmişti.³¹⁴ Böylece Türkiye, savaş boyunca yalnızlık politikasını uygulamayı başarmıştı. Fakat artık Batı yanlısı politikasının sonucu olarak kendini NATO içinde görmek ve Sovyet tehdidine karşı korunmak istemekteydi. CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) yönetiminin birincil hedefi haline gelen İttifak'a üye olmak için ilk başvuru 1949'da olmuş ancak ABD'nin herhangi bir itirazı bulunmamasına rağmen diğer üyeler tarafından Sovyetleri tahrik etmemek amacıyla kabul görmemişti.

ABD'nin her ülkede kendilerine bağlı güçlerin iktidara getirilmesi gerektiği kararnamelere, konsept belgelerine yazıldığı bu dönemde Türkiye de seçimlere gidiyordu. Mayıs 1950'de gerçekleşen seçimlerde Menderes'in iktidara gelmesiyle Türkiye'nin "komünizme karşı bir doğal kale" haline getirilme çabaları da yoğunlaştı.³¹⁵ CHP'ye karşı (DP) Demokrat Parti'nin zafer kazanmasıyla; bu önemli siyasal değişim, Türkiye'nin artık tam bir demokrasi içinde olduğunun kanıtı olarak

³¹⁴ Bilbilik, "NATO...", s.100.

³¹⁵ Hiçyılmaz, s.42.

değerlendirildi. ABD, DP'nin zaferini Türkiye'de ekonomik durumdan duyulan hoşnutsuzluğa ve çoğu CHP liderinin tek parti tutumuna bürünmesine yorumlamıştı. Başkan Truman, Türkiye'nin yeni Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a yazdığı tebrik mektubunda, Türkiye'deki demokratik gelişmelerin bu şekilde ilerlemesini kutluyordu.³¹⁶ DP yönetimi de vakit kaybetmeden NATO'ya tam üyelik için tekrar 3 Ağustos 1950'de başvurmuş ancak başvuru Sovyetlere yakın olan kuzey ülkelerince kabul görmemişti.

Başbakan Menderes ise, 1950 Ağustos'unda Türkiye'nin NATO dışında bırakılmakla kaldığı tehlikeyi şöyle belirtmektedir: “Zaten, böyle bir müracaat (NATO'ya girmek için) yapılmamış olsaydı vaziyet şimdiki kadar ciddi olmazdı... Atlantik Paktına girmek vaki taleplerimizin kabul olunmaması, memleketimize karşı muhtemel herhangi bir tecavüzü adeta cesaretlendirici bir hareket olarak dahi terakki olunabilir. Böyle bir netice asla arzulanmadığına göre bu vaziyetin yakın zamanda ıslahına tabi ve zaruri görmekteyiz.” Bu sıralarda gerçekten Sovyetler Birliği Türkiye'nin bu endişelerini artıran girişimlerde bulunup, Boğazlar sorununu bir kez daha alevlendirmeye çalışıyordu.³¹⁷ Rusya'nın boğazlar konusundaki politikası ta Çarlık dönemine dayanmaktaydı. Montreux'den beri Rusya boğazların kontrolünü ele geçirmek ve Karadeniz'e kıyısı olan devletleri egemenliği altına almak istemişti. Bu stratejisini de savaş sonrası yanına Yugoslavya'yı, sosyalist bloka geçen Romanya ve Bulgaristan'ı da alarak devam etmek istemişti.³¹⁸ Dolayısıyla İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasından itibaren savaş dışında kalan Türkiye bu durum karşısında, savaşın sonuna doğru Sovyetler Birliği'nin istekleri yüzünden büyük bir baskı altında kalmıştı ve bu baskı Türkiye'yi ABD ile yakınlaşmaya itmişti.

1 Ağustos 1950'de Türkiye'nin NATO'ya katılmak için resmen müracaatta bulunacağı Ankara'da açıklandı. 4 Nisan 1949'da Washington'da Kuzey Atlantik Antlaşması'nı imzalayan 12 ülke, 22 Ekim 1951'de Londra Konferansında “Kuzey Atlantik Bölgesi güvenliği'nin, Yunanistan Krallığı ile Türkiye Cumhuriyeti'nin işbu antlaşmaya iltihakıyla artacağına kani bulduklarını” bildirdiler. Ayrıca bu hususta 4 maddelik bir protokolda imzalamışlardır. Bu raporun 1.maddesinde: “iş bu Protokolün yürürlüğe girmesiyle, ABD hükümeti bilumum taraftarlar namına, Yunanistan Krallığı Hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'ne bu Protokolün

³¹⁶ George Mc.Ghee, **ABD - Türkiye - NATO - Ortadoğu**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1992, s.131.

³¹⁷ Sander, “Türk...”, s.64.

³¹⁸ Erhan Başyurt, **Ateş Yolu: Boğazlarda Bitmeyen Kavga**, İstanbul: Timaş Yayınları, 1998, s.68.

ikinci maddesi ile muaddel şeklini alacak olan Kuzey Atlantik Antlaşması'na iltihak için bir davetiye gönderecekti. Bunu müteakip, Yunanistan Krallığı ile Türkiye Cumhuriyeti'nden her biri, iltihak vesikasını Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti'ne tevdi eylemesi tarihinde, antlaşmanın tevfikeyen işbu Antlaşmaya taraf olacaklardır.”³¹⁹ Böylece 22 Ekim 1951'de Türkiye ile Yunanistan NATO'ya üyelik için davet edildiler.

Bu arada daveti iki ülke tam üyelik olmazsa reddedecekti. Türkiye ve Yunanistan bu garantinin verilmesini ABD dışındaki NATO'ya taraf diğer üyelerinden de istemekteydi. Birçok faktörün iki ülke arasında benzer olması özellikle coğrafi olarak Yunanistan; Anadolu ve Balkan ülkesi, Türkiye ise hem Asya hem de Anadolu ülkesi olması ve Avrupa'da toprağa sahip olması üyelik için eşit şartlar oluşturmaktaydı.³²⁰ Dolayısıyla Yunanistan'ın üye olup da Türkiye'nin İttifak'a alınmaması gibi bir durum söz konusu olamazdı aksi halde Avrupa güvenliği çok şey kaybedecekti.

Çünkü NATO'nun kurulması Avrupa'daki güvenlik endişeleri henüz kaldırılmış değildi. Özellikle 25 Haziran 1950'de Kore Savaşı'nın başlaması, kıta genelinde Sovyetler Birliği'nin yayılmasından duyulan korkuları artırmıştı. Avrupa özellikle Almanya yeni bir silahlanma ve savunma arayışına girmişti. ABD, Avrupa'nın savunması için Almanya'nın silahlandırılmasını zorunlu görüyordu. Fransa ise Almanya'nın silahlanmasına karşıydı fakat ABD'nin Batı Avrupa'ya verilecek kredilerle Almanya'nın silahlanması arasında bağlantı kurması Fransa'nın geri adım atmasına neden olmuştu.³²¹ ABD, jeopolitik öneminden çok komünist saldırının durdurulması amacıyla saldırıya giriştiği Kore'de Türkiye'nin de desteğini almak için Türkiye'ye çeşitli yardım girişimlerinde bulunmuştu.

1950'li yılların başında NATO ülkeleri arasında savunma alanında büyük bir yardımlaşma gerçekleştirilmişti. Eisenhower'ın Başkanlık döneminde ABD'nin sadece Türkiye'ye sağladığı askeri yardım yılda 200 milyon doları bulmaktaydı. Eisenhower bölgeye ilave Amerikan askerleri gönderilmesinden Türkiye gibi ülkelerin kendi savunma güçlerini geliştirmelerine yardımcı olmanın daha doğru

³¹⁹ Duman, s.230.

³²⁰ Türkaya Ataöv, **NATO and Turkey**, Ankara: Sevinç Printing House, 1970, s.110.

³²¹ Ülger, “Avrupa Güvenlik ...”, s.93.

olduğunu söylüyordu. O devirde Amerikan yardımları Türkiye'nin ve diğer Avrupalı müttefiklerin savunma alanında güçlendirilmelerine gerçekten yardımcı olmuştu.³²²

Bununla birlikte Türkiye de kendini Batı ittifakı içine kabul ettirmek için çok daha fazla fedakarlıkta bulunmuştu. Türkler Kore'de gereğinden fazla sayıda kayıp vererek NATO üyeliğini garantilemişti. Türk birlikleri uzunca bir süre Kore'de kalarak yabancı askeri güçlerle çarpışmak zorunda kalmıştı. Türkiye, ABD'den gelen yardım çağrısına zaman kaybetmeden karşılık vermişti. Büyük bir Türk kuvvetini yollayarak kendini Batı ittifakının içinde olduğunu kanıtlamış, sadakatini göstermiş ve bunu ispatlamıştır. Türkiye gelen bütün baskılara aldırış etmeyerek; savaşa katılmakla kendi kaderini Amerika karşısında belirleyerek Amerikalıları sıkıntıdan kurtarmak istemiştir. ABD de ihtiyaç duyduğu üsleri kullanmak ve Sovyetler Birliği'ni denetim altına almak istediğinden Türkiye'nin katılımını istemiştir.³²³

Menderes'in seçimleri kazanmasından yaklaşık bir ay sonra başlayan Kore Savaşı'na gönüllü olarak koşan ülkelerin başında olan Türkiye de Kore'ye asker gönderme kararı mecliste onaylanmadan geçmiştir. Böylece Hükümet 4500 kişilik bir birliği ABD ile Kore'ye göndermiştir.³²⁴ Kendi kaderlerini batı kapitalizm ve emperyalizmin bir parçası yapmaktan başka hiçbir ideolojik öz taşımayan DP'nin yöneticileri, Kore Savaşı'nı bekledikleri anın gelmesi olarak yorumlamışlardır. Cumhurbaşkanı ve Başbakan Anayasa'nın açık hükümlerini çiğnemişler, TBMM'ye ait olan savaş açma yetkisini kendiliklerinden kullanmışlar ve 1 Temmuz 1950'de Türkiye'nin Kore Savaşı'na asker göndereceğini açıklamışlardır.³²⁵

Güney Kore'nin savunmasını düzenlemek için gerekli siyasal, iktisadi ve askeri güce sahip olan tek ülke ABD olarak görüldüğünden, ABD'nin müttefikleri onun kararlarını bekleyerek desteklemişlerdir. Dolayısıyla Sovyetlerin boykot ettiği BMGK'dan barışın ihlal edildiğini ve gereken tedbirlerin alınması kararını çıkaran ABD, BM'nin işgali silahlı kuvvet kullanarak durdurması görevini de kendi üstlenmiştir.³²⁶

³²² Onur Öymen, **Geleceği Yakalamak: Türkiye'de ve Dünyada Küreselleşme ve Devlet Reformu**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000, s.227.

³²³ Ataöv, s.108.

³²⁴ Hiçyılmaz, s.42.

³²⁵ Halil, s.122.

³²⁶ İlder Turan - Dilek Barlas, "Batı İttifakına Üye Olmanın Türk Dış Politikası Üzerindeki Etkileri", **Türk Dış Politikasının Analizi**, (Editör: Faruk Sönmezoğlu), İstanbul: Der Yayınları, 2001, s.651.

Dönemin ABD Büyükelçisi George McGhee ise, Ankara’da Menderes ve diğer liderlerle yaptığı sıkı diplomatik görüşmelerde, İngiltere’yi ikna edecek ve bu arada ABD’nin de uygun bulunduğu bir çözümü anlatmıştır. Türkiye’nin NATO üyeliği ve Batı Bloku içinde yer almasının Türkiye’nin Ortadoğu’daki rolüyle yakından ilgili olduğunu belirtirken; Türkiye açısından ise, Sovyetler Birliği ile komünizme karşı güvenlik elde edebilmek için NATO’ya girmek ve böylece ABD’nin askeri, siyasi ve ekonomik desteğini garanti altına alabilmek önemliydi.³²⁷ Sonuçta Türkiye’nin Kore’ye asker göndermesinin karşılığında NATO’ya kabulü, Türk Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü’nün 20 Temmuz 1951’de Meclis’te yaptığı şu “açıklama” sonrasında gerçekleşmiştir: “...Orta Şark müdafaasının gerek stratejik, gerek ekonomik bakımlardan Avrupa’nın korunması için zaruri bulunduğu kaniyiz. Türkiye Atlantik Paktı’na ilhak edince, Orta Şark’ta bize düşen rolü müessir bir surette ifa ve gerekli tedbirleri müştereken ittihaz için ilgililerle derhal müzakereye girmeye amade olacaktır”.³²⁸

20 Eylül 1951 yılında Ottawa’da yapılan NATO Dışişleri Bakanları Konseyi’nde; Türkiye ve Yunanistan’ın İttifak’a girmesine ve alınmasına oybirliği ile karar verilmiş; üyelik için davet edilmiştir. Böylece kuzey bölgesinin güvenliği için teminat sağlanırken; Türkiye’nin de uluslararası alanda güvenliği sağlanmıştır. Türkiye ve Yunanistan’ın NATO üyeliği böylece 2 Şubat 1952’de uzun bir maratonun ardından 73 oyla 2 red oya karşın onaylanmıştır.³²⁹ Sovyet tehdidine karşı Amerikan güvenlik şemsiyesi altına girme isteği, Amerikan yardımlarının azalmasını önleme kaygısı ve siyasal sistemdeki demokratikleşmenin güvenceye alınacağı düşüncesi, Batıyla bütünleşme politikasıyla birleşince, Türkiye için “ulaşılması gereken bir hedef” olmuştu. Türkiye bu hedefe 18 Şubat 1952’de NATO’ya resmen girerek ulaşmıştır.³³⁰

ABD’de Kuvvet Komutanları Kurulu Başkanı General Omar Bradley, Senato’da 15 Ocak 1952’de Türkiye ve Yunanistan’ın İttifak içine alınmasının önemine değinmiştir. “Yunanistan ve Türkiye belli başlı doğu-batı geçitlerinden biri üzerinde stratejik bir yer teşkil etmektedirler. Bu yerleri nedeniyle... Güney Avrupa’ya, Ortadoğu’ya ya da Kuzey Afrika’ya yönelik herhangi bir saldırı için

³²⁷ Ramazan Gözen, Türkiye’nin Ortadoğu Politikası:Gelişimi ve Etkenleri, http://www.strateji.cukurova.edu.tr/ORTA_DOĞU/04.asp, 25.10.2005.

³²⁸ Hiçyılmaz, s.56.

³²⁹ Sander, “Türk...”,s.80.

³³⁰ Doğan Akyaz, **Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi**, Ankara: İletişim Yayınları, 2002, s.49.

güçlü caydırıcı durumdadırlar. Saydığım bölgelerin savunulabilmesi, Akdeniz'in kontrolüne bağlıdır. Yunanistan'la Türkiye, herhangi bir saldırının Akdeniz'e çıkmak için geçmek isteyeceği iki yolu tıkamaktadır.”³³¹ Bu iki ülkenin askeri açıdan önemi ortaya konmuştur.

Ayrıca Dış İlişkiler Komitesi'nin 15 Haziran 1952'deki Senatodaki konuşmasında, ABD Genel Sekreteri, Türkiye ve Yunanistan'ın NATO üyeliğinin yalnızca kendi güvenliği için değil aynı zamanda Batı'nın güvenliğine katkıda bulunacağını belirtmiştir.³³²

Dış İlişkiler Komitesi Türkiye ve Yunanistan'ın Kuzey Atlantik anlaşmasına davet edilmesinin sebeplerini:

- Üyelikle bu iki ülke kendi topraklarının güvenliğini sağlarken; ekonomik ve askeri yapılarını geliştirmeleri sağlanacak,
- İki ülke Akdeniz ve Ege'nin güvenliğini sağlarken aynı zamanda özgür dünyanın savunulmasında stratejik bir konum sağlayacak,
- General Eisenhower'ın NATO güçleri tamamen güneybatıya kayarak bu bölgenin güçlenmesi sağlanacak,
- Yunanistan ve Türkiye'nin sahip olduğu askeri güç sınavdan geçmiştir ve herhangi bir krize hazır durumdadır,
- İki ulus da kendi demokratik kurumlarını güçlkle elde etmiş ve Batı İttifakı içinde yıllarca yer almışlardır,
- İki ülke kendilerini barışa ve kolektif güvenliğe adanmışlardır.³³³ Bu gerekçeler doğrultusunda sağlanan üyelikle Sovyet tehdidini büsbütün çekilmiş ve Türkiye savaş sırasında füzelerin tehdidi altında kalmıştır.

Türkiye, NATO'nun 20 - 25 Şubat 1952'de yapılan Lizbon toplantısına tam üye olarak katılmıştır. Bu toplantıda Türkiye kara ve hava kuvvetlerini - Güney Avrupa Harekat Sahası Başkumandanlığı'na bağlı SACEUR Yüksek Kumandanlığı emrini vermiştir. Deniz Kuvvetleri ise Akdeniz'deki diğer bütün müttefik deniz kuvvetleri ile sıkı bir işbirliği halinde hareket etmek kaydı ile Türk Genelkurmay Başkanlığı'nın emri altında kalacaktır.³³⁴ Görülen odur ki Türkiye - NATO ilişkilerinin Türkiye - ABD ilişkileri çerçevesinde değerlendirilmelidir. Türkiye

³³¹ Mcghee, s.158.

³³² Ataöv, s.115.

³³³ Ataöv, s.115.

³³⁴ Akyaz, s.49.

NATO'ya üye olduğunda bu üyelik aynı zamanda demokrasi, liberal ekonomi ve ABD yanlısı uluslararası politikaların tesisi için zorunlu görülmüştür.³³⁵

Kendisini topun ağzında hisseden ve her an bir komünist taarruzuna hedef olacağını gören, esasen yarısı Demirperde içinde bulunan Batı Almanya da NATO'ya girmek ve kendini emniyete almak istiyordu.³³⁶ Daha sonra, 14 devletin temsilcileri Paris'te 23 Ekim 1954'de yaptıkları bir toplantıda, Federal Almanya Cumhuriyeti'nin de Andlaşmaya katılması için bir Protokol imzalamışlardır. Tasdik 6471 sayılı bir Kanunla, bu katılım Protokolü tasdik edilmiştir. Federal Almanya 5 Mayıs 1955 tarihinde, 15'inci üye olarak, NATO'ya resmen katılmıştır.³³⁷ Ayrıca Almanya, İtalya, İspanya kuvvetlerinden oluşacak dört tümen de Avrupa'nın savunulması için kullanılacaktı.

2. 6. 2. Türkiye'nin NATO'ya Alınış Nedeni:

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin dışı açılımını etkileyen iki olgu söz konusuydu. Bunlardan birincisi, savaş sonrası dünyanın en güçlü devleti olarak ortaya çıkan ABD'nin uluslararası ekonomik ilişkilere getirdiği dönüşümdür. Artık tek tek devletlerarası ilişkiler yerine kurulmasında önderlik ettiği örgütler tekil devletlerle ilişkileri yürütüyordu. Fakat bu örgütlerin temel politikalarını, kendisi ve batının güçlü ülkeleri belirliyordu. İkinci olarak da savaşın galiplerinden biri olan Sovyetler Birliği'nin yayılmasını, etkinliğini artırmasını sınırlamak üzere ABD'nin kendi çekim alanını güçlendirmeyi hedeflemesi ve bu yolla batının, Sovyetler Birliği karşısında güçlenmesidir. Çünkü, Savaştan güçlenerek çıkan Sovyetler Birliği, kapitalist dünya ile sosyalist dünya arasındaki bloklaşmayı hızlandırmıştır.³³⁸ Bu durumda da ABD dış politikası Sovyetler Birliği'ne yakın olan ülkelere özellikle de Türkiye'ye doğru yönelmiş ve ileri bir savunma stratejisini gerektirmiştir.

Bir Sovyet saldırısına karşı NATO'nun savunacağı hat, Sovyetler Birliği ile ilk temas bölgesinden geçecek, saldırı burada durdurulmaya çalışılacaktı. Bu stratejinin mantıklı bir sonucu olarak ABD, Türkiye'deki deniz ve hava üslerinin

³³⁵ Mehmet Ziya Varol, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği", <http://www.2023.gen.tr/eylul2001/giris.html>, 20.01.2006.

³³⁶ Erer, s.78.

³³⁷ Soysal, s.390.

³³⁸ Rana Atabay Baytar, "1950'li Yıllarda Hazırlanan Amerika NATO Yönlendirici Raporlar: Barker Raporu", Ekonomi - Politik Kalkınma, <http://www.kaykusuz.tripod.com/id34.html>, 13.09.2004.

otomatik olarak Batı'nın emrine tahsis edileceğinden emin olmak istemekteydi. Dolayısıyla sözü edilen bir Akdeniz Paketi'nin kurulması bu durumun gereklerine cevap vermeyeceğinden, ABD önceleri savunduğu bu kuruluş yerine sonraları Türkiye'nin ABD'ye üs vermesini istemiş, bu da olmayınca Türkiye'nin NATO'ya alınması yanlısı olmuştur. Çünkü Türk üslerinin kullanılması ABD tarafından NATO'ya üye sıfatıyla kabul edilmesine bağlanmış bulunmaktaydı. ABD, bir savaş çıktığı takdirde, stratejik hava kuvvetlerini Sovyetlere karşı derhal kullanmak istemekte ve bunun için de üslerin derhal hazır olması gerekmektedir. Hatta Türkiye'nin NATO'ya girmesinden önce bu yönde yoğun çalışmalara girişildi. Kolorado Senatörü Johnson, 23 Mart 1951'de Senato'da verdiği demeçte, Türkiye'deki hava üslerinin önemini belirtti.³³⁹

Johnson mektubu olarak adlandırılan bu demeç yazıldığı dönemin çok ötesinde etkilerini sürdüren bir belge oldu. Bu mektup, ABD'nin dostluğu ve güvenilirliği hakkında Türkiye üzerinde derin bir iz bırakmakla kalmadı, aynı zamanda Türkiye'nin dünya olaylarındaki rolü ve yeri konusunda canlı bir tartışmayı başlattı. Johnson mektubunda yer alan en önemli paragrafta: "NATO müttefiklerimizin, tam rıza ve onayı olmadan Türkiye'nin girişeceği bir hareket neticesinde ortaya çıkacak Sovyet müdahalesine karşı Türkiye'yi savunma yükümlülükleri olup olmadığını müzakere etmek fırsatını bulmamış olduklarını takdir buyuracağınız kanaatindeyim"³⁴⁰ diyerek Türkiye'nin bulunduğu konuma dikkatleri çekti.

Şayet NATO, Türk kuvvetlerini reddetmiş olsaydı, diğer müttefiklerin Avrupa'nın ve Akdeniz'in ortak savunması için daha pahalı tedbirleri yüklenmiş olacakları bir gerçektir. Bunun için de Türkiye'nin NATO'ya askeri katkıda bulunması sadece İttifak'ın Güney - Doğu kanadının güvenliği bakımından değil üye ülkelerin askeri çabalarını daha alt seviyede tutmalarına imkan vermesi bakımından önemlidir.³⁴¹ Bu arada Türkiye ile Yunanistan'a da bir Sovyet saldırısı olasılığı üzerinde durulmuştur. NATO'nun Beşli Askeri Komitesi de 1950 Temmuz'unda Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve İran'ın saldırı riski altında olduğuna karar vermiştir. ABD entelejans tahmini 15 Kasım 1950'de, aralarında Türkiye'nin de

³³⁹ Sander, "Türk...", s.58.

³⁴⁰ Cengiz Çandar, "Türklerin Amerika'ya Bakışından Örnekler ve Amerika'nın Türkiye Politikası" **Türkiye'nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası**, (Editör: Morton Abramowitz), Ankara: Liberte Yayınları, 2001, s.183.

³⁴¹ Huntley, s.74.

bulunduğu Sovyetler Birliği'yi çevreleyen Avrupa ve Asya ülkelerini tehlike altında görmüştür. ABD'nin Sovyetlerden gelebilecek bir saldırı tehdidi bekleme psikolojisi 1953'e kadar sürmüştür. 23 Ekim 1953 entelejans raporu, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu Sovyetleri çevreleyen ülkelerin savunmasına yönelik taahhütleri ve artan Amerikan nükleer silah birikimi sayesinde, Sovyetler Birliği'nin yakın gelecekte yerel saldırganlık eylemlerine girişmesi olasılığının kalmadığını belirtmiştir.³⁴² Kore Savaşı bu açıdan bakıldığında Türkiye ve dünya için bir dönüm noktası olmuştur. Bütün dünya milletleri Batı ittifakı ile komünizme karşı gelmiş ve Sovyet yayılmacılığının gidişini engellemiştir.

2. 6. 3. NATO İçinde Türkiye'nin Konumu:

Türkiye'nin sahip olduğu coğrafi konum geçmişten beri devletler için odak noktası olarak savaşlara neden olmuştur. Bugün de bu durum yine geçerliliğini korumuş ve Türkiye gerek uluslar gerekse uluslararası örgütler için stratejik önem arz eden bir konuma gelmiştir.

Türkiye'nin NATO'ya üye olmasına, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ülkenin toprak bütünlüğünün Stalin liderliğindeki Sovyetler Birliği tarafından tehdit edildiği yönündeki stratejik tercihi neden olmuştur. Türkiye, Truman Doktrini ile Amerika'dan yardım almıştı. 1950'de de İnönü'nün tek parti yönetimine son veren ve Türkiye'yi NATO'ya üye yapan Menderes'in DP'nin kararıyla Kore Savaşı'na, ABD'yi etkilemek ve NATO'ya üyeliğini garanti etmek amacıyla, isteyerek katılmıştı.³⁴³ Kore Savaşı'na katkılarıyla 1952'de NATO'ya üye olan Türkiye, Soğuk Savaş yıllarında bir kanat ülkesi olarak oynadığı rolle, Avrupa ülkeleri üstündeki tehdidin azalmasına ve bu ülkelerin savunma harcamalarını azaltarak ekonomik kalkınmalarını sürdürmelerine önemli katkılarda bulunmuştu. Üstelik Türkiye NATO'nun kanat ülkesi olarak, tehdidi yoğun biçimde hisseden bir konumda savunma harcamalarını kısamamış, Batı Avrupa'daki gibi ekonomik kalkınmaya ağırlık verebilme lüksüne sahip olmamıştı.³⁴⁴

Türkiye'nin NATO'ya girişinden kısa bir süre sonra ABD, Ortadoğu'daki İngiliz etkisini devralarak ama İngiltere'nin de yardımı olarak, bölge ülkelerini

³⁴² Bostanoğlu, s.393.

³⁴³ Çandar, s.184.

³⁴⁴ Buharalı, s.33.

Sovyetler Birliği'ne karşı örgütlenme çabasına girmiştir. ABD ile ilk kez 1953'te gündeme gelen Kuzey Kuşağı ya da "Yeşil Kuşak" projesi çerçevesinde bölgede Türkiye'nin öncülüğünde NATO'nun bir uzantısı olacak bir askeri-siyasi pakt oluşturmak istemiştir. Dönemin ABD Dışışleri Bakanı J.F.Dulles, Türkiye ve diğer bölge ülkelerine 1953'te bu projeyi anlatmıştır. Bu öneri İngiltere'nin daha önce ileri sürdüğü projelerle de uyum göstermekteydi. Kısacası, hem ABD hem de İngiltere Türkiye'nin Ortadoğu bölgesine yönelmesini ve aktif bir örgütlenme yapmasını istemişlerdir. Böylece Türkiye için bölgenin kapıları da açılmıştı.³⁴⁵ Türkiye tarihte bir zamanlar Haçlı seferlerine karşı bir sur olurken daha sonra Rusların güneye yayılmalarına karşı sur olmuş, Soğuk Savaş döneminde ise Doğu-Batı mücadelesinde Sovyet yayılmacılığına karşı sur olmuş, NATO'nun güneydoğu kanadının savunuculuğunu yapmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise Türkiye'yi çevreleyen Kafkaslar, Balkanlar ve Ortadoğu bölgelerinin istikrarsızlaşması ve Avrasya'da Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında Türkiye önemini korumuştur. Soğuk Savaş döneminin çevre ülkesi olan Türkiye artık merkez ülkesi haline gelmiş, ABD ile ilişkiler stratejik ortaklık seviyesine yükselmiştir.³⁴⁶

Merkez ülke olan Türkiye'nin bu jeo-stratejik durumu NATO içinde askeri bakımdan son derece fayda sağlamaktadır.

Öncelikle, Türkiye, Ortadoğu'ya ya da Kuzey Afrika'ya karşı girişilecek herhangi bir Sovyet harekatına karşı güçlü bir engeldi. Bu, müttefikler için hayati bir önem taşımaktadır. Çünkü Sovyetler'in Ortadoğu'ya ve Kuzey Afrika'ya hakim olmaları halinde, Batı Avrupa güneyden sarılmış olacak, Akdeniz ve Asya ile olan başlıca ulaşım yolları kesilecekti. İkinci olarak da, Sovyetler'in Akdeniz'deki halen büyükçe olan donanmasının ana bağlantısının boğazlardan geçmesidir. Savaş döneminde Türkiye, Boğazların kontrolüne sahip olmakla, Akdeniz'de bulunan Sovyet donanmasının güçlü Rus Karadeniz filosu tarafından ikmal görmesini ve hızla takviye edilmesini engellenmiş olacaktır. Böylece, NATO deniz kuvvetlerinin Akdeniz'de Sovyet donanmasına karşı üstünlük sağlamasının temelinde Türkiye'nin rolü oldukça fazladır.³⁴⁷

³⁴⁵ Gözen, http://www.strateji.cukurova.edu.tr/ORTA_DOĞU/04.asp,25.10.2005.

³⁴⁶ İdris Bal, "Bölgesel Güvenlik ve Türkiye'nin Stratejik Önemi", www.polakd.edu.tr/tr/baskanlik/index.php?, 05.06.2005.

³⁴⁷ Huntley, s.47.

Ayrıca Türkiye bir sıcak savaşın olması durumunda, Sovyetlere karşı ilk direniş gösterecek ülke olacaktır. Dolayısıyla Batı, Türkiye'yi kendisiyle ortak değerleri paylaşan bir ülke olarak değerlendiriyordu. Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin Batı güvenliği için Sovyetler Birliği'ne karşı siper olarak önemli olmasından dolayı Soğuk Savaş'ın ve Sovyetlere Birliği'nin sona ermesi Türkiye ve Türk dış politikası üzerinde büyük etki yaptı.³⁴⁸ Çünkü Türkiye, 614 bin asker kapasitesiyle ABD'den sonra Batı'nın en büyük ikinci ordusuna sahip olan ve ulusal bütçeden desteklenen, milli nitelikteki Ege ordusu dışındaki üç ordusunun en büyük bölümünü NATO'ya tahsis eden konumdadır.³⁴⁹

Türkiye'nin bu stratejik konumu ülke olarak daima tetikte hazır bulunmasını gerektirmiştir. Yakınında meydana gelebilecek herhangi bir istikrarsızlık ülkeyi parçalama noktasına getirebilir düzeydedir.

2. 6. 4. NATO Üyeliğinin Türkiye'ye Sağladıkları:

Soğuk Savaş yıllarında, Türkiye bir NATO üyesi olarak Batı Avrupa'nın güvenliğinde önemli katkılar sağlarken, riskli jeopolitik konumuna rağmen NATO'nun koruyucu şemsiyesini altında kendisine yönelik tehditleri karşılayacak şekilde İttifak'ın imkanlarından da yararlanıyordu. Hatta, NATO üyeleri arasında oluşan menfaat birliği ittifak içinde ortak bir strateji kültürünün ortaya çıkmasına da yol açmıştı.³⁵⁰ Türkiye'nin NATO'ya üye olması ülke için önemli avantajlar sağlamış ve pek çok şeyi değiştirmiştir. Türkiye'nin NATO üyeliği, Türk - Amerikan ilişkilerinin önemli bir boyuta gelmesini sağlarken; Türk dış politikası ABD'ye endeksi bir hal alırken; Türk hükümeti ABD ile ilişkilerini daha da geliştirmek amacıyla bu ülkeye hizmet için üs ve tesisler inşa etmiştir.

Bu üs ve tesisler beş grupta toplanmaktadır: hava üsleri, stratejik füze üsleri, muhabere - elektronik istihbarat tesisleri, muhabere irtibatları ve benzer tesisler, lojistik destek komutanlığıdır. Bu üs ve tesislerin denetimi, yönetimi ABD tarafından

³⁴⁸ İdris Bal, "Bölgesel Güvenlik ve Türkiye'nin Stratejik Önemi", **21.Yüzyılda Türk Dış Politikası**, (Editör: İdris Bal), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, Ocak 2004, s.826.

³⁴⁹ Bilbilik, s.22.

³⁵⁰ Ali Karaosmanoğlu, "Türkiye Açısından Avrupa Güvenlik Kimliği: Jeopolitik ve Demokratik Ufuk", **Türkiye'nin Dış Politika Gündemi**, (Editörler: Şaban H.Çalış - İhsan D.Dağı - Ramazan Gözen), Ankara: Liberte Yayınları, 2001, s.66.

yapılırken; dış güvenliği Türkiye tarafından sağlanmaktadır.³⁵¹ Türkiye’de kurulan bu üs ve tesisler, NATO antlaşmasının *3.maddesine göre imzalanmış ikili anlaşmalara dayandırılmaktadır. 23 Nisan 1954 tarihli Askeri Kolaylıklar Anlaşması çerçevesinde yapılan yüzden fazla uygulama anlaşması da vardır.³⁵²

Bu ikili antlaşmalara dayalı olarak Türkiye’de, Amerikan stratejik hava ve füze üsleri istasyonlar halinde çeşitli yerlere dağılmıştır. Ayrıca ABD, NATO ile hiçbir ilgisi olmayan fakat gerektiği zaman dolaylı olarak yararlanabileceği bilgileri toplayan, bazı örgütler de kurmuştur. NATO - Türkiye ilişkileri, alınan askeri yardımlar ve ikili anlaşmalarla kısa bir süre sonra adeta ABD - Türkiye ilişkisine dönüşmüştür.³⁵³ Ayrıca bu ikili antlaşmalar siyasi, askeri alandaki ilişkileri ekonomik düzeye ulaştırmış ve Türkiye’nin kalkınmasına önemli katkılar sağlamıştır.

NATO’ya üye olunması ve ABD tarafından askeri yardım programlarının başlatılmasıyla kamu kuruluşlarının öncülüğünde Türkiye’de savunma sanayi alt yapısı oluşturulmasına yönelik girişimlerin dar çerçeveli üretim ve ürün çeşitleriyle sınırlı kaldığı görülmüştür. Netice itibariyle 1980’lere kadar süren bu dönemde, savunma sanayi alanında gerçekleştirilen üretim ve ürün çeşitlerinin sınırlı kalmasının yanı sıra; geliştirilen kapasite ve yetenekler de, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin (TSK) birikmiş modernizasyon ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeye ulaşamamıştır. İleri teknoloji, modern yönetim teknikleri ve araştırma - geliştirme temelinden yoksun Türk savunma sanayince sağlanamayan imkanlar karşısında, 1950’lerden itibaren NATO çerçevesinde başlatılan yabancı askeri yardımlar TSK için önemli ve öncelikli tedarik kaynağı olmuştur.³⁵⁴ Yine modern silahlar ve askeri teçhizat hakkında bilgi sahibi olan TSK, NATO üyeliği sayesinde ülke genelinde menfaatlerini koruyacak düzeye ulaşmıştır.

Halen müttefiklerinin en büyükleri ile kıyaslandığında da savunma giderlerinin yüksek olmasına rağmen bugün Türk milli bütçesinde savunma masraflarının seviyesi 1940’ların seviyesinin yarısı kadardır. NATO’ya katılması ile Türkiye milli gelirinden iktisadi büyüme ve sosyal gelişmeye daha büyük oranda pay

³⁵¹ Hiçyılmaz, s.53. *(Madde 3: Bu Antlaşma’nın amaçlarına daha etkin biçimde ulaşabilmek için Taraflar, tek tek ve ortaklaşa olarak, sürekli ve etkin öz-yardım ve karşılıklı yardımlarla, silahlı bir saldırıya karşı bireysel ve toplu direnme kapasitelerini koruyacaklar ve geliştireceklerdir.)

³⁵² Hiçyılmaz, s.83.

³⁵³ Akyaz, s.49.

³⁵⁴ Safa Atalay, “ABD Güvenlik Yardımı - ABD Türkiye İlişkileri”, **Avrasya Dosyası - İsrail Özel**, Cilt 1, Sayı 3, (Sonbahar 1994), s.236.

ayırarak imkanını bulmuştur. Önemli miktarda Amerikan ve Alman askeri yardımı NATO üyeliği ile birlikte sağlanmıştır. İttifak'a üye olması ile Türkiye, NATO'nun geniş savunma gücünden yararlanmıştır. Bu güç, herhangi bir kuvvetli saldırıyı Türkiye'ye, Avrupalı komşularına veya Kuzey Amerika'daki dostlarına saldırmaktan önleyecek durumdadır.³⁵⁵

NATO üyeliğinin sağladığı diğer bir unsur bölgede Türkiye'den farklı çıkarlara sahip olan ABD'nin Türkiye'ye karşı zorlayıcı tedbirler almasını da engelleyebilir olmasıdır. Türkiye eğer NATO üyesi olmasaydı ABD, Kıbrıs konusunda Türkiye'yi çok daha fazla zorlayabilir nitelikte olabilirdi ve hatta askeri müdahale tehdidinde bile bulunabilirdi. Dolayısıyla Türkiye'nin NATO'dan ayrılırsa kendisi ile Yunanistan arasındaki güç dengesini Yunanistan lehine değiştirir ve Türkiye'nin Kıbrıs sorunundaki konumu zayıflatır. Yunanistan'a yapılacak NATO yardımı ise, Türkiye'nin aleyhine bu devleti güçlendirir ve böylece Batılı güçlerde Kıbrıs konusunda Yunanistan'a daha fazla destek verirlerdi.³⁵⁶

Türkiye, NATO'ya girmekle yalnızlıktan kurtulmuştur, kaderini dünyanın sanayi, teknoloji, silah, zenginlik bakımlarından en ileri olan ülkelere bağlamıştır. Türkiye NATO'ya üye olmadan önce yalnızken, bir felaket karşısında yalnız kalacakken yahut yardım göreceksen bile tesadüf, parça parça bir yardım göreceksen, NATO'ya girmekle Türkiye'ye yönelecek her hangi bir saldırıda Türkiye'nin yalnız olmayacağı görülmüştür.³⁵⁷ Ayrıca NATO üyeliği sayesinde Türkiye, modern silahlar ve askeri teçhizat hakkında bilgi sahibi olmaktaydı. Askeri görevlilerin de en üst düzeyde tartışmalara ve tatbikatlara katılma imkanı sağlanarak bilgi ve tecrübe edinmeleri sağlanmıştır.³⁵⁸ Artık Türkiye Batı'nın bir parçası olarak İttifak'ın alacağı tüm kararlarda söz hakkına sahip olurken; milli çıkarlarını değişen uluslararası konjonktüre uydurabilir düzeye gelmişti fakat askeri anlamda da Türkiye'nin ABD'ye bağımlılığını artırmıştı.

ABD subaylarının uzman adı altında TSK'nın karargah ve birliklerine yerleşirken; Türk subaylarının da ABD'ye götürülerek eğitilmesinin olumsuz yönleri de olmadı değildi. ABD'nin her türlü belgesinde emperyalist sistem için propaganda

³⁵⁵ Huntley, s.76.

³⁵⁶ Uslu, s.199.

³⁵⁷ Deniz, s.74.

³⁵⁸ Uslu.

yapmanın, kendine bağlı kadrolar yetiştirmenin önemi vurgulanmış, TSK'nın Amerikan modeline göre yapılanması amaçlanmıştır.³⁵⁹

Ayrıca Türk ordusunun yapılanmasında Amerikan uzmanlarının yoğun şekilde rol almalarıyla Türk ordusunun yalnızca Amerikan silahlarıyla donatılması Türkiye'nin askeri açıdan ABD'ye aşırı derecede bağımlı olmasına neden oldu. Bu durum ileriki zamanlarda iki devletin ilişkilerini olumsuz yönde etkiledi. Türkiye 1975'te konulan Amerikan askeri ambargosu sırasında askeri teçhizat açısından yalnızca bir devlete bağımlı olmanın sakıncalarını yaşadı. Aynı zamanda Türkiye'nin ABD'nin uydusu olduğu yolundaki propagandanın halk arasında ve uluslararası kamuoyunda yayılması Türk - Amerikan askeri ilişkilerinin niteliğini değiştirdi.³⁶⁰ Dolayısıyla bu durum Türkiye'nin milli gelirinde de olumsuz bir etki yaratmıştır. Türkiye NATO'ya üye olduğundan beri gelirinin büyük bir çoğunu savunma harcamalarına ayırmış, ekonomik anlamda kalkınmasını ihmal etmişti.

Türkiye için diğer olumsuz faktör askeri üslerin ABD tarafından farklı amaçlarla kullanımı yönünde olmuştur. Bazı durumlarda başka ülkelere yapılan operasyonlar için bu üsler kullanıldığında Türkiye'ye haber verme gereği duyulmamıştır. Bunun en tipik örneği U2 krizi olmuştur. 1 Mayıs 1960'ta U2 casus uçağının İncirlik üssünden havalanması ve Sovyetler Birliği üzerinde düşürülmesi, Türkiye ile Sovyetleri karşı karşıya getirmiştir.³⁶¹ Türkiye için diğer bir olumsuz faktör de NATO üyesi olup da AB üyesi olmaması nedeniyle elde ettiği kazanımların AGSP içinde zayıflatılması yönünde olmasıdır.

2. 6. 5. Türkiye'nin NATO Üyeliğinin AGSP'ye Etkisi:

NATO bünyesinde bulunan AGSP, AB'nin savunma örgütü olarak BAB'ın yerini alması planlanan bir oluşumdur. Bu oluşum AB'nin ortak bir savunma ve müdahale oluşturma yönündeki çabalarının bir ürünüdür. Avrupa'nın kendi güvenliğini sağlamasında daha aktif olması gerektiğinin sonucudur ve İngiltere, Fransa tarafından 4 Aralık 1998'de St.Malo Deklarasyonu ile somut hale getirilmiştir.³⁶² Bu iki ülke AB'nin askeri tedbirler de dahil olmak üzere özerk kriz

³⁵⁹ Hiçyılmaz, s.22.

³⁶⁰ Uslu, s.100.

³⁶¹ Hiçyılmaz, s.53

³⁶² Beriş - Gürkan, s.17.

yönetim kabiliyetlerine sahip olması gerektiği konusunda fikir birliğine varmışlardır.³⁶³ Yayınlanan deklarasyonda; “...AB’nin uluslararası krizlere müdahale edebilecek ve müstakil hareket yapabilecek bir kapasiteye sahip olması ve yeterli askeri kuvvet ile desteklenmesi, üyelerinin toplu savunmasının temelini oluşturan NATO’nun geliştirilmesine katkıda bulunulması...”³⁶⁴ kararlaştırılmıştır. Ancak Türkiye’nin NATO’ya üye olup AB üyesi olmaması ise Avrupa’nın güvenliğinde üstleneceği rolü belirsizleştirmiştir.

23 - 24 Nisan 1999 tarihlerinde Washington’da toplanan NATO Zirvesi’nde AGSK’nın BAB temelleri üzerinde oluşturulması ve AB’nin savunma kolu olan BAB’ın feshedilip AB bünyesine geçirilmesi kararı alınmıştı. Bu kararla Türkiye’nin BAB’da sahip olduğu ortak üyelik statüsü de ortadan kaldırılmıştı.³⁶⁵ NATO imkan ve kabiliyetlerinden ne şekilde yararlanılabileceğine ilişkin ilkeler belirlenmiştir. Bu desteğin sağlanabilmesi için ayrıca AB üyesi olmayan müttefiklerin, AB kriz yönetim mekanizmalarına en yaygın katılımı sağlayacak şekilde olması gerektiğine dikkat çekilmiştir. AB’nin NATO imkan ve kabiliyetlerine erişimi ile AB üyesi olmayan müttefiklerin, AB bünyesindeki ODGP mekanizmalarına katılımının NATO ile BAB arasında oluşturulmuş düzenlemeler üzerine kurulması kararlaştırılmıştır.³⁶⁶

1999 Washington Zirvesi’nde AGSK halini alan AGSP içinde Türkiye, AB güvenlik ve savunma girişiminde etkin bir rol üstlenmeyi ve BAB’daki haklarını korumayı istemektedir.

Washington Zirvesi öncesi, NATO imkan ve kabiliyetlerinin AB tarafından kullanılmasına ilişkin olarak hazırlanan çerçeve belgesinde beklediğini bulamayan AB, Washington Zirvesi’nde NATO imkanlarına otomatik olarak erişebileceğine ilişkin bir kararın çıkarılmasını sağlamak için mücadele vermiştir.³⁶⁷ Washington Deklarasyonu’nun 10.maddesi “...önceden belirlenmiş NATO imkan ve kabiliyetlerinin AB’ye tahsisi ve AB’nin NATO planlama yeteneklerine güvenceli erişimi konusunda düzenlemelerin yapılacağı...”nı belirtmesiyle AB’nin NATO

³⁶³ Hanna Ojanen, “Baltık - Doğu Avrupa ve Balkanlar’daki Kriz Kaynakları ve Bölgelerin Avrupa Birliğinin Güvenliğine Etkileri”, Genel Kurmay Başkanlığı - SAREM, **Türkiye NATO ve Avrupa Birliği Perspektifinden Kriz Bölgelerinin İncelenmesi ve Türkiye’nin Güvenliğine Etkileri - İkinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2004, s.267.

³⁶⁴ Rupp, s.54.

³⁶⁵ Bilbilik, “Küresel...”, s.45.

³⁶⁶ Rupp, s.55.

³⁶⁷ Şimşek, s.174.

imkan ve yeteneklerini otomatik olarak daha fazla kullanma hedefine yaklaştırmıştır.³⁶⁸

NATO Washington Zirvesi'nde, Türkiye AGSK konusunda;

-AB ile BAB'ın entegrasyonu durumunda ülkemizin öncelikle BAB'daki kazanımlarının muhafaza edilmesini,

-Avrupa'nın güvenlik mimarisi içinde söz sahibi olabilmek için edinilen bilginin daha da ileriye götürülmesini ve bu imkanı sağlayacak yazımların, hem zirve bildirisi ve hem de stratejik konseptte yer almasını sağlamıştır.³⁶⁹

Zirve kararına göre, NATO AB düzenlemelerinin NATO - BAB arasında olan yapıdan farklı olması gerekmektedir. Dolayısıyla NATO ile BAB arasında daha önceden uzlaşmaya varılan konulara göre, NATO imkanlarının BAB öncülüğündeki operasyonlarda kullanılması halinde, Türkiye'yi içine alacak şekilde tüm Avrupalı müttefiklerin söz konusu harekate eşit haklarla katılımı sağlanmıştır.³⁷⁰ Stratejik konseptin 17.maddesinde, AB kendi savunma ve güvenlik boyutunun güçlendirilmesi konusunda önemli bir karar almış ve çalışmalarına ivme vermiştir.

Bu zirvede ayrıca AB güvenlik yapısının sorunsuz işleyişinin sağlanabilmesi için 1996 yılındaki Berlin kararlarının altı bir kez daha çizilmiştir ve ileri sürülen tez yeniden belirtilmiştir. Bu teze göre, "NATO'dan ayrı olmayan fakat ayrılabilir bir gücün" oluşturulması kararı alınmıştır. BAB operasyonlarının bu teze göre yürüyeceği ve AB üyesi olmayan ülkelerin de karar alma sürecine dahil edilmeleri kararlaştırılmıştır.³⁷¹ Dolayısıyla AB'nin NATO imkan ve yeteneklerini otomatik olarak kullanabilmesi engellenmiş ve alınacak her bir karar için Türkiye'nin onay vermesi öngörülmüştür.³⁷²

1999 NATO Washington Zirvesi'nden sonra 10 - 11 Aralık 1999'da toplanan AB Helsinki Zirvesi'nde AGSK'nın oluşturulmasına yönelik esaslar kesinleştirilmişti. Fakat Türkiye, tam üye olmadığından karar mekanizmalarından dışlanmıştı. Zirvede AB'nin, AGSK bünyesinde 2003 yılına kadar 60.000 kişilik Acil Müdahale Gücü oluşturulması ve bu kuvvetle altmış günde krizlere müdahale edilmesi kararlaştırıldı.³⁷³ Acil Müdahale Gücü'nün kurulması sürecinde AB'nin

³⁶⁸ Rupp, s.55.

³⁶⁹ Şimşek, s.174.

³⁷⁰ Özdemir, s.16.

³⁷¹ Serdar, "AB...", s.69.

³⁷² Özdemir.

³⁷³ Bilbilik, s.45.

yaklaşımı, özerk karar alma kapasitesinin yalnız üye ülkeler kapsamında tutulması şeklindedir. Bu yaklaşımın sonucu olarak 20 - 21 Kasım 2000'de Brüksel'de gerçekleştirilen AB Genel İşler Konseyi toplantısında, AB'ye üye olmayan altı NATO müttefikinin Avrupa imkan ve yeteneklerini iyileştirilmesine yönelik tamamlayıcı rol oynayacakları vurgulanmıştır. Ancak Türkiye, bu yaklaşıma itiraz ederek Acil Müdahale Gücü'ne katkıda bulunan bir ülke olarak, AGSP'nin karar alma süreçlerine BAB'da varolan mekanizmalar çerçevesinde katılması gerektiğini belirtmiştir.³⁷⁴

Haziran 1999 Köln Zirvesi'nde de BAB'ın fonksiyonunun tamamlanarak AB içine alınması kararlaştırılmıştı. Ayrıca Köln Zirvesi ve Aralık 1999'da yapılan ve Türkiye'nin de AB'ye aday kabul edildiği Helsinki Zirvesi, AB ülkelerinin AGSP'nin esasını tespit etmelerini sağlamıştı.³⁷⁵

Kendi güvenlik kimliğini oluşturmak isteyen AB, bunu gerçekleştirmekte bazı zorluklarla karşılaşmıştır. Bu zorlukların birincisi, etkili ve güvenilir bir AGSP'nin gelişimi, AB üyesi devletlerin askeri kapasitelerini artırmalarına bağlıdır. Bu kapsamda AB, Helsinki Zirvesi'nde Avrupa savunma sanayinin yeniden yapılandırılması çabalarının artırılması kararlaştırılmıştır. Yine askeri yapıların ve personelin kriz durumlarına etkili ve hızlı bir biçimde müdahale edecek şekilde yeniden yapılandırılması da gerekmektedir. Çünkü AB üyesi devletler, askeri yapılarını ve stratejilerini genel bir konvansiyonel saldırıya göre hazırlamışlardır.³⁷⁶ Ancak Avrupa'nın doğusu ve batısı arasındaki askeri durumun genel değerlendirmesi eşitlik konusundaki daha karışık faktörlerin açığa kavuşturulmasını gerektirir. Askeri kapasiteler, seferberlik kabiliyetlerinin takviyesi ve yedeklenmesi, endüstriyel temeller ve ekonomik güç ve en son en az olmayarak, birliklerin ve yedeklerin standartlarını ve moralinin talimi gibi ölçülmesi zor değerleri içerir. Eninde sonunda, bütün bu yetenek faktörlerinin üzerinde, karar vericilerin genel politik değerleri, herhangi bir neden için bu kapasitelerini kullanmada rakibin olası niyeti hakkındaki makul bir yargıyı da içerecektir.³⁷⁷ Bu şartlarda yeni bir askeri yapılanma için AB üyesi devletler 1990'lı yılların başından itibaren kara kuvvetlerinde önemli sayıda personel indirimine gitmeye başlamışlardır. AB, Petersberg görevlerinin yerine

³⁷⁴ Özdemir, s.24.

³⁷⁵ Kuloğlu, "Avrupa...", s.74.

³⁷⁶ Ağır, s.117.

³⁷⁷ N.Schmitz, s.10.

getirilmesini amaçlamışlardır. Fakat NATO imkan ve kabiliyetlerinden faydalanmak istemeleri ise çözümü bulunamayan bir sorun olarak süregelmiştir.

Avrupa'nın savunma ve güvenlik konuları üzerindeki kararlı tutumu 19 - 20 Haziran 2000 tarihinde Feira Zirvesi'nde de ele alınmış hatta Zirve'nin gündemini oluşturmuştur.

AB Konseyi Feira Zirvesi'ne güvenlik ve savunma alanlarında ortak Avrupa politikasının güçlendirilmesi başlıklı bir raporla paralellik arz eden ve sürekli zirvelerde konuşulan AB üyesi olmayan NATO üyelerinin karar alma mekanizmalarındaki rolüyle ilgili karar almıştır. Bu karara göre NATO'nun olanaklarını kullanarak yapılacak operasyonlarda NATO üyesi ülkeler karar mekanizmasında söz sahibi olacaklardı. NATO olanaklarını kullanmadan AB'nin kendi olanaklarıyla yapacağı operasyonlarda ise karar almada NATO üyeleri söz sahibi olamayacaklardır. Sadece kendilerine bu konuda bilgi verilecektir.³⁷⁸ Söz konusu alanda yapılan düzenlemeler çerçevesinde, Türkiye'nin de dahil olduğu NATO'nun altı üyesinin altı ayda bir yapılacak toplantılar aracılığıyla görüşlerini ifade edebilecekleri de belirtilmiştir.³⁷⁹

Bunun için Haziran 2000 tarihinde Feira'da yapılan son Avrupa Konsey toplantısında dört AB - NATO “*ad Hoc*” grubunun oluşturulması teklifi önemlidir. Almanya'nın iddiasına göre; hiçbir şekilde NATO'yu zayıflatmak amacı gütmediklerini, ancak Almanya'nın çıkarları için NATO'nun çekirdek işlevinin Avrupa güvenliği için gerekli olduğuna inandıklarını vurgulamışlardır. Bunun haricindeki diğer ulusların üyeliği sırasında ortaya çıkabilecek sorunlara değinilmiştir.³⁸⁰ “Özellikle AGSP'nin NATO imkanlarından ve yeteneklerinden yararlanması söz konusu olduğunda, AB üyesi olmayan NATO ülkeleri (Türkiye, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Norveç, Polonya ve İzlanda) karar mekanizması içinde yer almadıkları uygulamalara, lojistik, teknik ve askeri destek sağlamak yükümlülüğü altına gireceklerdir.”³⁸¹ Bu ülkelerden Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya tam üyelik müzakerelerini bitirmiş ve AB üyelikleri gerçekleşmiştir. Dolayısıyla sadece Türkiye, acil müdahale gücü operasyonlarında karar aşamasında yer almadığı faaliyetlerin destekleyicisi konumunda olacaktır.

³⁷⁸ Çakmak, s.237.

³⁷⁹ Özdemir, s.18.

³⁸⁰ Şimşek, s.216.

³⁸¹ Ülger, “Avrupa Güvenlik ...”, s.110.

AB Feira Zirvesinde; AB üyesi olmayan Avrupalı NATO üyeleri ve AB adayı olan diğer ülkelerin kriz yönetimine katılımına ilişkin olarak farklı esaslar belirlenmiştir. Bunlar;

- AB+15 ve AB+6 toplantılarında şartlar gerektirdiği takdirde ek toplantılar yapılabilecektir. Her başkanlık kendi döneminde yapılacak toplantıların planlanan zaman ve gündemlerini bildirecektir.

- AB üyesi olmayan ülkelere her biri istediği takdirde, AB nezdindeki temsilciliğinden bir kişiyi AGSK konularını izlemek ve Siyasi ve Güvenlik Politikası'nın (PSC) muhatabı olmak üzere atayabilecektir. AB'nin askeri faaliyetleriyle ilgilenmek isteyen üçüncü ülkeler, AB Askeri Karargahı, AB Askeri Komitesi (EUMS) nezdinde temas noktası olarak çalışmak üzere bir subay görevlendirebilecektir.

- Konsey bir kere stratejik seçeneklere karar verdiğinde, hareket planlama çalışması AB öncülüğünde yapılacak harekate yapacakları katkının büyüklüğü ve tipi belirleyebilmelerini teminen, AB üyesi olmayan NATO ülkeleri ve ilke olarak harekate katılma niyetlerini açıklayan AB adayı ülkelere sunacaktır.³⁸²

Sonuçta Feira Zirvesi ile Türkiye AB'nin ortaya koymuş olduğu AB+6 oluşumunun süreklilik arz etmesini ve savunma, güvenlik konularının derinleştirilmesini, AGSK karar mekanizması içinde kendisinin de yer almasını istemektedir. Avrupa güvenliğinde etkin bir rol üstlenmek isterken ABD'nin desteğine de tam olarak sahiptir.

Ayrıca AB Feira Zirvesi'nde, AB ile NATO arasında güvenlik, yetenek hedefleri, AB'nin NATO imkanlarına erişim metodları; AB-NATO arasındaki danışma mekanizmalarının teşkili konularında çalışmak üzere dört çalışma grubu oluşturularak detaylı görüşmelere geçilmesi kararlaştırılmıştır.³⁸³

7 - 8 Aralık 2000'de yapılan AB Nice Zirvesi'nde ise; BAB'ın 5. madde dışındaki, ortak savunma haricindeki bir çok görevi AB'ye devredilmiştir. 2000 yılı Kasım ayında hazırlanan ve AB üyelerinin Avrupa Acil Müdahale Gücü'ne katılımlarını ve öngörülen askeri miktarları içeren bir paket de onaylanmıştır.³⁸⁴

AB'nin Nice, NATO'nun da Brüksel zirvelerinden sonra, AB'nin kriz yönetimi konusunda NATO ile işbirliği içinde çalışması yolunda karar alınmış olsa da,

³⁸² Çomak, "Türkiye...", **Jeopolitik Bilimsel Araştırma Dergisi**, s.74.

³⁸³ Rupp, s.56.

³⁸⁴ Özdemir, s.19.

Avrupa'nın doğrudan müdahalede bulunup bulunmayacağı konusu bir çözüme kavuşmamıştır.³⁸⁵

Ocak 2001'de NATO Genel Sekreteri ile AB dönem başkanlığını yürüten İsveç Dışişleri Bakanı arasında bir mektup teatisi yaşanmış ve duruma bir düzenleme getirilmiştir. Buna göre, her altı ayda bir, yani AB'deki her dönem başkanlığı değişiminde, NATO ve AB Dışişleri bakanları düzenli görüşmeler yapacaklardı. Kriz durumlarında ise da bu görüşmeler sıklaşacaktı. Ayrıca, AB Siyasi ve Güvenlik Komitesi ile Kuzey Atlantik Konseyi periyodik olarak bir araya geleceklerdi.³⁸⁶ Nice Antlaşması'nda alınan kararlara göre, "Güçlendirilmiş İşbirliği"nin sağlanabilmesi için işbirliği yapmak isteyen sekizden fazla ülkenin, kendi aralarında anlaşmaya varmalarıyla birlikte diğer ülkeleri beklemeksizin karar aldıkları konu da entegrasyona gitme yetkisine sahip olacaklardı. Ancak, Amsterdam Antlaşması'nda olduğu gibi burada da savunma konuları güçlendirilmiş işbirliğinin dışında bırakılmıştır.³⁸⁷

NATO içinde Kuzey Amerika ve Avrupalı müttefikler arasında ortak çıkarlardan uzaklaşma, AGSP'nin gelişimini de hızlandırmıştır. AB çevrenin gerilemesi, fakirliğin artışı ve diğer sosyo-ekonomik konularla uğraşarak stratejisini ağırlıklı olarak Avrupa bölgesi üzerine odaklarken, ABD'nin güvenlik vizyonu küresel bir nitelik taşımaktadır. Bu ortamda AB, güvenlik alanında Avrupa bölgesinde ABD'den bağımsız hareket etme imkanını aramaktadır. Bu çerçevede AGSP'nin geliştirilmesi, Avrupa'nın NATO karşısında tekrar ulusallaşmasını sağlayacaktır.³⁸⁸ Ancak halen Türkiye'nin NATO üyeliği konumu nedeniyle AGSP'deki rolü netleştirilmemiş, sorun 14 - 15 Aralık 2001'deki Laeken Zirvesi'ne bırakılmıştır.

AB'nin Laeken Zirvesi'nde, AGSP'nin daha fazla geliştirilmesi, sivil ve askeri yeteneklerin güçlendirilmesi ve buna bağlı olarak AB yapılarının oluşturulmasının sağlanmasıyla AB'nin kriz yönetim mekanizmalarında çok daha fazla söz sahibi olacağı belirtilmiştir.³⁸⁹ Ayrıca AGSP çerçevesinde AB'nin NATO imkanlarını kullanmasıyla ilgili sorunların giderilmesi düşünülmüştür. Ancak Türkiye savunma ve güvenlik kaygılarından dolayı NATO'nun olanaklarını AB'ye

³⁸⁵ Dedeoğlu, s.267.

³⁸⁶ Dedeoğlu, s.267.

³⁸⁷ Serdar, " Yıldız..." , s.44.

³⁸⁸ Ağır, s.109.

³⁸⁹ Özdemir, s.20.

koşulsuz vermeye karşı çıkmıştı. Bu nedenle Türkiye'nin Laeken Zirvesi öncesi ikna edilmesi için ABD'nin arabuluculuğunda 2 Aralık 2001 yılında Ankara'da Türk ve İngiliz yetkilileri arasında konu müzakere edilmiş ve bir anlaşmaya varılmıştır. "Ankara Mutabakatı" adı verilen bu anlaşmaya göre, AB Türkiye'nin yakınında yapacağı bir askeri operasyonda Türkiye'yi karar mekanizmasına dahil edecek ve Türk - Yunan uyuşmazlıklarında AB güçleri görev alamayacaktı. Türkiye ise; buna karşılık AB'nin gerektiğinde NATO imkanlarının kullanabilmesinin önünü açtı. Yani Türkiye her ihtiyaç durumunda oylama istemeyecekti başka bir ifade ile veto hakkını kullanmayacaktı.³⁹⁰ Fakat mutabakat AB içinde bölünmelere neden olmuştur. AB üyesi olmayan bir ülkenin AB'nin geleceği ve güvenliği ile ilgili kararlar almasının doğru olmadığı belirtilmiştir. Yalnızca Türkiye'nin sahip olduğu jeopolitik konumu nedeniyle hassas olan bölgelerinin Acil Müdahale Gücü'nün görev alanı dışında bırakılması konusunda bir uzlaşma sağlanmıştır.³⁹¹ Dolayısıyla Türkiye BAB'da sahip olduğu haklarından daha düşük bir statüye indirgenmek istenmiştir.

AGSP çerçevesinde Türkiye'nin katılımı konusunda kararlar oybirliği ile alınabilecektir. Ancak Türkiye AB içerisinde kendi çıkarlarını engelleyebilecek, nitelikte Rumlar olduğu için endişelendirmektedir. AB ise, bu duruma daha farklı bir açıdan bakmaktadır. AB'ye göre 2000 Nice Zirvesi'nde Türkiye, Avrupa güvenlik sisteminin oluşumundan dışlanmamış, tam aksine karar oluşturma aşamasında yer almak için davet edilmiştir. Ancak bu yaklaşım Türkiye tarafından AB güvenlik sistemine dahil edilme olarak algılanmamıştır. Türkiye AB'ni daha önce kabul edilmiş olan uluslararası kriterlere sadık kalmamak ile suçlamış ve karar alma mekanizmasının dışında bırakıldığını dile getirmiştir. Türkiye ve diğer AB üyesi olmayan NATO ülkelerinin dahil edilmesindeki temel prensipler AB tarafından alınan kararlarla (Köln, Feira, Helsinki ve Nice) bir kenara itilerek, Laeken Zirvesi'nde ise AGSP askıya alınmıştır.³⁹² Daha sonra Laeken Zirvesi ile askıya alınan AGSP konusundaki uyuşmazlıklar Aralık 2002'de yapılan Kopenhag Zirvesine kalarak, güvenlik alanında ciddi anlamda çözüm sağlanmıştır. AB, Türk vetosunu kaldırmayı becermiş; NATO imkan ve kabiliyetlerini Türkiye ile uzlaşarak

³⁹⁰ Çakmak, s.239.

³⁹¹ Ali Resul Usul - Deniz Altınbaş Akgül, "Kopenhag Zirvesi ve 2002 Model - La Question Turgue", **Stratejik Analiz**; Arap Medyasında AKP, Uluslararası Hukuk ve Kıbrıs Sorunu, Cilt 3, Sayı 33, (Ocak 2003), s.8.

³⁹² Serdar, "AB...", s.71.

kullanabilmeyi sağlamıştır. Türkiye ise; AGSP konusunda ileri sürdüğü itirazlarından vazgeçmiş, bunun üzerine AB ülkeleri de Türkiye'nin hassas olarak baktığı konularda Türkiye'ye güvence vermiştir.³⁹³

Karşılıklı tavizler verilerek sağlanan uzlaşma sonrasında; AGSK ile ilgili olarak Türkiye'nin ele alacağı esaslar şu şekilde öngörülebilir:

- AB, Türkiye'nin AGSK'nın karar mekanizmalarında yer almasını AB'ye tam üyelik şartına bağlamaktadır. AB, Türkiye'nin talebini tam üyelik gerçekleştirilmeden önce kabul edecek olursa, Türkiye'nin AB üyeliğine yeşil ışık yakmış olacaktır. Oysa AB'nin Türkiye'nin tam üyeliğine karar vermesi için önünde 2010 yılına kadar uzanan çok uzun bir süre var. Bu nedenle AB'nin Türkiye'ye şimdiden böyle bir taviz vermesinin hiçbir mantıklı nedeni yoktur.

- AB AGSK ile, NATO'daki ABD hegemonyasından sıyrılmayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla AB'nin, kendisinden çok daha fazla ABD etkisinde hareket eden Türkiye'yi AGSK'nın karar mekanizmalarını almamaktaki ısrarını, ABD'ye karşı bir tavır olarak algılamak gerekmektedir.

- ABD, Türkiye'nin AGSK'ya girmesine, Kosova krizinden bu yana destek vermeye başlamıştır. ABD, Türkiye'yi NATO ve AGSK'da kendi yanında hareket eder görmek istemektedir. Bunda Pasifik'teki yeni gelişmelere paralel olarak geliştirdiği stratejisinin gereği NATO'yu küçültme, askeri gücünün bir bölümünü Pasifik'e kaydırma ve NATO'nun Rusya'ya yönelik tavrını bu ülkeyle birlikte sürdürme düşüncesi vardır.³⁹⁴

Ayrıca 1991 yılındaki Körfez Savaşı'nda Türkiye'nin aldığı güvenlik önlemlerine karşılık büyük bir maddi kayba uğradığı düşünülürse, AB önderliğinde yürütülebilecek herhangi bir askeri hareket da başka ülkelerin güvenliğini ve istikrarını etkileyecektir. Dolayısıyla, bu tür hareketlerin sorumluluğunu paylaşmak, karar verme ve uygulamasına tam anlamıyla katılmak Türkiye açısından son derece çok önemlidir. AGSK'nın NATO imkanlarını kullanarak krizlere müdahale etmeyi düşünmesinin, yıllarca NATO'nun varlığını devam ettirmesi için sorumlulukları yerine getiren Türkiye'nin kabul edebileceği bir şey olmadığı vurgulanmaktadır.³⁹⁵ Ayrıca özellikle İngiltere, Fransa ve Almanya'nın savunma ve güvenlik alanlarında çıkarlarının kesinleşmesi, AB'nin tutarlılığını, uyumunu ve en önemlisi

³⁹³ Serdar, "AB...", s.72.

³⁹⁴ Bilbilik, "Küresel...", s.47.

³⁹⁵ Varol, <http://www.2023.gen.tr/eylul2001/giris.html>, 20.01.2006.

güvenilirliğini sağlamlaştıracaktır. Bununla birlikte, 2003 Irak Savaşı kapsamında AB üyesi devletler arasında yaklaşım farklılıkları ortaya çıkmıştır. İngiltere, İspanya, Portekiz ve Danimarka gibi üye devletlerin Almanya ve Fransa'dan farklı olarak ABD ile birlikte hareket etmesi, AB çerçevesinde dış politika ve güvenlik konularında kurumsal alanda bütünleşmiş bir yapının ve ortak hareket edebilme ortamının henüz oluşmadığını göstermektedir.³⁹⁶ Daha sonraki yıllarda Avrupalı devletlerin AB içerisinde güvenlik ve savunma alanında birlik oluşturma çalışmaları AGSK'nın gelişimini hızlandıracaktır. Fakat Türkiye'nin Avrupa güvenliğinde aktif rol oynaması AB üyeliğinin gerçekleşmesiyle somutlaşacaktır.

2. 6. 6. Yirmi Birinci Yüzyılda NATO'nun Yeni Stratejik

Konsepti İle Türkiye:

Türkiye - NATO ilişkileri özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana Türkiye'nin Batı yanlısı politika izlemesiyle birlikte sağlam temellerde kurulan, oldukça köklü bir geçmiş oluşturmuştur. Özellikle Türkiye'nin NATO üyeliği ile birlikte gerektiğinde ABD yanında yer alan Türkiye gerektiğinde de Avrupa ile dengeli ama ABD'ye endeksli bir politika izlemiştir. Türkiye ABD için hem bir stratejik ortak hem de Orta Asya ve Ortadoğu için denge unsuru olmaktadır. Bu dengeyi korumak ve muhafaza etmek ABD için önem taşımaktadır.

Türkiye - NATO ilişkileri, 1952 - 1960 yılları arasında hemen hemen hiç anlaşmazlık olmadan sürmüştür. Bu dönemde izlenen ABD'nin tesis ettiği üsler, TSK'nın ABD ordusu normlarına uydurulması türünden yoğun ikili ilişkilerle kendisini göstermiştir. Buna karşılık, 1960 yılı sonrası Türkiye'de gelişen ABD karşıtı tepkiler ve Kıbrıs konusuna ABD'nin yaklaşımı gibi sebeplerle Türkiye'nin NATO üyeliği tartışılır hale gelmiştir. Bundan sonra Türkiye artık ABD ve Avrupa arasında dengeli bir siyaset izlemiştir.³⁹⁷ 1980'e kadar olan bu dönemde, "barış gönüllüleri sorunu, haşhaş sorunu, Türkiye'deki Amerikan askeri personelinden kaynaklanan sorunlar, 1974 Kıbrıs Barış Harekatı'ndan sonra ABD'nin Türkiye'ye uyguladığı silah ambargosu ve Türkiye'nin 1969 tarihli Ortak Savunma Anlaşması'nı feshetmesiyle yaşanan sorunlar" ikili ilişkilerin sekteye uğramasına neden

³⁹⁶ Ağır, s.117.

³⁹⁷ Ergun, "Yeni...", <http://www.basarm.com.tr/dergi/9906/a/nato.htm>, 09.07.2005.

olmuştur.³⁹⁸ Ancak Türkiye 1974 yılı sonrasında iktisadi ve siyasi ilişkilerinde yine büyük ölçüde NATO çemberi içinde kalarak ve üyeliğinin bilincinde olarak çok yönlü politika arayışına girmiştir.³⁹⁹ 1980'e kadar istikrarlı gitmeyen Türkiye - Amerika ilişkileri ise Turgut Özal iktidarı ile birlikte yeniden düzelme yoluna gitmiştir.

Sovyet tehdidi ve onun sonucunda çift kutuplu sistemin gereği olan nisbi istikrar ortadan kalkınca, güvenlik endişeleri değişerek çeşitlenmiştir. Bu çeşitlenme, özellikle Ortadoğu, Balkanlar ve eski Sovyet alanı gibi Türkiye'yi çevreleyen bölgelerden kaynaklanmaktaydı. Dolayısıyla bölgeler Türkiye için yepyeni fırsatlarda da yaratmaktaydı. Soğuk Savaş'tan sonraki şartlar stratejik bakımdan Avrupa'yı kendi içine döndürürken, Türkiye'yi dışa yöneltmişti. Türkiye, hem dıştan gelen tehditlere karşı, eskiye oranla daha aktif tedbirler alırken hem de yeni doğan fırsatlardan yararlanmak için kendisini çevreleyen bölgelerden ekonomik ve siyasi bakımdan daha girişimci bir rol oynamaya başlamıştı.⁴⁰⁰

1990'lardan itibaren; Amerikan dış politikası Türkiye'ye önem verirken; ABD ve NATO ilişkileri de Türk dış politikasının temeli olmuştur. ABD dış politikasında önemli olan stratejik noktalar Türk dış politikasının merkez noktalarıdır. Körfez Savaşı, Balkanlar ve Kafkaslar'daki gelişmelerde, Irak Savaşında ve Afganistan'ın işgalinde Türkiye buralarda merkez ülke konumunda olduğunu göstermiştir.

Türkiye'nin sahip olduğu bu merkez noktaların önemine baktığımızda;

- Rusya ile ilişkilerde doğrudan etkisi, Kafkaslar aracılığıyla etkisi ve Orta Asya üzerinde etkisi söz konusudur.
- İran'ı çevreleme gücü ve etkili olabilme durumu söz konusudur.
- Suriye ile olan ilişkileri güçlüdür.
- Ortadoğu Barış Süreci'ndeki konumu kayda değerdir.
- İsrail'in güvenliği için Türkiye'nin varlığı ve gücü gereklidir.
- Balkanlarda ve diğer bölgelerde barışı koruma faaliyetlerinde başarı göstermiştir.⁴⁰¹

³⁹⁸ Çağrı Erhan, "Türkiye - ABD İlişkilerinin Mantıksal Çerçevesi", **21.Yüzyılda Türk Dış Politikası**, (Editör: İdris Bal), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s.142.

³⁹⁹ Seda Gürkan, Soğuk Savaş Döneminde NATO - Türkiye İlişkileri, <http://www.milliyet.com.tr/Ozel/nato/seda.html>, 02.05.2006.

⁴⁰⁰ Karaosmanoğlu, "Türkiye...", s.66.

⁴⁰¹ Kuloğlu, "Avrupa...", s.78.

1990'ların başlarında Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle ortaya çıkan yeni durumlar ve beraberindeki sorunlar, Türkiye'nin bu bölgeye çok yakın ilgi göstermesini gerektiriyordu. Çünkü; Orta Asya ve Kafkaslar bölgesinde o zamana kadar gündemde hiç olmayan ve çoğu kapalı kutu olan birçok Türk devletleri, uluslararası politika sahnesine çıktı. Türkiye bu devletlerle yakın ilişki geliştirebilmek amacıyla yeni bir dış politika stratejisi de geliştirmeliydi. Fakat bu devletlerin bazılarının Rusya ile bağlarının hala devam ettiği, bazılarının ise aralarında sorunlar olduğu dikkate alındığında, Türkiye'nin çok dikkatli olması ve dengeli bir politika izlemesi, hatta gerekirse elini taşın altına koyması gerekmektedir.⁴⁰² Avrupa ve Avrasya'nın bir kısmı arasındaki kültürler arası rolüne ek olarak batılı kurumlara üye olması, Türkiye'yi Kafkasya ve Orta Asya'daki bağımsızlığını yeni kazanmış ülkelere batılı değerleri yansıtan eşsiz bir konuma sokmaktadır.⁴⁰³

NATO'nun genişlemesine bağlı olarak, 21.yüzyıldaki ilgi alanları Balkanlar, Ukrayna yani Kuzey Karadeniz, Kafkaslar, Orta Asya ve Ortadoğu, Akdeniz'dir. Türkiye'nin bu coğrafi bölgelerin ortasında yer alması ve Avrupa'nın güvenliğinin arka bahçesi olan Balkanlar'daki istikrarsızlıklarda önemli roller üstlenebilecek konumda olması Türkiye'nin NATO içindeki öneminin artmasını sağlamıştır. Dünyada meydana gelen değişim ve çevre ülkelerin Orta Asya ve Kafkaslar'a olan ilgisi de Türkiye'nin Ortadoğu politikalarının ihmale uğramasına neden olurken; ihmale uğramış Ortadoğu politikalarının yeniden gözden geçirmesini gerektirmiştir. Bu noktada Türkiye, (BOP) Büyük Ortadoğu Projesi'nin kilit noktasını oluşturmaktadır. Türkiye, NATO'nun sorumluluk alanının Ortadoğu ve İran Körfezi'ne kadar artmasına ise; Avrupa gibi tepkiyle yaklaşmıştır.⁴⁰⁴ Çünkü Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte ortaya çıkan jeopolitik boşlukta Türkiye ile İran'ın birbirine bağımlılığı da artış göstermiştir. Bu bağımlılık Türkiye'nin, Türkiye ile Ortadoğu ülkeleri arasında köprü vazifesi görmesini kolaylaştırmıştır. Dolayısıyla Ortadoğu ülkesi olan Türkiye'nin bölgedeki konumu büyük önem arz etmektedir.⁴⁰⁵

⁴⁰² Gözen, http://strateji.cukurova.edu.tr/ORTA_DOGU/04.asp, 25.10.2005.

⁴⁰³ Ali L.Karaosmanoğlu, "Küreselleşmenin Türkiye'nin Güvenlik Stratejilerine Yansımaları", Genel Kurmay Başkanlığı - SAREM, **Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik - Birinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2003, s.247.

⁴⁰⁴ Bal, <http://polakd.edu.tr/tr/baskanlik/index.php?>, 05.06.2005.

⁴⁰⁵ Türk Atlantik Anlaşması Derneği, s.52.

ABD, BOP ile ilgili yasa tasarısını 2004 yılı İstanbul Zirvesi öncesinde hazırlamıştır. Senatoya sunulan yasanın adı “Büyük Ortadoğu ve Orta Asya Kalkınma Yasası - 2004” olmuştur. Ayrıca Türkiye ile ilgili özel bir paragraf da yer almıştır. Tasarıda Türkiye için “AB üyeliği isteği desteklenmesi gereken Türkiye, Büyük Ortadoğu ve Orta Asya’ya ekonomik kalkınma ve istikrar getirme çabalarında eksendir ve yegane bir rol oynamaktadır.” Böylece NATO’ya sorun çıkartmayan ve Ortadoğu’da askeri bakımdan ABD standartlarına uygun olan Türkiye eksen ülke seçilmiştir.⁴⁰⁶

Çünkü bölgedeki ülkelerin büyük çoğunluğu Osmanlı topraklarını oluşturuyordu ve kültürel, tarihi ve coğrafi bağları vardı. Türkiye bölge için bir ümit olabilirdi ve hala olabilir. Ayrıca Türkiye’nin İslam dünyasında da önemli bir yeri vardır. Batılılaşma tecrübesini yanında, Batı ile işbirliğini ve Batı’ya yakınlığı savunmakta ve temsil etmektedir. Gerçi bugüne kadar Batı’dan istediğini elde edemediği de bir gerçektir. Eksik aksak ta olsa, işleyen bir pazar ekonomisi oluşturmuş, çok partili demokrasi vardır. Bu bağlamda dünyaya entegre olmada, Batı ile barışçıl ilişkiler kurmada Türkiye model olabilir.⁴⁰⁷ Ayrıca coğrafyanın kendisine sunduğu stratejik mevki, güçlü askeri kuvvetiyle savunan Türkiye, Ortadoğu ve Kuzey Afrika’ya kara, deniz ve hava istikametlerini kontrol etmektedir. Türkiye, bir yandan NATO Avrupa’sında büyük sayıda personeli silah altında bulundurmaya İttifak’ın caydırıcılık politikasını fiilen ve güçlü bir biçimde desteklerken, takip ettiği barışçı ve dengeli politikası ile bölgesinde güven ve istikrar unsuru olmaktadır. Bu özelliği ile de NATO’nun barışı koruma çabalarına yardım etmektedir.⁴⁰⁸

Türkiye’nin jeopolitik konumu burada büyük bir rol oynamaktadır. NATO tarafından belirlenen on altı sıcak noktanın on üçü Türkiye’nin yakın çevresinde bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, Türkiye, NATO imkanlarının geliştirilmesi için büyük çaba harcamıştır. Bu gelişme hiçbir katkısı bulunmamış olan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin AB’ye üye olmasından sonra bunlardan faydalanacak ve karar alma mekanizmasında yer alacak olması ve buna karşılık da Türkiye’nin bu sürecin

⁴⁰⁶ Hiçyılmaz, s.110.

⁴⁰⁷ Bal, <http://polakd.edu.tr/tr/baskanlik/index.php?05.06.2005>.

⁴⁰⁸ Türk Atlantik Anlaşması Derneği, s.52.

dışında bırakılması Türkiye'yi rahatsız etmektedir.⁴⁰⁹ Bu konum Türkiye'yi Soğuk Savaş sonrasında kanat ülke konumundan cephe ülke konumuna getirmiştir.⁴¹⁰

Türkiye, Karadeniz bölgesinde de istikrarı sağlamakta, Akdeniz'e geçişi kontrol etmekte, Rusya'yı Kafkasya'da dengelemekte, hala İslami kökten dinciliğe karşı olmakta ve güneydeki dayanak noktası olarak NATO'ya hizmet etmektedir. Dolayısıyla istikrarsız bir Türkiye, olasılıkla güney Balkanlar'da daha fazla şiddetin ortaya çıkmasına neden olur; diğer yandan da Kafkasya'daki yeni bağımsızlıklarını kazanmış devletler üzerinde Rus kontrolünün yeniden sağlanmasına yol açar.⁴¹¹ Karadeniz bölgesi ve Balkanlar'da, Türkiye'nin iş birliğine dayanan güvenlik girişimlerinin başarısının en önemli sebebi, NATO üyeliği de dahil olmak üzere batılı devletler toplumu üyesi olmasıyla birlikte bölge devletlerinin batıya açılma arzularıydı. Ayrıca 2003 Irak krizi de Türkiye'nin jeopolitik öneminin ne kadar önemli olduğunu gösterdi. Birçok Avrupa ülkesi, Türk Parlamentosunun ABD ordusunun Türk topraklarına konuşlanarak Irak'a kuzeyden girmesini demokratik bir kararla reddetmesini takdirle karşıladı. Türkiye, demokrasisini güçlendirerek, demokratik kimliğini netleştirerek ve batıyla paylaştığı değerleri Avrasya'ya ve Irak da dahil olmak üzere Ortadoğu'ya aktararak bulunduğu konumun önemini sürdürebilir.⁴¹² Bu bakımdan Türkiye'nin 1952'den beri NATO'ya üye olması uluslararası alanda işbirliğinin öneminin artırılmasını sağlamıştır. Türkiye'nin sahip olduğu jeo-stratejik konumu Avrupa - Atlantik bölgesinin güvenliği için istikrar sağlarken; Türkiye'nin de Avrupa ayağının güvenliğinin bir parçası olmaktadır.

Bugün NATO'nun operasyona yatkın ve karar almada daha fazla katılım ihtiyaçları için getirdiği çözüm, Avrupa Atlantik Konseyidir. Bu Konsey, NATO'nun ortaklarla işbirliğinin daha nitelikli bir düzeye taşınmasında araçtır ve bu hedefe ulaşmada Türkiye'nin konumu ortadadır. Türkiye, batıya adapte ve entegre olma çabasındaki ülkelere NATO tecrübelerini her fırsatta aktarmaktadır. Bölgesel barış ve huzurun temin edilerek istikrarın sağlanması yönündeki girişimlerine de devam etmektedir.⁴¹³

⁴⁰⁹ Serdar, "AB...", s.72.

⁴¹⁰ Hasret Çomak, "2010'lu Yıllarda NATO ve Güvenlik Yaklaşımı", http://www.tasam.org/modules/Tasam/Makaleler/NATO_Hasret_Comak.pdf, 10.11.2004.

⁴¹¹ Brzezinski, "Büyük...", s.46.

⁴¹² Karaosmanoğlu, "Küreselleşmenin...", s.251.

⁴¹³ Armağan Kuloğlu, "21.Yüzyılın Başlangıcında NATO, Avrupa ve Türkiye", **21.Yüzyılda Türk Dış Politikası**, (Editör: İdris Bal), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s.935.

Dolayısıyla değişen yeni güvenlik ortamında Türkiye'nin jeopolitik önemi azalmayacak, aksine artarak devam edecektir. Çünkü Türkiye'nin ortasında yer aldığı Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu üçgeni, dini ve etnik ayrılıkların sıcak çatışmalara yol açabildiği, bölge ve dünya barışı ve istikrarına tehdit teşkil edebilecek belirsizliklerin olduğu bir alan olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca zengin petrol rezervlerine sahip olan Ortadoğu'nun yanı sıra, petrol ve doğalgaz ve diğer stratejik hammadde kaynakları nedeniyle, Kafkaslar ve Orta Asya, Batı'nın stratejik kaynak merkezi olmuştur.⁴¹⁴ Bu faktörler Avrupa güvenliğinin temel dışsal değişkeni olan ABD'nin Türkiye'ye yönelik politikalarına da yansımaktadır. "ABD, Türkiye'yi, Rus - Çin ilişkilerini Kafkasya'da ittifaka dönüştürmeyecek, Rusya - Balkanlar ilişkilerini frenleyecek, Akdeniz'de ittifak zinciri kuracak bir aktör durumuna gelmesi yolunda desteklerken, bu durum AB üzerinde de önemli bir baskı oluşturmaktadır." Çünkü AB ülkeleri ile ABD hala birbirlerine rakiptirler. Bu rekabeti de Akdeniz, Atlantik ve Pasifik çizgisinde keskinleşmektedir.⁴¹⁵

AB - Türkiye ve NATO - Türkiye ilişkileri yanında Türkiye'nin ikili ilişkilerini de tetikleyebilecek sonuçlar doğuran bu yeni konjonktür karşısında Türkiye'nin Atlantik eksenli iç rekabet unsurları arasındaki dengeleri kovalayan ve doğabilecek rekabet merkezlerinden her hangi biriyle tümüyle cepheleşmeyi engelleyen bir diplomatik tavrı geliştirebilmesi riskleri azaltacaktır. Atlantik eksenli ekonomik, politik ve stratejik güçlerin Türkiye üzerinden bir rekabete girişmeleri Türkiye'nin sadece bu ülkelerle olan ilişkilerini değil kendi yakın kara ve deniz havzasıyla olan ilişkilerini de etkileyecektir.⁴¹⁶ Anlaşılan odur ki; Türkiye'nin sahip olduğu jeopolitik konum ve dünya kaynaklarının geçiş noktalarının üzerinde bulunması Türkiye'yi anahtar konumuna getirmektedir.

NATO'nun genişleme süreci gibi Türkiye'nin nihai hedefi de ortak güvenlik anlayışını getirerek doğuya doğru istikrarı sağlamaktır. Bu Soğuk Savaş gelenek ve uygulamalarının yeni bir güvenlik anlayışı ve yeni bir kolektif güvenlik kimliği ile değiştirilmesi çabası ile düşünülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, BİO'nun işlevi, katılımcıları Atlantik İttifak'ının temel değerlerine ve dolaylı olarak AB'nin temsil ettiği Avrupa ideallerine yöneltmektir. NATO üyesi olarak Türkiye'nin çabaları ve

⁴¹⁴ Çomak, "2010...", http://www.tasam.org/modules/Tasam/Makaleler/NATO_Hasret_Comak.pdf, 10.11.2004.

⁴¹⁵ Dedeoğlu - Caşın, s.179.

⁴¹⁶ Davutoğlu, s.212.

BİO'ya olan katkıları batılı kimliğini güçlendirmekte ve İttifak içindeki olumlu konumunu bu yönde etkilemektedir.⁴¹⁷ Dolayısıyla kendini Rusya'nın komşusu olarak görmeyen Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrasında Batı için öneminin azaldığına dair anlayış yıkılırken; Türk - Amerikan ilişkilerini artmıştır. Sonuçta uluslararası arenada aktörler, araçlar değişmiş olsa da Türkiye önemini korumuştur.

Türkiye'nin konumu itibariyle karşısına çıkabilecek bir sorun ise; NATO'nun genişleme siyasetinin Rusya aleyhine doğru işletilmesinde yaşanabilir. Böyle bir durumda Türkiye, Rusya ile karşı karşıya kalabilir ve NATO'ya karşı Doğu Bloku ülkeleri yeni bir ittifakı baştan oluşturulabilirler. Bu bağlamda NATO, Türkiye'nin savunma ve güvenlik politikasının temel taşıdır. Bu gerçeği de en son 19 Aralık 2005'de NATO Genel Sekreteri'nin Ankara ziyareti göstermiştir. Ortadoğu'da bir türlü istikrarın sağlanamaması; Suriye-İran ilişkilerinin geleceği, İsrail'in güvenliği, Afganistan'da ISAF'ın komuta gücünün görev alanının artırılmak istenmesi ve bunda Türkiye'nin yine aktif rol üstlenmesi gerektiği, Irak'ta mevcut istikrarsızlığın devam etmesi gibi konular da Türkiye'nin NATO için öneminin yeni stratejik konsept dahilinde de devam ettiğini göstermektedir.

⁴¹⁷ Karaosmanoğlu, "Küreselleşmenin...", s.247.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. NATO'NUN DOĞU'YA DOĞRU GENİŞLEMESİ VE ALAN DIŞI FAALİYETLERİNİN DEĞİŞEN GÜVENLİK ORTAMINA UYGUN POLİTİKALAR İÇERMESİ

3. 1. NATO'nun Genişlemesi:

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla kendini sorgulamaya başlayan NATO,1990'dan itibaren misyon arayışlarına girmiş, yeni politikalar üretmiş ve 1997'den itibaren bünyesine yeni üyeler eklemek gereksinimine ihtiyaç duymuştur.

Temmuz 1990'da Atlantik Konseyi'nin Londra Zirvesi'nde duyurulan NATO'nun yenilenmesi konusu ve hemen sonra Kuzey Atlantik İşbirliği Komisyonu aracılığıyla eski Varşova Paktı devletleri ve Sovyetler Birliği'nin ardıl devletleriyle kurulan bağlar, Soğuk Savaş'ın sonunda meydana gelen güvenlik perspektiflerindeki güçlü değişiklikleri, dönüşümleri yansıtmıştır.⁴¹⁸ 1991 Roma Birdirgesi'nde bu adımlar kurumsallaştırılmaya başlanmıştır. Roma Zirvesi'nde açıklanan Stratejik Konsept'te İttifak'ın güvenlik konusunu global bir kapsamda ele alması gerektiği, güvenlik çıkarlarının daha geniş ve çeşitli riskler bütünü tarafından etkilendiği belirtilirken; işbirliğinin güvenlikteki önemi ile nükleer silahların payının azaltılması gerektiği gibi konularda fikir birliğine varılmıştır.⁴¹⁹ Bu bağlamda genişleme, NATO'yu bozulmadan korumak, birleşik bir kıtasal güvenlik sistemi amacındaki ayrılıktan çok onu çalıştırmadaki başarısızlığa karşı yeniden bir teminat kaynağı olarak görülmüştür. Bu noktada görmemiz gereken, 1993'te ortaya atılan ve ertesini yıl Almanya ile sürekli ısrar edilen NATO genişleme politikasının bu teminatı bazı Doğu Avrupa ülkeleri için somut bir şekilde genişletmenin bir yolu olarak anlaşıldığıdır. Genişleme yoluyla “istikrar planlama”, müdahale edenin ilgili

⁴¹⁸ Brenner, s.252.

⁴¹⁹ Ağır, s.119.

amacına, doğrudan olmayarak, demokratik kurumlar kurma amacıyla tarihsel projenin sonucunu etkilemek için hizmet etmiştir.⁴²⁰

1994 yılı sonlarında Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'nin NATO üyeliği ile sonuçlanan genişleme süreci hız kazanmış, böylece NATO'nun geleneksel coğrafi alanının savunulması ötesinde barışı koruma ve kriz yönetimi gibi görevler üstlenirken; bu coğrafi alanın dışında alan dışı görevler üstlenmesi gündeme gelmiştir.⁴²¹

NATO yetkilileri, her ne kadar bu güvenlik garantilerinin, 1995 yılı koşullarında Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde doğrudan askeri kuvvet konuşlandırmayı gerektirecek bir biçimde, NATO genişletilmesine gerek olmadığını belirtmişlerse de, bu ülkelere yönelik olası bir tehdit anında, İttifak'ın, yeni üye ülke topraklarında NATO nükleer güçlerinin konuşlandırılacağını belirtmişlerdir.⁴²² Ayrıca global güç dengelerinin 1995 yılı sonrasında doğuya doğru kayması ile uluslararası rekabet içerisinde Rusya, Çin, Japonya ve Almanya gibi büyük devletlerin de dahil olduğu çok kutuplu bir çekişme ortamı doğmuştur.⁴²³ Dolayısıyla Atlantik ötesi mücadelenin unsurları; nükleer strateji ve sorumluluk paylaşımı gelecek revizyonun temeli olmuştur.⁴²⁴

NATO üyelerinin artık kapsamlı bir saldırı tehdidi altında olmadığı bir gerçektir. Ancak tehdit çok boyutlu, farklı yönlerden gelebilecek kapasitede ve tespit edilmesi söz konusu olmayan bir nitelik almıştı. Dolayısıyla Avrupa'da nükleer bir tehdittin önlenmesi ve nükleer tehdittin yayılmasına karşı Roma Zirvesi'nde bir değişiklik yapılmaması, bir önlem alınmaması beraberinde Berlin Duvarı'nın yıkılması veya Soğuk Savaş'ın sona ermesi ülkelerin NATO'ya olan gereksinmelerinde bir azalma yaratmamış aksine her devlet NATO'ya üye olmanın yolunu aramaya başlamıştır.⁴²⁵

⁴²⁰ Brenner, s.146.

⁴²¹ Musa Ceylan, "Soğuk Savaş'ın Sonu, Yeni NATO ve Türkiye", **Yeni NATO: Soğuk Savaşın Sıcak Savaşa**, (Editör: Musa Ceylan), Ankara: Ülke Kitapları, 1999, s.10.

⁴²² Çayhan, s.50.

⁴²³ Deniz Ülke Arıboğan, **Kabileden Küreselleşmeye Uluslararası İlişkiler Düşüncesi**, İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1998, s.227.

⁴²⁴ Carpenter, s.245.

⁴²⁵ Ağır, s.119.

3. 1. 1. NATO'nun Birinci Genişleme Dalgası:

NATO'nun doğuya doğru genişleme prensibinin Aralık 1995'te kabulünden sonra; tartışma, iç hükümetsel ve ittifak müzakerelerinden dışsal ikna etme politikasına dönüştü. Bazı ülkeler özel üyelik davetleri için NATO onayı alınsın diye taraftar kazanması gereken genişleme karşıtlarına, hem de belki daha da önemli olarak, Temmuz 1997'de Madrid'te alınan kararın onaylanması için gerekli olan ulusal hükümetlere döndü. Amerika'da içteki bakanlıklararası tartışma, daha erken olmasa da, 1996 sonlarında neredeyse son buldu; ama genişleme kararına seçkin dış politika entelektüel çevresi, özellikle de Rusya konusunda uzmanlaşmış Amerikalı grup, tarafından büyük gürültü koparılarak karşı çıkıldı.⁴²⁶ Genişleme başlangıcıyla oluşan Rusya pürüzünü düzgülendirmek için öncelikli Amerikan politikası NATO ve Rusya arasında yeni işbirliği modelleri aranmaya başlanmıştı. Clinton yönetimi, kıtasal istikrar sağlamak için gerekli olan katkıyı yaparak, Rusya'nın büyük güç statüsüne saygısını göstermek için her fırsatı aramıştır. Beyaz Saray'ın, Soğuk Savaş sonrası Avrupa barışını korumak için değiştirilmiş taahhüt stratejisine Kongre'yi ve Amerikan kamuoyunu ikna etmenin ne kadar zor olduğunu itiraf etmesi, Rusya'yla ilişkisini emin adımlarla sürdürmeye çabaladığının birçok kanıtından biridir.⁴²⁷ Başkan Clinton 24 Şubat 1997'de Kongre'ye gönderdiği mektupta “Kapsamlı Amerikan stratejisinin vazgeçilmez unsurlarından biri NATO saflarına yeni üyelerinin dahil edilmesiyle Yirmi birinci yüzyıl için bölünmez, demokratik bir Avrupa yaratmaktadır. İttifak'a yeni üyelerin alınması Avrupa'daki muhtemel istikrarsızlıkların neden olacağı boşlukların ortadan kaldırılmasına yardımcı olmak, ortak değerlere ve aynı düşünceleri paylaşan uluslararası ilişkilerin geliştirilmesini sağlamak, ortak sorumluluk duygusunu ön plana çıkararak onun yükünü taşıyabilmek arzusuna dayanmaktadır” demiştir.⁴²⁸

ABD Dışişleri Bakanı Albright'ın 8 Ocak 1997'de Senatodaki konuşmasında “genişlemenin amacının NATO'nun elli yıldır Batı Avrupa için yaptığının şimdi Doğu Avrupa'nın yaşaması için yapılması olarak belirtilirken; yeni demokrasileri batı ile bütünleştirmek, eski kin ve nefretleri ortadan kaldırmak, ekonomik kalkınmada güveni sağlamak ve muhtemel sorunların ortaya çıkmasını

⁴²⁶ David - Levesque, s.81.

⁴²⁷ Brenner, s.153.

⁴²⁸ SİSAV, s.24.

önlemek hedef olarak saptanmıştır”.⁴²⁹ Böylece Soğuk Savaş’ın neden olduğu bölünmeler ortadan kaldırılarak ABD ile Rusya arasında ilişkiler yeniden düzenlenecek ve Batı - Doğu Avrupa birleştirilecekti. Bu şekilde düşünüldüğünde genişlemeye karşı çıkmaların yanında İttifak’a yeni üyelerin alınmasına yönelik genişleme fikrine ve üç ülkeden daha fazla alınması yönünde karar alınmasına destek veren ülkeler de olmuştur.

Madrid Zirvesi öncesinde özellikle Fransa ve İtalya, üyeliğe aday ülkeler arasına Romanya ve Slovenya’nın da katılması için epey bastırmışlardı. Ancak ABD olmak üzere yeni NATO üyelerinin sayısını üç ile sınırlı tutmak istemeyen pek çok müttefik ise buna karşı çıkmıştı. Anlaşmazlık, ancak zirve toplantısının en sonunda çözülebilmisti. Madrid’de varılan uzlaşmanın bir parçası da, İttifak’ın “önümüzdeki yıllarda üyeliğinin sorumluluklarını üstlenmeye istekli ve muktedir uluslara yeni davetiye çıkarma” beklentisi taşıdığıнын teyit edilmesi idi.⁴³⁰ Ayrıca bu anlaşmazlık üç Orta ve Doğu Avrupa ülkesinin (Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti) NATO üyeliğine davet edilmesine yol açmıştır.

Bugün, bazı doğu ve merkezi Avrupa devletlerinin en çok istedikleri şey aynı anlayışın getirisiyle NATO’ya tam üye olmaktır. Onların görüşlerine göre, NATO’nun doğuya doğru genişlemesi, eski komünist ülkelerin çoğulcu demokrasi ve piyasa ekonomilerine giden yolda karşılımları çıkan zorlukların üstesinden gelmelerine ve Varşova Paktı’nın sona ermesiyle üstü kapalı olarak yaratılan “güvenlik vakumu”nu doldurmalarına yardım eder.⁴³¹ Bu tarihten sekiz yıl önce bu ülkelerinin NATO binalarının çevrelerinde bulunması bile sakıncalı sayılırken yani bu ülkelere bir düşman gözüyle bakılırken, sekiz yıl sonra NATO’ya üye olmaları, Avrupa barış ve güvenliği için olduğu kadar insanlık ve dünya barışı için önemli bir adımdır.⁴³²

NATO’nun etkinlik alanının artabilmesinin ilk koşulu, Kuzey Atlantik Anlaşması’nın *6.maddesinde belirtilen “NATO’nun coğrafi çerçevesinin” genişletilmesidir.⁴³³ Bu madde kapsamında İttifak’ın etkinlik alanının artırılması için üye ülkelerin sayısının da artması gerekmektedir.

⁴²⁹ SİSAV, s.24.

⁴³⁰ Karl - Heinz Kamp, “NATO’nun Çıkmazı: İkinci Bir Genişlemeyi Tartışmak”, **Yeni NATO: Soğuk Savaştan Sıcak Savaşa**, (Editör: Musa Ceylan), Ankara: Ülke Kitapları, 1999, s.120.

⁴³¹ Brenner, s.252.

⁴³² Çakmak, s.232.

⁴³³ Kuzey Atlantik Anlaşması, <http://www.nato.int/doco/other/tr/treaty-tr.html>, 13.11.2005.

Yeni NATO politikasının gereği olarak dünyanın herhangi bir köşesinde meydana gelen ve üye ülkelerin güvenliğini tehdit eden bir olaya “ortak meşru müdafaa hakkı” gerekçe gösterilerek NATO’nun müdahale etmesinden söz edilebilirse de gerçek anlamda etkili bir genişleme için kuşkusuz İttifak’a üye ülkelerin sayısının artması gerekir. Bu üye ülkelerin çoğalması sürecinde NATO’nun Doğu ve Orta Avrupa ülkeleriyle olan ilişkilerinde izleyeceği siyaset genişleme stratejisine de yön verecektir.⁴³⁴

NATO üyeleri, İttifak’ın genişlemesinin kendi başına bir amaç taşımadığını, NATO’nun güvenliğini daha geniş sınırlara yaymak ve Avrupa’yı daha istikrarlı hale getirmek için bir araç olarak düşünmüşlerdi. Genişleme süreci bu nedenle çatışmaların önünü kesmeye yardımcı olmaktaydı. Çünkü beklenen üyelik istekli devletlerin komşularıyla olan anlaşmazlıklarını çözmelerini ve de reformlara, demokratikleşme çalışmalarına kararlı bir şekilde devam etmelerini teşvik etmekteydi. Ayrıca yeni üyelerin sadece üyeliğin faydalarından yararlanmanın yanında bütün üye ülkelerin güvenliğine de katkıda bulunabilmelerini gerektirmekteydi.⁴³⁵ Genişleme girişimi, Amerika’nın sadece dış güvenlik sağlama değil ayrıca öncelikli bir iç gelişme modelini destekleme konularındaki politik bir amacı için ilk sırada askeri ittifakı kullanmaya hazır olduğunu teyit etti. Bu düşünüş tarzı, Amerika’nın Atlantik İttifak’ını nasıl gördüğünün iki kayda değer tarafını gösterdi: (1) Liberal demokrasilerin çevresini sıkı bir askeri ittifak kadar şekillendirmek için bir araç olarak görülüyor;(2) Devletlerin diğerleri ile mücadele etmelerinde olumlu bir yaklaşım almalarını kesinleştirmek için demokratik rejimlere aktif destek vermenin batıya uygun olduğu inancı var. Politik önerme, demokrasinin aktif bir şekilde yükselmesinin Batı’nın güvenlik çıkarlarına hizmet ettiğidir.⁴³⁶

*(Madde 6: Madde 5 açısından, Taraflardan bir ya da daha çoğuna karşı silahlı saldırı, aşağıdakileri de kapsar: - Tarafların Avrupa ya da Kuzey Amerika'daki topraklarına, Fransa'nın Cezayir Bölgesine, Türkiye topraklarına veya Taraflardan herhangi birinin egemenliği altında olan ve Yengeç Dönencesi'nin kuzeyinde yer alan adalara yapılan silahlı saldırı; - Bu topraklarda ya da bu toprakların üzerindeki hava sahasında bulunan, ya da Antlaşma'nın yürürlüğe girdiği tarihte Taraflardan herhangi birinin işgal kuvvetlerinin üslenmiş bulunduğu herhangi bir Avrupa toprağında veya Akdeniz'de, ya da Yengeç Dönencesi'nin kuzeyindeki Kuzey Atlantik bölgesinde bulunan Tarafların herhangi birine ait kuvvetlere, gemilere, ya da uçaklara yapılan silahlı saldırı.)

⁴³⁴ Çağdaş Ergün, “21.Yüzyılda NATO’nun Rolü ve Dünya Barışına Katkısı”

www.arama.com/search.php3?QL.A+Law&sayfa=135-26k, 13.01.2004.

⁴³⁵ “NATO’nun Çalışma Şekli ve Faaliyetleri”,http://www.sabah.com.tr/ozel/nato66/dosy_77.html., 06.12.2004.

⁴³⁶ Brenner, s.147.

NATO'nun genişlemesini küresel değerde öneme sahip olarak gören ABD, Avrupa - Atlantik ittifakını Amerika'nın gelecekteki stratejik planları için kaçınılmaz olarak değerlendirmekteydi.⁴³⁷ ABD için NATO'nun genişlemesi; Avrupa'daki istikrarın devam etmesi Avrupa'nın çevresinde ve sınırlarının dışındaki yeni tehditleri önlemeyi amaçlayan bir stratejik politika olarak gözükmekteydi. Yeni üyelerin kabulü sırasında yaşanan siyasal tartışma genişleme için ikili özel bir strateji ile sonuçlanmıştı. Bir yandan NATO üyeliğinin yolunu açık tutmak, diğer yandan da AB'nin siyasal ve askeri özelliğini değiştirmeden, genişletme sürecini yavaşlatmak.⁴³⁸

Mayıs 1998 tarihli Onaylama Kararı, "ABD; Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'nin dışında hiçbir ülkeyi NATO'ya katılmaya devam etmeye onay vermemiş, kendini davet etme taahhüdü altına da sokmamıştır" ifadesini vurgulamaktadır. Buna bir de Kongre'deki tartışmalar sırasında dile getirilen "yükün paylaşılması" etrafındaki kaygıları eklersek, Kongre'nin, yeni üyeler almak suretiyle ABD'nin her iki veya üç yılda bir NATO taahhütlerini artırmaya rıza göstermesini beklemek zorlaşır. Dışişleri Bakanı Albright şu sözleriyle bu noktaya işaret etmektedir: "Spesifik ülkelere spesifik taahhütlerde bulunmaktan kaçınmalıyız. Tercihimiz olan ülkeleri ön plana çıkararak beklentiler yaratmanın yahut parlamentolarımızın buna her zaman onay vereceğini düşünmenin gereği yoktur".⁴³⁹ 1999 Washington Zirvesi'nde NATO adaylığı kabul edilen ülkelere (Romanya, Slovenya, Estonya, Letonya, Bulgaristan, Makedonya, Slovakya, Litvanya, Arnavutluk) üyelik takvimi verilmezken bunların üyeliğe hazırlanmasına yardımcı olmak amacıyla Üyelik Eylem Planı uygulamaya konmuş ve ikinci genişleme süreci başlatılmıştır.⁴⁴⁰

3. 1. 2. NATO'nun İkinci Genişleme Dalgası ve Baltık Ülkeleri:

Başkan Bush, NATO üyeliği isteyen ve NATO'nun sorumluluklarını paylaşmaya hazır olan tüm Avrupa demokrasilerinin NATO üyesi olmaları yönündeki inancını teyit etti. Müttefiklere ve üyelik bekleyen ülkelere inancını şöyle

⁴³⁷ Ceylan, "Soğuk...", s.13.

⁴³⁸ Gürkaynak, s.139.

⁴³⁹ Karl - H.K., "NATO'nun...", s.128.

⁴⁴⁰ Sinan Oğan, "NATO - Rusya İlişkileri: Korkunun Ecele Faydası Yok", **Stratejik Analiz**; Balkanlar ve Terörizm, ASAM Yayınları, Cilt 5, Sayı 52, (Ağustos 2004), s.45.

ifade etti: “Son derece temkinli hareket ettik; artık kararlı biçimde harekete geçmenin zamanı gelmiştir” Müttefiklerle ve üyelik bekleyen ve (ÜEP) Üyelik Eylem Planı’na faal olarak katılan dokuz ülke ile hazırlıkları konusunda birlikte çalışmalıyız.⁴⁴¹ Söz konusu plan, üyelik için beş alanda, belirlenen standartlara ulaşmak için yapılması gereken faaliyetleri içermektedir. Bunlar; siyasi ve ekonomik konular, savunma ve askeri konular, kaynak konuları, güvenlik konuları, yasal konulardır. İttifak’a katılmaya “istekli olan ülkeler”, üyelik eylem planına göre, yıllık milli hazırlık planları dikkate alınarak tespit edilen beş faaliyet alanında müşterek faaliyetler icra edilmekte ve 19+1 formatında toplantılar düzenlenmektedir.⁴⁴²

Bu planın kaynağı en yeni üç üyenin (Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti) İttifak’a katılma hazırlıklarında edinilen tecrübelerle dayanmaktaydı. ÜEP’de aday ülkelere kendi özel BİO programları aracılığıyla pratik tavsiye ve yardım sunulmakta ve üyelikle ilgili konular üzerinde odaklanılmaktadır. Bunun karşılığında da aday üyelere beklenen sınır anlaşmazlıklarının barışçıl yollardan çözümü, demokratik prosedürlere ekonomik alanlara saygı ile silahlı güçlerin demokratik kontrolü dahil olmak üzere belli siyasi hedefleri yerine getirmeleri istenmektedir. Plan gelecekte üyeliğe dair hiçbir teminat vermemekte; ama ülkelerin silahlı kuvvetlerini adapte etmelerine ve İttifak üyeliğinin getireceği yükümlülük ve sorumluluklar için hazırlanmalarına yardımcı olmaktadır.⁴⁴³ Ayrıca ÜEP, bu şekliyle AAOK ve BİO için, gelecek yıllarda güvenlik sorunlarıyla başa çıkabilecek şekilde uyarlanan önemli bir girişimdir. NATO da bu güvenlik yaklaşımı gereğince *Akdeniz Diyalogu çerçevesinde Akdeniz’e kıyısı olan ülkeler, Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri ile ilişkilerini artırmalı ve bu bölgelerden NATO’ya yönelebilecek tehdit ve riskleri en aza indirmeye çalışmalıdır.⁴⁴⁴ Ancak Akdeniz ülkeleri NATO’ya Orta Asya ve Kafkasya ülkelerine göre daha kuşkuyla yaklaşmaktadırlar. Yine

⁴⁴¹ Marc Grossman, İttifak’ın Dönüşümü: Yeni Yetenekler -Yeni Üyeler -Yeni İlişkiler, <http://www.nato.int/docu/review/2002/issue2/turkish/art2.htm>, 10.01.2006

⁴⁴² Beriş - Gürkan, s.20.

⁴⁴³ NATO’nun Çalışma Şekli ve Faaliyetleri”, http://www.sabah.com.tr/özel/nato66/dosya_77.html, 06.12.2004.

⁴⁴⁴ Çomak, “2010...”, http://www.tasam.org/modules/Tasam/Makaleler/NATO_Hasret_Çomak.pdf, 10.11.2004. *(Kavramsal açıdan, “NATO’nun Akdeniz Diyalogu, İttifak’ın genel ortaklık, diyalog ve işbirliği stratejisini destekleyen önemli bir araç olarak tanımlanabilir. Bu da, güvenlik ortamı ve NATO’nun üye devletlerinin karşı karşıya olduğu tehditleri ele alma yollarını açıklayan ve ortaklığı, İttifak’ın temel güvenlik görevlerinden biri haline getiren 1999 Stratejik Kavram’ında açıkça belirlenmiştir. NATO, Akdeniz Diyalogu ile Diyalog ortaklarının birbirine yakınlaşmalarını, terörizm ve kitle imha silahlarının yayılması gibi ortak tehditler karşısında daha yakın bir ortaklık geliştirilmesini amaçlamaktadır”.)

Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti'nin üyeliği konusunda yaşanan bu tür yaklaşımlar bu dokuz ülkenin üyeliği içinde yaşanmıştı.

NATO yetkililerine göre Fransa, Romanya'nın İttifak'a katılımı lehinde özel tartışmalar yapmaktan geri kalmamıştı. 1997 Aralık ayında Brüksel'de yapılan NATO Bakanlar toplantısında üst düzey Fransız yetkililer Fransa'nın 1999 yılını, NATO'nun kapıyı özellikle Romanya ve Slovakya için açık tuttuğunu göstermesi açısından tayin edici addedeceğini belirtmişlerdi. Bir kaç hafta geçmeden NATO'daki Fransız temsilciler, Fransa'nın daha sonraki genişleme adımları meselesini Washigton Zirvesi'nin çok öncesinde tartışmak istediğini açıkça ortaya koymuşlardı. ABD ve NATO temsilcilerinin çoğu kilit sorunların tartışılmasını Zirve toplantısına bırakıldığını Madrid'deki gibi son dakika çekişmelerinden kaçınmak amacıyla başlangıçta böyle bir tartışmayı kabul ettiler.⁴⁴⁵ Fransa'nın söz konusu bu çelişkili tutumu Avrupa'yı söz konusu eski parçalanmış konumuna getirmemek amacıyla; 1999 Washigton Zirvesi'yle müspet yönde değişmiştir. Yine Almanya, güvenliği için Rusya ile tampon bölge oluşturacak olan Doğu ve Orta Avrupa ülkelerini ve arka bahçesi olarak baktığı Baltık ülkelerinin bir an evvel genişleme içerisine katılmasına karşı olmazken; İtalya da Slovenya'nın Triesta bölgesine yakın olması nedeniyle genişleme içerisine alınmasına karşı olmamıştır.

Estonya, Letonya ve Litvanya NATO'nun açık kapı politikası ve erken bir ikinci genişleme raundu için sorun teşkil etmekteydi. Bu ülkeler, Rusya ile kilit Avrupa ülkelerinin stratejik ve ideolojik etkinlik için birbiriyle yarıştığı bir bölgede karmakarışık bir tarih yaşamışlardı. Almanya, Polonya, Rusya ve İsveç tarafından işgal edilmiş, baskı altında tutulmuş olmalarına rağmen Baltık halkları, güçlü bir ulusal kimliği korumuş, kendilerini hiçbir zaman Slav dünyasının bir parçası saymamışlardı. On yıllar süren son Sovyet işgali ve entegrasyonu, ağır bir miras bırakmıştır. Rus azınlıklar, sınır çatışmaları ve Rusya'ya ait Kaliningrad'a geçiş hakları, bu ülkelerin NATO'ya yahut AB'ye entegre edilmelerinin önünde engel olabilecek sorunlardan sadece üç tanesiydi.⁴⁴⁶ Bununla birlikte, İskandinav ülkeleri, Baltık devletlerinin ufak çaplı silahlı kuvvetleri için silahların tedarik edilmesi konusunda da sessiz kalmışlardı. Dolayısıyla Baltık devletlerinin kendileri, ciddi bir saldırıya karşı temel savunmalarının politik olması gerektiğinin bir hayli

⁴⁴⁵ Karl - H.K., "NATO'nun...", s.121.

⁴⁴⁶ Karl - H.K., "NATO'nun...", s.124.

farkındadırlar. Onlar için, coğrafya ve topografya bir nedendir. Danimarka ve Hollanda 1940'ta Almanya'ya karşı etkili bir şekilde savunulamadılar; aynı mantık 1990'lı yıllarda Rusya'nın daha ufak komşularına bile uygulanmaktaydı.⁴⁴⁷ Doğu Avrupa genelindeki gelişmelere bakarak ve değişim rüzgarlarına boyun eğerek, Başkan Gorbacov'un 5 Şubat 1990 yılında daha önce benzeri görülmemiş bir açıklamasında, Sovyet Komünist Parti'nin anayasal garantideki güç tekeli bırakması ve "tam anlamıyla bir demokratikleşme süreci çerçevesinde" politik bir yönetim için rekabet etmesi gerektiğini duyurmuştu.⁴⁴⁸ Bu önerinin, akabinde, Komünist parti merkezi komitesince onaylanması da dağılmayı engelleyememişti. Sonuçta bu istikrarsızlık Baltık ülkelerini etkilemiş ve komünizme karşı gelinmeye başlanmıştı.

Doğu Avrupa'da Komünist hakimiyetinin çöküşünün neden olduğu şok dalgaları Sovyetler Birliği'nin kendi cumhuriyetlerinin içinde de hissedilmişti. Moskova'ya olan coğrafi yakınlığına aldırılmayarak, küçük bir Baltık cumhuriyeti olan Litvanya Komünist partiye siyasi iktidar tekeli veren anayasal hükmü reddetmişti. Letonya da Aralık sonlarında aynı şekilde hareket etmişti.⁴⁴⁹ Daha sonrada Estonya, Gürcistan, Ukrayna da benzeri hareketlere girişmişti. Üç Baltık Cumhuriyeti Avrupa - Atlantik yapılarıyla genişlemenin meşru haklarını savunurken bu ülkelerin NATO'ya üyeliği Moskova tarafından her zaman tepkiyle karşılanmıştır. Moskova sadece Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'nin NATO'ya katılımı konusunda pasif kalmıştı.

Genişlemeyle Avrupa'da yeni askeri bloklaşmalara ve etki alanlarına yol açmayan ortak ve kapsamlı bir güvenlik mimarisi oluşturmak; bunu Rusya'yı dışlamadan ve onu neo-emperyalist bir politika izlemekten alı koyarak yapmak; Yugoslavya'da ve eski Sovyetler Birliği topraklarında karşılaşılan türden etnik çatışma, toprak anlaşmazlıkları ve azınlık sorunlarından kaynaklı savaşları ve kanlı olayları önlemek; yeni ülkelere ekonomik, siyasi ve idari istikrar götürmek ve bu ülkeleri demokrasiye özendirirken onların piyasa ekonomilerine geçişlerini sağlamak ve nihayet Rusya'nın yayılmacı tehdidine karşı önlem almak amaçlanmıştı. Şüphesiz bunlar ABD için ayrı ayrı birer nedenken, Rusya için ABD'nin "dünya jandarmalığına soyunan NATO" oluşturma girişimleridir. Çünkü Rusya, sağlanması

⁴⁴⁷ Golstein, s.50.

⁴⁴⁸ Drew - W.D - J.E - BK - C.M, s.7.

⁴⁴⁹ Drew - W.D - J.E - BK - C.M.

çok zor olan bu Avrupa mimarisinde kendisini her durumda çevrenmiş ve kısıtlanmış hissedecektir.⁴⁵⁰

NATO kuruluşundan bu yana da beş genişleme süreci yaşamıştır. 21 - 22 Kasım 2002 tarihinde Prag'da yapılan NATO Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde yedi ülkeye daha kapılarını aralamıştır. Bu ülkeler şunlardır: Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya ve Slovenya'dan üç tanesi eski Sovyet Cumhuriyeti, üç tanesi eski Varşova Paktı üyesi ve bir tanesi de eski Yugoslavya Cumhuriyeti'dir. Toplam 45 milyon nüfusa sahip olan bu yedi ülke ile üyeliğe giriş müzakereleri başlatılmış ve 29 Mart 2004 tarihinde de bu ülkeler resmen NATO üyesi olmuşlardır.⁴⁵¹ Yedi yeni ülke ile NATO üyesi olmak isteyen diğer ülkeler ortaklarını üyeliğe hazırlamak amacıyla uygulamaya konulan Üyelik Eylem Plan'ından istifade etmişlerdir. Rusya'nın NATO'nun Sovyet sonrası ikinci genişlemesine özellikle Estonya, Letonya, Litvanya'nın İttifak'a dahil edilmesine karşı yoğun kriz faaliyetleri netice vermemiş; bu ülkeler İstanbul Zirvesi ile resmen NATO üyesi sıfatını kazanmışlardır.⁴⁵² Tarihindeki en büyük genişlemeyi gerçekleştiren NATO, 26 üyeli ilk resmi toplantısını 28 - 29 Haziran 2004 tarihinde İstanbul Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi ile yapmıştır.⁴⁵³ Böylece Baltık'tan Karadeniz'e kadar olan bölge NATO güvencesi altına alınmıştır. İttifak, artık gerçek bir Avrupa - Atlantik kültürünü yansıtmaktadır ve Avrupa - Atlantik bölgesindeki jeopolitik ortamı değiştirtirmiş, Avrupa güvenliğinde istikrar sağlamlaştırılmıştır. Bu değişim süreci yeni üyelerin ittifak içerisine alınmasıyla da devam edecektir.

NATO Washington Antlaşmasının 10.maddesine göre üyeler, Antlaşma prensiplerinin gelişmesine ve Kuzey Atlantik bölgesinin güvenliğine yardım edebilecek durumdaki her Avrupa devletini üyeliğe davet edebilirler. Bu iki temel ilkeye ve anlaşmanın başlangıcında yer alan hususlara uygun olarak NATO, aday ülkelerden demokratik yönetim, serbest pazar, iyi komşuluk, azınlıkların korunması, ordunun sivillerce denetimi, askeri yapının NATO ile uyumlaştırılması ve İttifak'a askeri katkı yapabilme yeteneği gibi özellikler aranmaktadır. NATO'nun bünyesine aldığı devletler söz konusu ölçütler açısından incelendiğinde Brüksel'in yorumunun

⁴⁵⁰ Özlem Aydın - Ayça Sarıalioğlu - Eser Canalıoğlu, "ABD'nin Dağılan SSCB Toprakları Politikasına Bir Bakış", **USAG** (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi - Uluslararası Stratejik Araştırmalar Grubu Bülteni) , Sayı 6, (Yaz 98), s.13.

⁴⁵¹ Gürkaynak, s.140.

⁴⁵² Oğan, s.45.

⁴⁵³ Gürkaynak.

esnek olabildiği görülmektedir.⁴⁵⁴ NATO'nun genişlemesinin Avrupa'nın güvenliği için önemli olmasının yanında bu ülkelerin İttifak içerisine alınmasını birçok nedeni ve sebebi bulunmaktadır.

Ayrıca Baltık ülkelerinin NATO üyeliğinin Rusya'yı rahatsız etmesi eski ihtilafların devam ettiğini göstermektedir. Rusya'nın NATO üyeliğinin belirsizliği karşısında Baltık ülkelerdeki Rus azınlıkların durumu önem kazanmıştır. Ayrıca dış ilişkilerde ve güvenlik siyasetinde yeni bir bölünmenin olup olmayacağı belirsizlik taşımaktadır.⁴⁵⁵ Özellikle Estonya, Letonya ve Litvanya'nın İstanbul toplantısı esnasında üyeliklerinin resmîyet kazanması, doğal olarak Sovyetler Birliği döneminde ülkesinin bir parçası olan bu üç devletin töreninde Rusya devlet başkanı Putin'in Zirve'ye katılmamasına neden olmuştur. Başta Karadeniz bölgesi olmak üzere, Kafkasya ve Orta Asya'yı halen kendi çıkar alanı olarak gören Kremlin bürokratları, Putin'in İstanbul Zirvesi'ne katılması durumunda, bunun Rusya'nın NATO'nun genişleme sürecini kabul manasına geleceğini düşünmüş olmalı ki Putin, NATO'nun İstanbul toplantısına sadece Dışişleri Bakanı Lavrov'u göndermiştir. Putin, bu zirveye katılmaktan vazgeçerek, NATO üyesi olan Baltık ülkelerinin (Avrupa Konvansiyonel Kuvvet Antlaşması) AKKA'yı onaylamak istememesinden duyduğu rahatsızlığın işaretini de vermiştir.⁴⁵⁶ Bu süreçten beri en son Sovyetler Birliği'nde Gorbaçov zamanında Glasnost ve Perestroika ile değişim yaşayan Rusya, Putin ile birlikte tekrardan değişime uğramış, güç toplamıştır. Dolayısıyla gelecek için ve Amerika için potansiyel bir tehdit oluşturabilecek konuma yavaş yavaş gelerek kendi çevresini oluşturmaktadır.

3. 1. 3. NATO'nun Üçüncü Genişleme Dalgası ve Ukrayna:

NATO'nun doğuya doğru genişlemesinde üçüncü genişleme dalgası; Ukrayna ve Gürcistan üzerine olmuştur. Ukrayna'nın stratejik öneme sahip iki blok arasında tampon bölge olarak bulunması ve Hazar petrollerinin dağıtımında yer alması NATO için her zaman önem arz etmiştir.

⁴⁵⁴ Kamil Ağacan, "Genişleyen NATO ve Güney Kafkasya", TÜRKSAM (Türkiye Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi), 6 Temmuz 2003, <http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?>, 17.06.2005.

⁴⁵⁵ Ojanen, s.276.

⁴⁵⁶ Jeopolitik Gündem Dergisi, s.38.

Eski Sovyetler Birliği'nin bazı devletlerine, bölgenin geleceğini etkileyecek potansiyele sahip oldukları için, ABD tarafından özel bir özen gösterilmektedir. Ukrayna bu açıdan kritik bir öneme sahiptir. Büyüklüğü, Rusya ve Orta Avrupa arasında yer alması nedeniyle, Avrupa'nın güvenliğinin anahtarıdır. Bağımsız, nükleer silahlardan arındırılmış ve reformcu Ukrayna diğer yeni bağımsız devletlerin reformlarındaki başarı için hayati bir öneme sahiptir. Bu da Amerika'nın Ukrayna'ya güvenlik teminatları vermekte İngiltere ve Rusya'ya katılmasının sebebidir.⁴⁵⁷ Aynı zamanda NATO'da Ukrayna'ya üyelik için güvence vermek amacıyla, genişleme ile ilgili olarak, 1997 Madrid Zirvesi'nden bir ay önce oluşturduğu NATO - Rusya Kurucu Sözleşmesi'nin bir benzerini beş hafta sonra Ukrayna - NATO sözleşmesi olarak Ukrayna ile yapmıştır.⁴⁵⁸

Sözleşmede NATO'nun doğuya doğru genişlemesi ve Ukrayna'nın da NATO üyesi olması gerektiği belirtilmiştir. Bu sözleşmeden 2 ay sonra ise NATO, Ukrayna'nın Kırım ve kara sularında Sea Breeze-97 adlı bir tatbikat düzenlemiş ve NATO'nun Rusya'nın yakınında düzenlediği bu tatbikata Romanya, Gürcistan, Bulgaristan ve Ukrayna katılmıştı.⁴⁵⁹

Haziran 2004 yılında İstanbul'da, Ukrayna'nın özel önem verdiği NATO Zirvesi yapılmıştır. Ancak Avrupa, siyasi ve ekonomik istikrarsızlıkları bulunan Ukrayna'yı halen içine almak istememektedir. Ukrayna ordusu geri kalmıştır ve Avrupa normlarına uymamaktadır. Buna karşın, her ne kadar Ukrayna Devlet Başkanı Leonid Kuchma, Ukrayna'nın henüz NATO'ya üye olmaya hazır olmadığını açıklasa da Ukrayna, NATO'ya katılma yolunda ev ödevlerini yapmaya devam etmektedir. Bu bağlamda, NATO askeri birliklerinin Ukrayna topraklarına girmesine izin verilmesini öngören memorandumun Yüksek Rada (Parlamento) tarafından onaylanması ve silahlı kuvvetlerde personel azaltılmasını sağlayacak kanunun 29 Haziran'da kabul edilmesi atılan adımlar arasındadır. Ukrayna'nın, bazı engellere ve hazır olmamasına rağmen, şimdilik daha çok formalite gibi görünen NATO ile işbirliğine "hayır" demek niyetinde olmadığı açıktır. Çünkü Ukrayna, BİO çerçevesinde NATO'nun ortak tatbikatlarına katılmaktadır.⁴⁶⁰ İstanbul Zirvesi'nde İttifak'ın açık kapı politikasının önemi yenilenirken; NATO - Ukrayna ilişkilerinin

⁴⁵⁷ Aydın - Sarılioğlu - Canalıoğlu, s.13.

⁴⁵⁸ David - Levesques, s.81.

⁴⁵⁹ Hiçyılmaz, s.93.

⁴⁶⁰ Jeopolitik Gündem Dergisi, s.39.

stratejik bir yapıya sahip olduğu vurgulanmıştır. Devlet ve Hükümet Başkanları ayrıca Ukrayna yönetimini NATO - Ukrayna Eylem Planı'nın özünü oluşturan Avrupa - Atlantik değerlerine olan taahhütlerini etkin ve tam olarak uygulamaya davet etmişlerdir. Ukrayna yönetiminin demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, ifade ve medya özgürlüğünü güçlendirme sorumluluğu vurgulanarak; Ukrayna'nın siyasi, ekonomik, askeri ve savunma alanındaki reformları uygulamaya koyması gerektiği belirtilmiştir.⁴⁶¹

Ukrayna'nın ağır yük askeri uçaklarının İttifak'ın emrine sunulmasıyla ilgili ön anlaşmanın imzalanması, silahlı kuvvetlerde personel azaltılmasına gidilmesi de Ukrayna'nın NATO üyeliği için söz konusu olan faaliyetleridir.⁴⁶² Bunların yanı sıra Ukrayna'nın Prag Yetenekler Taahhüdü'ne ilişkin bazı çokuluslu etkinliklere katılım konusunda gösterdiği ilgi ve 2015 yılına kadar sürececek bir Stratejik Savunma Bülteni geliştirmesi takdirle karşılanmıştır. Bu doğrultuda Ukrayna planlanan reformların tümüyle uygulanması ve yeterli biçimde finanse edilmesinin sağlanması için teşvik edilmiştir.⁴⁶³ Aynı zamanda Ukrayna'nın Zirvede devlet başkanı düzeyinde temsili Ukrayna'ya verilen önemi de artırmıştır.

Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, İttifak'ın Kafkasya ve Orta Asya ülkelerinin de genişlemesinden söz ederken, "NATO'nun bu kararı, objektif bir gerçek olarak değerlendirilmeli" demiştir. Türkiye'de yapılan NATO Zirvesi'nin son günü, İttifak'ın genişleme dalgasına katılmak isteyen ülkeler başta olmak üzere, Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerine ayrılmıştır. NATO bürokratları, İttifak'la formalite dostane ilişkiler içinde bulunan ülkelere bahsederken Rusya ve Ukrayna'yı her zaman ayrı tutmaktadır.⁴⁶⁴ Şimdiye kadar beş genişleme dalgası geçiren NATO, gelecekte Ukrayna ve Rusya'nın üyeliğini gerçekleştirecektir.

Gürcistan da tıpkı Azerbaycan gibi Rusya'nın tesirinden uzak bir şekilde bağımsızlığını devam ettirmek istemiştir. Ancak Gürcistan'ın kendi nüfuzundan uzaklaşmasını istemeyen, Rusya bu ülke sınırları içinde yaşayan Abhazya halkını

⁴⁶¹ TC. Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Güvenlik İşleri Genel Müdürlüğü, **NATO İstanbul Zirvesi**, Summit, 28-29.06.2004, s.67.

⁴⁶² Oğan, s.47.

⁴⁶³ TC. Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Güvenlik İşleri Genel Müdürlüğü, s.68.

⁴⁶⁴ Oğan, s.48.

isyana teşvik etmiştir.⁴⁶⁵ Dolayısıyla bu ülkeden kopmak isteyen Güney Osetya ve Abhazyaya ile fiili savaş halindedir. NATO ise kendi içerisine çatışma ithal etmek istemekteydi.⁴⁶⁶

3. 1. 4. NATO'nun Yeni Genişleme Alanları; Kafkasya, Orta Asya ve Çin:

Orta Asya ve Kafkasya'da fazla miktarda doğal kaynak zenginliklerinin bulunması bölge ülkelerinin de jeopolitik olarak önemini artırmıştır. 1990'da Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte tek tek egemenliklerini kazanmaya çalışan bölge ülkelerinin kendilerini güvende hissettirecek uluslararası bir kuruluşa ihtiyaçları vardı ve gerekliydi. Ancak çok kısa vadede bunun gerçekleştirilmesinin imkansız olması ve özellikle de Kafkasya'da güven ortamının bir an önce sağlanması gerektiği, bölgenin sahip olduğu doğal kaynaklar, bu bölgenin NATO genişleme dalgası içerisine alınmasına bir gerekçe oluşturmuştu.

Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan bilindiği gibi Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Güney Kafkasya'da ortaya çıkan yeni uluslararası aktörler olmuşlardı ve bu devletlerin ortaya çıkması ABD dış politikası açısından önemli bir kazançtı. Çünkü bu ülkeler nede olsa bağımsızdılar ve üzerlerindeki Rus etkisi biraz olsun zayıflamıştı.⁴⁶⁷ Sovyet sonrası bu devletler, kendilerini güvenlik ilişkileri ve birbirine bağımlılığın var olduğu yabancı bir ortamda bulmuşlardı. Bu ülkelerin, bölgedeki güvenlik çıkarlarını, önceliklerini ve stratejilerini tanımlamaları gerekiyordu ve bu onlar için yeni bir durumdu. Dolayısıyla bağımsız oluşumun ilk günlerinden beri kendi yöntemlerine güvenmeyeceklerini ve güvenliklerinin yalnızca iç destekle sağlanamayacağını anlamışlardır.⁴⁶⁸

⁴⁶⁵ Mehmet Saray, **Tarih Boyunca Balkanlardan Kafkaslara Türk Dünyası Semineri**, 29 - 31 Mayıs 1995, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1996, s.173.

⁴⁶⁶ Jeopolitik Gündem Dergisi, s.38.

⁴⁶⁷ Yavuz Cankara - Necip Bolat - Serkan Kekevi, "11 Eylül Sonrası ABD'nin Kafkasya Stratejileri" TC Fırat Üniversitesi Rektörlüğü, **Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu Tarihten Günümüze Dış Tehditler**, (Editörler: Orhan Kılıç - Mehmet Çevik), 16 - 17 Ekim 2003, Elazığ: Fırat Üniversitesi Basımevi, 2004, s.204.

⁴⁶⁸ Alexander Rondeli, "Küreselleşmenin Kafkasya'nın Güvenlik Stratejilerine Yansımaları", Genel Kurmay Başkanlığı - SAREM, **Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik - Birinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2003, s.209.

Ayrıca Batı ve ABD bölgede bulunan ticaret ve enerji sahalarındaki çıkarlarına önem vermekteydi. Ancak ABD ve Batı çok önem verdikleri bu ekonomik çıkarları konusunda bile mahrumiyet ve kısıtlamalarla karşılaşması söz konusuydu. Bölgede bazı petrol ve doğal gaz boru hatlarının Rusya sınırlarında çıkarılması, bu bağlamda Bakü - Ceyhan boru hattı projesinin hayata geçirilmesi ayrı bir önem arz etmekteydi. Bu yolla Rusya'nın bölgede tekel olması ve yeni bağımsız cumhuriyetlere dayatmalarda bulunması önlenabilir nitelikteydi.⁴⁶⁹ ABD'nin Kafkaslar'ı 4 trilyon dolar değerinde 200 milyar varillik zengin bir petrol havzası potansiyeline sahip 2000'li yılların körfezi olarak görmesi ve Azerbaycan'ın Hazar denizi'ndeki petrol ve doğalgaz yataklarının büyük bir bölümüne sahip olması konunun önemini göstermektedir. Zira ABD, Hazar petrolünün çıkış yolunun tekeli Rusya'ya bırakmamak için Türkiye'nin bölgede desteklenmesi gerektiğini düşünmekteydi. ABD, bölgedeki istikrarı kontrol altına alması için sus payı verip arkasında yer aldığı bir Rusya; jeopolitik konumundan yararlanacağı bir Türkiye ve petrol boru hatlarından yararlanıp Rusya güdümünden çıkacak olan eski Sovyet Cumhuriyetleriyle petrol ve doğalgaz zengini Kafkasya ve Orta Asya'yı kucaklama hedefindeydi.⁴⁷⁰ Kazakistan'ın özellikle petrol rezervleri, Türkmenistan'ın doğal gaz rezervleri ve Kafkasya'da yer alan Azerbaycan'ın, hem petrol hem de doğal gaz rezervleri, bölgede en fazla yatırımı cezbeden önemli potansiyel değerler olarak öne çıkmıştı.

Kazakistan 27,6 milyar varil petrol rezervi ile en büyük paya sahipken ardından Azerbaycan 6,7 varil petrol rezervine sahiptir. Toplam petrol rezervleri 36,9 milyar varil olarak tahmin edilmekte ve tahmin edilen dünya petrol rezervinin yaklaşık %1,6'sını karşılamaktadırlar.⁴⁷¹

Orta Asya'da yer alan Özbekistan'ın da, Türkmenistan kadar olmasa da, önemli sayılabilecek doğal gaz rezervleri söz konusudur. Bunun ötesinde, Orta Asya ülkelerinden de Tacikistan ve Kırgızistan'ın Kafkasya'da yer alan Ermenistan ve Gürcistan'ın ispatlanmış rezervler bakımından pek şanslı olmadığı görülmektedir. Bu

⁴⁶⁹ Bal, "Bölgesel...", **21.Yüzyılda Türk Dış Politikası**, s.838.

⁴⁷⁰ Aydın - Sarıalioğlu - Canalıoğlu, s.15.

⁴⁷¹ Christoph Bluth, "Kafkasya, Orta Asya, Güney ve Doğu Asya'daki Kriz Kaynakları ve Bölgelerinin NATO'nun Güvenliğine Etkileri", Genel Kurmay Başkanlığı - SAREM, **Türkiye NATO ve Avrupa Birliği Perspektifinden Kriz Bölgelerinin İncelenmesi ve Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri - İkinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2004, s.172.

ülkelerden Gürcistan, öncelikle Bakü - Tiflis - Ceyhan ham petrol boru hattı ile daha sonra bu hatta paralel döşenmesi planlanan Şah Deniz doğal gaz hattının geçiş ülkesi olarak, büyük stratejik öneme sahiptir.⁴⁷² Çünkü; 1990 yılında Rusya'nın politikası enerji kaynakları üzerinde en büyük kontrole sahip olma üzerine kurulmuştu. Bu bölgedeki batı şirketlerinin ve batının etkisini kısıtlamak; Rus boru hattı ile nakil yapabilecek Orta Asya devletlerinin özellikle Kazakistan'ın petrol üretimini sınırlamak olarak algılanmıştı.⁴⁷³ Bu nedenle ABD'nin bu bölgedeki hedeflerine ulaşması Rusya'dan geçmektedir. Çünkü bölge devletlerinin ekonomileri büyük oranda Rusya'ya bağımlıdır. Bu bağımlılık nedeniyle 1998'de Rusya'da yaşanan ekonomik kriz Orta Asya ve Kafkasya devletlerini de etkilemiştir. Dolayısıyla bu ülkelerin NATO üyelikleri Rusya ile yapılacak işbirliğine dayanmaktadır.

Bilindiği gibi, Rusya bir yandan Hazar petrollerinin belirlenecek olan geçiş güzergahının Rusya üzerinden geçmesini sağlayarak Kafkasya'daki ülkeler üzerindeki ekonomik denetimini mutlaklaştırmak isterken, diğer yandan Moskova Hükümeti özellikle AKKA'da belirlenmiş olan kanatlarla ilgili tavanları Kuzey Kafkasya'da aşarak bu bölgedeki eski Sovyet Cumhuriyetleri üzerinde, askeri baskı kurmak suretiyle, yine bu ülkelerin dış politika tercihlerini kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmek istemektedir.⁴⁷⁴

BDT, kurumsal bir yapı olarak Kafkasya devletleri arasındaki iş birliğini sağlamada zaten başarısız olmuştur. 1990'ların ikinci yarısında Azerbaycan ve Gürcistan'ın da üyesi olduğu GUUAM'ın (Gürcistan, Özbekistan, Ukrayna, Azerbaycan, Moldova) oluşturulması, algılanan ve "dayatılmayan" çıkarlara göre yeniden düzenleme yapma girişimine bir örnek teşkil etmektedir. Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan arasındaki güvenlik ilişkileri gelişmektedir, fakat Ermenistan güvenlik çıkarlarının Rusya ile tam bir ittifaka ve İran'la "özel" ilişkilerle sağlanması gerektiğini düşünmektedir.⁴⁷⁵ Dolayısıyla Batı ve ABD bölgede ekonomik çıkarlara önem vermektedir. Ancak genişlemeyle birlikte bölgede Rusya dengelenmedikçe, Kafkas ve Orta Asya Cumhuriyetlerinin bağımsızlıkları tehlikeye girebilir. Hatta ABD, önem verdiği ekonomik çıkarları konusunda kısıtlamalar

⁴⁷² Necdet Pamir, "Orta Asya ve Kafkasya'da Güvenlik Arayışları Sürecinde Bölgedeki Enerji Kaynaklarının Rolü", **21.Yüzyılda Türk Dış Politikası**, (Editör: İdris Bal), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s.507.

⁴⁷³ Bluth, s.173.

⁴⁷⁴ Çayhan - Ateşoğlu Güney, s.63.

⁴⁷⁵ Rondeli, s.221.

yaşayabilir. Bölgede bazı petrol ve doğal gaz boru hatlarının Rusya'nın dışına çıkarılması halinde Bakü - Ceyhan boru hattı projesinin gerçekleşmesiyle Rusya'nın bağımsız cumhuriyetlere dayatmalarda bulunması önlenecektir.⁴⁷⁶ Bölge ülkelerin NATO üyelikleri de Rusya'nın NATO içindeki konumunun somutlaşmasıyla da netlik kazanacaktır. Ancak bu ülkelerin NATO üyelik standartlarını henüz oluşturmadıkları da bir gerçektir.

Azerbaycan ve Gürcistan'ın NATO üyeliği arzularına rağmen, içinde buldukları koşullar yakın vadede NATO üyeliğini kısıtlamaktadır. Her iki ülkede liberal demokrasi yönünde önemli adımlar atılmış olmakla birlikte, geçiş süreci henüz tamamlanmış olmaktan uzaktır. Bunun getirdiği genel sorunların yanı sıra, ittifak üyeliği konusunu doğrudan etkileyen iki husus daha vardır. Her şeyden önce bu iki cumhuriyetin ikisi de ateşkes durumunun devam ettiği bir etnik çatışmayla karşı karşıyadır. Etnik çatışmalar çözülmeden önce Azerbaycan ve Gürcistan'ın İttifak'a katılması ihtimali çok düşüktür. Diğer taraftan, her iki ülkede de her ne kadar ordunun NATO standartlarında yeniden düzenleme çalışmaları yürütülmeğe de bunun zaman alacağı aşıkardır. Bunlara ilaveten Rusya'nın böyle bir sürece karşı alacağı tutum da Güney Kafkasya cumhuriyetlerinin üyelik girişimlerini etkileyecek bir dış faktördür.⁴⁷⁷ ABD bu yönde Rusya ile Azerbaycan ve Gürcistan'ın hoşnutsuzluğunu gidererek Rusya'nın bu bölgede sahip olduğu etkiyi azaltmak istemektedir. NATO bu ülkeler için daha fazla şey yapmak zorundadır, BİO programı yeterli olmamaktadır.

Üç Kafkas ülkesi; Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan, Orta Asya'dan Kazakistan ve Özbekistan da dahil toplam yirmi iki ortak ülke halen NATO'nun Planlama ve Gözden Geçirme Süreci'ne katılmaktadırlar. Yirmi altı üyeli NATO'nun Kafkas ve Orta Asya devletlerinin yeteneklerinin geliştirilmesine yönelik ortaklık hedeflerinin belirlenmesi günümüzde öncelik kazanmaktadır. Prag bildirisi "Ortaklığın özünü oluşturan birlikte çalışabilme ve savunma ile ilgili faaliyetleri daha da artırmak" üzerinde durmaktadır. Genel olarak eylem planı, terörizm tehdidi karşısında NATO ile ortaklar arasındaki bütünlüğü yansıtan sağlam bir belgedir.⁴⁷⁸

⁴⁷⁶ İdris Bal , "Bölgesel Güvenlik ve Türkiye'nin Stratejik Önemi", T.C. Fırat Üniversitesi Rektörlüğü, **Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu Tarihten Günümüze Dış Tehditler**, (Editörler: Orhan Kılıç - Mehmet Çevik), 17 - 19 Ekim 2001, Elazığ: Fırat Üniversitesi Basımevi, 2002, s.210.

⁴⁷⁷ Jeopolitik Gündem Dergisi, s.26.

⁴⁷⁸ Çomak, "2010...", http://www.tasam.org/modules/Tasam/Makaleler/NATO_Hasret_Comak.pdf. 10.11.2004.

Sonuçta bu ülkelerin üyeliği belki de sağlayacağı katkı, vereceği faydadan çok daha az olabilecektir. NATO'nun açık kapı politikasının devam etmesi durumunda bu ülkelerin özümlemesi açısından uzun bir zamana ihtiyaç duyulacaktır. Çünkü; Gürcistan halen var olan Abhazya ve Güney Osetya'daki çatışma ortamıyla uğraşırken; Ermenistan ve Azerbaycan ise Dağlık Karabağ sorunuyla uğraşmaktadır. Dolayısıyla öncelik buraların istikrarının sağlanmasıdır, bundan sonra NATO üyeliği zaten gerçekleşecektir.⁴⁷⁹ Dolayısıyla Rusya'nın bölgede daha etkin bir politika izlemesi de bunun bir sonucudur.

Gürcistan ile ABD arasındaki yakınlaşmanın ilk somut adımı 28 Mayıs 1999'da imzalanan "Askeri Yardım Anlaşması" ile atılmıştı. ABD bu tarihte Gürcistan'a on askeri helikopter vermeyi taahhüt etmiş, Rusya'da anlaşmayı derhal protesto etmişti. Gürcistan'ın bundan sonraki adımı BİÖ çerçevesinde NATO ile işbirliği yapmak olmuştur.⁴⁸⁰ Gürcistan'ın bu yoğun çabalarının yanı sıra; Azerbaycan'ın güçlü bir şekilde Ermenistan'ın ise gönülsüz de gözüke nihai olarak NATO içinde yer alma arzuları bilinmektedir. Diğer yandan Romanya'nın İttifak'a katılmasından sonra bu ülke ile tarihsel ve etnik bağları bulunan onun uydu ülkesi olan Moldavya'nın da Romanya'yı takip etmek isteyeceği bilinen bir gerçektir. Orta Asya Cumhuriyetleri, Afganistan'da istikrarın sağlanması için NATO ve ABD'ye de aktif olarak yardım etmektedir. Bu ülkelerin bazılarında açılan ABD askeri üslerinin yanı sıra, NATO'nun da şükran belirtisi olarak bu ülkelerde daimi temsilcilikler açma arzusu bulunmaktadır. Bu temsilciliklerden birinin Tiflis'te, diğerinin de muhtemelen Kazakistan'da açılması beklenmektedir.⁴⁸¹

Her ne kadar Orta Asya Cumhuriyetleri (Gürcistan Devlet Başkanı) Saakaşvili'nin açıklamasında vurgulandığı gibi; NATO üyeliğini aynı zamanda AB üyeliği için bir aşama olarak görmekteyseler de, AB genişlemesiyle NATO genişlemesi arasında koşutluğun devam etmesi halinde, genişleme sürecinin Güney Kafkasya cumhuriyetlerinin üyeliğine yol açıp açmayacağı belirsiz bir görünüm arz edecektir. Çünkü NATO, 2004'te yedi yeni üye kazanmış (Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya, Slovenya) ve halen üç ülke aday

⁴⁷⁹ Oğan, s.43.

⁴⁸⁰ Cankara - Bolat - Kekevi, s.206.

⁴⁸¹ Oğan, s.46.

(Arnavutluk, Makedonya, Hırvatistan) konumundadır. Bu da örgüt içinde önceliğin, söz konusu ülkelerin özümsemesini gerektirmektedir.⁴⁸²

NATO'da yaşanan genişlemeler incelendiğinde, yeni üyelerin seçiminde İttifak içerisinde yakınlık duydukları kimi devletlerin önemli rol oynadıkları, lobicilik yaptıkları gözlenmektedir. Bu açıdan Türkiye, İttifak'ın genişleme sürecinde belirleyici olmamakla birlikte, süreci kendi çıkarları doğrultusunda etkileme gücüne sahiptir. Buna uygun olarak Türkiye bundan sonraki genişleme sürecinde bu iki Güney Kafkasya Cumhuriyetini destekleyerek, üyeliklerini hızlandırabilir. Gürcistan ve Azerbaycan'ın NATO üyeliği Türkiye'nin hem NATO içindeki etkinliğini artırır, hem de kuzey doğu sınırlarını güvenlik altına alır.⁴⁸³

Orta Asya ise; Kafkaslara göre daha ön planda olan ve daha istikrarlı bir bölgedir. Uluslararası konjoktür ve Amerikan politikası; NATO'nun gelecekte enerji temin etmesi için Orta Asya ve buradaki petrol kaynaklarına ulaşmasını gerektirecektir. Dolayısıyla NATO'nun ileriye dönük genişleme stratejisinin yönü Orta Asya'ya doğru kayacaktır.

Bölge, doğuda Çin'e ve diğer Asya ülkelerine, güneyde Afganistan ve İran başta olmak üzere İslam devletlerine, Kuzey'de ve Batı'da Rusya ve yeni Doğu Avrupa Devletleri ile çevrilidir. Tüm bu ülkelerin de, kaçınılmaz olarak bu bölge üzerinde hesapları ve bu hesaplara yönelik stratejileri vardır. Bölgenin güneybatısını çevreleyen Himalayalar, tarihsel süreçte bölgeye yönelik yığınsal göçleri kısmen önleyen fiziki bir engel oluşturmuşsa da, Hindistan'ın, Pakistan'ın ve Afganistan'ın güneyden, Çin'in ise doğudan etkilerine set oluşturamamıştır.⁴⁸⁴ Ancak bölge üzerinde stratejiler üreten ülkelere engel oluşturabilecek potansiyele sahip tek ülke Çin olarak gözükmektedir.

Orta Asya, ABD ve NATO için önemli olduğu gibi Çin'in ulusal güvenliğinin sağlanması ve enerji temin etmesi açısından fevkalade önem taşımaktadır. Çin, NATO'nun Orta Asya'daki bütün adımlarını yakından izlemektedir. NATO gücünün batı kapısı yanında konuşlandırılmasından kaygılıdır. Ancak NATO gücünün Orta Asya'da bulunması bir gerçeklik olarak bölgenin güvenliğine sahip çıkmış durumdadır. Çinli uzmanlar Orta Asya'da, ABD ve NATO gücünün karşısında Rusya'nın olacağına inanıyorlarsa da, Soğuk Savaş sonrası

⁴⁸² Jeopolitik Gündem Dergisi, s.25.

⁴⁸³ Jeopolitik Gündem Dergisi, s.3.

⁴⁸⁴ Pamir, s.508.

Çin'in güvenliğinin en büyük ölçüde tehdit altında kaldığını algılamaktadırlar. Pekin, ise ABD ve Rusya ile olan ilişkilerine devam etmekle birlikte, Afganistan'a maddi destek vererek etkisini tekrar inşa etmekte ve Kırgızistan ile ortak askeri tatbikat yaparak Orta Asya'daki ABD ve NATO gücünü dengelemeye çalışmaktadır.⁴⁸⁵ Ancak, Orta Asya devletleri yalnızca ABD ile ilişkilerini geliştirmeyi düşünmeyecektir. Rusya'nın da bölge devleti olduğu düşünülürse orta Asya ülkelerinin Rusya ile stratejik ilişkiler kurması kaçınılmazdır.

Çünkü Rusya'nın amacı eski günlerde olduğu gibi siyasi birliğini ve bütünlüğünü korumak, Kafkaslarda ve Orta Asya'da yeniden siyasi hakimiyeti sağlayarak doğal kaynakların kontrolünü ele geçirmek ve yeniden güçlü bir Rusya yaratmaktır. Çin ise; öncelikli olarak kuzey ve kuzeybatısını emniyete almak istemektedir. Daha sonra Pasifik'te hakimiyeti sağlayarak ekonomik olarak Asya'da hakim güç olmak istemektedir.⁴⁸⁶ Dolayısıyla benzer stratejilere sahip olan bu iki devlet rekabet etseler de aynı zamanda çıkarları için ABD karşısında işbirliği yapmakta tereddüt etmezler.

Aynı zamanda Çin ile işbirliği, Orta Asya devletlerine özellikle de Kazakistan'a Rusya ile olan ilişkilerindeki bağımlılığını azaltması gibi bir imkan sağlayacaktır. Çin için Kazakistan ile enerji işbirliği de bölgede Rusya'ya karşı siyasi etkisini artırmasına yardımcı olacaktır.⁴⁸⁷ Ancak böylesine stratejik bir ilişki potansiyeli Batı için tehlikeli sonuçlar da içerecektir. Çin'in bölgedeki gücünü kanıtlayabilmek için askeri kaynaklarını oluşturan komünist bir devlet çizgisinde yapılanmış otoriter bir hükümetle birleşmesi bölgenin süper gücü olmasını sağlar. Ayrıca Rusya ile yeni bir stratejik ittifak sayesinde de stratejik nükleer bir güç ve BMGK'nın beş daimi üyesinden biri olarak Çin'in konumunu güçlendirecektir ve ABD'nin konumunu zayıflatacaktır.⁴⁸⁸ Çin, 1999'daki NATO Kosova askeri müdahalesinden önce, NATO'nun doğuya yönelik genişlemesine pek önem vermemiştir. NATO'nun genişleme sınırı orta ve doğu Avrupa'dır, Çin'e ulaşabilmek için geniş topraklara sahip olan Rusya'dan geçmesi gerekmektedir, yani

⁴⁸⁵ Erkin Ekrem, "NATO'nun Asyalı Misafiri: Çin'in NATO'ya Yakınlaşma Politikası", **Stratejik Analiz**; Arap Medyasında AKP, Uluslararası Hukuk ve Kıbrıs, ASAM Yayınları, Cilt 3, Sayı 33, (Ocak 2003), s.66.

⁴⁸⁶ Armağan Kuloğlu, "Soğuk Savaş Sonrası Yeni Tehdit Algılaması ve Türkiye'nin Durumu", **Stratejik Analiz**; Hatemi'nin Rusya Ziyareti: Soyut Anlaşmaların Somut Sonuçları, ASAM Yayınları, Sayı 12, (Nisan 2001), s.72.

⁴⁸⁷ Bluth, s.174.

⁴⁸⁸ Bluth, s.175.

Rusya NATO ile Çin arasında tampon bölge oluşturmaktadır. Üstelik NATO'nun doğuya doğru genişlemesi Rusya'nın çıkarlarına dokunabilir. Bu nedendir ki Rusya'nın, NATO'ya karşı koyabilmek için Çin'e ihtiyacı vardır. Böylece Rusya, Çin - Rusya stratejik ilişkilerini güçlendirebilir. Bu nedenle Pekin her platformda ve her fırsatta NATO'yu eleştirerek Boris Yeltsin Rusya'sının yanında yer almıştır.⁴⁸⁹ Aynı zamanda Çin'in sahip olduğu jeopolitik konum Rusya'yı karşısına alırken; ABD için avantajlar sağlayacaktır.

ABD'nin 11 Eylül sonrasında dış politikasında yaşanan değişiklikler içinde en önemlisi de Çin ile ilgili olanı oldu. ABD aniden Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne girmesinin önünü açtı. Hatta Çin'in Tibet, Tayvan ve Uygur Türkleriyle olan meselelerinde sesini çıkarmayacağı sinyalini de verdi.⁴⁹⁰ Dolayısıyla parçaları bir araya getirdiğimizde ABD'nin Çin'i üç koldan çevrelemeye çalıştığı görülmektedir. Birincisi Orta Asya ülkelerini NATO kapsamında bir araya getirmektir. Böylece hem Çin'in kuzeyi ve batısında konuşlanılacak ve petrol geçiş yollarına müdahale edilecek hem de Doğu Türkistan yani Sincan Uygur bölgesi Çin'e karşı kısıtlanacaktır. İkincisi Japonya ile yapılan füze güvenlik sistemi anlaşması ile Çin'i doğusundan, üçüncüsü ise Doğu Timor sorununu ortaya atarak BM aracılığıyla ve Avustralya'nın askeri katkısıyla güneyden çevrelemeye çalışmaktır. Bu da Çin'in Ortadoğu petrolerine ulaşma güzergahına müdahale olanağı vermektedir. Bu yüzden ABD'nin Tayvan ile askeri işbirliğine girmesi de güneyden çevreleme politikasının bir uzantısıdır.⁴⁹¹ Dolayısıyla yirmi birinci yüzyılda NATO'yu Asya'ya doğru genişletmeyi düşünürken, kısa zamanda Pekin de, NATO ile yakınlaşma ve stratejik ilişkilerini başlatma kararı alacaktır.

Yine ABD politikasındaki diğer bir değişiklik de Ortadoğu politikası ile ilgili olmuştur. ABD, Ortadoğu'ya barış gelmeden, Filistin sorunu çözülmeden Avrasya ve Kafkaslar'daki düzenlemeleri askıya almış, bu bölgedeki ülkelerin NATO'ya üyeliklerini ertelemiştir.⁴⁹²

Artık ilk defa olarak NATO'nun üye sayısı (26), ortaklardan (20) fazladır. Bu nedenle müttefikler İttifak'ın canlı kalmasını sağlamak için daha faal bir rol almaya hazır olmalıdır. Ayrıca ortaklık vasıtasıyla ortak önceliklerimizi yeniden

⁴⁸⁹ Ekrem, s.64.

⁴⁹⁰ Metin Sever - Ebru Kılıç, **Düşmanımı Arayan Savaş**, İstanbul: Everest Yayınları, 2001, s.61.

⁴⁹¹ Ögüt, www.aydinlanma1923-org/sayi30/30/30-10htm., 02.01.2006.

⁴⁹² Sever - Kılıç, s. 61.

gözden geçirmemiz için bir fırsat sağlamaktadır. İkinci olarak, ortak ülkeler birbirinden çok farklıdır. Bu grup hem Kafkasya ve Orta Asya'nın stratejik açıdan önemli ülkelerini, hem de Batı Avrupa bağlantısız ülkelerini içermektedir. Bu ülkelerin hepsinin güvenlik ihtiyaçları ve istekleri birbirinden farklı olduğu gibi İttifak içindeki öncelik ve amaçları da farklıdır. Dolayısıyla NATO'nun bütün bu unsurları dikkate alacak kadar esnek olması gerekir.⁴⁹³

3. 1. 5. NATO'nun Genişlemesine Tepkiler:

NATO'nun Avrupa - Atlantik bir misyon üstlenerek genişlemeye başlaması, uluslararası örgütler ve devletler (özellikle de Rusya) tarafından tepkiyle karşılanmıştır.

Genişleme, İttifak'ın Avrupa tarafından tereddütle karşılanmasına karşılık Amerika bu genişlemede aktif rol oynamıştır. Rusya'nın bu genişleme sürecinden tedirginliği ise bir gerçektir. Amerikan siyasi elitleri arasında da bunun Rusya'yı tahrik edeceği endişesi söz konusu olmuştur. Çünkü NATO'nun Rusya ile arasındaki ilişki ve işbirliği, Avrupa güvenliği açısından kritik bir noktaydı. Her ne kadar Kuzey Atlantik İttifak'ının AAOK, NATO - Rusya BİO çerçevesinde Rusya ile ilgili danışma ve işbirliği platformlarının varlığı bilirse de bundan sonra NATO'nun daha fazla genişlemesi Rusya tarafından tepkiyle karşılanacaktı.⁴⁹⁴ NATO'nun genişlemesi aşırı ve merkezci siyasi grupların etkisini arttırmasının yanında, Rusya'nın ekonomik çıkarlarına da zarar vermekteydi. Özellikle Rus savunma sanayisi genişlemeden olumsuz yönde etkilenmişti. Amerikan silahlarının, aday olacak ve aday ülkelerde var olması Rus silahlarının pazarını azaltmıştır. Rus ekonomisi için silah sanayisinin önemli olması ve büyük bir pazarın kaybedilme tehlikesine ek olarak Kafkas petrolü konusunda mücadele olması NATO'nun genişlemesine tepkiyi arttırmıştır. Rusya genişlemenin kendi milli çıkarlarına ve ters düştüğünden dolayı karşı çıkmakta ve menfaatlerini korumak istemektedir.⁴⁹⁵ Bu durumda gelecek için Rusya'nın kaygıları söz konusu iken; Rusya'nın kaygılarına katılan pek çok Avrupa ülkesi de genişlemeye tereddütle yaklaşmıştır.

⁴⁹³ Weaver, www.nato.int/docu/review/2004/issue1/turkish/art1-pr.htm, 17.06.2005.

⁴⁹⁴ Erdem, s.202.

⁴⁹⁵ Fahrettin Canbaş, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya", **Avrasya Dosyası - Avrupa Birliği Özel**, Cilt 5, Sayı 4, (Kış 1999), s.95.

Genişlemenin temelinde aleyhinde olanların ileri sürdükleri sebepler şöyle sıralanabilir:

- NATO'nun genişlemesini gerektiren bir tehdit mevcut değildir.
- NATO'nun genişlemesi, başta Rusya olmak üzere, bazı ülkelerin dışarıda bırakılacak olmaları yeni bir bölünmeye sebep olabilecektir.
- NATO'nun genişlemesi sadece batı ile Rusya arasında değil fakat ODA (Orta Doğu Avrupa) ülkeleri arasında da bölünmelere yol açabilecektir.
- NATO üyeliğinin Rusya'yı ve diğer bazıları dışarıda bırakarak Doğu Avrupa ülkelerinden bir kısmına tanınması ters etki yapabilecek ve genişlemeden yararlanmayan ülkelerde olumsuz siyasi ve askeri sonuçlara neden olabilecektir.
- NATO üyelerinin savunmalarına ayırdıkları kaynakları kısıtladıkları bir sırada, NATO'nun diğer devletlerin topraklarını savunmaya yönelik taahhütleri yüklenmeleri doğru değildir.
- Genişleme NATO'nun sonu olabilir.⁴⁹⁶ Çünkü genişlemeyle birlikte NATO'nun karar alma süreci zorlaşacak, ülkeler arasındaki bağlantının azalacağı hissi artacak ve yeni üyelerin askeri gerekleriyle başa çıkmalarında sorunlar yaşanacaktı.⁴⁹⁷ Dolayısıyla NATO'nun üye devletleri saldırganlığa karşı koruma olan geleneksel görevi yanında alternatif rol üstlenmeyi amaçlayan Amerika ile kendine ait savunma politikası geliştirmeye çalışan Avrupa arasında muhtemel görüş ayrılıklarının çıkması kaçınılmazdı.⁴⁹⁸

Ayrıca ABD, Rusya'nın Batılılaşma yolunda seyrettiğini belirterek, genişlemenin bu süreci tersine döndüreceğini, yeni bir soğuk savaşa yol açacağını, Rusya'yı Çin ile ittifak arayışına iteceğini ve genişlemenin maliyetinin önemli bir kısmının ABD'nin yüklenmek zorunda bırakılacağını düşünen değişik argümanlar söz konusuydu.⁴⁹⁹

1997 yılının Şubat ayı içinde NATO ülkeleri Dışişleri Bakanları genişleme meselesini tartışmak üzere bir zirve toplantısı çerçevesinde Brüksel'de bir araya geldiler. Zirve'ye katılan Dışişleri Bakanları genişleme konusundaki fikirlerini ifade ettiler. Katılımcılardan genişleme fikrine karşı olanlar dolaylı yollardan ya da doğrudan genişlemenin maliyetleri ve ortaya koyduğu riskler konusundaki

⁴⁹⁶ SİSAV, s.27.

⁴⁹⁷ Ojanen, s.280.

⁴⁹⁸ Ceylan, "Soğuk...", s.15.

⁴⁹⁹ Ceylan, "Soğuk...", s.13.

kaygılarını dile getirdiler. Bu zirvede Rusya da katılımcıydı ve kendisine karşı yapılan düşmanca bir hareket olarak gördüğü genişleme konusundaki kaygılarını dile getirdi.⁵⁰⁰ Boris Yeltsin Aralık 1994'te AGİT'in Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde yaptığı konuşmada NATO'nun genişleme politikasının düşmanca bir tavır olduğunu belirtmiş. "NATO'nun gelişmesi, Avrupa'da yeni bölünme hattının oluşmasına, Rusya ile batı arasında yeni güç dengesine ve Rusya'nın Orta ve Doğu Avrupa'da özellikle de BDT'nin etkisini azaltacağından yeni bir Soğuk Barışa neden olacaktır." NATO'nun genişleme politikası Rusya'nın Batı yanlısı politikasını gözden geçirmesine neden olmuş ve merkezîyetçiler kendilerinin haklı çıktıklarını, Batı'nın özellikle ABD'nin iyi niyetli olmadığını söyleyerek ülke içinde daha fazla halk desteği almışlardır.⁵⁰¹ Genişlemenin, Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin'i taktik nükleer silahları Beyaz Rusya ve Kaliningrad'a yerleştirmeye veya BDT'yi yeni bir askeri ittifaka zorlamaya kışkırtacağı korkuları asılsız görünmektedir. Bazı Rus bilginler, (Rus Parlamentosu) Duma'daki radikallerin halkın geneliyle özdeşleştirilerek NATO genişlemesine olan muhalefetin abartıldığını savunuyor. Nitekim Rusya kabinesinde görevli Boris Nemtsov, Anatol Chubais ve diğer pragmatistler, Yeltsin'i, Batıyla, genişlemeye paralel olarak, daha iyi ilişkiler kurma uğruna çalışmaya ikna etmek için, izolasyon taraftarlarını ve emperyalistleri bastırmiş görünüyor.⁵⁰² Ayrıca Rusya, NATO'nun doğuya doğru genişleme politikasını değiştirmekte ısrarlı olması halinde START-II (Stratejik Nükleer Silahların İndirimi Görüşmeleri) Anlaşmasının onaylanmasını askıya alabileceği tehdidinde bulunmuştu.

Bu yüzden çok taraflı ittifak girişimlerinde ABD tarafından tasarlanan çeşitli roller bundan böyle Rusya faktörüne bağlı olarak daha az güvenilir ve tehlikeli hale gelecektir. Bu her iki tarafı da kamçılacaktır; Rusya'yla düşmanca veya hatta gergin bir ilişki bile Amerikan gücü ve prestijini haklı olarak meşgul ettirir. Bu nedenle Moskova'yla olumlu işleyen bir ortaklığı korumak için oluşturulan politikaları devam ettirme konusunda güçlü bir eğilim vardır. NATO genişlemesi bütün bunları, arabulucu önlemlerle Rusya'nın endişelerini giderme yolunda hayati

⁵⁰⁰ Yaşar Tekdemir, "Türkiye'nin NATO'daki Veto Kartı Üzerine Bir Deneme", **AÜSBF Siyasal Araştırmalar Siyaset Uluslararası İlişkiler Ekonomi**, Sayı 5, (Bahar 1997), s.30.

⁵⁰¹ Çakmak, s.247.

⁵⁰² David - Levesque, s.29.

kılar.⁵⁰³ Ayrıca Orta ve Doğu Avrupa’da Almanya ile Rusya arasında güvenlik ile ilgili bir rekabetin olması, tüm Avrupa’yı güvensizliğe itecektir. Bu yüzden NATO’nun genişlemesini desteklemekle birlikte bu sürecin hızlanmasıyla Rusya’da doğuracağı tepkiyi düşünen Almanya ise genişlemenin ihtiyatlı yapılmasını istemektedir.⁵⁰⁴

Türkiye bu fikir çerçevesinde NATO zirve toplantısında AB ile NATO’nun aynı anda genişlemesini öngören paralel genişleme tezini ileri sürmüştür. Ancak Türkiye’nin AB’den daha fazla taviz koparmak için genişleme konusunda, veto kartını kullanabileceğini ileri sürmesi, AB ülkeleri arasında büyük bir kızgınlığa yol açtı. Türkiye’nin bu tutumu, AB ülkelerini, Türkiye ile AB arasında imzalanan anlaşmalardan kaynaklanan yükümlülüklerini Türkiye’nin yerine getirmekten kaçındığını düşünmeye sevk etti. Çünkü AB ile NATO iki farklı platformdu ve Türkiye bu iki farklı platformdaki yükümlülük ve haklarını karıştırıyordu.⁵⁰⁵ Eğer Türkiye söz konusu zirvede çevre bölgelerin güvenliğinin garantisini talep etmiş olsaydı durum NATO’nun genişlemesi konusunda çok farklı olurdu. Çünkü NATO’nun sürdürdüğü genişleme stratejisinin Rusya aleyhine işletilmesi sonucunda meydana gelecek olan olumsuz sonuçlardan ve güvenlik endişelerinden ilk başta etkilenecek ülke Türkiye idi ve Rusya’ya verilecek en küçük bir taviz de Türkiye’nin çıkarları zedeleyebilecek durumdaydı.⁵⁰⁶ Dolayısıyla Türkiye’nin genişleme konusunda kesin bir strateji uygulamaması söz konusu AB üyeliğine de zarar verebilecektir. Bu durumda Türkiye İttifakın etkinliğinin zarara uğramaması karşısında genişlemeye karşı olmamıştır.

Çin öteden beri NATO’nun genişlemesini ABD’nin önderliğinde yapıp ABD’nin global çıkarlarına hizmet ettiğini düşünmektedir. Böylece NATO aynı zamanda ABD’nin Asya politikasına hizmet etmektedir. Bütün bu gelişmeler Çin’i rahatsız ederken; Çin’in kalkınma stratejisinde önemli yeri olan petrol ve doğal gaz deniz trafiği de tehdit altına girmiş bulunmaktadır.⁵⁰⁷ Bu bağlamda, Rusya gibi, Çin de, ABD’nin bölgedeki varlığını kendi stratejik çıkarları açısından bir tehdit olarak algılamış ve NATO’nun doğuya doğru genişlemesini engellemek amacıyla Şangay İş Birliği Örgütü bünyesinde çok taraflı bir yapılanmaya gitmiştir.

⁵⁰³ Brenner, s.153.

⁵⁰⁴ Ceylan, “Soğuk...”, s.14.

⁵⁰⁵ Tekdemir, s.31.

⁵⁰⁶ Uzgel, s.310.

⁵⁰⁷ Ekrem, s.66.

Rusya ve Çin özellikle *Şangay İşbirliği Örgütü'nün şemsiyesi altında yakın ilişkilerini sürdürmekte ve bu çatı altında Orta Asya devletlerini de çevrelerinde toplamaktadırlar. Türkiye ise, bölgesel ve global gelişmeleri kontrol etmede Çin, Rus, İran yakınlaşmasını dengelemekte, Kafkas ve Orta Asya Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını korumada birincil rol oynamaktadır.⁵⁰⁸ Sonuçta Çin, ABD'ye ve Rusya'ya karşı dengeli politika izlemek zorundadır. Rusya da, Orta Asya'daki bölge devletleri ile sıkı bir şekilde ilişkilerini sürdürürken NATO'nun askeri varlığını da dikkate almak zorundadır. Çünkü NATO'nun genişlemesi Rusya'nın stratejik önemini zarara uğratabilecek konumdadır. Ancak dünya barışı ve Avrupa güvenliği için olumlu gitmektedir.

Genişlemeyi eleştiren çok sayıda kişinin 1990'lar boyunca NATO'nun içine girdiği değişimden şaşkıncu bir şekilde habersiz olduğu görünüyor. NATO'ya üye devletlerin hükümetleri savunma bütçelerini kısıtlar, nükleer ve konvansiyonel kuvvetlerini geri çektiler, eski muhalif doktrinlerini işbirliği ve uzlaşma üzerinde duran politikalarla değiştirdiler ve Rusya'ya nükleer kuvvet teçhizatlarını temizlemesi ve nükleer savaş başlığı fazlalığını sökmeye yardım etmek amacıyla yüksek miktarda para sarf ettiler.⁵⁰⁹ Bu olumlu barış havası içinde ayrıca NATO üyeleri Kasım 1995'te Rusya'nın AKKA'yı ihlal etmesine de ses çıkarmadılar. Daha sonra bu pozitif ortamda Mayıs 1996'da Rusya'nın kaygılarını gidermek amacıyla AKKA gözden geçirme konferansı yapılmış ve kanat bölgesi yeniden saptanmaya çalışılmıştır.⁵¹⁰

3. 1. 6. Rusya'nın NATO'nun Genişleme Politikası İçine Alınması:

1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, politik geleceği daha kötüye giden Rusya kendini toparlama çabalarına girmek zorunda kaldı, bölge ülkelerinin tek tek bağımsızlıklarını kazanmaya başladıkları bir döneme doğru

⁵⁰⁸ Bal, "Bölgesel...", **Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu Tarihten Günümüze Dış Tehditler**, s.209. *(Şangay İşbirliği Örgütü; "Temelleri ilk olarak Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan arasında sınır güvenliğini sağlamak amacıyla 1996'da yapılan Şangay Toplantısında atıldı. Şangay Beşlisi olarak uluslararası arenaya çıkan oluşum her yıl düzenli üye ülkelerden birinde gerçekleştirdiği toplantılarda zamanla kuruluş amacını genişleterek güvenlik, diplomasi, ekonomi ve kültür alanında işbirliğini hedef alan bir yapıya dönüştü.")

Turgut Demirtepe, Şangay İşbirliği Örgütü ABD Karşısı Bir Direniş Bloğu mu?, <http://www.usakdundem.com/yazarlar.php?type=4&id=34,01.08.2006>

⁵⁰⁹ David - Levesque, s.30.

⁵¹⁰ David - Levesque, s.31.

geleceğe yönelik stratejiler uygulamak zorunda bırakıldı. Bu stratejiler her zaman Amerika'ya endeksi olurken NATO'yu da içeriyordu.

Ülkenin hükümet kurumları ve liderliğinin nihai şekli sürüncemede kalmış bir sorunken, varlığı sona ermiş Sovyetler Birliği'ne nostaljik bir özlem barındıran antidemokratik güçlerin açıkça yıldızı parladı. Sovyet rejiminin çöküşünden sadece bir kaç yıl sonra görülebilen bu eğilim Rusya topraklarının demokrasiye karşı nasıl kapalı olduğunun ve Rusya'nın politik kimliğinin imparatorluk (çarlık) ölküsüne ne kadar bağlı olduğunun güçlü bir hatırlatıcısıydı. İç ayaklanmalar Moskova'nın dış ilişkilerindeki yaklaşımına fark edilir bir değişiklik getirdi.⁵¹¹ Rus kamuoyunun etkisi, askerlerin eğilimi, tabii kaynak ve geniş coğrafya, nükleer güç gibi unsurlar ve Sovyetler Birliği'nin geçmişi, Rusya'yı, ABD'nin karşısına alternatif olarak çıkmaya ve kendine has politikalar üretmeye teşvik etmektedir. 1993 yılında, Rusya, "Near Abroad" (yakın çevre) politikası ile eski Sovyetler Birliği topraklarına ilgisini ortaya koymuş ve bu bölgelerde tekrar söz sahibi olmak için çaba harcamıştır.⁵¹² Soğuk Savaş sonrasında Rusya yeniden eski gücüne kavuşma özlemi duymuştur.

Kısa süre önce ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki keskin anlaşmazlık bir nükleer yüzleşme tehdidi meydana getirebilirdi. Bugün bu iki ülkenin ilişkilerinde yeni anlaşmazlık noktaları vardır. Ancak ABD, artık bu farklılıkların yapıcı bir şekilde ortaya konduğunu ve dünyayı havaya uçurma tehdidi yaratmadığını ileri sürmektedir. ABD'nin eski Sovyetler Birliği bölgesi üzerindeki temel politikası, ipler kendi elinde olduğu sürece bölgeye hakim bir Rusya üzerine oturmaktadır. Çünkü Rusyasız bir bölge ABD'nin çıkarlarını yürütmesini kolaylaştırmayacak aksine ABD'nin işini zorlaştıracaktır. Dolayısıyla bugün asıl sorun ABD'nin Rusya ile meşgul olup olmayacağı değil bunu nasıl yapacağına dair bir politikanın olmamasıdır. ABD kısa dönem politik baskıları yansıtan; Amerika'nın uzun vadeli çıkarların göz ardı eden politikalar reddetmektedir. ABD çıkarlarının çatıştığı noktalar da ise Rusya ile işbirliğine hazırdır.⁵¹³ Dolayısıyla bir önceki dönemden farklı olarak, Sovyetler Birliği'nden ayrılan diğer devletler ile ABD ve Avrupa devletlerinin ve de Rusya'nın ilişkileri dikkate alınmaya başlanmıştır. Rusya - Avrupa, Rusya - ABD ilişkileri ve Rusya ile eski cumhuriyetler arasındaki ilişkiler önem kazanır olmuştur. Taraflar arasındaki ilişkiler, özellikle ABD ile Avrupa

⁵¹¹ Brenner, s.149.

⁵¹² Bal, "Bölgesel...", **21.Yüzyılda Türk Dış Politikası**, s.838.

⁵¹³ Aydın - Sarıalioğlu - Canalıoğlu, s.13.

arasındaki ilişkilerin belirlenmesi açısından büyük önem taşımıştır.⁵¹⁴ Dolayısıyla Rusya için şu anda NATO'nun genişlemesinin getireceği artılar veya eksiler daha çok önem taşımaktadır. Çünkü NATO'nun genişleme fikrine karşı olumsuz sert tavrı takınan ülke olmuştur.

Rusya'nın 1993'ten beri eski Sovyet egemenliği altındaki ülkeler üzerinde askeri, siyasal ve ekonomik kontrol kurmayı amaçlarken; NATO'nun genişlemesi ve bu bağlamda Doğu Avrupa ülkelerinden Polonya, Çek ve Slovak Cumhuriyetleri ile Bulgaristan'ın NATO'ya üyelik taleplerinin ciddi bir şekilde ele alınması Rusya'yı oldukça rahatsız etmiştir. Rusya, bu nedenle bölgedeki istikrarın ve güvenliğin NATO ile ortaklaşa sağlanabileceği inanmıştır. Bu çerçevede Rusya, AGİT ve özellikle 1991 sonunda oluşturulan ve BDT üyelerini de kapsayan KAIK çerçevesinde askeri ve politik işbirliğinin gerçekleştirilebileceğine dikkat çekmiştir.⁵¹⁵

Bu dönemde Rusya için Batıyla samimi ilişkiler önemini korumuştur, ama bu hedef bütün diğer ulusal çıkarları da önemsiz kılmamıştır. Bu çıkarlar, gittikçe artarak, geleneksel ifadelerle tanımlanmıştır: (1) BDT'yi oluşturan topraklarda (Merkezi Asya, Kafkasya ve Ukrayna, Beyaz Rusya ve Moldavya gibi Avrupalı Cumhuriyetlerde) egemen Rusya'nın varlık alanını eski haline getirme; (2) Baltık devletlerini de içeren "yakın çevre"deki Rus toplulukları için koruyucu bir pozisyon oluşturma; (3) Batılı işbirliği kurumları içinde yer alan eski doğu-merkezi Avrupalı tabi devletleriyle temas kurarak Rusya'nın Avrupa'nın geri kalanından ayrılmasını önleme ve (4) öz tanımlı ulusal çıkarları bütün Avrupa güvenlik sorunlarında, örneğin eski Yugoslavya, dikkate alınması gereken kendisine tanınmış kıtasal büyük güç statüsünü korumaktır.⁵¹⁶ Bu ideal uğruna Ruslar son aylarla Batılı ülkelerle işbirliği ilişkileri geliştirmek arzularında samimi olduklarını göstermek amacıyla alışılmadık dışında bir tavır içinde olmuşlardır. ABD Başkanı Bush'un stratejik nükleer silah teçhizatında büyük ölçüde bir azaltmaya gidilmesi çağrısına olumlu yanıt verdikleri gibi Bush'un Anti Balistik Füze Sözleşmesi'nde Amerika'nın çekildiği yönündeki kararını eleştirme konusunda bile sessiz kalmışlardır. 1972 yılında imzalanan söz konusu bu sözleşme Bush'un yerleştirmeyi planladığı ulusal balistik füze savunma sisteminin kurulmasını, geliştirilmesini ve test edilmesini

⁵¹⁴ Dedeoğlu - Caşın, s.169.

⁵¹⁵ Arı, "Uluslararası...", s.298.

⁵¹⁶ Brenner, s.149.

yasaklıyordu.⁵¹⁷ Hatta Rus ordusunun artık küçülen sınırını korumada yetersiz kalması Rusya'yı batı ile işbirliğine yönelten diğer bir unsurdur dolayısıyla Rusya için NATO'ya üye olmak uluslararası alanda eski saygınlığını yeniden kazandıracaktır.

Ayrıca Rusya'nın 31 Ekim 1995'te Bosna'daki Barış Gücüne katılmayı kabul etmesi bir devrim niteliği taşımaktadır. Çünkü Rusya, NATO kurulduğundan beri Amerikalı bir komutanın eline ilk defa askeri bir güç vermiş ve NATO kuvvetleri ilk defa alan dışı kullanılmıştı. Bundan sonra NATO ile Rusya arasında BİO platformu oluşturulmuş ve ilk toplantısını platform 31 Ekim 1997'de yapmıştı. Rusya'nın tarihte ilk kez yaptığı bu toplantı ile NATO için bir tehlike olmadığı anlayışı belirlemeye başlamıştır.⁵¹⁸

Buna karşılık batılı ülkelerin ve özellikle ABD'nin NATO'nun genişlemesi amacıyla Rusya'ya vermekte olduğu tavizlerin, boru hattı meselesinde de kendisini göstermesi halinde, ibrenin Rusya'nın lehine hareket edeceği de bir gerçektir. Rusya'nın önermekte olduğu petrol boru hattı güzergahının, Çeçenistan gibi istikrarsız ve güvenli olmayan bir bölgeden geçiyor olmasına ve 1993 sonrası ABD - Rusya ilişkilerinde stratejik ortaklığın bazı konularda zorlanır olmasına bağlı olarak, Bakü - Ceyhan boru hattı Amerika'nın da desteklediği güzergah haline gelmiştir.⁵¹⁹ Rusya'nın Çeçenistan'da karşı karşıya kalmış olduğu askeri yetersizlik ve NATO'nun gün geçtikçe doğuya doğru genişlemesi, Rusya'yı Ulusal Savunma Doktrin'inde ve askeri kuvvetlerinin modernizasyonunda değişiklikler yapmaya mecbur kılarken; petrol gibi stratejik öneme sahip bir kaynak için NATO'nun Rusya'yı da içine alarak genişlemesi NATO ve ABD için hayati önem taşımaktadır. Rusyasız NATO'nun genişlemesi, Rusya'nın politikalarını yatıştırmasından ziyade daha da şiddetlendirebilir ve beraberinde yeni problemler çıkarabilir.

Çünkü Rusya'nın liberal reform hareketini içten içe desteklerken, Batı'ya rakip olarak davranmaktan vazgeçmesi durumunu çözümlenmek yerine ondan kaçınan bir stratejidir. NATO üyeliğini Rusya'nın kendisine açmak, hem demokratik deneyimin kaderinin Batı'dan gelen istikrar projeleriyle belirlenmesi ihtimal dahilinde olmadığı için hem de ciddi güvenlik tehdidi oluşturan bir ülkenin üyeliğine

⁵¹⁷ Ronald E.Powaski, "Soğuk Savaşa Bir Son Vermeli", Kafkas Vakfı - 8 Nisan 2002, http://www.kafkas.org.tr/Perspektif/soguk_savaşa_bir_son_vermeli.htm, 17.06.2005.

⁵¹⁸ Bilbilik, "NATO...", s.47.

⁵¹⁹ Ergun, <http://www.arama.com./search.ph3?Q=L.A+Law>, 13.01.2004.

izin verirken NATO'nun bilinmeyen bir geleceğe karşı koruma olarak bilinen varlık nedeninin özü korunamayacağı için, hayalciliktir.⁵²⁰ Aralık 1996 yılında NATO, Rusya'ya bir güvenlik ortaklığı kurma çağrısında bulundu. Bu çağrı Rusya Dışişleri Bakanı Yevgeny Primakov'un Brüksel ziyaretiyle kabul görünken; NATO da müzakere teklifine Rusya'nın tepkisi ne olursa olsun hedefine ulaşmak için açıkça çalışacağını ortaya koydu.⁵²¹ Ancak Clinton, 8 Temmuz 1997 yılında Madrid'deki Kuzey Atlantik Konsey'i toplantısında; "Avrupa'da hiçbir demokratik rejimi NATO'nun dışında tutmamız gerektiğini düşünmüyorum" diyerek demokratik rejim sahibi olmayan Rusya'nın NATO'ya alınmasına karşı olduğunu belirtmiştir.⁵²²

NATO - Rusya arasındaki son Kurucu Sözleşme müzakereleri, 26 Mayıs 1997'de Paris'te imzalanmasından önceki son dakikaya kadar yürütüldü. Sözleşme, genişliği ve belki geçmişte düşünüldüğünden çok daha yakın ve işbirlikçi bir ilişkinin kapılarını açma potansiyeliyle, beklenmedik bir şekilde sürecin dışına çıktı.⁵²³ Örneğin, 27 Mayıs 1997'de Paris'te NATO Genel Sekreteri Javier Solana ile Rusya Dışişleri Bakanı Yevgeny Primakov arasında NATO - Rusya Kurucu Senedi imzalandı. Siyasi seviyede imza konan kalıcı bir bağlılık çerçevesinde NATO ve Rusya birlikte, Avrupa - Atlantik bölgesinde demokrasi ve işbirliğine dayalı güvenlik ilkeleri temelinde, kalıcı ve kapsayıcı bir barış kurmayı hedefliyordu. Avrupa - Atlantik bölgesindeki tüm devletlerin güvenliğinin birbirinden ayıramayacağı ilkesinden hareketle NATO - Rusya, Avrupa'da ortak değerlere ve tüm devletlerin çıkarına olan taahhüt ve normlara dayalı bir ortak ve kapsayıcı güvenliğin kurulmasına katkı sağlamak için birlikte çalışacaklardı.⁵²⁴ NATO, 1991 yılında başlattığı iç değişimi sürdüreceğini ve stratejik konseptini Avrupa'daki yeni güvenlik ortamına uyduracağını ifade etmekteydi. Rusya da demokratik bir toplum kurmaya, konvansiyonel ve nükleer kuvvetlerinde daha fazla indirim yapmaya devam edeceğini açıklamaktaydı.⁵²⁵ Amaç büyük miktarda muharip güçleri konuşlandırmak yerine gerekli donanım ve uygun kapasitesine sahip, kolektif savunmayı gerçekleştirebilecek güçler oluşturmaktı. Artık NATO ile Rusya birer rakip

⁵²⁰ Brenner, s.153.

⁵²¹ Karl - Heinz Kamp "NATO ile Rusya arasında imzalanan Kurucu Senet", **Yeni NATO: Soğuk Savaşın Sıcak Savaşı**, (Editör: Musa Ceylan), Ankara: Ülke Kitapları, 1999, s.75.

⁵²² Bilbilik, "NATO...", s.47.

⁵²³ David - Levesque, s.87.

⁵²⁴ David S.Yost, "Yeni NATO ve Kolektif Güvenlik", **Yeni NATO: Soğuk Savaşın Sıcak Savaşı**, (Editör: Musa Ceylan), Ankara: Ülke Kitapları, 1999, s.40.

⁵²⁵ Karl - H.K., "NATO ile...", s.77.

değillerdir ve NATO - Rusya Daimi Komisyonu'nun da temelleri atılmıştır. Belirsiz olan tek şey genişleme karşıtlarının tavsiye ettiği ve taraftarlarının bertaraf ettiği NATO konularında Rusya'nın veto yetkisini kullanıp kullanmayacağı konusu olmuştur.

Kurucu Senet, NATO ile Rusya arasında güvenlik konusunda işbirliğini öngören kalıcı kurumsal çerçeveyi tesis etmekteydi. Amacı; Avrupa - Atlantik bölgesinde demokrasi ilkeleri ve güvenlik işbirliği konularında, sürekli ve kalıcı barış ortamının birlikte oluşturulmasıydı. Ayrıca NATO ve Rusya arasındaki ilişkiyi, davranış kuralları, sorumluluklar ve ortak değerlere bağlılık temeline dayandırmayı taahhüt etmekteydi. NATO ile Rusya arasındaki işbirliği ve danışma konularının temel işletme aracı olarak da Daimi Ortaklık Konseyi kurulmuştu.⁵²⁶ 13.paragrafta, Konsey'in bir danışma, koordinasyon ve herkesi ilgilendiren güvenlik konularına saygıyla, uygun olan yerlerde, olabildiğince maksimum ölçüde ortak karar ve ortak hareket mekanizması sağlayacağı belirtildi. Ancak danışmanlar; NATO, NATO üye devletleri ve Rusya'nın hiçbirinin içsel meselelerine karışmayacaktı.⁵²⁷ Aynı zamanda Paris Bildirgesi'nin ve Karşılıklı Saldırmazlık Anlaşması'nın ilanı iki kutuplu sistemi resmen bitirmiş duruma getirmekteydi.

2000 yılında birçok konuyu yanı sıra NATO ile bir ortaklık ilişkisi geliştirilmesi kapsamında 1997'de kurulan ortak Daimi Konsey'in yerini, Rusya'nın NATO'nun on dokuz üyesi ile eşit haklar ve bazı konularda veto yetkisiyle katılacağı "Rusya - Kuzey Atlantik Konseyi"ne bırakması konusu ele alındı.⁵²⁸

Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, yakın zamanda verdiği bir beyanda "Rusya'nın NATO'ya üyeliği konusunda görüşmeleri başlatmak için Batı'nın elinde hiçbir neden kalmamıştır" diyerek NATO'nun bir parçası olmayı istediklerini belirtmiştir. Rus desteğinin artan öneminin de farkında olan NATO, Rusya'nın nihayetinde İttifak'a girmesini sağlayabilecek adımları da atmış bulunuyordu. NATO üyeleri 7 Aralık 2001'de Rusya Dışişleri Bakanı Ivan Ivanov'la bir görüşme yapmışlardı. Bu görüşme neticesinde 1997 tarihli Müşterek İlişkiler Kurucu Kanunu tarafından oluşturulan NATO - Rusya Ortak Daimi Konseyi içinde Rusya'nın karar almadaki rolünü artıran bir anlaşma imzalandı. Bu anlaşma Rusya'ya doğrudan karar alma mekanizmasında bir hak tanımasa da ona İttifak içinde fikir beyan etme

⁵²⁶ Gürkaynak, s.137.

⁵²⁷ David - Levesque, s.87.

⁵²⁸ Bilbilik, "NATO...", s.48.

imkanını tanıdı.⁵²⁹ Bu Konsey, güvenlik sorunlarını düzenli bir şekilde danışmayı ve tartışmayı kolaylaştırmak amacıyla kurulmuştur. Bu toplantılarda tartışılan konular arasında Balkanlar'da barışın korunması, kriz yönetim, kitle imha silahlarının önlenmesi, savunma değişimi, çevre koruma ve sivil olağanüstü hal planlaması gibi değişik konular bulunmaktadır. Ancak Rusya'ya karşılıklı çıkarların söz konusu olduğu konuların tartışılmasında yapıcı bir rol vermek amacı taşıyan bu girişim, ilk zamanlarda Rusya tarafından şüphe karşılanmıştır. Zira, Rus askeri bürokrasisinde halen eski zihniyet hakimdi ve bu zihniyetin temsilcileri NATO'yu Rusya için tehdit olarak görmekte ve kamuoyuna bu şekilde göstermekteydiler.⁵³⁰ Bu çıkmaz Rusya'nın NATO üyeliği istemini gerekli kılarken Rusya'ya karşı ortak tavır alınmasını engellemiştir. Ayrıca tartışılan her konuda NATO üyesi ülkeler ve Avrupa çıkarlarına aykırı bir tutum görürlerse veto hakkını kullanmada serbest olurken; Rus diplomatları da NATO merkezindeki görevlerde bulunmaktaydılar.

Avrupalı müttefikler, nihai Rus üyeliğini öngören Amerikan retorikini genellikle mantıksız buluyorlardı. Rusya'nın üyeliğine karşı da üç argümanı öne sürüyorlardı:

- Rusya'nın üyeliği, NATO'nun kolektif savunma rolünü terk etmek ve İttifak'ı, Avrupa - Atlantik bölgesi için etkisiz bir kolektif güvenlik rejimine dönüştürmek anlamına gelebilir. Bu ise savunma planlamalarının "millilikten çıkarılması" gibi ittifakın kolektif savunma amacına dayanan iç güvenlik fonksiyonlarını kaybına ve savunma politikalarının yeniden millileştirilmesine yol açabilir.
- Rusya'nın üyeliği, İttifak içerisinde mevcut nüfus kalıplarını değiştirebilir, Avrupalıları bir ABD - Rusya birlikteliğine tabi kılabilir. Yetkin bazı Fransız gözlemciler NATO - Rusya Kurucu Senedi'nin bile Avrupa'nın savunma özerkliğine zararlı bir Amerikan - Rus ortak egemenliğine yol açabileceğini savunuyorlar.
- Eğer NATO kolektif savunmadaki rolünü sürdürürse Rusya'nın üyeliği, İttifak'ta, bu ülkeyi Çin'e ve diğer güçlere karşı koruma sorumluluğu doğuracaktır.⁵³¹

Aynı şekilde uzak, fakat tamamen dışlanmayacak bir olasılık da bir büyük Avrupa ittifakı olasılığıdır ki; bu ya bir Alman - Rus ittifakı, ya da bir Fransız - Rus ittifakı olabilir. Her ikisi için de tarihsel örnekler mevcuttur ve her birisi de eğer Avrupa'nın birleşmesi durma noktasına gelir ve Avrupa'yla Amerika'nın ilişkileri

⁵²⁹ Powaski, http://www.kafkas.org.tr/Perspektif/soguk_savaşa_bir_son_vermeli.htm, 17.06.2005.

⁵³⁰ Oğan, s.44.

⁵³¹ Yost "Yeni...", s.44.

ağır biçimde kötüleşirse ortaya çıkabilir. Gerçekten de ikinci olasılıkta Amerika'yı kıttadan çıkarmak için bir Avrupa - Rusya uzlaşması hayal edilebilir. Bu aşamada tüm bu çeşitlemeler olanaksız gibi gözükmektedir. Bunlar yalnızca Amerika'nın Avrupa politikasında yoğun kötü uygulamaları değil aynı zamanda Avrupalı kilit oyuncular cephesinde de dramatik yeniden yönelişleri gerektirirdi. Gelecek ne olursa olsun Amerika'nın Avrasya kıtasındaki önceliğine kargaşayla ve beklide en azından yer yer şiddetle karşı konulacağını varsaymak mantıklı olacaktır.⁵³² Amerika bu politika ile Rusya ile ilişkilerine 11 Eylül'den sonra yeni bir boyut getirmiştir.

11 Eylül sonrasında Putin, Brüksel'de yapılan AB - Rusya Zirvesi'ne katılmış ve NATO Genel Sekreteri Robertson'la bir görüşme yapmıştır. Görüşme sonrasında Robertson, "NATO, Rusya'yla ilişkisinin niteliğini değiştirmeye hazırlanıyor ve Rusya da buna hazır" açıklamasını yapmış; Putin, "NATO üyesi olmasak da gizli gündemlerin bilgisine sahip olacak kadar yakınız" şeklindeki açıklamasıyla NATO'ya karşı yakınlaştığını onaylamıştır. Hatta bu yakınlaşmayı Rusya, Tacikistan sınırına ABD ve İngiltere'den sonra asker gönderen ilk ülke olarak göstermiştir.⁵³³

11 Eylül terör saldırılarından sonra artan ABD - Rusya ilişkilerine ek olarak Mayıs 2002'de gerçekleştirilen Rusya - NATO zirvesinde kurulan komisyon ile Rusya, NATO içinde belli bir söz hakkı kazanmıştır. Rusya'nın bu anlaşma çerçevesinde NATO'da veto hakkı bulunmamasına rağmen, liderler bunu tarihsel bir olay olduğunun altını çizip Rusya'yı da içine alan bir Batı toplumunun çok daha güvenli ve huzur içinde olacağını belirtmişlerdir. Rusya Devlet Başkanı Putin ve NATO üyesi 19 ülkenin devlet başkanları 28 Mayıs 2002 tarihinde Roma'da yeni bir işbirliğinin temelini atmışlardır. Bir günlük zirve esnasında imzalanan ortak resmi açıklamayla yeni "NATO - Rusya Konseyi" kurulmuştur.⁵³⁴ Başkan Bush'un Rusya ile ilgili vizyonu "reformlar yapmış, tamamen demokratik, Avrupa ile yakın bağları olan,"Avrupa'nın NATO dahil büyük kuruluşları ile ortaklıklar kurma yeteneğine sahip bir Rusya'dır. Başkan Bush yeni NATO - Rusya Konseyi'nin 28 Mayıs'ta Roma'da yapılan kuruluş toplantısında söylediği gibi,"NATO - Rusya Konseyi Rusya'ya İttifak ile bir birliktelik kurması için bir zemin hazırlamaktadır. Tüm uluslarımıza ortak güvenliğimizi güçlendirme yolunu açmakta ve dünyaya daha umut dolu bir yüzyıl vaat etmektedir." NATO - Rusya Konseyi'nin odak noktası NATO ile

⁵³² Brzezinski, "Büyük...", s.53.

⁵³³ Sever - Kılıç, s.57.

⁵³⁴ Beriş - Gürkan, s.19.

Rusya'nın ortak bir amaç ve ortak bir hedefe sahip oldukları daha pratik, daha belirgin projeler üzerinde olacaktır. Bu da NATO ile Rusya'nın çalışma şekillerini değiştirecek aralarında güven ve anlayışın gelişmesine yardımcı olacak ve bu önemli ilişkiyi derinleştirecektir.⁵³⁵

Ayrıca Bush ve Putin, teröre karşı 24 Mayıs 2002 yılında Stratejik Nükleer Silahların Azaltılmasına ilişkin belgeyi Moskova'da imzalamışlardı. Her iki ülke parlamentolarında onaylandıktan sonra yürürlüğe girecek olan anlaşma 2012 yılına kadar her iki ülkenin ellerinde olan altışar bin nükleer savaş başlığını 1700 - 2200 arasında indirmeyi içeriyordu.⁵³⁶ Mayıs 2002 yılında NATO - Rusya Federasyonu Konseyinin oluşturulmasıyla sonuçlanan Rusya - NATO işbirliği için yeni bir kurumsal mekanizma fikri ortaya atıldı. 11 Eylül sonrasındaki Rus güvenlik politikasındaki değişikliğin bir etkisi, NATO'nun genişlemesinin iptal edilmesi ile Rusya'nın NATO'yu Avrupa'da bir gerçeklik olarak görmesi iken; diğer etkisi de NATO'nun ilgisinin çoğunu kaybettiği konusuna açıklık getirmesidir.⁵³⁷

Soğuk Savaş döneminde NATO'nun varlık nedeni sayılan Rusya'nın NATO üyesi ülkelerle eşit haklara sahip olması, NATO üyeliğine doğru giden dolaylı bir yol olmamaktadır ve NATO'nun haklarına bir saldırı niteliği taşımamaktadır. Söz konusu organ Rusya'ya veto hakkı vermezken; Rusya ile ilişkileri ve işbirliğini artıracak bir girişim sayılmaktadır.⁵³⁸

NATO'nun kuruluş gayesi olan Sovyetler Birliği'nin ortadan kalkmasıyla, onun mirasçısı olan Rusya Federasyonu NATO ile işbirliğine yönelmiş, karar mekanizmalarında yer almamakla beraber 19+1 formülü çerçevesinde NATO'nun 20.üyesi olmuştur. Gerek silah sistemleri gerekse de ordu yapısı açısından NATO ile tamamen taban tabana zıt olmasına rağmen Rusya'nın NATO'ya 19+1 formülüyle ortak edilmesi aslında NATO'nun doğuya doğru genişleme programı çerçevesinde atılacak adımla da Rusya'nın tepkisini yumuşatmaya yönelik bir adımdır. Ancak, bu formül dahi Rusya'nın rahatsızlıklarını gidermeye yetmemiştir.⁵³⁹ Belli bir çerçevede NATO, Rusya Konseyinde bir araya gelerek; gündem ve işbirliği sahalarını da belirleyerek uygulamaya koymaktadırlar. Böylelikle Rusya'nın rahatsızlık yaratmasını engellemek amacıyla içeride bırakılmasına dikkat edilmiştir.

⁵³⁵ Grossman, <http://www.nato.int/doca/review/2002/issue2/turkish/art2.htm>., 10.01.2006.

⁵³⁶ Bilbilik, "NATO...", s.48.

⁵³⁷ Bluth, s.183.

⁵³⁸ Powaski, http://www.kafkas.org.tr/Perspektif/soguk_savaşa_bir_son_vermeli.htm.,17.06.2005.

⁵³⁹ Oğan, s.43.

Varsayılan odur ki, demokratik bir Rusya, Amerika ile Avrupa tarafından paylaşılan değerler açısından daha sempatik olacak, dolayısıyla da daha istikrarlı ve müşterek bir Avrasya'nın oluşturulmasında küçük bir ortak olma ihtimali artacaktır. Ancak Rusya'nın hırsları bir demokrasi olarak tanınma ve saygı görmenin ötesine gidebilir. Büyük ölçüde eski Sovyet yetkililerinden oluşan Rus Dışişleri Kurumu'nun içinde hala yeni bağımsız Sovyet sonrası devletlerin Moskova'ya bağımlı kılınmasını beraberinde getirecek özel bir Avrasya rolü için derinlere kök salmış bir arzu mevcuttur. Bu bağlamda, dost batı politikası bile Rusya'nın siyaset yapan topluluğu içinde bazı etkili üyelere Rusya'nın küresel statü konusundaki haklı iddiasını kabul etmemek için tasarlanmış gibi görünmektedir.⁵⁴⁰ Rusya'nın son üç yüz yıllık tarih, üzerinde yaşadığı coğrafya, sahip olduğu tabii zenginlikler ve en önemlisi Rus seçkinlerinin zihinlerindeki güçlü Rus Devleti hayali, bu devletin süper bir güç olmasının asgari şartlarını taşımaktadır. Aslında bütün bu sayılan şartların ötesinde tek kutuplu bir dünyanın dengesizliği ikinci, üçüncü ve hatta dördüncü bir süper gücün dünya siyasetinde kendisini göstermesini gerektiriyor. Rusya, böyle bir beklenti içindeki dünya jeopolitik ortamında AB ve Çin'den sonra ve onlarla birlikte tek kutuplu dünya değiştirme potansiyeline sahip büyük bir ülkedir. Bu büyük ülkenin Çarlık Rusya'sından ve Sovyetler Birliği Rusya'sından miras aldığı büyük güç olma ideali vardır.⁵⁴¹

Dolayısıyla ABD, bu çekincelere karşı; Rusya'nın itirazlarına rağmen Antibalistik Füzelere Anlaşması'na hız vermiştir. Rusya ciddi çekincelere rağmen bunu kabul etmiş, NATO'nun Baltık ülkelerini de içine alacak şekilde genişlemesi kendisine ters düştüğü halde kabul etmiştir. ABD - Rusya arasındaki ticari kısıtlamalar bu süreçte devam etmiş ama Rusya'nın Dünya Ticaret Örgütü'ne katılımı sağlanmıştır.⁵⁴² Yirmi birinci yüzyıla girerken Rusya, Sovyet mirasın varisi olarak tek kutuplu sistemde yerini değiştirmek için çaba harcayacak yoksa Batı ile daha sıkı bir işbirliği mi geliştirecek önu görülmez bir durum oluşturmaktadır. Bu ortamda NATO bugün ve gelecek için sağlam adımlar atmak zorundadır.

⁵⁴⁰ Brzezinski, "Büyük...", s.49.

⁵⁴¹ Yılmaz Tezkan, "Süper Bir Güç Rusya&Türkiye"
<http://www.yarindergisi.com/yarindergisi2/haziran2002/10.htm> ,04.05.2005.

⁵⁴² Bluth, s.183.

3. 1. 6. 1. Rusya ile AKKA:

Soğuk Savaş'ın bir yansıması olan ve günün koşullarına göre uyarlanan, iki karşı bloğu karşı karşıya getiren anlaşma AKKA 1990'da yapılmış o dönemdeki uluslararası konjoktüre uygulanmıştır.

Kasım 1990'da NATO ve Varşova Paktı ülkeleri temsilcileri Fransa'da Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetlerin İndirilmesi (AKKUM) hakkında bir gün önce Viyana'da delegeler tarafından parafe edilen antlaşmayı, aynı gün bu kez Avrupa ülkeleri temsilcileri AGİK doruk toplantısı'nda AKKA adında imzalamıştı.⁵⁴³ 19 Kasım 1990'da imzalanan AKKA, 17 Temmuz 1992 tarihinde taraf ülkelerin parlamentolarında onaylanarak yürürlüğe girmiştir. “Yurtta Sulh Dünyada Sulh” düşüncesine sahip olan Türkiye, dünya barışına hizmet edeceğini düşündüğü AKKA'ya taraf bir devlettir. AKKA; silahsızlanma alanında kaydedilen önemli bir gelişme olup, hukuki bağlayıcılığı olan bir antlaşmadır. NATO ve Eski Varşova Paktı ülkeleri arasında bloklar bazında konvansiyonel kuvvetlerde sayısal eşitliğin sağlanmasına yönelik bir antlaşmadır.⁵⁴⁴ NATO ve Varşova Paktı ülkeleri arasında imzalanan AKKA, imzacı devletler için beş silah kategorisinde indirimler ve tavanlar öngörmekteydi.⁵⁴⁵

Ancak Macaristan, Çekoslovakya ve Polonya temsilcileri ortak bir bildirme ile antlaşmanın kendilerini hiçbir suretle bağlamadığını bildirmişlerdir. Öte yandan “Fransa Savunma Bakanı Chevenement da, AKKA Antlaşması'nın Fransa'nın savunma harcamalarında bir azaltmaya sebep olmayacağını, çünkü Sovyetler Birliği'nin Fransa'dan on kat fazla tankı muhafaza edeceğini, yani 1300 Fransız tankına karşılık Sovyetler'in 13.000 tankı ve 3 - 4 kat fazla muhabere uçağı ve muhabere helikopterine sahip olacağını açıklamıştır.” AKKA Antlaşması'nı imzalayan ülkeler bir ortak bildirgeyle “Avrupa'da meydana gelen tarihi değişiklikleri, bölünme ve çatışma çağının sona erdiğini” ilan etmişlerdir.⁵⁴⁶

⁵⁴³ Mehmet Atay, “Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması (AKKA) Üzerine”

Avrasya Dosyası - Avrupa Birliği Özel, Cilt 5, Sayı 4, Kış 1999, s.214.

⁵⁴⁴ “Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması”, <http://www.tsk.mil.tr/uluslararası/avrupakonvansiyonel.htm>., 10.03.2006.

⁵⁴⁵ Ceylan, “Soğuk...”, s.22.

⁵⁴⁶ Atay, s.214.

AKKA'nın amacı;

- konvansiyonel kuvvetlerin alt seviyelerinde istikrarlı ve güvenli bir denge yaratmak,
- genel ve bölgesel dengesizlikleri kaldırmak,
- öncelikle ülkelerin baskın tarzında ve geniş çaplı taarruzları başlatma imkan kabiliyetlerini bertaraf etmektir. Anlaşma metni, 23 madde ve ek 8 adet protokolden ibarettir. AKKA'nın uygulama alanı, Atlantik'ten Urallar'a kadar olan Avrupa'daki Anlaşmaya taraf ülke topraklarını kapsamaktadır.⁵⁴⁷ Sovyetler Birliği'nin varisi Rusya 1992 yılından itibaren, Kafkasya'daki istikrarsızlık ve belirsizlikler nedeniyle güvenliğinin tehdit altında olduğunu öne sürmüştü ve AKKA ile kendisine tanınan silah tavanlarında artırımı gitmek istediğini belirtmiştir. Güney Kafkasya'yı kendi güvenliği ve ulusal çıkarları açısından önemli gören Türkiye ise, AKKA ile getirilen sınırlamaların korunmasını istemiş ve bu isteğini NATO müttefikleri nezdinde belirtmiştir.⁵⁴⁸

AKKA, silahsızlanma alanındaki en önemli belge olmasına rağmen şimdiye kadar sadece eski Sovyet cumhuriyetlerinden Ukrayna, Beyaz Rusya ve Kazakistan tarafından onaylanmıştır. Taraflar, AKKA Antlaşmasını onaylamamaları hususunda değişik sebepler ileri sürmüşlerdir. NATO, antlaşmaya onay vermemesini AKKA'ya üye devletler konferansının "Nihai Senet"ine bağlamaktadır. Nihai Senet'te, Moskova'nın, 1 Temmuz 2001'e kadar Vaziani ve Gudauta askeri üslerini kapatma ve şartların uygun olması halinde Moldova topraklarında bulunan Rus askerlerini çekme işlemini 2002 yılı sonuna doğru tamamlaması yükümlülüğü yer almıştır.⁵⁴⁹

1 Ağustos 1975'te imzalanan Helsinki Nihai Senet'i yaptırım özelliği olmayan ancak uluslararası alanda önem taşıyan siyasi bir belgedir. Dolayısıyla ülkelerin AKKA'yı kabul etme zorunluluğu da yoktur.

Bu belgede, Sovyet isteklerine uygun bir biçimde sınırların dokunulmazlığı lehinde kesin bir kayıt bulunmamaktadır. Bu nedendir ki, 1990'da her iki Almanya'nın birleşmesi süreci, Nihai Senet'e tam bir uyum içinde sağlanmıştır. Helsinki Nihai Senedi ile ilk kez taraf ülkeler arasında gönüllülük esasına dayanan dört adet güven artırıcı önlem de tespit edilmiştir. Bunlar;

⁵⁴⁷ "Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması", <http://www.tsk.mil.tr/uluslararası/avrupakonvansiyonel.htm>, 10.03.2006.

⁵⁴⁸ Ceylan, "Soğuk...", s.22.

⁵⁴⁹ Oğan, s.48.

- büyük askeri manevraların ve askeri intikallerin önceden bildirimi,
- tatbikat ve manevralarda gözlemci mübadelesi (25.000'i geçen),
- diğer güven artırıcı önlemlerdir.⁵⁵⁰

Rusya'nın uzun süre parlamentosunda onaylanmasına karşı ayak sürdüğü AKKA, 25 Haziran'da tam da NATO zirvesi öncesinde, Parlamento alt kanadı Duma tarafından 28'e karşı 355 oyla onaylanmış, 7 Temmuz 2004'de de Federasyon Konseyi tarafından tasdik edilmiştir. Zirve sonrası Dışişleri Bakanı Lavrov, Rus basınına yapmış olduğu açıklamada Rusya ile NATO arasındaki en önemli konunun AKKA olduğunu ve anlaşmanın diğer NATO üyesi ülkeler tarafından imzalanması gerektiğini belirtmiştir.⁵⁵¹ AKKA imzalandığında Sovyetler Birliği henüz dağılmamıştı. Bu yüzden Sovyetler Birliği'nden ayrılan ülkelerin AKKA'ya taraf olmaları 15 Mayıs 1992'de imzalanan Taşkent Anlaşması'yla gerçekleşmiştir. Ayrıca NATO'nun doğuya doğru genişlemeye başlaması İttifak üyelerinin "Rusya'ya tedirgin etmeme" niteliğine bürünerek pasif davranmalarına neden olurken; mayıs 1996'da AKKA gözden geçirme konferansında kanat bölgesi yeniden saptanarak; Rusya için daha yüksek limitler verilmeye çalışılmıştır.⁵⁵²

Türkiye, AKKA Anlaşması'nın imzalandığı 1990 yılından, anlaşmanın indirim yükümlülüklerinin yerine getirilmesi için son tarih 17 Kasım 1995'e kadar NATO içindeki diğer müttefiklere oranla, Rusya ile yeni kurulmak istenen ilişkiler konusunda, çok daha ihtiyatlı ve şüpheli olmuştur. Türkiye, her fırsatta Moskova'nın politikası ve niyetleri üzerinde dikkatle durulması gerektiğini belirtmiş ve örneğin Rusya'nın Kafkasya'daki müdahaleci, yayılcı davranışlarına ve yakın çevre politikasına, müttefiklerin dikkatini çekmeye çalışmıştır. Özellikle de, AKKA'da Kafkasya'daki kanatlarda belirlenen limitlerde Rusya'ya taviz verilmemesini istemiştir.⁵⁵³ Türkiye anlaşma hükümlerinin tam anlamıyla yerine getirilmesini de arzulamıştır.

AKKA şimdiye kadar Avrupa'nın en kapsamlı silahsızlanma anlaşmasıdır. 21 Kasım 1990'da biten AKKA töreninin ardından otuz dört Avrupa ülkesi Avrupa'da barış ve güvenliğin sağlanmasına yönelik Paris Yasası'nı imzalamışlardır.⁵⁵⁴

⁵⁵⁰ Atay, s.215.

⁵⁵¹ Oğan, s.48.

⁵⁵² David - Levesque, s.30

⁵⁵³ Çayhan - Ateşoğlu, s.69.

⁵⁵⁴ Çakmak, s.185.

3. 2. NATO'nun Yeni Stratejik Konsepti ve Alan Dışı Faaliyetleri:

1999 yılında Washington'da yapılan NATO Zirvesi'nde Stratejik Konsept kabul edilirken İttifak'ın alan dışı kavramına resmiyet kazandırılmış, geleneksel ülke savunması ve NATO'nun sorumluluk alanının genişletilmesi amaçlanmıştır.⁵⁵⁵ Bu doğrultuda Washington Anlaşması 24.Maddenin ilk paragrafı; "NATO üyelerinin topraklarına gerçekleşecek silahlı saldırı NATO Antlaşması'nın 5. ve 6. Maddeler'i kapsamında olmakla birlikte, NATO, güvenliğini küresel içerikte ele almak zorundadır." şeklinde belirtilmiştir. Son paragraf anlaşmanın 4.maddesine uygun bir şekilde üye ülkelerin koordine bulunmaları gerektiğini belirterek NATO'nun alan dışı kullanımına olanak sağlamaktadır.⁵⁵⁶ Ayrıca 24, 31, 36 ve 38. maddelerinde (5.madde kapsamı dışında) krizlere yanıt operasyonları ile ilgili hususlar yer almıştır. Ayrıca NATO'nun hem alan dışı faaliyetlerde görevlendirilmesine, hem de NATO'nun BM kararları olmaksızın askeri hareket kararları almasına olanak sağlanmıştır.⁵⁵⁷

3. 2. 1. NATO'nun Avrupa'daki İlk Alan Dışı Faaliyetleri:

Bosna - Hersek ve Kosova

Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle birlikte Orta ve Güneydoğu Avrupa'da NATO'nun ilgilenmek durumunda kaldığı hatta soykırım düzeyine ulaşan olaylar, etnik çatışmalar, Sırp saldırıları yaşanmış ve NATO bölgeye müdahalede bulunmak durumunda bırakılmıştır.

Tito'nun ölümünden sonra 1989 yılında anayasal düzeni değiştirmek, federasyonu yeniden merkezileştirmek ve Sırpı kontrol altına almak düşüncesiyle Slobodan Miloseviç Sırpın tartışmasız lideri olmuştur.⁵⁵⁸ Miloseviç, Kosova ve Voyvodina'nın anayasal konumunu sona erdirmiş, Yugoslav ordusunun yardımıyla Hırvatistan ve Bosna Hersek'te Sırp nüfusunun bulunduğu bölgeleri ele geçirmiştir. Hırvat ve Bosnalıların karşı koymalarıyla da etnik kısımlar yaşanmıştır. Bugün

⁵⁵⁵ Ceylan, Soğuk...", s.16.

⁵⁵⁶ Bilbilik, "NATO..." ,s.33.

⁵⁵⁷ Bilbilik, "NATO..." , s.32.

⁵⁵⁸ David S.Yost, **NATO Transformed**, Washington: United States Institute of Peace Press, 1998, s.216.

Sırbistan neredeyse Kosova'yı kaybetmiş; Hırvatistan, Kosova ve Bosna - Hersek'in büyük kısmındaki Sırp nüfusu azalmıştır.⁵⁵⁹

3 Mart 1992 yılında Bosna - Hersek bağımsızlığını ilan etmişti. Ancak aynı tarihlerde Bosna'da yaşayan Sırp'ları da ayrı bir devlet olarak ilan etmişlerdi. Bu tarihten itibaren Sırp, Hırvat ve Müslüman Boşnak çatışması başlayarak günümüze kadar devam etmiştir.⁵⁶⁰ Bosnalı Sırp'lar Yugoslavya'nın bir parçası olmak isterken Müslüman ve Hırvatlar, Miloseviç ve Sırp milliyetçilerinin hakim olduğu bir devletin parçası olmak istemiyorlardı. Hırvatistan'ın tanınması tabii olarak Bosna-Hersek'in tanınmasını gerektiriyordu. Bosnalı Sırp'ların Kasım 1991'de yaptıkları bir referandum sonucunda % 98'lik bir kısım Yugoslavya'nın içinde kalmayı isterken Bosnalılar bağımsızlık istiyordu.⁵⁶¹ 1992 yılından itibaren ise soykırımların artmasıyla Bosna - Hersek'i, NATO ülkeleri BM'nin savaşı durdurma çabalarına destek olmak için İttifak kaynaklarını harekete geçirmiş ve nihayet askeri eylem kararı almışlardı.⁵⁶²

NATO Konseyi, 4 Haziran 1993'te 836 nolu BM kararına dayanarak Bosna'da insani durumun kötüleştiği takdirde hava saldırısına başvuracağını tehdidini duyurmuştu. Ancak bütün NATO operasyonları BM Genel Sekreteri'nin iznine tabiydi. 9 Ağustos'ta NATO, yapılması düşünülen hava saldırılarının insani amaçlara hizmet edeceğini, kesinlikle askeri müdahale olarak yorumlanmaması gerektiği açıklamasını yapmıştı. BM güvenceli bölgelerindeki sivil hedeflerin bombalanması ise bu tehdidin hiçbir işe yaramadığını göstermişti.⁵⁶³ BMGK, 13 Ağustos 1992'de Bosna'daki yardımların güvenli bir şekilde ulaşması için askeri eylem kararını almıştı. Ekim ayına gelindiğinde de NATO gücü hazırды. Bu güce İngiltere'nin de baskısı doğrultusunda kesin saldırı olduğu durumlarda ateş izni verildi.⁵⁶⁴

⁵⁵⁹ Albert Rohan, "Balkanlar'daki Kriz Kaynakları ve Bölgeleri", Genel Kurmay Başkanlığı - SAREM, **Türkiye NATO ve Avrupa Birliği Perspektifinden Kriz Bölgelerinin İncelenmesi ve Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri - İkinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2004, s.241.

⁵⁶⁰ Mustafa Selver, **Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2003, s.143.

⁵⁶¹ Roy Gutman, **Bosna'da Soykırım Günlüğü**, İstanbul: Pinar Yayınları, 1994, s.20.

⁵⁶² "Balkanlar'da NATO", www.natoistanbul2004.org.tr/turn/n1415.asp, 17.06.2005.

⁵⁶³ M.Murat Taşar - Burhan Metin - Altay Ünaltay, **Bosna - Hersek ve Postmodern Ortaçağa Giriş**, İstanbul: Birleşik Yayıncılık, 1996, s.355.

⁵⁶⁴ Gutman, s.30.

BM, AGİK ve AB savaşı durdurmak ve Bosna - Hersek krizini çözüme kavuşturmak için ciddi ve etkili tedbirler içeren kararlar alamamış, BAB ve özellikle NATO gibi yaptırım gücü olan uluslararası kuruluşlardan yararlanma imkanlarını yeterince değerlendirememişlerdir. Zaten BM tarafından tüm Eski Yugoslavya için alınan silah ambargosu kararı ezilmekte olan Bosna - Hersek'i daha da mağdur durumda bırakmıştır.⁵⁶⁵ Temmuz 1995'te sözde BM güvencesi altında olan Srebrenica ve Zepa gibi Boşnak ağırlığı olan kentler, Sırp saldırısına uğramış, binlerce Müslüman Boşnak katledilirken de olaylara seyirci kalınmıştı.⁵⁶⁶

Sırpaların güvenli bölgelere girmesi karşısında ABD Başkanı Clinton, NATO ve BM'nin sorumluluklarını yerine getirmesini istedi ve 1995 yılında Londra'da yapılan kongrede Sırpaların tekrar güvenli bölgeleri işgalinde hava saldırısını başlayacağı belirtildi.⁵⁶⁷ 30 Ağustos 1995'te Bosnalı Sırpaların barışa yanaşmamaları karşısında NATO askeri hedefler üzerine ağır bir hava saldırısı başlattı ve bundan sonra Bosnalı Sırpalar NATO'nun barış isteklerine uyum sağladılar.⁵⁶⁸ Aralarında Ortak ülkeler ile Rusya ve Ukrayna'dan katılan askerlerden oluşan NATO barışı koruma güçleri Bosna - Hersek'e Aralık 1995'te Kosova'ya da Haziran 1999'da gelmiştir. NATO her iki bölgede de geniş çaplı çatışmaları sona erdirmek amacıyla harekatlara girişmiştir.⁵⁶⁹

Ancak Amerikan liderliğinden yoksun olduğu için NATO bölgede, 1995 ortasına kadar ciddi bir şekilde harekete geçmemiştir. Merkezi Avrupa liderlerinin NATO'nun ertelemesinden çıkarttıkları ders, Avrupa güvenliğinin bölünebilir olduğu ve devletlerin NATO içinde olmazlarsa korumanın olsa olsa muallak olduğu yönünde olmuştur.⁵⁷⁰

Böylece NATO stratejisi açısından ilk defa alan dışına çıkmıştır. Alan dışından kasıt, operasyonel açıdan, yani ittifak yükümlülüğü yaratan 5'inci madde açısından ittifak anlaşmasının coğrafyasının dışında operasyonda yer almasıdır.⁵⁷¹ Bosna - Hersek ve Kosova'da NATO'nun krizlere müdahale, savunma gücünü, komuta yapısının geliştirilmesi gerektiği görülmüştür. Bu bağlamda NATO'nun

⁵⁶⁵ Selver, s.137.

⁵⁶⁶ Ertuğrul Günay, **Bosna Yazıları**, İstanbul: Milliyet Kitapları, 1997, s.9.

⁵⁶⁷ Yost, "NATO...", s.219.

⁵⁶⁸ Selver, s.157.

⁵⁶⁹ "Balkanlar'da NATO", www.natoistanbul2004.org.tr/turn/n1415.asp, 17.06.2005.

⁵⁷⁰ David - Levesque, s.33.

⁵⁷¹ ASAM Jeopolitik ve Strateji Araştırmaları Masası, s.11.

stratejik kavramında değişiklik olmuş ve Savunma Yetenekleri Girişimi kabul edilmiştir. Söz konusu strateji, NATO bir ya da daha fazla üyesine 5.madde çerçevesinde bir saldırı olması ihtimaline karşı, imkan ve yeteneklerini buna cevap verecek şekilde her zaman hazır tutacaktır.⁵⁷² Ayrıca Washington Antlaşması 31. madde, kriz durumlarının idaresini de içeren diğer örgütlenmelerde müttefik arayışına girileceği belirtilmiştir. Bu çerçevede NATO, Balkanlar'da uyguladığı kararları hatırlatmış ve İttifak dayanışması ve birleşmesinin gerekliliğini göz önüne alarak NATO'nun alan dışı kullanımını açık bir şekilde belirtmiştir.⁵⁷³

NATO nihayet Bosna'yı korumak için faaliyette bulunduğu zaman, Bosna'nın da NATO'yu korumuş olduğu hemen açık hale geldi. Bosna'da kararlı bir harekete geçme öncesi, NATO'nun yolunu tuttuğu istikamet Soğuk Savaş'ın halen belirsiz olduğudur. Derken 1996'da IFOR'un ve onu takiben 1997'de SFOR'un konuşlanması NATO'nun (ABD açıkça lider olduğu sürece) etkili bir barış koruma ve kolektif güvenlik kapasitesine sahip olduğunu gösterdi.⁵⁷⁴ Bosna - Hersek'te NATO başkanlığındaki SFOR görevinin sona ermesi ve AB'nin burada güvenliği sağlama görevini devralmasından sonra İttifak'ın Balkanlar'daki çalışmalarının büyük bölümü sona erecektir. Ancak SFOR'un görevinin sona ermesi, NATO'nun bölgeden çekilmesinin bir başlangıcı olarak değil, tüm bu bölgenin Avrupa - Atlantik yapılarına entegrasyonunu amaçlayan bir süreç olarak algılanmalıdır. NATO'nun Bosna - Hersek'te kuvvet konuşlandırmasından dokuz yıl sonra, Bosna - Hersek ve bölgenin geniş bir bölümünde güvenlik ortamının düzelmesini takiben bu misyonu başarıyla sona erdirmek mümkün olmuştur. Ancak hala güvenliği tehdit eden bazı unsurlar olduğundan NATO, Bosna - Hersek'teki varlığını sürdürecektir ve bölgenin tümünde kalıcı istikrarın yerleşmesi konusundaki taahhüdüne bağlı kalacaktır.⁵⁷⁵ Bu ortak anlayışa rağmen, NATO'nun hangi şartlarda askeri kuvvet kullanması gerektiği konusunda İttifak içinde bazı görüş ayrılıklarının olduğu da doğrudur. Bu bakımdan Türkiye ile Avrupalı müttefikler arasında da bazı farklar gözlenmektedir. Özellikle Bosna krizi dolayısıyla ortaya çıkan farklar, uzlaşma ile sonuçlanmış olsa bile önemlidir. Mesela, Türkiye'nin Sırp saldırıları başladıktan hemen sonra bu saldırıların hava kuvvetleri kullanılarak durdurulması

⁵⁷² Özdemir, s.16.

⁵⁷³ Bilbilik, "NATO...", s.33.

⁵⁷⁴ David - Levesque, s.33.

⁵⁷⁵ Robert Serry - Christopher Bennett, "Doğru Rotada Kalmak", www.nato.int/docu/review/2004/issu4/turkish/art3.html

yolundaki önerisi ve Bosna'ya uygulanan silah ambargosunun kaldırılmasına yönelik teklifi Avrupalı müttefikler tarafından kabul görmemiştir. Daha da önemlisi, NATO ortak savunma sisteminin temel direği olan 5.Maddenin Soğuk Savaş sonrası koşullarda nasıl ve ne zaman uygulanacağı konusunda da Türkiye ile Avrupalı müttefikler arasında ciddi görüş ayrılıkları olmuştur.⁵⁷⁶ Dolayısıyla kriz boyunca diplomatik çözüm girişimlerinin uzunca bir süre sonuçsuz kalması, BM ve NATO arasındaki uyuşmazlıkların ortaya çıkması NATO'yu geciken bir müdahalede bulunmaya itmiştir.

ABD ve Avrupa, Bosna - Hersek'te ortak bir strateji geliştirememiştir. Oysa ki, 1991 Körfez Krizi'nde Batılı devletler ekonomik, stratejik ve politik amaçlarını tam olarak tanımlamışlardır. Bosna - Hersek'te yeraltı ve yerüstü kaynaklarının zengin olmaması nedeniyle buraya gerekli önem verilmemiştir.⁵⁷⁷ Bu bakımdan NATO'nun Bosna'daki varlığının siyasetten sürdürülebilirliği, büyük ölçüde, Amerikalı ve diğer müttefik güçlerde can kaybının olmamasına bağlı kalmıştır. 1992 - 1995 arasında Bosna'daki Amerikan operasyonlarının sınırlı-risk prensibi, Washington'un büyük çaplı kayıp riski taşıyan operasyonlardan kaçınmış olması bakımından hala geçerlidir.⁵⁷⁸ Halbuki Bosna - Hersek, Soğuk Savaş sonrası dönemde Avrupa ile ABD arasındaki ilişkilerin ilk aşamasıydı ve Atlantik ilişkilerine çok daha büyük zarar vermekteydi. Dolayısıyla gerilimler NATO'yu, tam ABD bu teşkilatı genişletmek isterken, tehdit etmişti. Clinton yönetimi, Avrupa güvenliği konusundaki taahhütlerine arkasını dönmüş, dış politikaya verilen önceliği azaltmış ve bu konuda zayıf liderlik rolünü seçerek eleştirilmişti. Bu suçlamalar yüzünden hükümetin üst düzey dış politika yetkilileri kaygılanmıştı. Ancak Clinton yönetimi kendi gözünde, Soğuk Savaş sonrası Avrupa'sında güçlü bir rekora imza atmıştı.⁵⁷⁹ Bu bakımdan ABD daha sonra Balkanlar'da tam anlamıyla etkin rol üstlenmeyi Avrupa'ya bırakmıştır. Sonuçta AB, Ocak 2003'ten beri Bosna'da 900 kişi itibariyle AB Polis gücünü hayata geçirmiş ve bundan sonra da NATO'dan SFOR misyonunun devralmak için çaba harcamıştır.⁵⁸⁰

⁵⁷⁶ Karaosmanoğlu "Türkiye...", s.68.

⁵⁷⁷ Taşar - Metin- Ünalay, s.350.

⁵⁷⁸ Yost, "Yeni...", s.46.

⁵⁷⁹ Richard Holbrooke, **Bir Savaş Bitirmek**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1999, s.435.

⁵⁸⁰ Serdar, " AB...", s.72.

Bugün NATO, Balkanlar'da belli başlı iki barışı koruma operasyonunu yönetmektedir. SFOR ve Güney Sırp eyaleti Kosova'daki Kosova Gücü (KFOR). Bu bölgelerde, bütün yurttaşların, etnik kökenleri ne olursa olsun, barış içerisinde yaşayabilecekleri ve uluslararası yardım sayesinde demokrasinin gelişmeye başlayabileceği güvenli bir ortam temin etmek amacıyla 60.000'in üzerinde asker konuşlandırılmıştır.⁵⁸¹

NATO 2004 yılı İstanbul Zirvesi'nde alınan karar uyarınca da, NATO'nun Bosna - Hersek'te devam etmekte olan SFOR hareketinin yıl sonunda tamamlanmasını müteakiben AB tarafından NATO imkan ve yeteneklerinden yararlanılmak suretiyle, EUFOR - ALTHEA adı altında yeni ve ayrı bir Bosna-Hersek istikrar gücü oluşturulacaktı. SFOR'un hitamı sonrasında NATO ve AB arasındaki işbirliğini sürmesine ve SFOR'dan EUFOR - ALTHEA'ya sorunsuz geçiş yapılmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir.⁵⁸² Dolayısıyla Bosna'da yaşanan istikrarsızlık NATO gücüyle ve AB işbirliği ile çözüme kavuşurken; 1989 yılında Miloseviç'in Kosova'nın özerkliğini ortadan kaldırmasıyla başlayan Kosova krizi de NATO ile çözüme kavuşmuştur.

Bu şekilde başlayan Kosova sorununun temelinde, Yugoslavya'nın içinde kültürel ve etnik olarak farklılık arz eden bir topluluğun ülkede hakim sınıfı oluşturan Sırpların karşısında bağımsız bir ulus devlet olma arzusu yatmaktadır. Sorunu derinleştiren özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle Kosova Arnavutlarının ulus devlet gereksinimi görmemezlikten gelen ve bunu engellemeye çalışan Sırp politikasıdır. Yugoslavya döneminde kültürel farklılıkların silinmesine dayanan bu politika Miloseviç ile birlikte etnik farklılığın imhası olarak gerçekleşmiştir.⁵⁸³ Bunun bir örneği Racak katliamı olmuştur. NATO bu olayın "uluslararası insani hukukun açık bir ihlali" olduğunu açıklamış ve yeni Yugoslavya'ya karşı hava hareketına başlamıştır. Kosovalı Arnavutlar da bombardımanı tam desteklemişlerdi. NATO'nun resmi olarak "Müttefik Güçler Harekati" olarak adlandırdığı Kosova

⁵⁸¹ "Balkanlar'da NATO", www.natoistanbul2004.org.tr/turn/n1415.asp., 17.06.2005

⁵⁸² "Türkiye'nin Güvenlik Perspektifleri ve Politikaları", http://www.mfa.gov.tr/MFA.tr/DisPolitika/UluslararasıKuruluşlarlaİlişkiler,NATO/I_Türkiyenin_Güvenlik_Perspektifleri_ve_Politikaları.htm. 12.02.2006.

⁵⁸³ Ali Balcı, "Kosova: Arnavut Sorununun Kilit Bölgesi", **Dünya Çatışma Bölgeleri**, (Editörler: Kemal İnat, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s.167.

Savaşı'ndaki ilk amacı Miloseviç'ti ve açıklanana göre, hareket Miloseviç'i Rambuya anlaşmasını imzalamaya zorlamaktan ibaretti.⁵⁸⁴

1998 yılının sonlarına doğru Kosovalı Arnavutlar üzerinde baskı ve şiddet giderek artmıştı. NATO'nun hava hareketi tehdidine rağmen Kosova'da tam anlamıyla bir vahşet yaşandı. Şubat 1999'da Sırlar ve Arnavutlar arasında görüşmeler başlamış, 18 Mart 1999'da Kosova Bağımsızlık Örgütü ve Sırlar arasında anlaşma imzalanmıştı. Anlaşmaya göre Kosova'ya geniş kapsamlı bir özerklik tanınacak ve Kosova Bağımsızlık Örgütü de dahil genel bir silahsızlanma yapılacaktı. Uygulamanın denetlenmesi için de yirmi sekiz bin NATO askeri bölgeye gelecekti. Böyle bir kararı Sırlar kabul etmedi. Sırlara karşı 23 Mart'ta NATO hava saldırıları için operasyon kararı alırken; Sırbistan da genel seferberlik ilan edildi.⁵⁸⁵ NATO üyesi olmayan Yugoslavya'ya ABD ve İngiliz bombardıman uçakları ve Cruise füzeleriyle başlatılan saldırıdan sonra aynı gün Yugoslavya'ya da savaş ilan edilmişti.⁵⁸⁶ Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin Kosova'ya ilişkin barış planını reddetmesi üzerine NATO'nun BMGK'nin iznini almadan Mart 1999'da bölgeye müdahalede bulunması, md. 53/1'in diğer bir yorumunu gündeme getirdi. Buna göre, "insani müdahale" söz konusu olduğunda bölge anlaşmaları veya örgütleri BMGK'nin iznine başvurmaksızın silahlı kuvvet kullanılmasını gerektiren tedbirlere başvurabileceklerdi. BMA'nın temeli insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygıyı sağlamak ise, yoğun insan hakları ihlalleri durumunda bu amacın gerçekleşmesi için bölge anlaşmaları ve örgütlerinin önünde BMGK'nin izin engeli söz konusu olmayacaktır. Fakat BMA'da insan haklarının ihlali durumunda BMGK'nin iznini almadan silahlı kuvvet kullanılmasını gerektiren tedbirlere başvurulabileceğini açıklayan herhangi bir hüküm de bulunmamaktadır.⁵⁸⁷ BMGK'nin kararı olmadan uluslararası askeri bir operasyon gerçekleştirmek söz konusu olmadığından NATO'nun bölgede askeri bir operasyonda bulunması da suç sayılmaktaydı. Ancak NATO BM'nin veto kararını göze almamış ve BM'nin yasası, genel prensipleri çerçevesinde müdahalede bulunmuştur.⁵⁸⁸ Böyle bir müdahale

⁵⁸⁴ Halis Ayhan, "Kendi Kaderini Tayin ve Kosova", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005, s.155.

⁵⁸⁵ Selver, s.117.

⁵⁸⁶ Bilbilik, "NATO...", s.41.

⁵⁸⁷ Canan Ateş Ekşi, "Birleşmiş Milletler Andlaşması Çerçevesinde Uluslararası Barış ve Güvenliğin Korunmasında Bölge Anlaşmaları veya Örgütlerinin Rolü" **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, (Editörler: Refet Yinanç - Hakan Taşdemir), Ankara: Seçkin Yayınları, 2002, s.41.

⁵⁸⁸ Serry - Bennett, www.nato.int/docu/review/2004/issu4/turkish/art3.html, 20.02.2006.

emsal teşkil etmemelidir ancak NATO Kosova'ya müdahalede bulunmamış olsaydı Bosna'da yaşanan etnik soykırımlar burada da yaşanabilirdi.

NATO'ya üye olan bütün ülkeler baskıdan sorumlu Yugoslav Hükümeti'nin askeri ve paramiliter güçlerine karşı hava saldırısı düzenleme kararı almıştır. Bütün diğer seçenekler ve Belgrad hükümeti'nin inatçı tavrını değiştirmek üzere yapılan barış görüşmeleri başarısızlıkla sonuçlandıktan sonra alınmıştı. BMGK'nın çatışmaya ilişkin almış olduğu kararlara uyulmasını sağlamak için gerekli adımlar atmada yetersiz kalması karşısında, NATO yaşanan insanlık dramını sona erdirmek ve bölgede istikrarı yeniden sağlamak için tek seçeneğin askeri yollara başvurmak olduğunu karar vererek yetmiş sekiz gün süren hava operasyonu düzenlemiştir.⁵⁸⁹ NATO hava harekatı boyunca Yugoslavya ve Kosova'da vurulan hedefler; havaalanları, füze rampaları, silah fabrikaları, uçak fabrikaları, askeri kışlalar, radar ve muhabere sistemleri, ileti merkezleridir. BM'in veto hakkı bulunan beş daimi üyesinden Rusya ve Çin yapılan bu harekatı sert bir dille eleştirmişlerdir.⁵⁹⁰ Bu şekilde başlayan savaş, diplomatik girişimler çok daha fazla ön plana çıkartılarak ve çok fazla kayıp vermeden NATO sayesinde sona erdirilmiştir.

Ayrıca NATO Kosova'daki etnik Arnavutlar'ın maruz kaldıkları saldırılar karşısında KFOR aracılığıyla yapmış olduğu müdahaleyi meşrulaştırmak için insani gerekçeler ile Kosova krizinin bölge barışı ve güvenliğini de tehdit ettiğini ileri sürmüştür. NATO Genel Sekreteri Javier Solana'nın belirttiği gibi; "İttifak'ın Kosova krizine cevap vermesi, Atlantik topluluğunun; özgürlük, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi temel değerlerinin savunulmasının güçlü bir işareti olmuştur." NATO bu müdahale ile kuruluş amacını oluşturan değerleri korumayı amaç edinmiştir. Bunun dışında herhangi bir toprak kazanımı veya işgal söz konusu olmamıştır.⁵⁹¹

24 Mart 1999'da NATO'nun Kosova sorununa müdahale amacıyla başlattığı müttefik güç harekatı ile;

- müdahaleyi meşrulaştıran NATO, ilk defa bir BM kararı olmadan, bir uluslararası askeri güç, barış ve güvenliği sağlamak amacıyla harekate girişmiştir,

⁵⁸⁹ "Balkanlar'da NATO", www.natoistanbul2004.org.tr/tur/n1415.asp, 17.06.2005.

⁵⁹⁰ Selver, s.118.

⁵⁹¹ Gürkaynak, s.208.

- ilk defa başka bir ülkeye saldırmamış egemen bir devlete, kendi vatandaşları arasında etnik ayrımcılık ve etnik temizliğe yönelik iç politikaları nedeniyle müdahale etmiştir ve,
- NATO, Kosova'daki etkinliği ile alan dışı ilk faaliyetine başlamıştır.⁵⁹²

Öncelikle NATO'nun bir savunma örgütü olarak temel görevleri, ortak savunma, dışarıdan gelebilecek tehditlerle mücadele ve düzenin korunmasıdır, halbuki burada bir saldırıda bulunmuştur. Üstelik hem üyelerine karşı bir tehdit ve saldırı söz konusu değildir hem de yetki alanı dışında müdahalede bulunmuştur. Ayrıca NATO, BMA'ya ve uluslararası hukuka aykırı davranmıştır. BMA'ya göre günümüzde kuvvet kullanma iki şekilde söz konusudur. BMGK'nın güç kullanması ve meşru müdafaa halinde olmaktadır. Burada her ikisi de söz konusu değildir. Bu durumlar haricinde, bir kuvvet kullanımı uluslararası hukuka aykırıdır.⁵⁹³

Dolayısıyla Rusya ve Yugoslavya, BMA'nın çiğnendiğini ileri sürerken Rusya, NATO ile olan ilişkilerini Şubat 2000 yılına kadar askıya aldığı belirtilmiş, Yugoslavya da NATO'yu saldırı suçu işlemekle suçlamıştır. NATO ise, BMGK'nın 23 Eylül 1998 tarihli 1199 sayılı kararına uygun hareket ettiğini ileri sürerek müdahalesini meşrulaştırmıştır. Çünkü NATO'ya göre, Kosova'daki durum bölgesel güvenliği tehdit etmekteydi ve Yugoslavya uluslararası hukuku çiğnemekteydi. Dolayısıyla müdahale insani bir felaketi acil olarak önlemek için BMGK'nın otoritesinin bir istisnası olarak değerlendirilmektedir ve BMA'nın *51.maddesine uygun olarak devletlerin sadece egemenliklerini değil, demokratik değerlerini de savunma hak veya sorumlulukları olduğudur.⁵⁹⁴ Ayrıca NATO Kosova konusunda; Yugoslavya'ya karşı petrol ambargosu kararı uygulayan bir bildiri de yayınlamış ve Güneydoğu Avrupa'da istikrar için çeşitli ülkelere eşgüdüm sağlanması yolunu aramıştır.

⁵⁹² M.Murat Taşar - A.Altay Ünaltay, "Kosova'ya NATO Müdahalesi ve Yeni Uluslararası Sistem", **Yeni NATO: Soğuk Savaştan Sıcak Savaşa**, (Editör: Musa Ceylan), Ankara: Ülke Kitapları, 1999, s.28.

⁵⁹³ Ayhan, s.158.

⁵⁹⁴ Gürkaynak, s.207. *(Madde 51: "İşbu Andlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler Üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Meclisi milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazası için lüzumlu tedbirleri alıncaya kadar, tabii olan münferit veya müşterek meşru müdafaa hakkına hanel getirmez. Bu meşru müdafaa hakkını kullanarak Üyelerin aldığı tedbirler derhal Güvenlik Meclisine bildirilir ve Meclisin, işbu Andlaşmaya dayanarak milletlerarası barış ve güvenliğin muhafaza veya iadesi için lüzumlu göreceği şekilde her an hareket etmek yetki ve ödevine hiçbir veçhile tesir etmez." Enver Bozkurt, **Türkiye'nin Uluslararası Hukuk Mevzuatı**, Ankara: Nobel Yayınevi, 1999, s.527.)

Yine 1998’de Kosova’da ortaya çıkan şey; AB diplomasisinin askeri güçle desteklenmek zorunda kalınmasıdır. ABD sonsuza dek askeri gücü temin eden baskın bir kuvvet olarak yardıma çağrılmazdı. Ayrıca Başkan Clinton “Avrupa’nın işine” karışma konusunda isteksizdi ve yalnızca Yugoslav krizi yurt içi bir sorun haline geldiğinde harekete geçildi. Üstelik, yönetimin Avrupa’nın destek yaklaşımlarını reddetme tarzı zamanın İngiliz Başbakanı John Major için bile rahatsızlık vericiydi ve bir şeylerin yapılması gerekiyordu.⁵⁹⁵ Kosova örneğinde AB, ne siyasi açıdan ne de askeri açıdan kendi bölgesi içerisinde gerçekleşen sorunları çözme yeteneğine tam anlamıyla sahip olmadığından bu konuda daha ciddi adımlar atması gerektiği ortaya çıktı.⁵⁹⁶ Kosova, Avrupa’nın var olan ulusal ve kolektif askeri imkanlarının eksikliklerini gösterirken; bir Avrupa stratejik savunma politikasının gerekliliğini ortaya koydu. Bunun çerçevesi, Aralık 1999’da Helsinki zirvesinde AB liderleri tarafından belirlendi. Liderler, bir hızlı tepki gücü kurulmasına karar verip, NATO ve AB üyesi olmayan ülkeler ile danışma ve işbirliği için saydam prosedürler üzerinde durdular. NATO’nun, üye ülkelerin kolektif savunmasının temeli olmaya devam ettiğini ve AB’nin, ancak bir bütün olarak NATO’nun müdahil olmadığı durumlarda harekete geçeceğini belirttiler.⁵⁹⁷ Böylece AB, kendi güvenliğinde sorumluluk da üstlenmiştir. Savunma bütçelerini artırıp, ileri teknoloji silahlarla Amerika’nın seviyesine gelmeyi taahhüt etmiş, özellikle kriz ortamlarının ve etnik çatışmalarının söz konusu olduğu durumlar için uzun vadeli stratejiler üretmeye başlamıştır.

Bosna - Hersek ve Kosova örnekleri göstermiştir ki; şiddetli anlaşmazlıkları önlemede sadece daha büyük bir stabilizasyon ki; farklı demokrasi, insan hakları, hukuk, sınır kontrolü, ekonomi, hükümet hizmetlerini içeren reform hareketiyle; ortak bir diyalog da bütün yeni uluslararası arenaya uygulanacak, uluslararası aktörler oluşturulacaktır.⁵⁹⁸ Ayrıca kriz yönetimi, sorunları erkenden öngörebilmeyi ve uzun vadeli bir dış politikanın oluşturulmasını gerektirmektedir. Özellikle etnik çatışmaların getirdiği belirsizlik ve kriz ortamlarının aşılabilmesi için uzun vadeli stratejilerin oluşturulmuş olması, topyekûn hareket yetisinin

⁵⁹⁵ Volten, s.171.

⁵⁹⁶ Kale, s.22.

⁵⁹⁷ Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, “Avrupa Birliği...”, www.deltur.cec.eu.int/ab-dunya-savunma.html. 31.12.2005.

⁵⁹⁸ Ali L.Karaosmanoğlu - Seyfi Taşhan, **The Europeanization of Turkey’s Security Policy: Prospects and Pitfalls**, Ankara: Foreign Policy Institute Bilkent University, 2004, s.199.

geliştirilmesi gerekti.⁵⁹⁹ Bu nedenle oluşturulan ODGP'nin inandırıcılığı, AB'nin bu konuda almış olduğu kararları askeri yöntemlerle hayata geçirebilmeye hazır olmasıyla bağlantılı olacakken; ortak bir dış politika aynı zamanda ortak bir savunma politikasına doğru giden yolu da açacaktı. Bu şekilde Balkanlar'da meydana gelen krizler, AB'nin ODSP oluşturabilmesine ivme kazandırmıştır. Bu konuyla ilgili en somut adımını AB, Nice Zirvesi'nde atmıştı, güvenlik ve savunma politikası Nice Antlaşması'nda yer almıştı. Dolayısıyla gelecekte benzeri bir istikrarsızlık karşısında barışı sağlayacak ve koruyacak tarafın AB olacağı anlaşılmaktadır.

Kosova'daki NATO müdahalesinin BM açısından en önemli başarısı ise Sırp baskısına ve Arnavutların 1998'de Yugoslav ordusu ile Sırp kuvvetler tarafından ülkeden çıkarılmalarına son verilmiş olmasıdır. Çatışmalar sonrasında BM Kosova Geçici İdari Komisyonu kurulmuştur.⁶⁰⁰

1990'lı yıllarda Avrupa'da NATO'ya ihtiyaç kalmadığı kanısındaki düşünce, Bosna'da yaşanan insanlık dramına müdahale edilmemesi ve beraberinde yaşanan Kosova Krizi'nde halen NATO'ya ihtiyaç duyulduğunun göstergesi olmuştur. Fakat yaşanan krizlerde politik çözüme kavuşmak için uluslararası alanda işbirliğinin gerekli olduğu görülmüştür. Her iki kriz boyunca uluslararası örgütler arasındaki işbirliği ve eşgüdüm dikkatli bir şekilde yürütülmüş ve her örgüt diğerinin görevlerini ve hedeflerini güçlendirmiştir.

“Örneğin Güney Sırbistan'da AB kontrol görevini güçlendirirken AGİT de olağanüstü durumlar için gerekebilecek NATO/KFOR desteğini alır almaz; çok gruptan oluşan polis eğitim programını başlattı. NATO'nun güvenlik cephesindeki eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti'nde yürüttüğü çalışmalar AB ve ABD himayesinde yürütülen politik görüşmelere de destek sağladı. Ayrıca NATO Genel Sekreteri, AB Yüksek Temsilcisi ve AGİT Dönem Başkanı'nın Üsküp'e yaptıkları üç düzeyli müşterek ziyaretler olayın bazı aktörleri üzerinde politik bir baskı yarattı ve uluslararası toplumun amaç birliği vizyonunun altını çizdi.”⁶⁰¹

Bugün gerek Bosna - Hersek gerekse Sırbistan ve Karadağ NATO'nun BİO programına katılmaya adaydırlar. Arnavutluk, Hırvatistan ve eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti NATO üyesi olmayı isterken; bu üç ülkenin ÜEP

⁵⁹⁹ Kale, s.22.

⁶⁰⁰ Rohan, s.245.

⁶⁰¹ Mihai Carp, “Uçurumun Kenarından Dönmek”,
www.nato.int/docu/review/2002/issue4/turkish/art2.htm, 17.06.2005.

kapsamında gerçekleştirdikleri savunma ve altyapı reformlarını memnuniyetle karşılandığı vurgulanmış ve bu ülkelere üyelik yolunda gerekli reformları sürdürmeleri için teşvik edilmiştir.⁶⁰² Halen bu ülkeler NATO'nun Avrupa Atlantik sahası dışındaki görev alanlarına personel vererek katkıda bulunmaktadır. Diğer komşu ülkelerin (Bulgaristan, Romanya ve Slovenya) NATO üyesi olmasıyla; Avrupa'nın bu bölge ve çevresindeki istikrar daha da artmıştır.

3. 2. 2. 11 Eylül ve Beraberinde Afganistan'ın İşgalinde NATO'nun Konumu:

11 Eylül 2001'de Dünya Ticaret Merkezlerine yapılan saldırı, Dünya ve Amerika için yeni bir başlangıç olmuş gündelik yaşamdaki hakların kısıtlanmasından küresel stratejilere, yeni müttefikliklere ve düşmanlıklara kadar pek çok şeyde değişiklik yaşanmıştır. Tarihin sonunun gelindiğine dair olan kuram yıkılmıştır.⁶⁰³

Amerika'ya değil tüm dünyaya meydan okuyan saldırı ayrıca Amerikan dış politikasında önemli değişikliklere neden olurken; çok geçmeden bu meydan okumaya karşılık gelmiştir. Amerika'nın ilk olarak terörist ağlarının yok edilmesiyle başladığı işte büyük ölçüde başarı sağlanırken; uluslararası terör örgütlerinin yayılması bir nebze olsun engellenmiştir. Bu terör eylemine karşı uluslararası örgütler ve bütün dünya da kolektif olarak harekete geçmiştir.

Ayrıca yapılan terörist saldırının, ABD güvenlik politikası, Afganistan ve Orta Asya'daki durumun tamamı açısından uzun soluklu sonuçları da olmuştur. Birincisi, aktif olarak NATO ve BMGK tarafından desteklenen ABD'nin ortaya koyduğu Taliban rejiminin ortadan kaldırılmasıdır. Rusya dahi, ABD'ye bilgi sağlamış ve ABD birliklerinin Orta Asya cumhuriyetlerindeki askeri üslere geçişinde yardımcı olmuştur. Bu çabaların sonunda Taliban rejimi yıkılmış ve Kabil'de yeni bir yönetim kurulmuştur. İkincisi, ABD çabasının uzun vadeli bir politika olup olmadığı konusunda ortaya çıkan sorunlardır.⁶⁰⁴ ABD'nin El Kaide'nin yaşam alanı olarak görülen Afganistan'a müdahale ilk başta meşru müdafaa olarak görülse de bu

⁶⁰² TC. Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Güvenlik İşleri Genel Müdürlüğü, s.19.

⁶⁰³ Noam Chomsky, **11 Eylül**, İstanbul: Om Yayınevi, 2002, s.30.

⁶⁰⁴ Victor Kremenyuk, "Küreselleşmenin Orta Asya ve Afganistan'ın Güvenlik Stratejilerine Yansımaları", Genel Kurmay Başkanlığı - SAREM, **Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik - Birinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2003, s.161.

müdahale El Kaide ile sınırlı kalmamış, Orta Asya'daki güç ilişkilerini de değiştirmiştir. Bundan önce bölgede Rusya'nın hakimiyeti varken birden bire ABD'nin hakimiyeti söz konusu olmuştu.⁶⁰⁵ Ayrıca ABD müdahale ile "Afganistan'da kalıcı düzenin sağlanmasını ve bu ülkenin Pakistan ile beraber Orta Asya'ya açılan bir geçiş yolu durumuna getirilmesini, ABD için burada sağlanacak bir askeri üs ile bölgesel güç dengesini kendi lehine döndürmeyi, Rusya ile Çin arasına girerek kendi aleyhine oluşacak bir işbirliğini etkileme olanağına kavuşmayı" amaçlamaktaydı.⁶⁰⁶ Afganistan'da iç savaşın olması ABD'nin hedeflerine ulaşmasını da kolaylaştırmıştı.

ABD Başkanı Bush, 11 Eylül saldırılarından sonra 26 Eylül'de Kongrede yaptığı konuşmasında; "ya bizimle berabersiniz ya da bizim karşımızda teröristlerle" diyerek; ABD ile hareket etmeyen devletleri onlarla birlikte terörist olarak görme eğiliminde olmuştu. Yeni Amerikan politikasında artık Sovyet tehdidi, terör tehdidi olmuştu. Bu durumda Ekim 2001'de yapılan Afganistan'a müdahalede Batılı müttefiklerin tam olarak desteği alınmıştı.⁶⁰⁷ Rusya da ABD'ye tam anlamıyla destek sağlamış ve NATO'nun Moskova ile ilişkileri yeniden gözden geçirilmiştir. Ancak Rusya'nın ABD'ye destek vererek NATO'ya yaklaşması gelecek için kuşklar doğuracaktır.

Putin, Bush'u ilk arayan liderler arasında olmuştu. Bush'a terörizmle savaşta işbirliği yapmaya hazır olduğunu ve koalisyona katılmaktan başka seçeneği olmadığını bildirmişti. Rusya hava sahasını da insani amaçlı uçuşlar için ABD uçaklarına açacak, Afganistan'a ilişkin geçmiş deneyimlerini ve elindeki istihbaratı ABD ile paylaşacaktı.⁶⁰⁸ Ayrıca Avrupa alanı dışında kalmayı tercih eden İngiltere, ABD ile arasındaki yakın işbirliği anlayışıyla Afganistan için oluşturulan görev gücüne katılırken, Almanya terörizmle mücadele ile ilgili olarak ABD'ye askeri alanda destek vermeyi önermiştir. Bu durum Almanya'nın dış politika alanında daha etkili olma yönünde adımlar attığını göstergesidir. Fransa ise, AB içindeki konumunu kaybetmemek için askeri harekate dahil olması gerektiğini düşünmüş ancak ABD ile

⁶⁰⁵ Serkan Çelik - Anıl Gürtuna, **Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye'ye Etkileri**, Ankara: Global Strateji Enstitüsü TİKV, 2005, s.33.

⁶⁰⁶ Çelik - Gürtuna, s.43.

⁶⁰⁷ Tayyar Arı, **Irak - İran ve ABD**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2004, s.495.

⁶⁰⁸ Ergin Yıldızoğlu, **Dinozorun Kuyruğu**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002, s.125.

terörizmle mücadele kampanyasının sınırsız desteklenmesiyle ilgili endişeleri olmuştur.⁶⁰⁹

Müttefiklerine NATO'nun 5. maddesinin terör saldırıları karşısında da işletilmesi kararını çıkarttıran ABD'nin hedefi belirsiz olsa da NATO'yu arkasına alarak bir askeri operasyona girişme niyetinde olduğunun giderek belirginlik kazanmasıyla askeri alanda da muhtemel bir savaşa yönelik hazırlıklarını yoğunlaştırdı.⁶¹⁰ Nitekim ABD, NATO'nun 5. maddesindeki, “ bir NATO üyesine yapılan saldırı tüm üyelere yapılmış sayılır” ibaresini tüm NATO üyelerine onaylattı. Böylece, ABD'nin Kosova Savaşı'nda yarım kalan, NATO'yu bir alanı değil bir konsepti savunmaya dönüştürmeyi amaçlayan girişimi de tamamlandı.⁶¹¹ Bu desteklerin ardından Afganistan işgali gelmiştir. ABD'nin işgali Ağustos 2003 yılında NATO komutasına devredilerek, fiilen NATO, Avrupa dışında kullanılmaya başlanmıştır.⁶¹²

5.madde bir NATO üyesi ülkenin BMA'nın 51.maddesince kabul edildiği biçimde silahlı saldırıya uğraması ve kendini savunma hakkının doğması durumunda tüm NATO üyesi ülkelerin saldırıya uğramış sayılacağı ve saldırıya uğramış ülkenin uygun göreceği şekilde güvenliği yeniden sağlamak amacıyla ona yardım edecekleri ve bu yardıma silahlı kuvvetlerin kullanımının da dahil olduğunu belirtmektedir.⁶¹³ Dolayısıyla NATO ve BM, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasında temel faktörün BMGK'nce alınan kararlarda olduğu ve meşru müdafaa yolunun BMGK karar alana kadar geçerli bir hak ama uygulamada istisnai olması gereken bir durum olarak kalması gerektiği belirtmektedir. 11 Eylül'de yaşanan terör olayına karşı BMGK ABD'nin hareketından sonra bu kararını almıştır.

29 Eylül'de BMGK uluslararası terörizmle savaşa yönelik olarak 1373 sayılı kararı almıştır. Bu karar uyarınca BMGK bütün devletlerden terörist eylemlerin finansmanının engellenmesini istemiştir.1373 sayılı karar ayrıca devletlere terörizmle mücadelede işbirliği yapma çağrısında bulunmakta ve terörizm alanında varolan uluslararası barış ve güvenliğe karşı bir tehdit oluşturduğunu belirtmektedir. Ancak kararda 11 Eylül saldırılarına karşı devletlerin askeri güç kullanabileceklerine ilişkin

⁶⁰⁹ Özdemir, s.26.

⁶¹⁰ Sever - Kılıç, s.76.

⁶¹¹ Yıldızoğlu, s.30.

⁶¹² Hiçyılmaz, s.118.

⁶¹³ İbrahim Kaya, “11 Eylül Saldırıları ve Sonrası: Uluslararası Hukukta Askeri Müdahale”, **Stratejik Analiz**; Terörizm - Küresel Güvenlik ve Türkiye, Sayı 19, (Kasım 2001), s.103.

hiçbir ibare bulunmamaktadır.1373 sayılı karar BMGK'nın kararın uygulanması için "gereken her türlü tedbiri alacağı" yönündeki açıklamasıyla sona erecektir.⁶¹⁴ Karar yedinci bölüm çerçevesinde alınmış olup tüm üye devletler için bağlayıcıdır. Bu karar, terör örgütlerinin diğer ülkelerde barınmasına, örgütlenmesine ve faaliyette bulunmasına imkan vermezken; her türlü mal varlıklarına ve ekonomik kaynaklarına el koymayı da mümkün kılmaktadır.⁶¹⁵ ABD konuyu NATO'nun karar mekanizmalarına getirmiş ve 5. madde esaslarına göre savaş yapma yetkisi kabul edilmiştir.

Bu kararlara göre;

- terör, insanlığa karşı yapılmış bir olay olarak görülmüş,
- teröre maruz kalan ülkelere meşru müdafaa hakkı verilmiş,
- teröre destek veren kişi ya da ülkelerin terörist sayılacağı benimsenmiş,
- BM'nin özel bir komisyon kurması planlanmış ve ilgili ülkelerin doksan gün içinde terör konusunda yaptıklarını BM'ye rapor etmeleri öngörülmüştür. Bu kararla BM teröre karşı ilk kez yaptırım uygulamıştır.⁶¹⁶

BM bu terör olayını saldırı olarak nitelemiştir. Oysa saldırı bir devletin toprağına yönelik olmalıdır. BM tarafından terörün saldırı olarak kabul edilmesi ise ilk defa olmuştur. NATO da bunu ABD'ye yönelik bir saldırı şeklinde ele almıştır.⁶¹⁷ ABD ise tek taraflı politikasını harekete geçirmiş ve şu anki mekanizmaların yetersiz olduğunu belirterek saldırıyı hiçbir uluslararası hukuk dayanağı olmadan tek başına gerçekleştirmiştir. Artık klasik anlamda caydırıcılık ve çevrelemenin işe yaramadığı görülürken; yeni düşmanın tespiti ve caydırıcılığının zor olması Amerikan politikalarında ve NATO maddelerinde değişikliğe neden olmuştur.

ABD'nin uluslararası hukuk'a aldırılmayarak ivedilikle hareket etmesinin tek geçerli nedeni şu anki mekanizmaların karar alma sürecinin geç işlemesi sonucunda terörist ağlarının biran önce yok edilmesinin gecikmesiydi.

3 Ekim 2001'de NATO müttefikleri, doğrudan NATO'ya ait olan beş hava ikaz ve kontrol sistemi erken ihbar uçağını Afganistan üzerindeki hava sahasında

⁶¹⁴ Kaya, "11 Eylül...", s.105.

⁶¹⁵ A.Selim Akyıldız, "Uluslararası Terörizm ve Terörizme Karşı Alınması Gereken Önlemler", T.C. Fırat Üniversitesi Rektörlüğü, **Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu Tarihten Günümüze Dış Tehditler**, (Editörler: Orhan Kılıç - Mehmet Çevik), 17 - 19 Ekim 2001, Elazığ: Fırat Üniversitesi Basımevi, 2002, s.30.

⁶¹⁶ Osman Özbek, **11 Eylül 2001'in Düşündürdükleri**, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2002, s.30.

⁶¹⁷ Hiçyılmaz, s.119.

terörizme karşı harekatta görevli aynı tip Amerikan uçaklarının yerini alması için Amerikan hava sahasına gönderilmesine karar vermişlerdi. Ayrıca NATO'nun Atlantik Kalıcı Deniz Kuvvetini, bölgede NATO'nun varlığının sağlanması için Doğu Akdeniz'de dokuz gemilik filo konuşlandırılmıştı.⁶¹⁸ Öte yandan, ABD de NATO fikir birliğini 1999 Stratejik Kavramı'nın biraz ilerisine götürme fırsatını kaçırmıştı. 5.maddenin uygulamaya konulması kararının verildiği ve birçok NATO üyesinin terörizme karşı savaşa askeri yetenekleri ile katkıda bulunmaya hazır olduklarını bildirdikleri bir ortamda mevcut olan politik fikir birliği, NATO'nun ufkunu genişletmekte, gelecekte NATO'nun katkıları için bir mekanizma geliştirmekteydi.⁶¹⁹

NATO, 5.maddeyi ilk defa uygulamaya koyarak üyelerinin bir bütün olduğunu ve terörizm, kitle imha silahları ve bunları fırlatma vasıtalarının yayılması ile ortaya çıkan yeni güvenlik tehditlerini yenmekte kararlı olduklarını gösterdi.⁶²⁰ Fakat NATO üyesi Belçika ve Almanya'dan sonra Norveç de NATO'nun 5. maddesine karşı olduklarını belirtti.⁶²¹

NATO, 5.maddeye olan taahhüdünden hiçbir zaman vazgeçmedi, ama İttifak üyelerinin yirmi birinci yüzyılda ortaya çıkacağını düşündükleri yeni güvenlik tehditlerine karşı hazırlanmaya da başladı. Bunun kuvvet yapısı için ne anlama geldiği açıktı: İttifak üyeleri, NATO'nun Savunma Yetenekleri Girişimi'nin yardımıyla terörizme mukabele edecek yeteneklerini geliştirdiğini ancak "...özellikle idame ettirebilme; konuşlandırılabilirlik, savaş tanımı ve istihbarat, gözetleme ve hedef saptama... konularında yapılacak daha çok iş olduğunu" belirterek bu gerçeği kabullendiler. ABD yönetimi Afganistan savaşına hazırlanırken müttefiklerden daha ziyade ikili mekanizmalar vasıtasıyla yardım istedi. Saldırıları takip eden haftalarda bazı Pentagon yetkilileri kendi aralarında NATO'nun İttifak'ın karşılıklı savunma sağlama taahhüdünü uygulayacağı yönündeki resmi açıklamasını bir kenara ittiler ve İttifak'ın teröre karşı savaşın getireceği yeni tehditlere hazır olmadığından

⁶¹⁸ Dick Leurlijk, "Kuzey Afrika ve Orta Doğu'daki Kriz Kaynakları ve Bölgelerinin NATO'nun Güvenliğine Etkileri", Genelkurmay Başkanlığı - SAREM, **Türkiye NATO ve Avrupa Birliği Perspektifinden Kriz Bölgelerinin İncelenmesi ve Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri - İkinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2004, s.51.

⁶¹⁹ Stanley R.Sloan, "Krizle Mukabele", Nato Review, İlkbahar 2002, <http://www.nato.int/docu/review/2002/issue1/turkish/opinion.html-28k.>, 29.03.2004.

⁶²⁰ Grossman, <http://www.nato.int/docu/review/2002/issue2/turkish/art2.htm>, 10.01.2006.

⁶²¹ Özbek, s.34.

yakındılar.⁶²² Artık İttifak üyelerinden herhangi birine saldırı olursa hep birlikte harekete geçileceği ibaresi değişerek 5.madde arkasında tehdit hissedildiği takdirde önlem alınacağı şeklinde olmuştur. Dolayısıyla ABD'nin başlarda ortaya koyduğu tavır ve uluslararası terörizmle mücadele için yürüteceği program birçok NATO üyesi müttefik tarafından kabul görmedi. Çünkü ABD'nin saldırının hemen sonrasında gösterdiği tavır belki de bundan sonra yürüteceği politikanın bir göstergesiydi. Ancak NATO'nun gerekeni yapmaması ABD'nin İttifak'a olan güvenini zedeleyebilirdi bu yüzden NATO, ISAF (Uluslararası Güvenlik Destek/Yardım Gücü) komutasını üstlenecekti.

ISAF, doğrudan BM organizasyonu çerçevesinde görev yapan yabancı birlikleri kapsamaktadır. Taliban'ın yenilgisinden sonra Kabil'de üç aylığına görev üstlenen ve İngiltere'nin komuta ettiği birlik, çok uluslu güç statüsündeydi. Geçici hükümete yardımcı olmak üzere görevi başkent Kabil'i korumakla sınırlıydı.⁶²³ İngiliz The Guardian gazetesi; Afganistan'da konuşlandırılacak ISAF'ın komutanlığını üstlenecek olan İngiltere'nin, bir "Avrupa Ordusu" kurmaya çalıştığını öne sürdü ve bu ordunun ilk provasını Afganistan'da yapacağını belirtti. Kanada'nın bin askerle katılacağı güçte Malezya ve Ürdün'ün katılımının dışlanmış olması bu durumu sorguluyordu.⁶²⁴

10 Ocak 2002'de Türk Genelkurmay Başkanlığı'dan yapılan açıklama; ISAF kapsamında 261 askerden ve 6 subaydan oluşacak Türk askerlerinin 15 - 22 Ocak tarihlerinde Afganistan'da olacağı ve İngiltere'den sonra ISAF'ın komutasının Türkiye tarafından devralınmasını düşünüldüğü yönündeydi.⁶²⁵

ABD'ye yapılan saldırılar NATO'nun ilk defa 5.maddesini uygulamaya koymasına neden olurken; NATO'nun Afganistan'daki savaşta ve teröre karşı yapılan faaliyetlerde doğrudan bir rolü olmamıştı.⁶²⁶ NATO, BM'nin görevlendirmesi üzerine, 11 Ağustos 2003'te Afganistan'daki ISAF liderliğini üstlenmiş ve böylelikle hareketin stratejik eşgüdümü, komutası ve kontrolünü almıştı. Böylelikle ISAF bir NATO hareketi haline gelmiş; NATO, tarihinde ilk kez Avrupa - Atlantik alanının dışında bir bölgede operasyon gerçekleştirmeye başlamıştı. ISAF hareketi, coğrafi mesafenin yanı sıra, gerektirdiği insan hakları ve

⁶²² Sloan, <http://www.nato.int/docu/review/2002/issue1/turkish/opinion.html-28k.>, 29.03.2004.

⁶²³ Özbek, s.40.

⁶²⁴ Özbek, s.37.

⁶²⁵ Özbek, s.39.

⁶²⁶ Bluth, s.183.

mali boyutları bakımından da güç bir harekattır. Ayrıca söz konusu hareket yeni güvenlik ortamında NATO'nun geçerliliğini ve güvenilirliğini göstermesi bakımından İttifak'ın önceliğini teşkil etmektedir. Afganistan Dış İşleri Bakanlığı, 10 Ağustos 2003'te yaptığı açıklamayla ISAF'ın NATO tarafından devralınması kararından duyulan memnuniyeti dile getirmiştir.⁶²⁷

NATO'nun 2004 yılı İstanbul Zirvesi'nde Afganistan'a yönelik alınan kararlardan biri de, bu ülkede görev yapan, "NATO komutasındaki ISAF birliklerinin 6,603 kişiden 10 bine çıkarılması ve ISAF komutasının İttifak'ın ortak güvenliği için operasyonlara hazır hale getirilmesi" yönünde olmuştur. NATO'nun amacının güvenli ve istikrarlı bir Afganistan olduğu vurgulanmıştır. Öte yandan, İttifak'ın bu ülkedeki misyonunu başarıyla tamamlayabilmesi için gerek oldukça ISAF güçlerine askeri katkıda bulunulması da kararlaştırılmıştır. Bu kapsamda, İstanbul Zirvesi'nin sonuçlarından biri de NATO'nun Afganistan'da varlığını arttırılması yönündedir. Bu bağlamda, NATO, Afganistan'da görev yapan Bölgesel Yeniden Yapılandırma Ekibi birliklerini daha fazla takviye etmek suretiyle ISAF'ın ülke geneline yayılmasının kolaylaştırılmasını amaçlamaktadır.⁶²⁸

Afganistan'da 9 Ekim 2004 tarihinde yapılan Başkanlık seçimleri sırasında güvenlik desteği sağlayan NATO'nun seçim süreci sonrasındaki öncelikleri,

- Afganistan'ın Batı ve Güney bölgeleri öncelikli olmak üzere ISAF'ın genişlemesi (genişlemenin birinci aşaması 1 Ekim 2004 tarihi itibariyle tamamlanmıştır);
- Afganistan Merkezi Hükümetinin vilayetlerdeki otoritesinin yeniden ihdası ve güçlendirilmesi;
- Silahtan arındırma, silahsızlandırma ve yeniden bütünleşme süreci ile ağır silahların toplanması;
- Afgan Ulusal Ordusunun oluşturulması ve olanaklar dahilinde yaşadığı uyuşturucu üretiminin ve ticaretinin ortadan kaldırılmasına destek sağlanması.⁶²⁹

Afganistan için dile getirilen bu unsurlar 28 - 29 Haziran 2004 İstanbul Zirvesi'nde de NATO tarafından bir kez daha teyit edilmiştir.

⁶²⁷ "Türkiye'nin Güncel NATO Konularına İlişkin Görüşleri", http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/UluslararasıKuruluslarlaİlişkiler/NATO/II.+Turkiyenin+Güncel+NATO+Konularına+İlişkin+Görüşleri.htm, 12.02.2006.

⁶²⁸ Fazıl A. Burget, "İstanbul Zirvesi Sonrasında Afganistan'a İlişkin Alınan Kararlar ve Türkiye", **Stratejik Analiz**; Balkanlar ve Terörizm, Cilt 5, Sayı 52, (Ağustos 2004), s.11.

⁶²⁹ Türkiye'nin Güncel NATO Konularına İlişkin Görüşleri, http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/UluslararasıKuruluslarlaİlişkiler/NATO/II.+Turkiyenin+Güncel+NATO+Konularına+İlişkin+Görüşleri.htm, 12.02.2006.

ABD Savunma Bakanı Rumsfeld, izole olan bir ülkenin tehlikeli silahların çoğalmasına karşı mücadele veremeyeceğini, bu nedenle altmış kadar ülkenin “Silahların Çoğalmasına Karşı Girişim”e katıldığını kaydetti. NATO’nun tüm üyelerinin ISAF’a asker taahhüt ettiğini belirten Rumsfeld, ISAF’ın komutanlığının bir Fransız generalinden bir Türk generaline de geçtiğine de dikkat çekti.⁶³⁰ Ayrıca NATO’nun 5.maddesinin işletilmeye başlanmasıyla, ABD’nin Türkiye üzerindeki talepleri ortaya çıkmaya başladı. Buna göre olası bir askeri operasyonda Türkiye’den lojistik destek sağlamasını, Türk hava sahasını ve askeri üslerini kullanmayı talep ediliyordu. Türkiye’nin harekatta köprü görevi görmesini isteyen ABD, ayrıca istihbarat çalışmaları için önemli olan Awacs’ların Konya’da konuşlandırılmasını istiyordu.⁶³¹

Çünkü NATO’nun hızlı konuşlanabilir kuvvet yapısı hazır değildi ve 2006’da ancak tam olarak operasyonel düzeye geçecekti. Bu nedenle belli bir noktadan sonra o bölgeyi devralacak ülke bulunamama konumuna gelmesi ve Türk birliklerinin de bölgede altı ay görev yapmasını sağladı. Bu durumda ISAF, Kabil’e konuşlanan ve yakın çevresini koruyan bir organizasyonken bunun ülke çapında genişletilmesinin siyasi kararı alındı. Afganistan’ın diğer bölgelerinden de NATO sorumlu olursa, Kabil Hükümeti kontrol altına alınabilecekti. Bu durum Türkiye’nin jeo-politik önemini ortaya çıkardı. Türkiye ile Afganistan arasında geçmişte çok eskilere dayanan tarihi bir yakınlığın bulunması, Türkiye’nin ülkede etnik grup ayrımı yapmaksızın ekonomik, sağlık ve eğitim vb. yardımlar yapmasını gerektirmiştir. Bu birlikteliğin en son aşamasını da ISAF komuta gücünün İngiltere’den sonra Türkiye tarafından yüklenilmesi olmuştur.

Hatta Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, Milli Güvenlik Zirvesi sonrasında yaptığı açıklamada; “Türkiye, ABD’nin öncülük ettiği terörizmle savaşım konusundaki uluslararası çabalara NATO kapsamında yapmakta olduğu katkıları, ulusal çıkarları gözetken, terörizme karşı öteden beri savunduğu uluslararası işbirliğinin önemine ilişkin tutumuyla uyumlu, Afganistan’da istikrarı sağlayıp, Afgan halkının çilesini sona erdirmek yönünde atılacak adımları destekleyecek bir yaklaşım” içindedir.⁶³² Kalıcı barışın sağlanmasına katkıda bulunan Türkiye, Afgan

⁶³⁰ Avrupa Birliği İletişim Grubu, “Rumsfeld: Nato İttifakı Hayati ve Kalıcı”, [http://www.abig.org.tr/ template,17.05.2006](http://www.abig.org.tr/template,17.05.2006).

⁶³¹ Sever - Kılıç, s.91.

⁶³² Sever - Kılıç, s.92.

silahlı kuvvetleri ve polis gücünün yeniden yapılandırılması, acil insani ihtiyaçların karşılanmasıyla birlikte Afganistan'ın yeniden yapılandırılmasına büyük destek sağlayarak her alanda kendini göstermiştir.

Türkiye, Afganistan ve bölgedeki diğer ülkelere model oluşturabilecek, nüfusunun %90'ı Müslüman olan, NATO'ya üye, AB'ye üye statüsünde laik ve kökten dinci gruplara karşı ideolojik anlamda mücadele verebilecek kapasiteye sahip bir ülkedir.⁶³³ Bu stratejik konumu Türkiye'nin bölge güvenliğini sağlamada birincil ülke olduğunu da göstermektedir. Türkiye, bölgeden gelecek tehlikelere açık bir stratejik konuma sahip olduğundan çok dikkatli ve uyanık olması gerekmektedir. Dolayısıyla Türkiye El Kaide ve diğer terör örgütlerine ait olan, terörizmi finanse eden kişi ve kuruluşların malvarlıkları BM Güvenlik Konseyi'nin kararı ışığında; Bakanlar Kurulu kararıyla denetime almıştır.

Bugün NATO güvenliğine yönelik tehditlerin büyük olasılıkla NATO'nun sorumluluk alanında veya daha uzaktaki bölgesel çatışmalardan, etnik mücadelelerden veya diğer krizlerden kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Bu faktörlerin risklerin en aza indirilmesi ve krizlerin bizzat NATO'yu tehdit etmemesi için NATO içindeki dayanışmanın korunmasını ve etkin bir askeri yeteneğin yeni ortamla uyumlu unsurların muhafaza edilmesini gerektirmektedir.⁶³⁴ Bu sebeple uluslararası ortamdaki belirsizliklerin artması nedeniyle kapsamlı dönüşüm çalışmaları ve acil müdahale güçlerinin her an hazır olması kararlaştırılmıştır. NATO karargah sayısını azaltan yeni kuvvet yapısı kapsamında, müşterek çok uluslu hava, kara, deniz ve özel hareket birliklerini tek komutanın çatısı altında toplayan NATO Acil Mücadele Gücü'nün ilk örneği 15 Ekim 2003'te 3. Kolordu Komutanlığı ile hayata geçirilmiştir.⁶³⁵ Uluslararası arenanın belirsizlik taşıdığı bir dönemde NATO'nun yeni görev alanlarının yeniden tanımlanması ve AGSK'nın güçlendirilmesi yönünde kararlar alınması terörizme karşı mücadelede adeta bir zorunluluk olmuştur. Ayrıca bu dönem ABD'nin askeri anlamda daha fazla savunma harcaması yapmasını gerekli kılmıştır.

Bu arada, NATO genişleme sürecinde Afganistan'a alan dışı bir faaliyette bulunmuştur. Çünkü bu ülke son dönemlerde uluslararası terör örgütlerinin eğitim kampı olarak kullanıldığı bir bölge özelliği taşıması ve uyuşturucu üretiminde

⁶³³ Emre Kongar, **Küresel Terör ve Türkiye**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2001, s.173.

⁶³⁴ Çomak, "Türkiye...", **Jeopolitik Bilimsel Araştırma Dergisi**, s.66.

⁶³⁵ Bilbilik, "NATO...", s.18.

zirvede olması nedeniyle, küresel bir sorun haline gelmişti. BM tarafından da unutulmuş olan Afganistan, hiçbir ülkenin tek başına mücadeleye cesaret edemediği sorunlu bir bölge olarak görülmektedir. Ülke halkı da, tüm bu sorunlardan kurtulmak için bir mucize beklemektedir. Dolayısıyla Afganistan, NATO'nun genişleme sürecinde son derece isabetli bir deneme alanıdır. Bu anlamda, Afganistan'da sağlanacak olan başarı, NATO'nun itibarı açısından önemli olduğundan NATO bu ülke ile yakın tarihi ve kültürel ilişkileri olan Türkiye'ye daha fazla rol vermeyi istemektedir.⁶³⁶

11 Eylül ile uluslararası arenada birçok kavram değişti, yeni kavramlar ortaya çıktı; özellikle asimetrik savaş ve “*hi-tech concept*” devletlerin dış politikalarına yansdı. 11 Eylül'de meydana gelen terör eyleminde kullanılan silah son derece ilkel bir silah ancak kullanılan teknik “*hi-tech, high concept*” olarak algılanmaktadır. “*Hi-tech, concept*” olmadığı takdirde fazla amaca hizmet etmemiş olarak değerlendirilmektedir.⁶³⁷ NATO bu teorik yaklaşımdan sonra 2002 Prag Zirvesi'yle bazı kararları hayata geçirdi. Özellikle kısa zamanda krizlere müdahalede bulunabilecek olan NATO Mukavele Kuvveti'nin kurulması kararı devlet ve hükümet başkanları tarafından alındı.

Mukavele Kuvvetinin ihtiyaçlarını giderecek, gerekli olan yetenekleri teçhiz etmek amacıyla PCC, “*Prag Capabilities Commitment*” adı altında bir sistem geliştirildi ve bu sayede NATO Mukavele Kuvvetinin ihtiyaçları karşılanmış olacaktı. Bunu yaparken de NATO komuta yapısı dikkate alındı. Bunlara komuta edecek bir yapının da çağın ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde tasarımı gerekiyordu ve o bakımdan da NATO komuta yapısının değiştirilmesi kararlaştırıldı.⁶³⁸ Aynı zamanda NATO kuvvet yapısında bulunan “*main defense forces*” ana savunma kuvvet yapısı da kaldırılarak yerine NATO “*high readiness force*” yüksek hazırlık seviyesindeki kuvvetler ve “*forces at lower readiness*” düşük hazırlık seviyesindeki kuvvetler olmak üzere iki tip kuvvet oluşturuldu. NATO böylece Atlantik'in iki yakasını bir araya getiren ve güvenlik için çok önemli bir örgüt olduğunu gösterdi. Ancak BM'nin karar alma mekanizmasının ağır ve taraflı bir şekilde işletilmesi, NATO'nun devrim içinde olarak eski misyonunu

⁶³⁶ “Türkiye'nin Yeniden ISAF Liderliği ve NATO'nun Görev Alanının Genişlemesi”
<http://www.haberanaliz.com/kategori.php,17.06.2005>.

⁶³⁷ ASAM Jeopolitik ve Strateji Araştırmaları Masası, s.3

⁶³⁸ ASAM Jeopolitik ve Strateji Araştırmaları Masası, s.3.

koruyamamasının yarattığı sorunlar global güvenlik stratejilerini ve Avrupa'nın AB'ye yeni sorumluluklar yüklemesi gerektiğini göstermiştir.⁶³⁹

Çünkü sonuçta uluslararası ortamı uzun süre tehdit edecek bir terör olayı NATO içinde de sıkıntılara yol açmış, Atlantik'in iki tarafında ve Avrupa'da genel olarak güvenliği sağlamanın ne kadar zor olduğunu göstermiştir. Bu durumda İttifak içindeki müttefiklerle işbirliğini sağlama ve askeri yardımın sürekli hale getirilmesi gerekecektir. Afganistan'ın barış ortamına kavuşması NATO'nun terörizmle mücadelede başarı sağladığının göstergesi olacaktır. Dolayısıyla istikrar sağlamada NATO'nun 5.maddesini teröre karşı uygulamaya koymasının doğru olduğu da bir gerçektir.

Ancak NATO, Amerika'nın politikaları ışığında teröre karşı örgütlenen bir örgüt haline de getirilmek istenmiştir, NATO'nun 21.yüzyıldaki misyonu uluslararası terör ve kitle imha silahlarının önlemesine yönelik hale gelmiştir. Böyle bir durumda ise, NATO kendi içindeki çelişkileri çözmek zorunda kalacaktır.

3. 2. 3. Irak Savaş'ında NATO'nun Fonksiyonu:

1991'de ABD liderliğindeki koalisyon güçleri Kuveyt'i kurtardıktan sonra savaşa devam etmeyerek; her ne kadar Irak fiili olarak üçe bölünse de "36.paralelin yukarısı, 36.paralel ile 32. paralel arası ve 32.paralelin altı" Saddam Hüseyin'i iktidarda bırakmışlardı. Saddam'ın iktidarda bırakılması farklı spekülasyonlara konu olmuş, bir taraftan Saddam sonrası senaryoların hazır olmamasından söz edilirken, diğer taraftan bazı kesimler ABD'nin kasıtlı olarak Saddam'ı iktidarda bırakarak kendisinin bölgedeki varlığını meşrulaştırmak için Saddam'ın varlığını kullandığını ileri sürmüşlerdir.⁶⁴⁰

1991 Körfez Savaş'ından sonra Irak'ta umduğunu bulamayan ABD, BM görevlilerini burada görevlendirmişti. Ancak kitle imha silahlarının bulunduğu dair herhangi bir sonuç elde edilememişti. ABD'nin Irak politikası, 1991 Körfez Savaş'ını müteakip 12 yıl aradan sonra Bush'un iktidara gelmesiyle birlikte tekrar gündeme gelmiş, Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğu sıklıkla vurgulanmış ve farklı çıkarlar gözetilerek çok daha şiddetli bir hal almıştır.

⁶³⁹ ASAM Jeopolitik ve Strateji Araştırmaları Masası, s.4

⁶⁴⁰ İdris Bal, "Türkiye - ABD İlişkileri ve 2003 Irak Savaşı'nın Getirdikleri", **21.Yüzyılda Türk Dış Politikası**, (Editör: İdris Bal), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s.164.

BM, 8 Kasım 2002’de aldığı 1441 sayılı kararla “Irak’ı koşulsuz işbirliğine” çağırmişti. Irak yönetimi 7 Aralık’ta kitle imha silahlarının bir dokümanını BM’ye sunduysa da ABD yönetimi bunu tatmin edici bulmamıştı.⁶⁴¹ Bu karar, Irak’ın 687 sayılı karara uymadığını ve uluslararası hukukun yükümlülüklerini ihlal ettiğini belirtmekle birlikte, Irak’a karşı güç kullanma yetkisi vermemekteydi. 1441 sayılı karar ayrıca Irak’a ciddi sonuçlarla karşılaşacağı uyarısında bulunmaktaydı. “Güç kullanma yetkisi veren 678 sayılı karar uluslararası barış ve güvenliğin yeniden inşası ibaresini kullanırken, ABD’nin tüm ısrarlarına rağmen bundan farklı olarak 1441 sayılı karar ‘güvenliğe almak’ ifadesini kullanmakta, birincisi barış ve güvenliğin yitirildiğini belirtmesine rağmen ikincisinden böyle bir sonuç çıkmamaktadır.”⁶⁴²

Irak lideri Saddam Hüseyin’in kitle imha silahları ürettiğini savunan Bush Yönetimi’nin yurt dışında gerçekleştirdiği ilk operasyon “Irak’ta uçuşa yasak bölgenin dışına taşan bir bombardımana onay vermesi” olmuştur. 11 Eylül olayları sonrasında Irak’a verilen öncelik daha da artmış, ABD’nin terörle savaş adı altında gerçekleştirdiği Afganistan operasyonundan sonra Irak, muhtemel bir askeri operasyonda “bir sonraki hedef” haline gelmiştir.⁶⁴³ Irak’ın 1441 sayılı karara uyması istenirken, ABD’nin tek taraflı güç kullanmasına karşı ortak tavır belirlenmişti. Fakat bir taraftan ABD’nin bölgeye sevk ettiği asker sayısı hızla artmış, 14 Şubat 2003 tarihi itibarıyla 150.000 asker sevk edilmişti.⁶⁴⁴ ABD, Ortadoğu’da daha katı ve kesin bir politika izlemeye başlamış, kimi zaman uluslararası hukukun sınırlarını zorlamış ve bu yeni politikasında müdahale edebilmek için meşruiyet zemini aramıştır.⁶⁴⁵

ABD tarafından ileri sürülen; Irak’ın BM kararlarına uymadığı, dünya güvenliği için tehdit haline geldiği, Irak yönetiminin El Kaide ile bağlantısının olduğu ve Irak’ın demokratikleştirilmesinin zorunluluk arz ettiği gerekçesi dünya kamuoyunca inandırıcı bulunmamıştı. Irak’a karşı güç kullanılması yerine barışçı

⁶⁴¹ Arı, “Irak...”, s.501.

⁶⁴² İbrahim Kaya, “Irak Savaşı’nda Meşruiyet ve Cenevre Hukuku”, **Irak Krizi (2002 - 2003)**, (Editörler: Ümit Özdağ - Sedat Laçiner - Serhat Erkmen), Ankara: ASAM Yayınları, 2003. s.315.

⁶⁴³ Beriş - Gürkan, s.28.

⁶⁴⁴ Arı, “Irak...”, s.504.

⁶⁴⁵ Bülent Aras, **Türkiye ve Ortadoğu**, İstanbul: Q-Matris Yayınları, 2003, s.157.

yöntemlerin sonuna kadar zorlanması ve uluslararası işbirliği çerçevesinde BM platformunda çözüm aranması gerektiği savunulmuştu.⁶⁴⁶

Irak'a girişilen saldırı Amerika'nın 11 Eylül 2001'de yaşadığı travmanın bir sonucu, devamı olarak nitelendirilmişti. Peki bu savaşta NATO hangi safhada yer alacaktı?

Haziran 2004'teki NATO İstanbul Zirvesi'nde Irak en öncelikli konu olmuştur. Müttefikler, Irak'ın bağımsızlığına, egemenliğine, birliğine, toprak bütünlüğüne ve bu ülkede özgürlüğün, demokrasinin, insan haklarının, hukukun üstünlüğünün tüm Irak halkının güçlendirilmesine ve BMGK'nın 1546 sayılı kararın etkin şekilde uygulanmasına yönelik desteklerini açıklamışlardır. Ayrıca Irak'taki terörist saldırıları kınanırken, Irak Geçici Hükümeti'ne tam işbirliği ve Irak güvenlik güçlerinin eğitimi konusunda Irak Hükümetine NATO yardımını önermişlerdir.⁶⁴⁷ Ayrıca Zirve'de İttifak'ın Irak'ta asker bulundurma ile ilgili bir ara formül üzerinde uzlaşması sağlanmıştı. İsteyen NATO ülkeleri asker ve polisleri eğitme adına Irak'a asker gönderebilecekti. NATO da bunların koordinasyonunu sağlayacaktı. ABD ve İngiltere ise, NATO'nun Irak'ta doğrudan asker bulundurmasını savunmuştu. 2004 yılında NATO'ya Irak'ta olabildiğince az görev verilmesi hedefiyle İstanbul'a geldiği anlaşılan Fransa, Almanya ve İspanya ise bu duruma açıktan karşı çıkmıştı.⁶⁴⁸

Ancak NATO bir eğitim merkezi olmadığından bunun nasıl işleyeceği üye ülkelere bırakılmıştı. Böylelikle, Fransa ve Almanya'nın başı çektiği muhalif grubun isteği doğrultusunda Irak'ta NATO bayrağının dalgalanması engellenmiştir. Ancak, bu eğitim adı altında verilecek teknik yardımın, daha sonra askeri operasyonların çerçevesini çizmeye doğru kayması gibi risk içerdiği de göz ardı edilmemelidir. NATO, Irak halkının büyük bir bölümü tarafından ABD'nin bir uzantısı olarak görülmektedir.⁶⁴⁹ Ayrıca NATO'nun eğitim merkezi olmaması, Iraklı asker ve polislerin eğitimi konusunda yapılan anlaşmayı prensibe indirmektedir. Bu nedenle Irak'ta NATO'nun varlığının, Irak'ta şiddetin kaynağı olarak gösterilen derin bunalımı çözmekte pek de yeterli olmayabilirdi. Dolayısıyla Irak halkının ABD'nin bir aracı olarak gördüğü NATO'ya güven duyması da beklenemezdi. Buna karşın

⁶⁴⁶ Arı, "Irak...", s.497.

⁶⁴⁷ TC Dışişleri Bakanlığı Uluslar arası Güvenlik İşleri Genel Müdürlüğü, s.18.

⁶⁴⁸ Hiçyılmaz, s.154.

⁶⁴⁹ Jeopolitik Gündem Dergisi, s.2.

Avrupa ülkeleri de NATO'nun Irak'ta istikrarı sağlaması için bulunmasından da hoşnut olmamışlardı. Özellikle Almanya ve Fransa bu istemlerini İstanbul Zirvesi'nde dile getirmiştir. Bu durum Amerika'yı Irak'ta NATO ve BM'nin etkin olacağı politikalar üretmeye teşvik etmiştir.⁶⁵⁰

Ancak NATO üyesi ülkelerin gerekli desteği vermemeleri Irak'taki direnme sürecini teşvik ederken operasyonu da güçleştirmişti. Irak halkı davet ederse ve BM icazet verirse; NATO, bölgede güvenliği sağlamada tek faktör olarak kalabilirdi. Bu duruma desteğin sağlanmaması ve işin mevcut boyutlarını aşmasıyla, NATO'nun üzerine yüklenmek istenen önleyici savaş doktriniyle, NATO küresel anlamda müdahaleci bir güç haline getirilmek istenmekteydi. Fakat NATO müttefikleri BMGK'nin 1546 sayılı kararının da etkin bir şekilde uygulanmasını, güvenlik kuvvetlerinin eğitimi konusunda Irak hükümetine NATO yardımı yapılmasını kararlaştırmıştır. Dolayısıyla bölgede etkin rol üstlenmek üye ülkelerin insiyatifine bırakılırken; bazılarının ise etkin olması (özellikle Türkiye) istenmiştir. Ancak Türkiye'nin 1991'deki Körfez Savaşı'ndaki zararı düşünülürse bu isteğin kabulü oldukça zordur.

Diğer taraftan Irak Krizi'ni NATO'ya taşıyan ve buna müteakip NATO'da kriz doğuran gelişmeler, ABD'nin Aralık 2002'de Türkiye'nin muhtemel bir savaşta savunulmasının yanında Avrupa'daki Amerikan üslerinin korunmasını da içeren bir paketi İttifak'a sunmasıyla başlamıştı. Bu paketin ardından ABD'nin isteklerinin azaltıldığı, Türkiye'nin korunmasına odaklanan ikinci bir paket sunulmuştu. Ancak Belçika, Fransa ve Almanya söz konusu taleplerin İttifak'ı savaş mantığı içine düşüreceği düşüncesiyle veto etmişlerdir.⁶⁵¹ Amerika'nın; Almanya, Fransa ve Belçika'nın NATO anlaşmasının *4.maddesi uyarınca, Türkiye'nin bir Irak karşı saldırısından korunmasının, BMGK'nin savaş ve barış hakkındaki kararının önceden hükme bağlanmış olacağı gerekçesiyle reddine sert yanıtı yalnızca yıllardır kaçınılan temel sorunların tartışılması yönünde suni bir nedendir. Bu tartışma cisimlerden çok sembollerle ilgiliydi ve asıl nokta anlaşılmıştır. Bazı NATO üyeleri ABD'nin politikalarını, her ne olursa olsun, düşünmeden onaylar bir şekilde hizmet etmesine izin vermek istemiyorlardı. Türkiye'nin problemi ise; ABD güçlü savaş karşıtı halka

⁶⁵⁰ Jeopolitik Gündem Dergisi, s.8.

⁶⁵¹ A.Seda Serdar - E.Banu Tepe, "Irak Krizi Sonucunda Batı'da Kamplaşma ve NATO Krizi", **Irak Krizi (2002 - 2003)**, (Editörler: Ümit Özdağ - Sedat Laçiner - Serhat Erkmen), Ankara: ASAM Yayınları, 2003.s.192.

ve siyasi düşünceye rağmen, Türkiye'ye ABD askerlerine, Türkiye üzerinden Irak'a saldırmak üzere izin vermesi ve savaşa kendi yanında girmesi konusunda baskı yapıyordu.⁶⁵²

Irak konusunda derin fikir farklılıkları olan Almanya, Fransa ve Belçika'nın ABD'ye yönelik eleştirileri; "NATO'yu Irak'a yönelik operasyon için bir meşruiyet mekanizması olarak gördüğü" şeklindeydi. Yapılan bu eleştiri çok eskilere dayanırken; ABD'nin NATO'yu, kendi görüşünü, Avrupalılara kabul ettirmek için kullandığı bir araç olarak nitelendirilmekteydi. ABD ise eleştirilere karşı bu ülkelerin "örgütün kurucu anlaşması olan Washington Anlaşması'ndan kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmeyerek, kendi elleriyle örgütün sonunu getirdikleri, sorumluluklarından kaçtıkları"ni düşünmekteydi.⁶⁵³ ABD, Irak'ın işgali boyunca Fransa ve Almanya'nın bağımsızlık ve egemenliğine tehditte bulunmuştur. Fransa ve Almanya ise birlikteliğine Rusya'yı da katmış, yalnız 2003 Irak Savaşı'ı nedeniyle değil, Ortadoğu, Balkanlar ve Güney Kafkasya konularında da NATO, BM, AB Konseyi platformlarında ABD'ye karşı birlikte hareket etmişlerdir.⁶⁵⁴

Türkiye - ABD ilişkilerinin belki de en karmaşık sorunu olan Irak meselesi, ABD'nin bu ülkeye yönelik bir askeri operasyon, Bush Yönetiminin iktidarı ve 11 Eylül olaylarının ardından sıklıkla tartışılır hale gelmesiyle, gündemde en üst sıralara taşınmıştı. Bu tartışmalarda daha açık bir şekilde ortaya çıktığı gibi, ABD'nin Irak ile ilgili alacağı kararlarda Ortadoğu'da, özellikle İsrail - Filistin bağlamında yaşanan gelişmelerde büyük rol oynamaktadır. ABD'nin Arap dünyası ile ilişkilerindeki seyir de Ortadoğu'daki gelişmeleri ve dolaylı veya direkt olarak Irak ile ilgili kararları da etkileyecek niteliklere sahiptir.⁶⁵⁵ İsrail, işgalin başlamasından bugüne kadar Amerika'nın yanında yer almış ve kendisine dayanak olmuştur.

Irak'ın kendilerine yönelik tehdit oluşturması daha muhtemel komşularından Kuveyt dahil, hiç kimse bu savaşı istemişti. Bölgede ise sadece İsrail'in Irak'ın işgalinden yana Uluslararası hukuk normları başka bir ülkeye saldırmadığı müddetçe o ülkenin saldırıya maruz bırakılmamasını onaylamamaktadır. BMA'nın 2/4 ve 51.maddelerine göre bir ülke nefsi-i müdafaa amacıyla başka bir ülkenin saldırısına

⁶⁵² Kolko, www.uzaklar.net/htm/nato_da_kriz_gabriel_kolko.html, 10.03.2004.

*(Madde 4: Taraflardan herhangi biri, taraflardan birinin toprak bütünlüğü, siyasi bağımsızlığı ya da güvenliğinin tehdit edildiğini düşündüğü zaman, tüm taraflar birlikte danışmalarda bulunacaklardır.)

⁶⁵³ Serdar - Tepe, s.193.

⁶⁵⁴ Bilbilik, "NATO...", s.14.

⁶⁵⁵ Beriş - Gürkan, s.28.

karşılık verebilir. Bunun dışında yapılacak her hangi bir saldırı bu defa saldırının ülkenin nefsi-i müdafaa kullanmasına izin verebilir.⁶⁵⁶

NATO Anlaşması çerçevesinde Irak'a karşı bir güç kullanımının meşruiyeti konusunun da bu bağlamda ele alınması gerekir. NATO savunma örgütüdür ve bu nedenle meşruiyet, müdafaa hakkından doğmaktadır.⁶⁵⁷ Hem BM hem de NATO anlaşmalarından çıkarılan sonuç; uluslararası barış ve güvenliği sağlamada görevin BMGK'ya düştüğü ve meşru müdafaa yoluna başvurmanın istisnai bir önlem olarak BMGK toplanıp karar alana kadar geçerli bir hak olduğudur.⁶⁵⁸ Dolayısıyla Amerikan hükümeti Irak işgalini bu maddelere dayandırarak ve uluslararası hukuka göre meşru olduğunu varsayarak işgale başlamıştır. Ancak haklı kılacak hiçbir neden, meşruiyet sağlayacak hiçbir zemin söz konusu değildir.

Çünkü uluslararası hukukta güç kullanımının meşruluğu iki şekilde söz konusudur. Birincisi her ulusal hukuk düzeninin de tanıdığı, meşru müdafaa durumudur. Böyle bir durumda saldırıya uğrayan taraf saldırıyı önlemek için saldırganlara karşı güç kullanırken; diğer durum ise BMGK'nın açıkça güç kullanımına ilişkin karar almasıdır.⁶⁵⁹ Bu yüzden Irak konusunun meşruluğu NATO müttefikleri arasında sıkı bir koalisyonu gerektirmektedir.

Ayrıca halen devam bu işgal karşısındaki direnişin uzun sürmesi uluslararası hukuka ve özellikle uluslararası örgütlere olan güveni de sorgulamıştır. NATO ve AB gibi uluslararası kurumlara işlerlik kazandırılması, ülkelerin bölgede aktif rol oynamaları gerektiğini, askeri yeteneklerini ve savunmalarını güçlendirmeleri gerektiğini göstermiştir. Ancak NATO uluslararası alanda askeri güvenliği sağlayan farklı ülkelerden fertlere sahip bir güvenlik ağıdır, Avrupa güvenliğinin sağlanması amacıyla kurulmuştur. NATO'nun bölgede etkin rol üstlenmesi kuruluş amacını sorgulayacaktır. Aynı şekilde AB'de temel olarak Avrupa güvenliğinden sorumludur. Her iki örgütün ve en önemlisi NATO'nun bölgede pasif kalmasının sonucunu masum sivil halk ödemiş, çok fazla kayıp verilmiştir.

11 Eylül sonrasında El Kaide ve beraberinde İslam dininin hedef gösterilmesi, Ortadoğu'da Müslüman bir devlete istikrar getirileceği gerekçesiyle Irak'ın işgali,

⁶⁵⁶ Hasan Kösebalaban, "Yeni Amerikan Güvenlik Doktrini ve Uluslararası İlişkiler", **2023 Dergisi**, (Kasım 2002), s.38.

⁶⁵⁷ Kaya, "Irak...", s.316.

⁶⁵⁸ Kaya, "Irak...", s.316.

⁶⁵⁹ Kaya, "Irak...", s.313.

Amerika ve Dünya için tarihin sonunun gelmediğini gösterirken; doğu - batı medeniyetlerini tekrar çatışmaya itecek nedenlerin hala var olduğu görülmüştür.

3. 2. 4. Değişen Güvenlik Ortamı ve NATO:

Soğuk Savaş döneminde iki süper güç arasında meydana gelen askeri rekabet, Soğuk Savaş sonrasında yerini farklı tehditlere ve engellere bırakırken; güvenliğin boyutunu ve kapsamını da değişikliğe uğratmıştır. Söz konusu değişen konjoktürde ABD, mevcut gücünü muhafaza etmek amacıyla tüm dünyada bölgesel ve küresel politikalar üretirken kendi hegemonyasında yeni bir güvenlik ve yeni bir dünya düzeni oluşturmaya çalışmıştır.

1989 yılında Romanya'da Çavuşesko'nun halk ayaklanması sonrasında devrilmesi, Berlin duvarının yıkılması, Almanya'nın birleşmesi Avrupa üzerinde güvenlik açısından tehditlerin boyut değiştirmesine yol açmış, dünya güvenliği için farklı bir süreç başlamıştır. Bu değişim süreci 11 Eylül saldırısı ile de önemli bir mesafe kaydederek tehdit ve düşman tanımı açısından yeni bir çerçeve çizilmiştir.⁶⁶⁰ Dolayısıyla güvenlik 1990'dan beri önemli değişiklikler yaşamıştır. Küresel sorunlar arka plana kayarken, bölgesel sorunlar öne çıkmıştır. Belirsizlikten kaynaklanan bölgesel çatışmalar başlamıştır. Nitekim Rusya'nın 1993 ve 2000 yılı "Ulusal Güvenlik Doktrini", ABD'nin "Ulusal Güvenlik Doktrini" aynı konulara temas etmektedir.⁶⁶¹ Bu durum Soğuk Savaş dönemindeki iki kutupluluğun sona erdiğini göstermesi bakımından önemlidir. İki kutuplu yapıdan sonra etkin coğrafi faktörlerin katılımıyla çok taraflı yeni bir süreç başlamıştır. Yeni bir piyasa ekonomisi, demokrasi, küresel değerler ve küresel bir diplomasiyle birlikte yeni askeri konseptler, ittifaklar ön plana çıkmıştır.⁶⁶²

Ayrıca kitle imha silahlarını taşıyan uzun menzilli füzeler sayıca ve tesir etkisi bakımından geliştirilmiştir. Demokrasi dışı ülkelerin elinde bulunan bu füzelerin yarattığı tehdit çok geniş bir alanda güvenlik riskleri oluşturmuş, geleneksel olmayan tehditleri ortaya çıkarmıştır. Bunlar düşük yoğunluklu çatışmalar yaratıp, geleneksel savaş biçimlerinin ve savaş alanlarının yapısını değiştirmiştir. Kısa sürede

⁶⁶⁰ Can Fuat Gürlelel - M.Faruk Demir, **Dünyada Çok Taraflı Denge ve Türkiye İçin Yakın Gelecek**, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, 2002, s.12.

⁶⁶¹ Kuloğlu, "Soğuk...", s.71.

⁶⁶² Gürlelel - Demir, s.12.

sonuçlandırılmasının söz konusu olmadığı bu çatışmalarda geleneksel olmayan araç ve usullerle savaşılmaktadır.⁶⁶³ Bütün bunlar dünyanın karşı karşıya kaldığı güvenlik ortamını göstermektedir.

Ayrıca iletişimde meydana gelen değişim ve gelişim ile teknolojinin üretimi, transferi, yazılımının kontrolü global politikaları şekillendirmiştir. Bilginin taşınması, engellenmesi, kültür ve değerlerin iletişim ortamında hızla yaygınlaşması ve karşılıklı etkileşim yaratması devlet yönetimlerine karşı dolaylı etkiler yaratmış, ülkelerin iç politika hedefleri ve dış politika hedefleri üzerinde önemli değişiklikler olmuştur. Dolayısıyla bu açıdan iletişim güvenlik kavramını tamamen değiştirmeye zorlamaktadır.⁶⁶⁴ Böyle bir ortamda güvenliğin anlamı genişlerken, tehdit odaklarının belirginliği ve somutluğu da giderek kaybolmuştur. Artık ulusal ve uluslararası güvenlik sorunları iç içe girmeye başlamış ve aralarındaki ayırım gittikçe belirsizleşmiştir. Güvenlik tehditleri, artık yalnızca ulus devletlerden değil, ulus-altı gruplardan (teröristler, milisler, etnik veya dinsel gruplar) kaynaklanabilir olmuştur. Bu ulus-altı gruplar, hem kendi uluslarına hem de başka uluslara yönelik tehditler yaratabiliyor, hatta devletlerin dış politikalarını, onların siyasal otoritelerinin veya halklarının istemi dışında yönlendirebilir hale gelmiştir.⁶⁶⁵ Değişen düşman ve tehdit kavramlarına bağlı olarak ülkelerin güvenlik yaklaşımları ve anlayışları ile güvenlik politikalarının değişim göstermesi ise bir zorunluluk olmuştur. Ayrıca global güvenliğin sağlanmasından sorumlu olan NATO ve AGSP'nin rolleri tartışılmakta ve yenilenmektedir.⁶⁶⁶

Bir güvenlik kurumu olan NATO, güvenlik anlayışındaki bu değişime bağlı olarak yirmi birinci yüzyılda güvenlik ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik olarak yeniden yapılanmaktadır. Bu yeniden yapılanmada ABD'nin lider rolü olduğu, değişimi zorladığı ve yönlendirdiği görülmektedir. NATO, Soğuk Savaş döneminde güvenlik konseptinin temelini "caydırıcılık" üzerine kurulmuştu. Bu konsepti ile NATO kırk yıl boyunca tehdit olarak algıladığı Doğu Bloku ve Varşova Paktı ile bir kez sıcak çatışmaya girmeden Doğu Bloku ile girdiği mücadeleyi kazanabilmişti. Ancak günümüzün asimetrik savaş ve tehdit ortamında, yirmi birinci yüzyılda NATO için sıcak çatışmalar kaçınılmaz olması söz konusudur. Dolayısıyla

⁶⁶³ Kuloğlu, "Soğuk...", s.71.

⁶⁶⁴ Gürlesel - Demir, s.13.

⁶⁶⁵ Haluk Özdemir, "11 Eylül: Post-Modern Savaşın Miladı ya da Dış Politika Mücadelelerinin Görünmeyen Boyutu", <http://web.ttnet.tr/ozdemirler/makale.htm>., 05.05.2003.

⁶⁶⁶ Gürlesel - Demir, s.11.

NATO'nun güvenlik konseptindeki değişim "caydırıcılık ötesinde" acil "mukabele" ve "müdahale" unsurlarının temel hale getirilmesini içerir.⁶⁶⁷ Bu durum NATO'nun tehdit stratejisini de büyük oranda değiştirmiştir.

Genel anlamıyla güvenlik bir kimsenin, bir topluluğun, bir şeyin tehlikelerden uzak, güven içinde olması ya da bedene zarar verebilecek tehlikeli durumlar asgariye indirmeye ya da ortadan kaldırmaya yönelik etkinliklerdir.⁶⁶⁸ Güvenliğin üç boyutu ise kişisel, ulusal ve uluslararası şekilde sınıflandırılabilir. Kişisel güvenlik kapsamında, vatandaşların yaşamını, özgürlüğünü, mülkünü ve refahını güvenli kılmak devletlerin temel işlevidir. Bireyin güvenliği öncelikle hedeftir. Ulusal güvenlik; devletin bekası, bireylerin güvenliği ve ulusun refahını sağlamakla ilgilidir. 11 Eylül sonrası bazı ülkelerin ulusal güvenlik yapılarını güçlendirmek amacıyla değişiklikler yaptıkları gözlenmektedir. Uluslararası güvenlik ise; güvenlik kavramının küresel boyut kazanmasıdır. Terörizmle etkin mücadelede en önemli olan hususun, güvenliğin bu üç boyut arasındaki ilişkilerde dengeyi ve doğruyu bulmak noktasında olduğu ifade edilebilir.⁶⁶⁹ Bu durumda iç düzen ile uluslararası düzen iç içe geçmiştir. Ülkeler için tehditler uluslararası bağlantılarla toplumların içinde ortaya çıkarken diğer bölgelerdeki geri kalmışlık gelişmiş ülkeleri doğrudan etkilemektedir. Dolayısıyla uluslararası alanda 11 Eylül ile Batı dünyasında yeni bir tartışma başlamış ve "mentalite" değişikliği kendini göstermiştir. Bu durumda yeni tehditlere verilecek yanıtlarda ancak iç politik ve uluslararası çerçeveye bağlı stratejilerle verilebilir.⁶⁷⁰ Uluslararası terörizmin bu kapsamda milli güvenliğe yönelik bir tehdit olduğu açıktır. Özellikle de 11 Eylül saldırılarından sonra terörizmin ABD gibi büyük devletler için bile ne denli bir ciddi tehdit oluşturduğu görülmüştür.⁶⁷¹

11 Eylül saldırılarından sonra güvenlik kavramı yeniden militer bir yapıya dönüşmüştür. Devletin teröristlerden korunması gerektiği düşüncesi ve ulusun

⁶⁶⁷ Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, http://www.turksae.com/face/index.php?text_id=74., 17.06.2005.

⁶⁶⁸ Mehmet Ali Bal, **Modern Devlet ve Güvenlik**, İstanbul: IQ Kültürsanat Yayıncılık, 2003, s.17.

⁶⁶⁹ Genelkurmay İl.Başkanı Orgeneral İlker Başbuğ, "Türkiye, NATO ve AB Perspektifinden Kriz Bölgelerinin İncelenmesi ve Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri Sempozyumu", 27 Mayıs 2004, http://www.tsk.mil.tr/bashalk/konumsa_mesaj/2004/sempozyum1.htm, 17.02.2005.

⁶⁷⁰ Hüseyin Bağcı, "11 Eylül Sonrası Dönemde Türk Dış ve Güvenlik Politikalarındaki Gelişmeler ve Yeni Parametreler", **21.Yüzyılda Türk Dış Politikası**, (Editör: İdris Bal), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s.912.

⁶⁷¹ Bülent Çiçekli, "Uluslararası Terörizm ve Uluslararası Göç:11 Eylül Sonrası Terör Tehdidi ve Göç Kontrol Politikalarının Terörizmle Mücadelede Kullanımı" **Uluslararası Güvenlik Sorunları**, (Editörler: Kamer Kasım - Zerrin A.Bakan Montero Muriel), Ankara: Jeopolitik - Strateji - Terör Araştırmaları Dizisi ASAM Yayınları, 2004, s.193.

güvenliği yaklaşımları tekrar önem kazanmıştır.⁶⁷² Ayrıca 11 Eylül saldırıları, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana, özellikle AB tarafından göz ardı edilen bir hususu da hatırlatmıştır: Güvenlik ve savunmanın birbirinden ayrılmaz olduğunu; AB, aşamalı olarak bir dış politika ve güvenlik politikası geliştirme çabalarında, 1990'lar boyunca güvenlik ve savunmayı suni bir biçimde birbirinden ayırmıştır. Planlarını, AB'nin dışında meydana gelen çatışmalara ya da sorunlara müdahale seçenekleriyle daraltmıştır. Bu çatışmaların AB topraklarına sıçrama ihtimalini göz ardı etmiştir. Bu operasyonlara gelebilecek farklı tepkileri ise yok saymıştır. Ancak görünen odur ki, ABD'nin maruz kaldığı terörist saldırılar da bu ülkenin daha önceki politikalarına bir tepkidir.⁶⁷³ Günümüzde kendini güvende hissedenden devlet; ekonomik anlamda güçlü, siyasi anlamda uluslararası örgüt üyesi olma hakkına sahip devlet konumuna gelmeliyken, her devlet kendi güvenlik stratejisini oluşturmak zorunda kalmıştır. Bu bakımdan her ülke menfaatlerini korumak amacıyla güvenliklerini değişen şartlara uydurmak zorundadır. Çünkü; günümüz dünyası tehditlerin yaygın ve belirsiz, çatışma ihtimalinin her an söz konusu olabileceği bir ortam olmuştur.

Yirmi birinci yüzyılda dünyanın karşı karşıya kalacağı en önemli tehdidin terörizm, kökten dincilik, silah ve uyuşturucu kaççılığı, kitle imha silahlarındaki artış ve bu silahların serbest dolaşımı, etnik milliyetçilik vb. alt başlıklarla tanımlanabilecekken, bu tehdit unsurlarının kaynağı ve bunlarla nasıl mücadele edileceği konusu netlik kazanmamıştır. Sorunlar artık sadece ekonomik, siyasal ya da askeri kaynaklı olmazken; ilişkiler ve çatışmalar karmaşık bir hal almıştır.

Artık bir ülkede güvenliğe karşı baş gösteren tehdit kolaylıkla yayılabiliyor, bir bölgeyi hatta dünya barışını istikrarsızlığa sürüklüyor hale gelmişti. Bu yeni gerçeklik, güvenliğin kapsamının genişlemesiyle birlikte uluslararası güvenlik işbirliğine daha da büyük bir ivme kazandırmıştır.⁶⁷⁴ Bu çerçevede bugün NATO güvenliğine tehditlerin büyük olasılıkla NATO'nun sorumluluk alanında veya daha uzaktaki bölgesel çatışmalardan, etnik mücadelelerden veya diğer krizlerden kaynaklanabileceği düşünülmektedir.⁶⁷⁵

⁶⁷² Çiçekli.

⁶⁷³ Buharalı, s.42.

⁶⁷⁴ Ümit Cizre, **Güvenlik Sektörünün Parlamenter Gözetimi**, Cenevre Silahlı Kuvvetlerin Demokratik Denetim Merkezi, TESEV Yayınları, 2003, s.17.

⁶⁷⁵ Hasret Çomak, "Türkiye, NATO, AGSK, AOGSP ", http://www.stradigma.com/turke/subat2003/makaleprint_6.htm, 10.11.2004.

Söz konusu 2004 yılı İstanbul NATO zirvesinde bir savunma örgütü olan NATO'nun işbirliğine dayanan bir güvenlik örgütü haline dönüşmesi de vurgulanmıştır. Farklı medeniyetlerin bir araya geldiği bu zirvede güvenlik konularında da önemli kararlar alınmıştır.⁶⁷⁶

NATO'nun kurulduğu günden bugüne kadar ortaya çıkan yeni güvenlik ihtiyaçlarına karşılık Atlantik'in iki yakasını bir araya getiren ve güvenlik sorunlarının tartışıldığı önemli bir diyalog platformu olduğu vurgulanarak önümüzdeki dönemde de terör ve kitle imha silahlarıyla mücadele konularında NATO'nun bu özelliğine duyulan ihtiyacın daha da artacağı vurgulanmıştır.⁶⁷⁷ Kolektif savunma, İttifak'ın temel amacı olmaya devam etmektedir. Ancak, NATO'nun bugün karşı karşıya olduğu tehditler özlü bir değişime uğramış olup, geçmişte olduğundan çok daha geniş bir coğrafyadan kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla NATO'ya yönelik tehditlerle canla başla mücadele etme kararlılığımızı korumaktayız. Aralarında terörizm ve kitle imha silahlarının yayılmasının da yer aldığı bu tehditler Kuzey Amerika ve Avrupa'yı birlikte hedef almaktadır. Bu itibarla NATO, dünyanın birçok bölgesinde terörizmle mücadele etme, güvenliği pekiştirme ve istikrarı sağlama uğraşı içindedir. Bu çerçevede, İttifak içi dayanışma ve ittifak güvenliğinin bölünmezliği ilkesi temel öneme sahiptir.⁶⁷⁸ NATO'ya yönelik tehditlerin genişlemesiyle; değişen uluslararası konjonktür içinde İttifak'ın görev ve sorumluluk alanı da genişlemiştir.

Günümüzün güvenlik koşullarında NATO'nun sadece üyelerinin topraklarını koruyan bir örgüt olmasının ötesine geçip, Avrupa - Atlantik bölgesinin genel istikrarına katkıda bulunması da önem taşımaktadır. Nitekim NATO, bu amaçla geçtiğimiz yıllarda, asli özelliğini ve temel görevlerini kaybetmeksizin, geniş çaplı bir değişime tabi olmuş, ortaklık ve işbirliği ilişkilerini geliştirilmiş ve barışı koruma faaliyetlerinde görev üstlenmeye başlamıştır.⁶⁷⁹

Sadece risklerin en aza indirilmesi ve krizlerin bizzat NATO'yu tehdit etmemesi için NATO içindeki dayanışmanın korunmasını ve etkin bir askeri yeteneğin yeni ortamlara uyumlu unsurların muhafaza edilmesini gerektirmektedir. Bu sebeplerden ötürü NATO, İttifak topraklarının içinde ve dışında, mevcut alt

⁶⁷⁶ TC. Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Güvenlik İşleri Genel Müdürlüğü, s.50

⁶⁷⁷ ASAM Jeopolitik ve Strateji Araştırmaları Masası, Sonuç ve Öneriler Ek-D, s.1.

⁶⁷⁸ Erdem, NATO 17nci İstanbul Zirvesi Sonuç Raporu, s.B-3-3.

⁶⁷⁹ Kuloğlu, "21.Yüzyılın..." , s.933.

yapıdan yaralanmanın mümkün olmayacağı yerlerde yapılacak operasyonlara hazır olmalıdır. Krizlere müdahale edebilmek ve gerginliğin artmasını önleyebilmek amacıyla askeri yeteneklerin inanılır ve etkili bir biçimde kullanılabilmesi için NATO'nun acil konuşlandırma yeteneğine sahip olunduğunun gösterilmesi şarttır.⁶⁸⁰

NATO'nun güvenliğine yönelik ortaya çıkan yeni tehditler ve risklere karşı oluşturulan yeni güvenlik stratejilerinde ön plan çıkan ortak politikalar;

- caydırıcılık,
- güvenlik ortamının şekillendirilmesi, (güven ve güvelik artırıcı önlemlerin geliştirilmesi, silahsızlanma faaliyetleri, askeri iş birliği faaliyetleri, kolektif güvenlik sistemlerinde yer alınması)
- kriz yönetimi ve savaş dışı hareket, (barışı destekleme ve barışı koruma, abluka, ambargo, insani yardım, doğal afetlerde yardım ve terörle mücadele)
- sınırlı olarak güç kullanımı ve kesin sonuçlu konvansiyonel harptir. Sonuç olarak değişen güvenlik ortamı ve farklılaşan tehdit ve riskler sahip oldukları jeopolitik, jeostratejik ve jeoekonomik özellikler nedeniyle ülkeleri farklı boyutlarda etkilemektedir.⁶⁸¹

Bu düşünceyle bugün, NATO'nun Avrupalı ve Kuzey Amerikalı müttefikleri siyasi, ekonomik ve güvenlik meselelerini ele alan geniş bir topluluk halini almıştır. Karşılıklı dayanışma ve ortak çıkarlara dayalı bu topluluk gittikçe artan sayıdaki gündem maddelerini ele almak için birlikte çalışmaktadır; bunların arasında güneydoğu Avrupa'da uzun vadeli istikrarın sağlanması, bölgesel krizlerin yönetimi, NATO ve Avrupa Birliği'nin genişletilmesi, Rusya'nın demokratik değişiminin desteklenmesi, bağımsızlığını yeni kazanan ulusların istikrarlı hale getirilmesi, tüm dünyada açık pazar ekonomisinin teşvik edilmesi ve kitle imha silahlarının yaygınlaşmasını önlemek yer alır.⁶⁸² NATO'nun gelecekteki potansiyel düşmanları belki İttifak savunma planlarındaki Soğuk Savaş sırasında karşılaştığını düşündükleri kadar büyük bir kuvveti bir araya getirmeyebilirler. Ancak giderek hızlanan teknolojik değişim bir düşmanın ne olursa olsun İttifak kuvvetlerine önemli ölçüde zarar verecek silahlara sahip olabileceğini göstermektedir. Bu da NATO'nun

⁶⁸⁰ Çomak, "Türkiye...", http://www.stradigma.com/turke/subat2003/makaleprint_6.htm, 10.11.2004.

⁶⁸¹ Reşat Turgut, "Küreselleşmenin Askeri Boyutları ve Güvenlik Stratejilerine Etkileri", Genel Kurmay Başkanlığı - SAREM, **Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik - Birinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2003, s.44.

⁶⁸² "Transatlantik İşbirliği", <http://www.natoistanbul2004.org.tr/tur/n>, 17. 17.06.2005.

gelişmiş savunma ve karşı saldırı sistemleri kullanmasını gerektirir. NATO, ayrıca zararı ve sivil can kaybı riskini en aza indirmek için belli amaçlarla silahlı kuvvet kullanma konusunda daha büyük bir yeteneğe sahip olmalıdır.⁶⁸³ NATO kendini değişen uluslararası konjoktüre her zaman adapte etmiştir, bugün de değişen güvenlik ortamına uyum sağlayabilecek kapasiteye sahiptir.

3. 2. 5. Yirmi Birinci Yüzyılda NATO'nun Geleceği ve Uluslararası Terör:

Küreselleşme olgusunun önüne geçilmeyecek derecede hızlanmasıyla yirmi birinci yüzyıla girerken güvenlik alanında pek çok şeyin değişmesi; uluslararası örgütlerin, devletlerin geleceğine ilişkin olarak pek çok politikanın, stratejinin üretilmesine neden olmuştur. NATO'nun geleceğinin ne olacağı da bu politikaların içerisine girmiştir.

NATO'nun geleceği konusunda tüm seçenekler değerlendirildiğinde şu durum ortaya çıkmıştır; ABD'nin içinde olmadığı bir güvenlik yapılanması günün şartlarında mantıklı ve etkili bir çözüm değildir. Bu yüzden ABD'yi hariç tutan AB ya da BAB gibi örgütlerin NATO'nun yerini alma fikri benimsenmedi. Ancak NATO da kendi içerisinde bir yeniden yapılanmaya gitmeden yeniçağın güvenlik gereklerine karşılık verecek durumda değildi. İşte bu sebeple NATO bünyesine yeni üyeler katarak genişleme ve barışı koruma gibi yeni misyonlar üstlenerek Avrupa'da güvenliği ve istikrarı sağlama yoluna gitmiştir.⁶⁸⁴ Mesala; Amerika'nın güç kaybetmesi NATO'nun AB karşısında erimesine de neden olabilecektir. Ancak NATO 2004 yılı İstanbul Zirvesi'yle birlikte gelecek için yirmi birinci yüzyılın sorunlarında etkin işbirliğini geliştirmeyi amaçladığını göstermiştir. Kurulduğu yıldan beri karşı karşıya kaldığı krizlerde başarıyla sonuç almış, meydana gelen değişimlerde kendini yeni koşullara her zaman uydurabilmiştir.

NATO, değişen stratejik ortama ayak uydurabilmek amacıyla da askeri yeteneklerini transformasyona tabi tutmaktadır. Halen uygulama aşamasına geçmiş bulunan yeni komuta yapısı, NATO Mukabele Kuvveti ve Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik, Nükleer Savunma Taburu bunun somut örnekleridir. Genel olarak bütün

⁶⁸³ Çomak, "Türkiye...", http://www.stradigma.com/turke/subat2003/makaleprint_6.htm, 10.11.2004.

⁶⁸⁴ Erdoğan, www.geocities.com/begunay/27.htm, 10.01.2006.

bunlar, NATO'ya çok daha güçlü ve atik askeri yetenekler kazandırmaktadır.⁶⁸⁵ Dolayısıyla askeri anlamda değişiklik yeni misyonun tamamlayıcı bir unsurunu oluştururken; hareketlerde etkinliğin derecesi artırılacaktır. Bunu hızlandıran başlıca etken de küreselleşme olacaktır.

Ayrıca yirmi birinci yüzyılda dünyanın yeni ve tek jandarması olarak NATO, sınırları geniş bir alanda insan hakları, demokrasi, sosyo - ekonomik istikrar ve insani değerleri içeren misyonlar üstlenecektir.⁶⁸⁶ Sadece belirli bir görüşü temsil etmeyecek olan NATO, tüm dünyanın çıkarları doğrultusunda hareket edecektir.

Bunu gerçekleştirirken Batılı devletlerin düşünce yapısının başka devletlerin üzerine empoze etmenin zor olması ve kalıcı bir çözüm yaratmayacağı düşüncesi özellikle Doğu Bloku devletlerinin NATO içerisine alınmasını gerektirmektedir. Bu bakımdan gelecekte NATO'nun genişleme siyasetine devam edilmesi şüphe ile bakılan Rusya'nın da İttifak içine alınması dünya ülkelerini birleştiren bir aktivite olmaya devam edecektir ve NATO'nun önemini daha da artıracaktır.

İttifak, üye ülkeler arasında ayrımı kabul etmeyen, her üye ülkenin çıkarını dikkate alan mutlak mutabakata dayanan bir çalışma sistemi yaratmış ve bunun uygulamasından da her bir ülke büyük fayda sağlamıştır. Ayrıca İttifakın, Kuzey Amerikalı müttefikleri ile sıkı bağlantısı, ülkelerin ekonomilerini de büyük çapta geliştirmiştir. Bu özelliklere sahip bir İttifak'ın yaşamını devam ettirmesi, Avrupa'nın entegrasyonu için en önemli faktörlerden birini oluşturmaktadır.⁶⁸⁷ Askeri bir ittifak olan NATO giderek tehditlerin çeşitlendiği, güvenlik ortamının değiştiği bir dönemde, Avrupa - Atlantik bölgesinin tek güvenlik örgütü olarak önemini korumaya devam edecektir. NATO hem Avrupa hem de Amerika için her zaman varolacaktır. NATO, halen üstün askeri kapasitesini sürdürebilir bir örgüttür ve bu şekilde de devam edecektir.

Ancak, tüm risklere karşı NATO'nun günümüzde ve gelecekte tek başına hareket etmesi mümkün olmayacaktır. NATO ile birlikte BM, AGİT, AB ve Avrupa Konseyi gibi örgütlerin de Avrupa güvenliği ile ilgili faaliyetler de bugün olduğu gibi gelecekte de aktif olarak iştirak etmeleri ve birbirlerini desteklemeleri gerekmektedir. NATO'nun önümüzdeki yıllardaki öncelikli hedefleri ise; güneydoğu

⁶⁸⁵ Erdem, s.B-3-4.

⁶⁸⁶ Gürkan, <http://www.milliyet.com.tr/Ozel/nato/seda.html>, 02.05.2006.

⁶⁸⁷ Çomak, "2010...", http://www.tasam.org/modules/Tasam/Makaleler/NATO_Hasret_Comak.pdf, 10.11.2004.

Avrupa’da istikrarı sağlamak, Doğu Akdeniz güvenliği ile ilgili yeni oluşumlara girmek ve Akdeniz Diyalogu’nu yeniden yapılandırmak, NATO ile Rusya arasındaki ilişkileri geliştirmek, NATO’yu Güneydoğu Avrupa’ya genişlemeye hazırlamak, AGSK’yı güçlendirmek ve uluslararası terör ile mücadele etmektir.⁶⁸⁸

Terör insanlığın karşılaştığı en önemli problemlerden biridir. Toplumda karışıklık ve kargaşa, buhran ortamı yaratıp, panik meydana getiren ve onulmaz yaralar açan sosyolojik bir hastalıktır. Terör eylemi yapanın kimliği saklıdır ve alışlagelmiş bütün kuralları çiğner.⁶⁸⁹ Birden fazla ülkenin topraklarını veya vatandaşlarını içeren terörizm ise uluslararasıdır. Teröristlerin kendi ülkelerinde kendi vatandaşlarına uyguladıkları şiddet bu kapsamın dışındadır.⁶⁹⁰ Yani eylemin ulusal sınırları aşması, terörizme uluslararası bir nitelik kazandırmaktadır.

Uluslararası terörizm, içeriği ve tekrarı uluslararası sonuçlar doğuran terörist faaliyetlerdir. Ayrıca bir yabancı devlet ya da uluslararası örgütün politikasını etkilemek üzere gerçekleştirilen şiddet eylemleri de uluslararası niteliktedir.⁶⁹¹ Uluslararası terörizm, ihtilalci terörizmin bir alt grubu olup, değiştirilecek siyasal sistem uluslararası hukukun temsil ettiği bir sistemdir. Dolayısıyla uluslararası terörizm; sistem dışında sisteme karşı mücadele olarak da tanımlanabilir.⁶⁹² Nitekim 11 Eylül terör saldırısıyla terör uluslararası bir nitelik kazanmış, bütün dünyanın en önemli gündem maddesi olmuştur.

Uluslararası terörizm giderek iletişim teknolojisinin olanaklarını kullanarak, uluslararası bir ağ içinde az sayıda, ancak stratejik ve toplu ölümlerle sonuçlanacak eylemler gerçekleştireceklerdir. Bu eylemlerin ideolojik gruplar ve devletler ile bağlantısı ise kesin olmayacaktır.⁶⁹³ Uluslararası terörizm de devletler temel aktördür. Yani devletler politikalarını uygulamak, düşmanlarını zayıflatmak amacıyla terörist örgütleri desteklerler ya da kendileri doğrudan terör eylemi uygularlar.⁶⁹⁴ Bazen bu destek istihbarat bilgisi veya seyahat belgelerinin temininden, silah ve üs

⁶⁸⁸ Çomak, “2010...”, http://www.tasam.org/modules/Tasam/Makaleler/NATO_Hasret_Comak.pdf, 10.11.2004.

⁶⁸⁹ Mustafa Özsoy, “Terör Kavramının Tanımı”, **Emniyet Genel Müdürlüğü Üç Aylık Polis Dergisi**, Sayı 29, Yıl 7, (2001), s.165.

⁶⁹⁰ Onat Angı, “Terörizm ve Birleşmiş Milletler”, **Uluslararası İlişkilerde Olaylar ve Yorumlar Üç Aylık Dış Politika Dergisi**, Sayı 32, Yıl 8, (Bahar 1999), s.84.

⁶⁹¹ Ö. Rengin Gün, “11 Eylül Sonrasında Başat Tehdidin Yeni Adı Uluslararası Terörizm Olgusu”

Stratejik Analiz; Terör ve Çatışma, ASAM Yayınları, Cilt 2, Sayı 24, (Nisan 2002), s.114.

⁶⁹² Hakan Hanlı, Global Terörizm: Uluslararası ve Uluslararası Boyutu, http://www.teror.gen.tr/turkce/makaleler/terorizm_hakan_hanli_.htm ,26.12.2002.

⁶⁹³ Gürlesel - Demir, s.15.

⁶⁹⁴ Konur, s.62.

verilmesine kadar gidebilir.⁶⁹⁵ Dolayısıyla güçlü devletlerin etkin politikalarına karşı kendisine bir çıkış noktası bulamayan bazı devletler, terörü bir araç olarak görmektedirler. Güçlü bazı devletlerin de uluslararası alanda kendi politikalarının işlerliğini kolaylaştırmak ve rakiplerini etkisiz kılmak için yine terörü araç olarak kullandıkları görülmektedir.⁶⁹⁶

Terörist hareketlerin hemen hepsinin, ulusal sınırları aşarak uluslararası bir boyut kazanmasında, eylemin propaganda boyutu ülke dışına çıkar. Bunun nedeni terörist eylemin yöneltildiği ülkede bulunulmadığı için daha rahat ve özgür bir çalışma ortamının olmasıdır. İkincisi propaganda faaliyetlerinde ülke hükümetinin desteğini sağlamaktır. Dolayısıyla yurt dışı faaliyetleri yürütmek için seçilecek olan ülke, hedef alınan devlet açısından önem taşımalıdır.⁶⁹⁷ Uluslararası terör bu bağlamda, belirli siyasal, sosyal ve ekonomik çıkarlar sağlamak üzere insan hayatlarını, iç sosyal dinamikleri, uluslararası barış ortamını, devletlerin barışçıl ilişkilerini, iç hukuku ve uluslararası hukuku hedef alır. Devletlerin ikili ve karşılıklı ilişkilerinde olumsuzluklar yaratarak uzun süren anlaşmazlıklara neden olur.⁶⁹⁸

Terör'ün giderek yaygınlaşması, gelişen teknolojiye yararlanarak şiddet unsurunu güçlendirmesi, bütün terör örgütlerinin uluslararası bağlar kurarak terörün uluslararası niteliğinin genel özellik haline gelmesiyle uluslararası teröre karşı mücadele artmıştır.⁶⁹⁹ Ancak uluslararası alanda mücadele, ulusal alanda olduğu kadar kolay olmamaktadır. Bunun nedenleri arasında;

- terörizmi ortaya çıkaran olgunun farklı olması,
- bazı ülkelerin zamanla terörizmi uluslararası politikalarının bir aracı olarak kullanmaları ve
- uluslararası terör örgütlerinin içinde siyasi motivasyonların oynadığı rollerin etkili olmasıdır. Ayrıca bir ülke çıkarlarına uygun düşmediği durumlarda “siyasi suç” gerekçesine dayanarak mücadelede işbirliğinden kaçınabilir.⁷⁰⁰

Dolayısıyla terörizmin uluslararası alanda genel bir tanımının bulunmaması da devletler tarafından farklı algılanmalara neden olmaktadır. Bu durumda her ülkeye göre yapılan eylem ve direniş farklı yorumlanmaktadır.

⁶⁹⁵ Angı, s.86.

⁶⁹⁶ Akyıldız, s.26.

⁶⁹⁷ Angı, s.86.

⁶⁹⁸ Gün, s.114.

⁶⁹⁹ Suat İlhan, **Terör: Neden Türkiye?**, Ankara: ASAM Yayınları, 2002, s.177.

⁷⁰⁰ Denker, s.151.

Terörist eylemlerin kişiler, toplumlar ve devletler üzerinde caydırıcı şiddet içermesi ve bunun uluslararası toplumu etkilemesi karşısında kuşkusuz en etkili araç uluslararası işbirliğidir. Bu nedenle NATO, BM, AB, Avrupa Konseyi, Uluslararası Adalet Divanı (UAD) gibi örgütlerin gündeminde ve uluslararası hukukta uluslararası terörizm önemli yer tutmaktadır.⁷⁰¹ Özellikle NATO açısından iki kutuplu dönem sonrasında, etnik temel üzerine kurulup işletilen, devlet destekli uluslararası silahlı terör faaliyetleri en önemli güvenlik riski olarak kabul edilmiş ve bu durum AGİT, BAB, NATO'nun resmi kararlarına yansıtılmıştır. NATO'nun 1991'de kabul edilen yeni stratejik konseptinden sonra terörle mücadeleyi içeren ve NATO kapsamında yapılan Kuzey Atlantik Konseyi Bakanlar Kurulu Toplantılarının hem hepsinde terörizm ile ilgi hükümlere yer verilmiştir.⁷⁰²

Dolayısıyla uluslararası terörizm ile mücadelede yeterli olmasa da uluslararası alanda antlaşmalar, düzenlemeler yapılmaktadır. Örneğin BM, 9 Aralık 1995'te 40/61 sayılı kararı ile uluslararası terörizmin önlenmesine ilişkin yöntemleri birleştirmiş ve terörizm nedenlerinin incelenmesine yönelik çalışmaları desteklemiştir.⁷⁰³ BMGK en son 28 Eylül 2001'de uluslararası terörizm ile mücadele için atılacak adımları ve uygulanacak stratejileri (1373 sayılı kararı) oy birliği ile kabul etmiştir. Karar BM'nin barış ve güvenliğin tesisi için gerektiğinde zor kullanma yetkisi veren yedinci bölümü de içermektedir.⁷⁰⁴

Ayrıca NATO 2002 yılında Prag Zirvesi'nde Avrupalı ve Orta Asyalı müttefikleri ile terörizme karşı Ortak Eylem Planı benimsemiştir. NATO Genel Sekreteri Lord Robertson "İstihbarat paylaşımı, sınırların güvenliği, küçük ordular ve hafif silahlar konularının da dahil olduğu bu planın içerdiği belirli eylem maddelerine" Akdeniz Diyalogu içindeki ülkelerinde katılması gerektiğini belirtmiştir.⁷⁰⁵ 2004 yılı NATO İstanbul Zirvesi'nde de terörizmin her türüsüne karşı uluslararası hukuk hükümleri ve BM ilkeleri çerçevesinde mücadele verileceği, BMGK'nın terörizm ile mücadelesinde 1373 sayılı kararı eksiksiz olarak, çok yönlü ve kapsamlı bir şekilde siyasi, iktisadi, diplomatik girişimlerin yapılacağı ve gerektiği yerde askeri yöntemleri kullanılacağı belirtilmiştir. Ayrıca terörizm karşı

⁷⁰¹ Gün, s.114.

⁷⁰² Hanlı, http://www.terror.gen.tr/turkce/makaleler/terorizm_hakan_hanli_.htm ,26..12.2002.

⁷⁰³ Denker, s.153.

⁷⁰⁴ Terörle Mücadelede ve Hareket Dairesi Başkanlığı, Uluslararası Sözleşmelerde Terörizm, <http://www.egm.gov.tr/temuh/terorizm7.htm>., 30.03.2004.

⁷⁰⁵ Leurdjik, Genel Kurmay Başkanlığı - SAREM, s.55.

NATO askeri güçlerinin Kuzey Atlantik Konseyi kararlarına dayanarak icra edeceği caydırma, engelleme, savunma ve koruma faaliyetlerini de içermekteydi. Buna teröristlere ve onları barındıranlara karşı hareket geçilmesi de dahildir.⁷⁰⁶ NATO bu yaptırımını 5.maddesine dayandırmaktadır. NATO üyelerinden birine yönelecek silahlı bir saldırının bütün üyelere yöneltilmiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer böyle bir saldırı olursa; BMA'nın 51.maddesi uygulamaya konularak, güvenlik sağlamak için her türlü girişim uygulamaya konulacaktır.⁷⁰⁷

Uluslararası terörizm, bugün artık sadece bir ülkenin sınırları içerisinde kalan ve sadece o ülkede yaşayan insanlarla bağlantılı bir terör örgüt ve faaliyeti olmaktan çıkmış, hatta terörizm ulusal ve uluslararası niteliğinin yanı sıra uluslar-üstü bir niteliğe dönüşmüştür.⁷⁰⁸ Dolayısıyla artık ABD'nin terörizme karşı başlatmış olduğu mücadelede uluslararası örgütler ve ülkeler arasında işbirliği bütün dünyada kabul görmektedir. Çünkü uluslararası terörle mücadelede ve 1991'den beri BM ve AGİT gözetiminde başlatılan kriz yönetimi, barışı koruma görevlerinde NATO'ya ve uluslararası örgütlere halen gereksinim duyulduğu görülmektedir.

⁷⁰⁶ TC.Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Güvenlik İşleri Genel Müdürlüğü, s.41.

⁷⁰⁷ Uluslararası Sözleşmelerde Terörizm, <http://www.egm.gov.tr/temuh/terorizm7.htm>, 30.03.2004.

⁷⁰⁸ Hanlı, http://www.terror.gen.tr/turkce/makaleler/terorizm_hakan_hanli_.htm ,26.12.2002.

SONUÇ

Günümüzde bölge, kıta ve dünya devletleri özelliği kazanmış milletler kendilerini savunmak ve güvende hissetmek amacıyla uluslararası örgütlere üye olma çabası içindedirler. Bu çaba ve İttifaklaşma ulus devlet kavramının ortaya çıkmasıyla birlikte ivme kazanmıştır. Dolayısıyla her devletin dış politikası, güvenlik stratejisi ve bunları uygulamaya koyması kendine has ve özeldir. Ancak devletler birlikte kolektif güvenliklerini sağlarlar bunu da büyük uğraşlarla ve ekonomik harcamalarla oluşturdukları uluslararası örgütlenmelerle (AB, NATO, BM, vb.) gerçekleştirirler. Bu çalışma ile örgütlenmeler içerisinde dünya için savunma alanında en önemlisi olan NATO'nun önemi, stratejileri ve görev alanları belirtilmiştir.

İkinci Dünya Savaş'ından sonra 1949'da kurulan NATO, kuruluşundan itibaren dört önemli dönem (1949 - 1962 gerginlik, 1962 - 1968 yumuşama, 1968 - 1990 uzlaşma ve 1990 sonrası) geçirmiş ve bu dönemler, Sovyetler Birliği'ne endeksli olurken; Sovyetler Birliği de NATO stratejilerine yön vermişti. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra savaştan yenik ve güçsüz çıkan Avrupa kaderini savunma ittifakı olan NATO'ya bağlamıştı.

1951'de Kore Savaşı ile birlikte topyekün karşılık stratejisi benimsenmiş ve bu dönemde NATO, Sovyetler Birliği ile ABD arasında denge unsuru olmuştu. NATO'nun caydırıcılığı bu strateji ile gitgide nükleerleşen bir hal alırken ABD'nin Sovyet menzili içine girmesiyle strateji zayıflamış ve 1957'den itibaren de esnek karşılık stratejisine geçilmişti. Bu strateji ile nükleer silahlara başvurma ihtimalinin azaltılarak konvansiyonel silah sistemlerinin yaygınlaştırılması amaçlanmıştı. 1970'e kadar süren bu dönemde NATO'nun barış girişimleriyle SALT-I, SALT-II ve Antibalistik Füze Antlaşması imzalanmıştır. Bir sonraki aşama olan esnek karşılık ve ileri savunma stratejisi ile de caydırıcılık ile savaş yapılma olasılığı ortadan kaldırılmak istenmiştir. Dolayısıyla NATO stratejileri her dönemde dünya barışını dengeleyen görevler ve unsurlar ihtiva etmiştir. NATO 1989'dan itibaren ise Soğuk Savaş'ın bitmesiyle de barış ortamının devamı için yeni stratejiler üretmeye başlamıştır. Bunda en büyük gerekçe NATO'nun eski stratejilerinin dünya gereksinimlerini ve barışını sağlamada yeterli olmamasıydı. Bu kapsamda NATO stratejileri yumuşamış, NATO'nun görevleri çeşitlenmiştir.

Soğuk Savaş'ta NATO'nun görevi müttefiklerinin topraklarını herhangi bir saldırıya karşı savunmakken; Soğuk Savaş'ın bitmesiyle artık İttifak fiili sınırlarının dışında görevler üstlenmiş ve nükleer silahları kullanma kapasitesi azaltılarak acil müdahale gücü oluşturulmuştur. Artık NATO yirmi birinci yüzyılın gereklerine bağlı olarak her türlü harekate karşı koyacak bir yapılanmaya bürünmüştür. Diğer yandan 1990'dan itibaren değişen uluslararası konjoktüre karşı NATO, yeni bir yapılanmanın içine girerek; farklı görev alanlarında başarı sağlamış ve kendini değişen konjoktüre uyarlamıştır. Sonuçta somut bir düşmanın kalmadığı yirminci yüzyılın sonlarında NATO, Avrupa güvenliği ve dünya güvenliğini sağlayan uluslararası jandarma olmuştur. BM'nin görevini de arkasına alarak Sovyetlerden ayrılan eski Doğu Bloku ülkelerini bünyesine eklemenin gereğine inanmış ve stratejik işbirliği ilişkilerini geliştirmiştir.

Bu zaman kadar NATO, Soğuk Savaş boyunca Almanya'nın kontrol edildiği, Sovyetler Birliği'nin dışarıda bırakıldığı bir dönemde Avrupa'nın güvenliğini sağlamıştı ve 1989'dan sonra ise dünyada NATO'ya gereksinim kalmadığı düşünceleri yaygındı. Ancak Avrupa'da yaşanan bu gelişmeler karşısında ilanı zorunluluk arz eden 1991'deki yeni strateji kavramı ve beraberinde başlatılan KAİK ile NATO'ya üye olmayan ülkeler arasında işbirliği ve dayanışma gerçekleştirilmiş, geleneksel amaçlara siyasi yollarla ulaşılması gerektiği vurgulanmıştır. KAİK'in adının AAOK olmasıyla da, NATO ile Avrupa - Atlantik bölgesinde üye olmayan ülkeler arasında işbirliği sağlanmıştır. Ayrıca Daimi Akdeniz Kuvveti'nin oluşturulması, acil müdahale karargahının harekete geçirilmesiyle NATO artık sadece Avrupa'da değil Avrupa dışında da genel istikrarı bozucu eylemleri tehdit olarak algılayarak; buralara müdahale edilmesini karara bağlamıştır. Dolayısıyla NATO artık sadece Avrupa'nın güvenliğini sağlayan bir örgüt değil aynı zamanda Atlantik ötesi güvenliği sağlayan bir örgüt olmuştur.

Ayrıca NATO 1994'te BİO ile de üye ülkeler arasında askeri, siyasi, ekonomik ilişkileri güçlendirmiştir. Varşova Paktı ülkeleriyle uzlaşma ortamı sağlanırken; Orta Asya ve Kafkaslar'da bir takım ortaklıklar da gündeme gelmiştir. Böylece NATO'nun askeri harcamalarında bir azalma olmuş ve barışı koruma kuvvetleri her zaman Avrupa - Atlantik bölgesinde oluşabilecek her hangi bir tehdide karşı hazır konuma gelmiştir. Artık NATO, Doğu Bloku ülkeleri için bir tehdit unsuru olmaktan öteye dünya barışını sürdüren bir örgüt olarak kabul görmüştür.

Dolayısıyla “Yeni Stratejik Konsept” dahilinde NATO’nun yeni amacı yalnız belli bir bloktan gelebilecek saldırılara karşı İttifak üyesi ülkeleri korumak olmaktan çıkmış, BM’nin uluslararası jandarma misyonunu da üstlenerek; global anlamda dünya barışını sağlamak olmuştur. Bu amaçla NATO genişlemesine hız vermiş ve jeo-politik stratejiler yeniden tanımlanmıştır. Artık NATO’nun faaliyetlerinde, amacında coğrafi sınırlama yoktur ve savunmada öncelikli bölge Türkiye, Kafkasya, Orta Asya’ya açılan bölge ve Kuzey Afrika ve Akdeniz’den Ortadoğu’ya uzanan bölge olmuştur. Bu amaçla coğrafi alanın genişlemesi NATO’nun güvenlik alanında sorumluluklarını artırmıştır.

Diğer yandan NATO üzerindeki bu sorumluluğu azaltmak için, AB’nin kendi güvenliğini sağlaması gerektiği inancıyla savunma ve güvenlik alanındaki girişimlerine destek vermiştir. Bu amaçla oluşturulan ODGP’nin temelleri 1991’deki Maastricht Antlaşmasıyla atılmış, AT Birlik haline getirilmiş ve 1999 Amsterdam Antlaşması ile de ODGP daha da derinleştirilmiştir. Böylece AB ve NATO işbirliği içinde olurken artık AB, NATO imkan ve yeteneklerini otomatik olarak kullanma hedefine daha da yaklaşmıştır. Ancak Avrupa’nın savunma alanında hala kendi güvenliğini sağlayacak düzeyde olmadığı da aşikardır. Nitekim Bosna - Hersek ve Kosova’daki bölgesel-etnik çatışmalara, NATO desteği olmadan çözüm getirememiştir. Bu nedenle Avrupa’nın güvenliği ve savunması için çok daha fazla kaynak ayırması gerekirken; Avrupa, ABD ve NATO’nun etkisi altında olmayan, tek başına hareket edebileceği bir savunma sistemi oluşturmak istemektedir. Çünkü Avrupa ülkeleri hala NATO’yu ABD’nin kullandığı bir araç olarak görmektedirler. Ancak şu an için Avrupa’nın güçlü bir savunma sistemi oluşturması söz konusu değildir ve uzun vadeye ihtiyacı vardır. Dolayısıyla AB, yirmi birinci yüzyılda da savunma alanında güvenliğini sağlamak için NATO’ya ihtiyaç duyacaktır. Diğer önemli bir unsur da Avrupa’nın ve ABD’nin hiçbir zaman birbirine tehdit olmadığı ve olmayacağı gerçeğidir. Bu kapsamda NATO, ekonomik ve siyasi açıdan gelişmiş, istikrarlı bir Avrupa’yı kendi çıkarları, güvenliği ve refahı için gerekli görmektedir. Bunun içinde global güvenlik politikaları içinde AGSP’nin geliştirilmesi yönünde AB ve NATO sürekli işbirliği içerisinde olacaktır.

Tüm dünyanın çıkarları doğrultusunda hareket eden NATO’nun global politikalar ürettiği ve adeta yeniden doğduğu zirve ise; 1999 yılında yapılan Washington Zirvesi’dir. Bu zirve NATO’nun tekrar hayata geçirildiği, stratejik kararların alındığı

ve geleceğe yön veren bir zirve olmuştur. İttifak'ın tehdit altında kaldığı risk grupları ve tehditler somut bir hal almış ve 5. ve 6.madde kapsamına konulmuştur. Artık dünyada somut bir tehdit kavramının kalmaması, tehditlerin çok çeşitlenmiş, saptanması güç bir hal alması NATO'nun antlaşma maddelerine yansımıştır. Göç olayları, kitle imha silahlarının yayılması, uyuşturucu kaçakçılığı, çevre kirliliği, bölgesel-etnik çatışmalar vb. tehditler artık global bir hal almıştır. Dolayısıyla bugün NATO stratejilerini değişime uğratan tehditler genellikle NATO'nun sorumluluk alanının dışından kaynaklanmaktadır. Bu durumda da NATO'nun görev alanlarının ve görevlerinin genişlemesi zorunluluk oluşturmuştur.

NATO böylece üyelerini sadece doğrudan bir saldırıya karşı değil, 20-24.madde gereğince sayılan dinsel rekabet, bölgesel-etnik uyuşmazlık gibi risk faktörlerine de karşı koyacaktır. Ayrıca 5.madde ile bir NATO üyesine saldırı gerçekleşmediği durumlarda da krizlere müdahalede bulunulabilecektir. Nitekim bunun örneğini 11 Eylül 2001'den sonra NATO 5.maddesini devreye sokarak göstermiştir. Dolayısıyla NATO'nun son on yıldır yaptığı kriz yönetimi, barışı destekleme hareketi, KAİK, BİO, BMGG NATO'nun geçirdiği dönüşümün göstergesidir. Ayrıca NATO içinde Avrupa'daki krizlerin yönetilmesi için yeni karar mekanizması oluşturulmasıyla da NATO imkan ve yeteneklerinin AB'nin katılacağı bir harekate tahsis edilmesi ve tüm Avrupalı müttefiklerin tam haklarla katılımı sağlanmıştır. Bu şekilde NATO, yeni stratejik konseptle alan dışı faaliyetlere başlamış, BM kararlarına bağlı olmaksızın askeri hareket kararları almıştır.

Özellikle 1992'den itibaren BM güvenceli bölgelerinin Sırp tarafında bombalanması karşısında da NATO hava saldırısına başlamış, 1996'dan itibaren IFOR'un ve onu takiben 1997'de SFOR'un konuşlandırılmasıyla ve NATO'nun bölgede etkin olmasıyla istikrar sağlanmıştır. Bütün bunlar NATO'ya Doğu Avrupa'da duyulan ihtiyacın göstergesidir. Yine Kosova'da BMGK'nın kararı beklemeden NATO'nun hava saldırısı için operasyon kararı almasıyla; bölgedeki etnik kırımlar engellenmiş, NATO kuruluş amacını oluşturan değerlere özgürlük, demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğüne her zaman sahip çıkacağını göstermiştir. NATO üyelerine yönelik bir saldırı olmadığı halde NATO'nun müdahalede bulunması ve AB'nin gereğini zamanında yapmaması karşısında 1999'da KFOR oluşturulmuştur. Böylece NATO'ya ihtiyaç kalmadığı yönündeki 1990'lı yıllardaki düşünceler NATO'nun girişimleriyle engellenmiştir ve hala

engellenmektedir. Çünkü; AB'nin savunma alanında yeterli düzeyde olmayışı NATO'yu ön plana çıkarmaktadır. Dolayısıyla Bosna ve Kosova örneği AB'nin savunma alanındaki projelerine hız vermesi açısından önemlidir ve şu an için NATO'dan ayrı oluşturulmak istenen AGSP'nin ne kadar başarı sağlayacağı da ortadadır. Sonuçta bugün Bosna ve Sırbistan, NATO sayesinde sağlanan barış ortamıyla İttifak'ın BİO programına katılmaya adaydırlar.

Ayrıca NATO'nun Bosna ve Kosova'da gerçekleştirdiği alan dışı faaliyetinin devamı 11 Eylül 2001'den sonra Afganistan'da sürdürülmüştür. ABD, Washington Antlaşması'nın 4.maddesince üye ülkelerin koordine bulunmaları gerektiğini belirterek NATO'nun alan dışı kullanımına olanak sağlamış ve NATO ilk defa bir NATO üyesine yapılan saldırı tüm NATO üyelerine yapılmış ibaresini tüm müttefiklerine onaylatmıştır. BM de bir terör olayını ilk kez saldırı olarak nitelendirmiştir. Böylece artık fiilen NATO'nun kuvvetleri Avrupa dışında kullanılmaya başlanmıştır. Fakat NATO'nun Afganistan'da doğrudan bir müdahalesi olmamıştır. Yalnızca NATO 2003 yılında BM'nin görevlendirmesiyle ISAF liderliğini üstlenmiştir. Bütün bu gelişmeler Avrupalı müttefikler tarafından NATO'nun ABD'nin bir aracı olarak görülmesinin fazlalaşmasına neden olmaktadır ve zamanla ABD'ye ve politikalarına verilen desteği azaltmaktadır. Nitekim özellikle Almanya ve Fransa Irak'ın işgalinde NATO'ya karşı gelmişler, Türkiye ise Irak'a asker gönderme kararını onaylamamıştır. Ancak NATO'nun uyguladığı alan dışı faaliyetler ve uygulamaya koyduğu antlaşma maddeleri küresel anlamda dünya barışını sağlamaya yöneliktir.

Ayrıca Afganistan'ın barış ortamına kavuşması ve ISAF'ın görev alanının genişletilmesi NATO'nun terörizmle mücadelede başarı sağladığının göstergesidir. Dolayısıyla istikrar sağlamada 5.maddenin teröre karşı işletilmesi de doğrudur. NATO'nun yirmi birinci yüzyıldaki görev tanımlamasının bir gerçeğidir. Çünkü uluslararası terör ve beraberinde değişen güvenlik ortamı yirmi birinci yüzyılın sorunlarıdır. Bu kapsamda uluslararası teröre karşı uluslararası örgütler ve devletlerin işbirliğine girerek tam anlamıyla başarı sağlaması; yeni stratejiler, politikalar üretmesi bir zorunluluktur. Yine değişen uluslararası ortamda Avrupa'nın da tam anlamıyla NATO'ya ihtiyaç duymadan bölgesinde oluşabilecek bir terör saldırısını bertaraf etmesi, güvenliğini sağlaması da bir zorunluluktur. Artık güvenliğe yönelik tehdit Doğu Bloku değildir, güvenliği tehdit eden faktörler çok boyutlu global bir hal

almıştır. Güvenliğin anlamı genişlemiştir. Bu nedenle Soğuk Savaş döneminde caydırıcılık üzerine kurulan NATO stratejileri artık caydırıcılığın ötesinde acil mukabele ve müdahale unsurlarına dayanan politikalar üzerine kuruludur. 11 Eylül sonrasında ABD'nin güvenlik politikasında meydana gelen değişiklikle "asimetrik savaş" kavramının kabulü bunun göstergesidir. Yine Irak'ın işgali, BOP'ni ortaya çıkarırken; projedeki kilit ülkelerin ön plana çıkarılması özellikle de Türkiye'nin Ortadoğu'da aktif olması üzerine kurulu stratejileri zorunlu kılmaktadır. Sonuçta ABD politikaları NATO stratejilerine yansımaktadır ve beraberinde NATO'nun olmadığı bir güvenlik stratejisi olmazsa olmaz bir haldedir. Bu önemli güvenlik politikası anlayışı 2004 yılındaki NATO İstanbul Zirvesi'ne yansımıştır.

İstanbul Zirvesi, NATO'ya duyulan ihtiyacın giderek artacağını vurgulaması bakımından önem taşımaktadır. Bu nedenle kolektif savunma da bütün dünya için İttifak'ın temel amacı olmaya devam edecektir. NATO gelecekte de Avrupa - Atlantik bölgesinin istikrarına katkıda bulunmaya devam edecektir. Bu amaçla istikrarın süreklilik arz etmesi için; değişen güvenlik ortamında NATO ve AB'nin genişletilmesi, Rusya'nın demokratik değişiminin desteği, bağımsızlığını yeni kazanan ulusların istikrarlı hale getirilmesine devam edilmelidir. Başlatılan genişleme faaliyeti ile Amerikan politikası, NATO ve Rusya arasında yeni işbirliği modellerini gerçekleştirecektir. Böylece NATO sayesinde bölünmez bir Avrupa yaratılacak ve Soğuk Savaş'ın neden olduğu bölünmeler tekrar yaşanmayacaktır. Ayrıca NATO'nun genişlemesi yıllarca düzelmeyen ABD - Rusya ilişkilerinin düzelmesini de sağlayacaktır.

Dolayısıyla NATO genişlemeye hız verirken; Doğu Avrupa ve Baltık ülkelerinin İttifak içine alınmasıyla da askeri blokları engellemiş bunu da Rusya'yı dışlamadan yapmıştır. Hatta Rusya'ya NATO üyeliğinin kapılarını açan girişimlerde bulunmaktadır. Ayrıca Kafkaslara ve Orta Asya'ya yönelerek Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bozulan güven ortamının sağlanıp buradaki ülkelerin genişleme politikasına katılması hedeflenmektedir. Böylece bölgenin sahip olduğu doğal kaynaklar NATO'nun genişleme politikası içine alınmasına gerekçe oluşturmaktadır. Rusya ile ilişkilerin gelişmesinde bu kaynaklar ayrıca bir neden de olmaktadır. Çünkü, bu ülkelerin NATO üyelikleri Rusya ile yapılacak işbirliğine bağlıdır. Ayrıca Çin'e ulaşmak da Rusya'dan geçmektedir. Rusya'nın NATO ile Çin arasında tampon bölge olması yüzünden Rusya, NATO'nun stratejilerini zorlamaktadır. Sonuçta

NATO, Çin ve Rusya ile yürüttüğü dengeli politikayla demokratik ilkelere dayalı, devamlı bir barış ortamı kurmayı hedeflemektedir. Dolayısıyla genişlemeye başta yeni bloklaşmalara neden olacağı ve kendisine yönelik düşmanca bir girişim olarak bakan Rusya da artık kendini varolan tek savunma örgütünün içinde görmek istemektedir. Yani Soğuk Savaş döneminde NATO'nun varlık nedeni olan Rusya'nın NATO üyesi ülkelerle eşit haklara sahip olması NATO'nun haklarına, varlığına bir saldırı olmayacaktır. Fakat Rusya'nın girişimlerine ve politikalarına bakılırsa; Batı ile sıkı ilişkiler içinde mi olacağı, yoksa eski Sovyet mirasına mı sahip kalacağı öni görülmez bir durumu da ortaya çıkarmaktadır. Uluslararası konjonktürü iyi analiz eden NATO'nun bu düşünceyi de göz önüne alarak bugün ve gelecek için sağlam adımlar atması gerekmektedir. Dolayısıyla şimdiye kadar yürütülen genişleme politikası Avrupa'da bölünmelere yol açmadığı gibi Rusya tehdidini minimize etmiş ve NATO'nun savunma harcamalarının azalmasını sağlamıştır. Bundan sonra da genişleme bu şekilde devam etmelidir.

Görülen odur ki, NATO savunma alanındaki başarısını dünya barışını sağlamakla devam ettirmektedir. Uluslararası arenanın belirsizlik taşıması veya uluslararası tehditlerin artması ya da değişkenlik göstermesi NATO'ya duyulan ihtiyacın giderek artacağıının göstergesidir. Bu durumun NATO'nun yapısını değiştirmiş olması veya görev alanlarının alan dışı faaliyetlere yönelmiş olması NATO'ya duyulan gereksinimin bir sonucudur. Bu gereksinim de NATO'nun bünyesine yeni üyeler eklemesini gerektirmektedir. Çünkü şu anki şartlar uluslararası örgütlenmeler içerisinde gerek Avrupa güvenliğini, gerek Ortadoğu ve Balkanlar'daki güvenlik ve istikrarı sağlayacak tek örgütün NATO olduğunu ve Dünya'ya demokrasinin NATO ile yayılacağını göstermektedir. Bu durum NATO'nun savunma alanında var olan tek ittifak olduğu gerçeğinin yansımasıdır.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

ABRAMOWITZ Morton, **Türkiye'nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası**, Ankara: Liberta Yayınları, 2001.

ALACAKAPLAN Aydın, **Atlantik İttifakı**, Ankara: Türk - Atlantik Anlaşması Derneği Yayını, 1986.

AKYAZ Doğan, **Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

AKYILDIZ A.Selim, "Uluslararası Terörizm ve Terörizme Karşı Alınması Gereken Önlemler", T.C. Fırat Üniversitesi Rektörlüğü, **Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu Tarihten Günümüze Dış Tehditler**, (Editörler: Orhan Kılıç - Mehmet Çevik), 17 - 19 Ekim 2001, Elazığ: Fırat Üniversitesi Basımevi, 2002, s.25 - 36.

ARI Tayyar, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2004.

ARI Tayyar, **Irak - İran - ABD**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2004.

ARIBOĞAN DENİZ Ülke, **Kableden Küreselleşmeye**, İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1998.

ARMAOĞLU H.Fahir, **Siyasi Tarih 1789-1960**, Ankara: Sevinç Matbaası, 1964.

ARSIN Ali, **NATO Savunma ve Eğitim Yönleri Sempozyumu**, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1984.

ASAM Jeopolitik ve Strateji Araştırmalar Masası, **NATO Stratejisindeki Değişim ve Gelişimler**, 24.Jeopolitik Tartışma Toplantısı (11 Mayıs 2004), Ankara: ASAM Yayınları, Haziran 2004.

ATAÖV Turkkaya, **NATO and Turkey**, Ankara: Sevinç Printing House, 1970.

AZER Candan, **NATO Savunma ve Eğitim Yönleri Sempozyumu**, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1984.

BAĞCI Hüseyin, “Demokrat Parti’nin Ortadoğu Politikası”, **Türk Dış Politikasının Analizi**, (Editör: Faruk Sönmezoğlu), İstanbul: Der Yayınları, 2001, s.101 - 134.

BAĞCI Hüseyin, “11 Eylül Sonrası Dönemde Türk Dış ve Güvenlik Politikalarındaki Gelişmeler ve Yeni Parametreler”, **21.Yüzyılda Türk Dış Politikası**, (Editör: İdris Bal), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s.911 - 916.

BAL Mehmet Ali, **Modern Devlet ve Güvenlik**, İstanbul: IQ Kültürsanat Yayıncılık, 2003.

BAL İdris, **21.Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004.

BAL İdris, “Bölgesel Güvenlik ve Türkiye’nin Stratejik Önemi”, **21.Yüzyılda Türk Dış Politikası**, (Editör: İdris Bal), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s.823 - 841.

BAL İdris, “Bölgesel Güvenlik ve Türkiye’nin Stratejik Önemi”, T.C. Fırat Üniversitesi Rektörlüğü, **Türkiye’nin Güvenliği Sempozyumu Tarihten Günümüze Dış Tehditler**, (Editörler: Orhan Kılıç - Mehmet Çevik), 17 - 19 Ekim 2001, Elazığ: Fırat Üniversitesi Basımevi, 2002, s.197 - 212.

BAL İdris, “Türkiye - ABD İlişkileri ve 2003 Irak Savaşı’nın Getirdikleri”, **21.Yüzyılda Türk Dış Politikası**, (Editör: İdris Bal), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s.151 - 184.

BALCI Ali, “Kosova: Arnavut Sorununun Kilit Bölgesi”, **Dünya Çatışma Bölgeleri**, (Editörler: Kemal İnat - Burhanettin Duran - Muhittin Ataman) Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s.166 - 177.

BAŞYURT Erhan, **Ateş Yolu: Boğazlarda Bitmeyen Kavga**, İstanbul: Timaş Yayınları, 1998.

BERİŞ Yakup - GÜRKAN Aslı, **Türk - Amerikan İlişkilerine Bakış: Ana Temalar ve Güncel Gelişmeler**, TUSİAD ABD Temsilciliği Değerlendirme Raporu Temmuz 2002.

BİLBİLİK Erol, **NATO - İstanbul Zirvesi ve Geniş Ortadoğu Stratejisi**, İstanbul: Otopsi Yayınları, 2004.

BİLBİLİK Erol, **Küresel Dünya Politikaları ve Ulusal Seçenekler**, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2002.

BLUTH Christoph, “Kafkasya, Orta Asya, Güney ve Doğu Asya’daki Kriz Kaynakları ve Bölgelerinin NATO’nun Güvenliğine Etkileri”, Genel Kurmay Başkanlığı - SAREM, **Türkiye NATO ve Avrupa Birliği Perspektifinden Kriz Bölgelerinin İncelenmesi ve Türkiye’nin Güvenliğine Etkileri - İkinci**

Uluslararası Sempozyum Bildirileri, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2004, s.163 - 186.

BOSTANOĞLU Burcu, **Türkiye ABD İlişkileri Politikası**, Ankara: İmge Kitabevi, 1999.

BOZKURT Enver, **Türkiye'nin Uluslararası Hukuk Mevzuatı**, Ankara: Nobel Yayınevi, 1999.

BRENNER Michael J., **NATO and Collective Security**, London: Macmillan Press Ltd., Houndsmills, 1998.

BRZEZİNSKİ Zbigniew, **Büyük Satranç Tahtası**, İstanbul: Sabah Kitapları, 1998.

BRZEZİNSKİ Zbigniew, "NATO: Genişlemenin İkilemleri", **Yeni NATO: Soğuk Savaştan Sıcak Savaşa**, (Editör: Musa Ceylan), Ankara: Ülke Kitapları, 1999, s.33 - 38.

BUHARALI Can, **Avrupa Güvenliğinde AB ve Türkiye**, İstanbul: ARI Düşünce ve Toplumsal Gelişim Derneği, 2002.

CANKARA Yavuz - BOLAT Necip - KEKEVİ Serkan, "11 Eylül Sonrası ABD'nin Kafkasya Stratejileri" TC Fırat Üniversitesi Rektörlüğü, **Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu Tarihten Günümüze Dış Tehditler**, (Editörler: Orhan Kılıç - Mehmet Çevik), 16 - 17 Ekim 2003, Elazığ: Fırat Üniversitesi Basımevi, 2004, s.199 - 210.

CARPENTER Ted Galen, **Confronting a Changing World**, Washington, D.C: CATO Institute, 1990.

CEYLAN Musa, **Yeni NATO: Soğuk Savaştan Sıcak Savaşa**, Ankara: Ülke Kitapları, 1999.

CEYLAN Musa, "Soğuk Savaş'ın Sonu, Yeni NATO ve Türkiye", **Yeni NATO: Soğuk Savaştan Sıcak Savaşa**, (Editör: Musa Ceylan), Ankara: Ülke Kitapları, 1999, s.9 - 26

CHOMSKY Noam, **11 Eylül**, İstanbul: Om Yayınevi, 2002.

CİZRE Ümit, **Güvenlik Sektörünün Parlamenter Gözetimi**, Cenevre Silahlı Kuvvetleri Demokratik Denetimi Merkezi, TESEV Yayınları, 2003.

ÇAKMAK Haydar, **Avrupa Güvenliği**, Ankara: Akçağ Yayım, 2003.

ÇALIŞ H.Şaban - DAĞI D.İhsan - GÖZEN Ramazan, **Türkiye'nin Dış Politika Gündemi**, Ankara: Liberte Yayınları, 2001.

ÇANDAR Cengiz, “Türklerin Amerika’ya Bakışından Örnekler ve Amerika’nın Türkiye Politikası” **Türkiye’nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası**, (Editör: Morton Abramowitz), Ankara: Liberte Yayınları, 2001, s.169 - 219.

ÇAYHAN Esra - ATEŞOĞOLU GÜNEY Nurşin, **Avrupa’da Yeni Güvenlik Arayışları: NATO - AB - Türkiye**, TÜSES Vakfı, İstanbul: AFA Yayın, 1996.

ÇELİK Serkan - GÜRTUNA Anıl, **Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye’ye Etkileri, Global Strateji Enstitüsü**, Ankara: TIKV, 2005.

ÇİÇEKLİ Bülent, “Uluslararası Terörizm ve Uluslararası Göç:11 Eylül Sonrası Terör Tehdidi ve Göç Kontrol Politikalarının Terörizmle Mücadelede Kullanımı”, **Uluslararası Güvenlik Sorunları**, (Editörler: Kamer Kasım - Zerrin A.Bakan Montero Muriel), Ankara: Jeopolitik - Strateji - Terör Araştırmaları Dizisi ASAM Yayınları, 2004, s.189 - 221.

DAVİD Charles - Philippe and LEVESQUE Jacques, **Enlargement Russia and European Security**, Foreign Policy, Security and Strategic Studies Series, In Canada, 1999.

DAVUTOĞLU Ahmet, **Stratejik Derinlik**, İstanbul: Küre Yayınları, 2001.

DENKER M. Sami, **Uluslararası Terör Türkiye ve PKK**, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1997.

DECAUX Emmanuel, **AGİK Cep Üniversitesi**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1993.

DEDEOĞLU Beril, **Uluslararası Güvenlik ve Stratejisi**, İstanbul: Derin Yayınları, 2003.

DENİZ Selaattin, **Dünya Siyasetinde Türkiye’nin Yeri ve Nato**, Doğu Matbaası: Ankara, 1983.

DREW S.Nelson - DAYTON W.Keith - ERVİN J.William - KECK M.Barry - MARCUM C.Philip, **The Future of NATO:Facing an Unreliable Enemy in an Uncertain Environment**, Newyork, 1991.

DUMAN Halis, **Gezilerim: NATO, AET ve OECD Tarihten Bazı Kısımlar**, İstanbul: Acar Yayın, 1987.

EKŞİ Canan Ateş, “Birleşmiş Milletler Andlaşması Çerçevesinde Uluslararası Barış ve Güvenliğin Korunmasında Bölge Anlaşmaları veya Örgütlerinin Rolü”,**Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, (Editörler: Refet Yinanç - Hakan Taşdemir), Ankara: Seçkin Yayınları, 2002, s.15 - 54.

ERDEM Birol, **NATO 17’nci İstanbul Zirvesi Sonuç Raporu**, Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Eki, 2004.

ERER Tekin, **Nato'nun Hür Ufukları**, İstanbul: Ak Yayınları, 1969.

ERHAN Çağrı "ABD ve NATO'yla İlişkiler", **Türk Dış Politikası**, (Editör: Baskın Oran), Cilt-I, Ankara: İletişim Yayınları, 2001, s.522 - 575.

ERHAN Çağrı "Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Güvenlik Algılamaları", **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, (Editörler: Refet Yinanç - Hakan Taşdemir), Ankara: Seçkin Yayınları, 2002, s.55 - 82.

ERHAN Çağrı, "Türkiye - ABD İlişkilerinin Mantıksal Çerçevesi", **21.Yüzyılda Türk Dış Politikası**, (Editör: İdris Bal), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s.139 -150.

ERHAN Çağrı, "Çok Taraflı İş Birliğine Geçiş Sürecinde Tehdit Algılamaları ve Uluslararası Mukabele Yöntemleri", Genel Kurmay Başkanlığı - SAREM, **Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik - Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2003, s.77 - 94.

Genel Kurmay Başkanlığı - SAREM, **Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik - Birinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2003.

Genel Kurmay Başkanlığı - SAREM, **Türkiye NATO ve Avrupa Birliği Perspektifinden Kriz Bölgelerinin İncelenmesi ve Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri - İkinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2004.

GİRGİN Kemal - Biren Işık, **21.yy Perspektifinde Dünya Siyaseti**, Okumuş İstanbul: Adam Yayınları, 2002.

GUTMAN Roy, **Bosna'da Soykırım Günlüğü**, İstanbul: Pınar Yayınları, 1994.

Güneydoğu Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanlığı, **Çok Uluslu Kuvvetlerde Barışı Koruma ve NATO**, İzmir, 1994.

GÜNAY Ertuğrul, **Bosna Yazıları**, İstanbul:Milliyet Kitapları, 1997

GÜRLESEL Can Fuat - DEMİR M.Faruk, **Dünyada Çok Taraflı Denge ve Türkiye İçin Yakın Gelecek**, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, 2002.

GÜRKAYNAK Muharrem, **Avrupa Savunma ve Güvenlik Politikası**, 1.Baskı, Ankara: Asil Yayınları, 2004.

GOLSTEİN Walter, **Security in Europe: The Role of NATO After The Cold War**, Brassey's London, 1994.

GÖNLÜBOL Mehmet, **Uluslararası Politika**, Ankara: Atilla Kitapevi, 1993.

HALİL Ali, **Atatürkçü Dış Politika ve NATO ve Türkiye**, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1968.

HANNING Hugh, **NATO Our Guarantee Of Peace**, Brassey's Defence Publishers, N.Y: Brassey's Defence Yearbook, 1986.

HASGÜLER Mehmet - ULUDAĞ B. Mehmet, **Uluslararası Örgütler**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2005.

HELLER H.Francis and GİLLINGHAM R.John, **The Founding of The Atlantic Alliance And The Integration Of Europe**, N.Y.: Martins Press, 1992.

HİÇYILMAZ Semih, **Halklara Karşı Bir Örgütlenme NATO Kuruluşundan İstanbul Zirvesine**, İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı, 2004.

HOBSBAWN Eric, **Kısa 20.Yüzyıl 1914 - 1991**, İstanbul: Sarmal Yayımcılık, 2003.

HOLBROOKE Richard, **Bir Savaşı Bitirmek**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1999.

HUNTLEY James Robert, **NATO Hikayesi**, Ankara: Yarın Yayınları, 1969.

İLHAN Suat, **Terör: Neden Türkiye**, Ankara: ASAM Yayınları, 2002.

İNAT Kemal, DURAN Burhanettin, ATAMAN Muhittin, **Dünya Çatışma Bölgeleri**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004.

KARAOSMANOĞLU L.Ali - TAŞHAN Seyfi, **The Europeanization of Turkey's Security Policy: Propects and Pitfalls**, Ankara - Turkey: Foreign Policy Institute Bilkent University, 2004.

KARAOSMANOĞLU Ali, "Türkiye Açısından Avrupa Güvenlik Kimliği: Jeopolitik ve Demokratik Ufuk", **Türkiye'nin Dış Politika Gündemi**, (Editörler: Şaban H.Çalış - İhsan D.Dağı - Ramazan Gözen), Ankara: Liberte Yayınları, 2001, s.65 - 69.

KARAOSMANOĞLU L.Ali, "Küreselleşmenin Türkiye'nin Güvenlik Stratejilerine Yansımaları", Genel Kurmay Başkanlığı - SAREM, **Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik - Birinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2003, s.241 - 252.

KAMP Karl - Heinz, "NATO'nun Çıkmazı: İkinci Bir Genişlemeyi Tartışmak" **Yeni NATO: Soğuk Savaştan Sıcak Savaşa**, (Editör: Musa Ceylan), Ankara: Ülke Kitapları, 1999, s.120 - 136.

KAMP Karl - Heinz “NATO ile Rusya Arasında İmzalanan Kurucu Senet”, **Yeni NATO: Soğuk Savaştan Sıcak Savaşa**, (Editör: Musa Ceylan), Ankara: Ülke Kitapları, 1999, s.74 - 83.

KASIM Kamer - A.BAKAN MONTERO MURİEL Zerrin, **Uluslararası Güvenlik Sorunları**, Ankara: Jeopolitik - Strateji - Terör Araştırmaları Dizisi ASAM Yayınları, 2004.

KAYA İbrahim, “İrak Savaşı’nda Meşruiyet ve Cenevre Hukuku”, **Irak Krizi (2002 - 2003)**, (Editörler: Ümit Özdağ - Sedat Laçiner - Serhat Erkmen), Ankara: ASAM Yayınları, 2003, s.313 - 324.

Kazakistan El - Farabi Milli Üniversitesi, **AB ve Güvenlik Sorunları**, Ankara: Uluslararası Eğitim, Planlama, Araştırma ve Uygulama Tic. Ltd. Şti., 2002.

KENNEDY Paul, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşü**, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1998.

KILIÇ Orhan - ÇEVİK Mehmet, T.C. Fırat Üniversitesi Rektörlüğü, **Türkiye’nin Güvenliği Sempozyumu Tarihten Günümüze Dış Tehditler**, 17 - 19 Ekim 2001, Elazığ: Fırat Üniversitesi Basımevi, 2002.

KILIÇ Orhan - ÇEVİK Mehmet, TC Fırat Üniversitesi Rektörlüğü, **Türkiye’nin Güvenliği Sempozyumu Tarihten Günümüze Dış Tehditler**, 16 - 17 Ekim 2003, Elazığ: Fırat Üniversitesi Basımevi, 2004.

KİSSİNGER Henry, **Diplomasi**, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000.

KONGAR Emre, **Küresel Terör ve Türkiye**, İstanbul: Remzi Kitapevi, 2001.

KREMENYUK Victor, “Küreselleşmenin Orta Asya ve Afganistan’ın Güvenlik Stratejilerine Yansımaları”, Genel Kurmay Başkanlığı - SAREM, **Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik - Birinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2003, s.157 - 162.

KULOĞLU Armağan, “21.Yüzyılın Başlangıcında NATO, Avrupa ve Türkiye”, **21.Yüzyılda Türk Dış Politikası**, (Editör: İdris Bal), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s.931 - 938.

LANGLOİS George, **20.Yüzyıl Tarihi**, İstanbul: Nehir Yayınları, 2000.

LEURDIJK Dick, “Kuzey Afrika ve Orta Doğu’daki Kriz Kaynakları ve Bölgelerinin NATO’nun Güvenliğine Etkileri”, Genelkurmay Başkanlığı - SAREM, **Türkiye NATO ve Avrupa Birliği Perspektifinden Kriz Bölgelerinin İncelenmesi ve Türkiye’nin Güvenliğine Etkileri - İkinci Uluslararası**

Sempozyum Bildirileri, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2004, s.47 - 68.

MC.GHEE George, **ABD - Türkiye - NATO - Ortadoğu**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1992.

NARLI Nilüfer, “Yeni Dünya, Yeni Tehditler, Yeni Savaş, Yeni Paradigma”, **Türkiye’nin Güvenliği Sempozyumu - Tarihten Günümüze Dış Tehditler**, (Editörler: Orhan Kılıç - Mehmet Çevik), 17 - 19 Ekim 2001, Elazığ: Fırat Üniversitesi Basımevi, 2002, s.565 - 570.

OJANEN Hanna, “Baltık - Doğu Avrupa ve Balkanlar’daki Kriz Kaynakları ve Bölgelerin Avrupa Birliğinin Güvenliğine Etkileri”, Genel Kurmay Başkanlığı - SAREM, **Türkiye NATO ve Avrupa Birliği Perspektifinden Kriz Bölgelerinin İncelenmesi ve Türkiye’nin Güvenliğine Etkileri - İkinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2004, s.265 - 281.

ORAN Baskın, **Türk Dış Politikası**, Cilt-I, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

ORAN Baskın, **Türk Dış Politikası**, Cilt-II, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

ÖYMEN Onur, **Geleceği Yakalamak: Türkiye’de ve Dünyada Küreselleşme ve Devlet Reformu**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000.

ÖZBEK Osman, **11 Eylül 2001’in Düşündürdükleri**, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2002.

ÖZDAĞ Ümit - LAÇİNER Sedat - ERKMEN Serhat, **Irak Krizi (2002-2003)**, Ankara: ASAM Yayınları, 2003.

ÖZDEMİR Burak, **Avrupa’nın Güvenlik ve Savunma Yapısı ve Türkiye**, İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı, 2002.

PAMİR Necdet, “Orta Asya ve Kafkasya’da Güvenlik Arayışları Sürecinde Bölgedeki Enerji Kaynaklarının Rolü, **21.Yüzyılda Türk Dış Politikası**, (Editör: İdris Bal), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s.507 - 535.

PAZARCI Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri - IV.Kitap**, Ankara: Turhan Kitabevi, 2000.

ROBERTS JM., **Yirminci Yüzyıl Tarihi**, Ankara: Dost Kitabevi, 2003.

ROHAN Albert, “Balkanlar’daki Kriz Kaynakları ve Bölgeleri”, Genel Kurmay Başkanlığı - SAREM, **Türkiye NATO ve Avrupa Birliği Perspektifinden Kriz Bölgelerinin İncelenmesi ve Türkiye’nin Güvenliğine Etkileri - İkinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2004, 239 - 251.

RONDELI Alexander, “Küreselleşmenin Kafkasya’nın Güvenlik Stratejilerine Yansımaları”, Genel Kurmay Başkanlığı - SAREM, **Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik - Birinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2003, s.207 - 224.

RUPP Michael, **Avrupa Birliğinin Ortak Dışışleri ve Güvenlik Politikası ve Türkiye’nin Uyumu**, İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı, 2002.

SALİHOĞLU Yaşar Hacı, **Yeni Dünya Düzeni Arayışları ve Türkiye Jeopolitik Analiz**, İstanbul: Çantay Kitabevi, 2001.

SANDER Oral, **Siyasi Tarih 1918 - 1994**, Ankara: İmge Kitabevi, 1998.

SANDER Oral, **Türk-Amerikan İlişkileri 1947 - 1964**, Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1979.

SARAY Mehmet, **Tarih Boyunca Balkanlardan Kafkaslara Türk Dünyası Semineri**, 29 - 31 Mayıs 1995, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1996, s.169 - 174.

SCHMITZ N.Peter, **Depending The NATO Alliance; Global Implications**, Washington, D.C.: National Defence University Press 1987.

SELVER Mustafa, **Balkanlarda Stratejik Yaklaşım ve Bosna**, İstanbul: IQ Kültürsanat Yayıncılık, 2003.

SERDAR A.Seda - TEPE E.Banu, “Irak Krizi Sonucunda Batı’da Kamplaşma ve NATO Krizi”, **Irak Krizi (2002 - 2003)**, (Editörler: Ümit Özdağ - Sedat Laçiner - Serhat Erkmen), Ankara: ASAM Yayınları, 2003, 185 - 198.

SEVER Metin - KILIÇ Ebru, **Düşmanını Arayan Savaş**, İstanbul: Everest Yayınları, 2001.

(SİSAV) Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, **NATO’nun Genişlemesi ve Türkiye**, İstanbul, 1997.

ŞİMŞEK Halil, **Türkiye’nin Ulusal Güvenlik Stratejisi**, İstanbul: Kültür Sanat Yayıncılık, 2002.

SMITH Dan, **European Security in The 1990s**, Amsterdam/ London: Pluto Press, 1989.

(SİSAV) Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, **NATO’nun Genişlemesi ve Türkiye**, Ankara, 1997.

SOYSAL İsmail, **Türkiye’nin Dış Münasebetleriyle İlgili Siyasi Andlaşmaları**, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1965.

SÖNMEZOĞLU Faruk, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, İstanbul: Der Yayınları, 1996.

SÖNMEZOĞLU Faruk, **Türk Dış Politikasının Analizi**, İstanbul: Der Yayınları, 2001.

TAŞAR Murat - METİN Burhan - ÜNALATAY Altay, **Bosna Hersek ve Postmodern Ortaçağa Giriş**, İstanbul: Birleşik Yayınları, 1996.

TAŞAR M.Murat - ÜNALATAY A.Altay, “Kosova’ya NATO Müdahalesi ve Yeni Uluslararası Sistem”, **Yeni NATO: Soğuk Savaştan Sıcak Savaşa**, (Editör: Musa Ceylan), Ankara: Ülke Kitapları, 1999, s.27 - 32.

T.C. Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Güvenlik İşleri Genel Müdürlüğü, **NATO İstanbul Zirvesi**, Ankara, Summit, 28 - 29 Haziran 2004,

TEKELİ İlhan, **Planlı Ekonomi İlkeleri - Türkiye Cumhuriyetinin Ekonomik ve Sosyal Politikası 1930-1980**, Ankara: Konrad Adenauer Vakfı, 2002.

The North Atlantic Treaty Organisation/Facts and Figures, NATO Information Service, Brussels, 1981.

TURAN İlter - BARLAS Dilek, “Batı İttifakına Üye Olmanın Türk Dış Politikası Üzerindeki Etkileri”, **Türk Dış Politikasının Analizi**, (Editör: Faruk Sönmezoğlu), İstanbul: Der Yayınları, 2001, s.647 - 662.

TURGUT Reşat, “Küreselleşmenin Askeri Boyutları ve Güvenlik Stratejilerine Etkileri”, Genel Kurmay Başkanlığı - SAREM, **Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik - Birinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2003, s.41 - 44.

Türk Atlantik Anlaşması Derneği, **NATO’da 30 Yıl**, Ankara, 1982.

UÇAROL Rıfat, **Siyasi Tarih (1789-1994)**, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1995.

USLU Nasuh, **Türk-Amerikan İlişkileri**, Ankara: 21.Yüzyıl Yayınları, 2000.

UZGEL İlhan, “ABD ve NATO’yla İlişkiler”, **Türk Dış Politikası**, (Editör: Baskın Oran), Cilt-II, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s.243 - 325.

ÜLGER İrfan Kaya, **Avrupa Birliğinde Siyasal Bütünleşme**, İstanbul: Gündoğan Yayınları, 2002.

ÜLGER İrfan Kaya , “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Arkaplanı, Oluşumu ve Temel Anlaşmazlık Konuları”, **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, (Editörler: Refet Yinanç - Hakan Taşdemir), Ankara: Seçkin Yayınları, 2002, s.83 - 114.

VOLTEN Peter, “Küreselleşmenin Amerika ve Avrupa’nın Güvenlik Stratejilerine Yansımaları” Genel Kurmay Başkanlığı - SAREM, **Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik - Birinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2003, s.163 - 188.

YILDIZOĞLU Ergin, **Dinazorun Kuyruğu**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002.

YİNANÇ Refet - TAŞDEMİR Hakan, **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Ankara: Seçkin Yayınları, 2002.

YOST S. David, **NATO Transformed**, Washington D.C: United States Institute of Peace Press, 1998.

YOST S.David, “Yeni NATO ve Kolektif Güvenlik”, **Yeni NATO: Soğuk Savaşın Sıcak Savaşı**, (Editör: Musa Ceylan), Ankara: Ülke Kitapları, 1999, s.39 - 65.

Makaleler:

ANGI Onat, “Terörizm ve Birleşmiş Milletler”, **Uluslararası İlişkilerde Olaylar ve Yorumlar Üç Aylık Dış Politika Dergisi**, Sayı:32, Yıl:8, (Bahar 1999), s.84 - 90.

AĞIR Bülent Sarper, “Soğuk Savaş Sonrası Avrupa Güvenlik Düzenine Kurumsal Bir Bakış”, **Avrasya Dosyası - Güvenlik Bilimleri Özel**, Cilt 9, Sayı 2, (Yaz 2003), s.107 - 127.

AYDIN Özlem - SARIALIOĞLU Ayça - CANALIOĞLU Eser, “ABD’nin Dağılan SSCB Toprakları Politikasına Bir Bakış”, **AÜSBF Uluslararası Stratejik Araştırmalar Grubu Bülteni, USAG**, Sayı 6, (Yaz 98), s.12 - 21.

ATALAY Safa, “ABD Güvenlik Yardımı - ABD Türkiye İlişkileri”, **Avrasya Dosyası - İsrail Özel**, Cilt 1, Sayı 3, (Sonbahar 1994), s.236 - 242.

ATAY Mehmet, “Avrupa’da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması (AKKA) Üzerine”, **Avrasya Dosyası - Avrupa Birliği Özel**, Cilt 5, Sayı 4, (Kış 1999), s. 211 - 219.

BURGET A.Fazıl, “İstanbul Zirvesi Sonrasında Afganistan’a İlişkin Alınan Kararlar ve Türkiye”, **Stratejik Analiz**, ASAM Yayınları, Cilt 5, Sayı 52, (Ağustos 2004), s.9 - 12.

CAFERSOY Nazım, “ABD - Rusya İlişkilerinin Ana Çıkmazı: Ulusal Füze Savunma Sistemi”, **Stratejik Analiz**, ASAM Yayınları, Sayı 17, (Eylül 2001), s.40 – 47.

CANBAŞ Fahrettin, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya”, **Avrasya Dosyası - Avrupa Birliği Özel**, Cilt 5, Sayı 4, (Kış 1999), s.89 - 99.

ÇAYHAN B.Esra, “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye”, **Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F.Dergisi**, Sayı 3, (2002), s.42 - 55

ÇOMAK Hasret, “Türkiye, NATO, AGSK ve AOGSP”, **Jeopolitik Bilimsel Araştırma Dergisi**, Sayı 3, Yıl 1, (Yaz 2002), s.63 - 75.

DEDEOĞLU Beril - CAŞIN Mesut Hakkı, “NATO - BAB - AB - AGİT İlişkileri”, **Avrasya Dosyası - Avrupa Birliği Özel**, Cilt 5, Sayı 4, (Kış 1999), s.163 - 184.

EKREM Erkin, “NATO’nun Asyalı Misafiri: Çin’in NATO’ya Yakınlaşma Politikası”, **Stratejik Analiz**, ASAM Yayınları, Cilt 3, Sayı 33, (Ocak 2003), s.64 - 68.

ERDEM Engin, “Batı Avrupa Birliği”, **Avrasya Dosyası-Avrupa Birliği Özel**, Cilt 5, Sayı 4, (Kış 1999), s.198 - 210.

GÜN Ö. Rengin, “11 Eylül Sonrasında Başat Tehdidin Yeni Adı: Uluslararası Terörizm Olgusu”, **Stratejik Analiz**, ASAM Yayınları, Cilt 2, Sayı 24, (Nisan 2002), s.113 - 119.

KALE Başak, “AB’nin Güvenlik ve Savunma Politikası’nda Değişen Perspektifler”, **Stratejik Analiz**, ASAM Yayınları, Sayı 10, (Şubat 2001), s.19 - 24.

KAYA İbrahim, “11 Eylül Saldırıları ve Sonrası: Uluslararası Hukukta Askeri Müdahale”, **Stratejik Analiz**, ASAM Yayınları, Sayı 19, (Kasım 2001), s.102 - 107.

KOÇ Şanlı Bahadır, “AB - ABD İlişkilerinde Metal Yorgunluğu”, **Stratejik Analiz**, ASAM Yayınları, Cilt 2, Sayı 14, (Haziran 2001), 37 – 43.

KÖSEBASALAN Hasan, “Yeni Amerikan Güvenlik Doktrini ve Uluslararası İlişkiler”, **2023 Dergisi**, (Kasım 2002), s.34 - 38.

KULOĞLU Armağan, “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye”, **Stratejik Analiz**, ASAM Yayınları, Cilt 2, Sayı 15, (Temmuz 2001), s.73 - 78.

KULOĞLU Armağan, “Soğuk Savaş Sonrası Yeni Tehdit Algılaması ve Türkiye’nin Durumu”, **Stratejik Analiz**, ASAM Yayınları, Cilt 1, Sayı 12, (Nisan 2001), s.71 - 76.

KÜRESEL JEOPOLİTİK, **Jeopolitik Gündem Dergisi**, ASAM Yayınları, Sayı 33, (Temmuz 2004), s.3 - 45.

OĞAN Sinan, “NATO-Rusya İlişkileri: Korkunun Ecele Faydası Yok”, **Stratejik Analiz**, ASAM Yayınları, Cilt 5, Sayı 52, (Ağustos 2004), s.43 - 50.

OĞUZ C.Cem, “Büyük Satranç Tahtası ve Rusya’da Silahlı Kuvvetlerin Modernizasyonu”, **Avrasya Dosyası - Rusya Özel**, Cilt 6, Sayı 4, (Kış 2001), s.107-119.

ÖZSOY Mustafa, “Terör Kavramının Tanımı”, **Emniyet Genel Müdürlüğü Polis Dergisi**, Sayı 29, Yıl 7, Yayımlı No:160, (Ekim - Kasım - Aralık 2001), s.165 - 166.

SERDAR A.Seda, “Yıldız Savaşlarının Oğlu ve AGSK: ABD’nin Bitmeyen, Avrupa’nın Başlamayan Oyunu”, **Stratejik Analiz**, ASAM Yayınları, Cilt 2, Sayı 14, (Haziran 2001), s.44 - 49.

SERDAR A.Seda, “AB Güvenlik Politikası’nda Yeni Bir Dönem”, **Stratejik Analiz**, ASAM Yayınları, Cilt 3, Sayı 35, (Mart 2003), s.68 - 72.

TEKDEMİR Yaşar, “Türkiye’nin NATO’daki Veto Kartı Üzerine Bir Deneme”, **AÜSBF Siyasal Araştırmalar Siyaset Uluslararası İlişkiler Ekonomi**, Sayı 5, (Bahar 97), s.29 - 32.

USUL Ali Resul - ALTINBAŞ AKGÜL Deniz, “Kopenhag Zirvesi ve 2002 Model - La Question Turgue”, **Stratejik Analiz**, ASAM Yayınları, Cilt 3, Sayı 33, (Ocak 2003), s.2 - 9.

Yüksek Lisans Tezleri:

AYHAN Halis, **Kendi Kaderini Tayin ve Kosova**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

ESMER Ömür Mustafa, **Yeni Dünya Düzeni**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994.

PULAT Mustafa, **Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası: Türkiye’nin Avrupa Savunmasındaki Geleceği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

İnternet Kaynakları:

“AGİT İstanbul Zirvesi”, <http://www.belgenet.com/arsiv/agitistanbul.html>, 18.08.2006.

AĞACAN Kamil, “Genişleyen NATO ve Güney Kafkasya”, www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=44-32k, 17.06.2005.

“Atlantik İttifakı”, <http://www.natoistanbul2004.org.tr/tur>, 17.06.2005.

Avrupa Birliği İletişim Grubu, “Rumsfeld: Nato İttifakı Hayati ve Kalıcı”, <http://www.abig.org.tr/template>, 17.06.2005.

Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, “Savunma ve Güvenlik: Barışı Korumak”, http://www.deltur.cec.eu.int/ab_dunya_savunma.html, 30.12.2005.

Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, “Avrupa Birliği'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası”, <http://www.deltur.cec.eu.int/kitap/politika.html>, 30.12.2005.

Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, “Avrupa Birliği: AB ve Dünya”, www.deltur.cec.eu.int/ab-dunya-savunma.html, 31.12.2005.

“Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması”, www.tsk.mil.tr/uluslararasi/avrupakonvansiyonel.htm, 10.03.2006.

BAL İdris, “Bölgesel Güvenlik ve Türkiye'nin Stratejik Önemi” <http://www.polakd.edu.tr/tr/baskanlik/index.php?05.062005>.

“Balkanlar'da NATO”, <http://www.natoistanbul2004.org.tr/tur/n1415.asp>, 17.06.2005.

BAŞBUĞ İlker, “Türkiye, NATO ve AB Perspektifinden Kriz Bölgelerinin İncelenmesi ve Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri Sempozyumu”, http://www.tsk.mil.tr/bashalk/konumsa_mesaj/2004/sempozyum1.htm, 17.02.2005.

“Batı Avrupa Birliği”, http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/bab/orta/genel_tarihce.htm, 12.05.2005.

Batı Avrupa Birliği Asamblesi, http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/bab/orta/yapi_babasamblesi.htm, 18.08.2006.

Batı Avrupa Birliği (BAB-WEU) Faaliyetleri”, Savunma Sanayi Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, http://www.msb.go.tr/Birimler/TekHizD/Fs_BilgiNotu.htm, 06.12.2004.

BAYTAR Rana Atabay, “Ekonomi Politik Kalkınma”, <http://Kaykusuz.tripod.com/id34.html>, 13.09.2004.

BOROMBAEVA Elvira, “Maastricht Antlaşması, Ortak Dış Güvenlik Politikası ve AGSK AB'nin Güvenlik Konseptinin Gelişim Süreci”, www.2023.gen.tr/eylul2001/dosyalar.html, 20.02.2006.

Buca Tarih, “NATO” <http://bucatarih.sitemmy.net.com/seminer/karma/nato.html>, 17.06.2005.

CARP Mihai, “Uçurumun Kenarından Dönmek”, www.nato.int/docu/review/2002/issue4/turkish/art2.htm1, 7.06.2005.

ÇOMAK Hasret, “Türkiye, NATO, AGSK ve AOGSP”, http://www.stradigma.com/turke/subat2003/makaleprint_6.htm, 10.11.2004.

ÇOMAK Hasret, “2010’lu Yıllarda NATO ve Güvenlik Yaklaşımı”,
http://www.tasam.org/modules/Tasam/Makaleler/NATO_Hasret_Comak.pdf,
10.11.2004.

DEMİR Mustafa, “Haziran 2004 Panoraması; NATO Nedir? NATO İstanbul Zirvesi Süreci ve Sonuçları”,
www.cumok.org/html/cumok/Istanbul/mdemir_nato.htm, 17.06.2005.

DEMİRTEPE Turgut, Şangay İşbirliği Örgütü ABD Karşısı Bir Direniş Bloğu mu?
<http://www.usakdundem.com/yazarlar.php?type=4&id=34>, 01.08.2006

ERDOĞAN Koray, “Değişen NATO mu Stratejileri Mi”,
www.geocities.com/gegunay/27.htm, 10.01.2006.

ERGÜN Çağdaş Evrim, “Yeni NATO Konsepti”
<http://www.basarm.com.tr/dergi/99-06/a/nato.htm>, 09.07.2005.

ERGÜN Çağdaş, 21.Yüzyılda NATO’nun Rolü ve Dünya Barışına Katkısı”,
www.arama.com/search.php3?QL.A+Law&sayfa=135-26k, 13.01.2004.

GÖZEN Ramazan, “Türkiye’nin Ortadoğu Politikası: Gelişimi ve Etkenleri”,
http://strateji.cukurova.edu.tr/ORTA_DOGU/04.asp, 25.10.2005.

GROSSMAN Marc, “İttifak’ın Dönüşümü”,
<http://www.nato.int/docu/review/2002/issue2/turkish/art2.htm>, 10.01.2006.

GÜRKAN Seda, “Soğuk Savaş Döneminde NATO – Türkiye İlişkileri”,
<http://www.milliyet.com.tr/Ozel/nato/seda.html>, 02.05.2006.

HANLI Hakan, Global Terörizm: Uluslararası ve Uluslararası Boyutu,
http://www.terror.gen.tr/turkce/makaleler/terorizm_hakan_hanli.html, 26.12.2002.

“İttifakın Yeniden Yapılandırılması”,
<http://www.natoistanbul2004.org.tr/tur/n67.asp>, 17.06.2005.

“İttifakta Birlik ve Çatlak Var”,
www.milliyet.com.tr/1999/03/03/ente/ent.htm1, 7.06.2005.

KARAOŞMANOĞLU L.Ali, “Transatlantik Çatlağı: Değişen Kimlikler”,
www.uzaklar.net/html/transatlantik_catlagi_degisen_html, 10.01.2005.

KOLKO Gabriel, “NATO’da Kriz”,
www.uzaklar.net/html/nato_da_kriz_gabriel_kolko.html, 10.03.2004.

Kuzey Atlantik Antlaşması Maddeleri
<http://www.nato.int/docu/other/tr/treaty-tr.html>, 13.11.2005

“NATO’nun Çalışma Şekli ve Faaliyetleri”,
http://www.sabah.com.tr/ozel/nato66/dosya_77.html, 06.12.2004.

“Nato Günü”, <http://www.memocal.com/bgvh/NatoGunu.asp>, 06.12.2004.

“NATO’nun Krizlere Müdahale Beklentileri ve Çok Ulusluluk”,
<http://www.tsk.mil.tr/uluslararsi/natolojistik/natokriz.htm>, 18.08.2006.

“NATO neden var?”,
<http://www.hurriyetim.com.tr/agora/article.asp>, 28.11.2004.

ÖĞÜT Kaan, “21. Yüzyılda Türkiye’nin Dış Politikası”,
www.aydinlanma1923.org/sayi/30/30-10htm., 02.01.2006.

ÖZDEMİR Haluk, “11 Eylül: Post-Modern Savaşın Miladı ya da Dış Politika Mücadelelerinin Görünmeyen Boyutu”, <http://web.ttnet.tr/ozdemirler/makale.htm>, 05.05.2003.

PONSARD Lionel, “Güvenlikte Yeni Bir Dönem”,
www.nato.int/docu/review/2004/issue3/turkish/art3.html, 20.02.2006.

POWASKİ E.Ronald, “Soğuk Savaşa Bir Son Vermeli”,
www.kafkas.org.tr/perspektif/soguk_savasa_bir_son_vermek.htm, 17.06.2005.

SADİOĞLU Uğur, “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye”,
http://www.genclik.cydd.org.tr/derne/0505/Kurultay2005_Sahin_Umitkoy_doc, 06.08.2005.

Savunma Sanayi Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, “Batı Avrupa Birliği (BAB-WEU) Faaliyetleri”, www.msb.gov.tr/Birimler/TekHizD/FS_BilgiNotu.htm, 10.04.2005.

SERRY Robert-BENNETT Christopher, “Doğru Rotada Kalmak”,
www.nato.int/docu/review/2004/issue4/turkish/art3.html, 20.02.2006.

SLOAN R.Stanley, “Krizle Mukabele”,
<http://www.nato.int/docu/review/2002/issue1/turkish/opinion.html-28k>, 29.03.2004.

Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, “NATO’nun İstanbul Zirvesi ve Muhtemel Sonuçları”, http://www.turksae.com/face/index.php?text_id=74, 17.06.2005.

TEZKAN Yılmaz, “Süper Bir Güç Rusya & Türkiye”,
<http://www.yarindergisi.com/yarindergisi2/haziran2002/10.htm>, 04.05.2005.

Terörle Mücadele ve Harekat Dairesi Başkanlığı, Uluslararası sözleşmelerde Terörizm, <http://www.egm.gov.tr/temuh/terorizm7.htm>, 30.03.2004.

“Türkiye’nin Güncel NATO Konularına İlişkin Görüşleri”,
http://mfa.gov.tr/MFA_tr/Dispolitika/UluslararasıKuruluşlarlaİlişkiler/NATO/II.+Türkiyenin+Güncel+NATO+Konularına+İlişkin+Görüşleri.htm, 12.02.2006.

“Türkiye’nin Güvenlik Perspektifleri ve Politikaları”,
http://www.mfa.gov.tr/MFA.tr/DisPolitika/UluslararasıKuruluşlarlaİlişkiler,NATO/I_Türkiyenin_Güvenlik_Perspektifleri_ve_Politikaları.htm, 12.02.2006.

VAROL Mehmet Ziya, “Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği”,
<http://www.2023.gen.tr/eylul2001/giris.html>, 20.01.2006.

WEAVER Robert, “Ortaklık Vasıtasıyla Güvenlik Sağlamaya Devam”
<http://www.nato.int/docu/review/2004/issue1/turkish/art1-pr.html>, 17.06.2005.

“Yeni Dünya Düzeni, “NATO’nun Yeni Stratejisinin Lojistiğini Etkileyen Yönü”, <http://www.tsk.mil.tr/uluslararası/natolojistik/yenidunya.htm>, 20.01.2006.

YILDIZ Ahmet, “Dünden Bugüne NATO”,
<http://www.ilkadimdergisi.com/177/zaman-ahmetyildiz.htm>, 28.11.2004.

YILMAZ Mehmet, “Devletin Değişmek İsteyen Yüzü”
<http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=2812,21.07.2003>.

“Türkiye’nin Yeniden ISAF Liderliği ve NATO’nun Görev Alanının Genişlemesi”, www.haberaliz.com/kategori.php, 17.06.2005.

ÖZGEÇMİŞ

Derya Gonca Peksarı 1980 yılında Ankara'da doğmuştur. İlk, orta ve lise öğrenimini Ankara'da tamamlamış, yabancı dil ağırlıklı Çankaya 50.Yıl Süper Lisesi'nden 1998 yılında mezun olmuştur. 1999 yılında Kırıkkale Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümüne yüksek öğrenim için başlamış, 2003 yılında da üniversite eğitimini başarıyla tamamlamıştır. Aynı yıl Kırıkkale Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde açılan yüksek lisans eğitimine başlamış ve bu süre zarfında MTA Genel Müdürlüğü Enerji Parkı'nda rehber olarak çalışmıştır.